

16. YÜZYIL ÖNCESİNDE DİMETOKA, KIZIL DELİ VE BALABANLILAR

DIDYMOTEICHO, KIZIL DELİ AND BALABANS BEFORE 16. CENTURY

Vatan Özgül¹

ÖZET

Dimetoka; Bizans, Osmanlı ve Alevi-Bektaşî tarihi açısından önemli mekânlardan biridir. Bunun yanı sıra Kızıl Deli ile özdeşleşmiş bir yer adıdır. Günümüzde Erzincan-Tunceli-Erzurum-Malatya sınırları içinde yaşayan Balaban Aşireti açısından da önem arz eden bir yerdir. Balabanlıların sözlü tarih geleneği içinde en başta vurgulanan bu yer, Balabanlıların Anadolu'ya göçmeden önce yaşadıkları mekân adı olarak zikredilmektedir. Balabanlılardan başka Dimetoka'dan geldiğini söyleyen bir başka topluluk bulunmamaktadır. Bu saptama Balabanlıları ilginç ve farklı kılmaktadır. Yaklaşık 4 yıl önce derlediğimiz bir sözlü tarih bilgisi bize, Balaban-Dimetoka bağlamını daha derinlemesine irdelemeye sürükleyen bir yapı sunmaktaydı. Balaban Aşireti'nin merkez köyü olan Pınarlıkaya'da (Hınzoru) büyüyen 1917 doğumlu Kahraman Özgül, günümüzde Kureyş Ocağı talibi olan Balabanlıların, geçmişte Kızıl Deli talibi olduğu bilgisini aktarmaktadır. Malatya'daki ve Dimetoka'daki Kızıl Deli kültürlerinde mevcudiyetinden bahsedilen iki farklı ocak ve iki farklı tekke olgularından hareketle Kızıl Deli'nin tarihsel şahsiyet olarak saptanması noktasında önemli ve dikkat çekici sonuçlar elde edilmiştir. Yine bu bağlamda Balabanlıların tarihine ışık tutabilecek bazı bulgular elde edilmiştir. Genel görüşün aksine Seyyid Ali ile Kızıl Deli'nin farklı şahsiyetler olabileceğine yönelik değerlendirmelere ulaşılmıştır. Son olarak 16. yüzyıl öncesi tüm Dimetoka köyleri irdelenmiş ve liste hâlinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dimetoka, Malatya, Tenci, İriağaç, Aydın, Birgi, Alaşehir, Konya, Karaisalı, Kızıl Deli, Seyyid Ali Sultan, Ali Seydi, Balaban, Balabanlı, Balabanlar, Savcı Bey, Savcıoğlu, Fetret Devri, Peçenek, Kuman, Kıpçak, Pavlos, Bogomil.

ABSTRACT

Didymoteicho is one of the significant places for Byzantium, Ottoman and Alevi-Bektaschi history. It is also a dedicated toponymical word for Kızıl Deli. Besides it has also importance regarding Balaban tribe, living at Erzincan, Tunceli, Erzurum and Malatya provinces nowadays. This is the land highlighted in Balabans oral history tradition as the place of Balabans before they have migrated to Anatolia. There is no other community than Balabans saying that they are Didymoteicho originated. That makes Balabans unique and interesting. The oral history information those I have collected, urged me to go into deep for Balaban-Didymoteicho concept. Kahraman Özgül born in 1917 at Hınzoru (Pınarlıkaya) village

¹ Araştırmacı yazar, el-mek: vatan74@hotmail.com

in Erzincan-the central village of Balaban tribe-was my source of oral histroy information, He told me that Balabans were disciples of Kizil Deli before Kureys Ocağı (Lodge) times. Regarding the information of oral history collected at Malatya and Didymoteicho about the two differing cults and dervish lodges; valuable and remarkable informations gathered about Kizil Deli itself. The acquired evidences can also enlighten the Balaban history as well. Contrary to generic opinion, we have deduced that Seyyid Ali and Kizil Deli are indeed different persons. In the same aspect, whole Didymoteicho villages are studied and presented as a list at the end of the article.

Key Words: Didymoteicho, Malatya, Tenci, Iriagac, Aydin, Birgi, Alasehir, Konya, Karaisalı, Kizil Deli, Seyyid Ali Sultan, Ali Seydi, Balaban, Balabanli, Balabanlar, Balabans, Savci Bey, Savcioglu, Fetret Devri (Ottoman Civil War of 1402 - 1413), Patzinaks, Cumans, Kypcaks, Paulicians, Bogomils

Giriş

Böylesi bir çalışmaya bizi iten temel etken, yaklaşık 4 yıl önce merhum dedemin kardeşi sevgili Kahraman Özgül² amcamız ile yaptığımız görüşmede, aktardığı sözlü tarih bilgileridir. O gün kendisiyle yaptığımız görüşme sırasında, aktardığı bilgileri derledikten sonra Kızıl Deli Sultan³, 16. yüzyıl öncesinde Dimetoka ve çevresindeki köyler ile Balabanlılar arasındaki ilişkiyi çözmeye yönelik araştırma yapma ihtiyacı duyduk. Kahraman Özgül, Balabanlıların Dimetoka'yla olan bağlarını dinsel çerçevede de destekleyici bir argüman olarak şu cümleyi zikretmişti: “Balabanlılar, eskiden Kızıl Deli talibiymiş”. Nitekim herhangi bir Alevi topluluğun, daha sonrasında kitlesel olarak mensup olduğu ocağı değiştirmesi, eşine sıklıkla rastlanır bir olay olmadığı gibi hiç rastlamadığımız, yani o güne kadar hiç okumadığımız veya

² Doğum Yeri: Erzincan, Pınarlıkaya (Hınzoru) Köyü; Doğum Yılı: 1917 (Özgül, 2007b: 1407-1418)

³ Maksatlı olarak “Kızıl Deli” ifadesini “Kızıl Deli” şeklinde değil ayrıık şekilde yazıyoruz. Bu tavrın izahatı noktasında ortaya koyabileceğimiz elle tutulur herhangi somut bir argümanımız yoktur. Ancak bu noktada “Seyyid Ali” ifadesinin zımnen ayrıık iki farklı kavramla anımsanmasına dikkat çekmeden geçemeyeceğiz. Aynı çerçevede “Kızıl” ve “Deli” kavramlarının ayrıık ve holistik (bütüncül) olarak ele alınmasında yarar görüyoruz. Osmanlı'nın kuruluş dönemi -ki yazılı bilgi ve belgelerin görece kısıtlı olduğu dönemle ilgili- onomastiği (kişi adları) hakkında yeterli nicelik ve nitelikte çalışma yapıldığını söylemek pek mümkün değildir. Buna karşın “Deli”, “Kara”, “Sarı”, “Uzun” gibi ad, lakap ya da unvanlar herhâlde bu dönemi çalışan araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Osmanlı'nın kuruluş dönemindeki farklı isim, lakap ya da unvanlara önem atfedilmemesinin, bahsi geçen dönemin onomastiğiyle ilgili detay araştırmaların yapılması noktasında zafiyet doğurduğunu düşünüyörüz. Onomastikle ilgili detay bilgilerle sahip olunmaması, Kızıl Deli Sultan gibi şahsiyetlere dair bilinmeyen noktaların sosyal tarih çerçevesinde aydınlatılmasında belki de en ciddi engellerden birini teşkil etmektedir. Nihayetinde bu ve benzeri çalışmalar, çoğunca “anahtar” kelimeler üzerinden yapılmaktadır. Araştırmacıların nazarında bu ismin, birleşik bir isim ve ayrıık kelimelerden oluşan bir isim olarak farklı kombinasyonlar çerçevesinde ele alınması yarar sağlayabilir. Kaldı ki bu ve benzeri detaylı ele alış şekillerinin, çağrışımlar ve belki de araştırmacının bilfiil şahsi yeteneğiyle birlikte başka bir hâle bürünüp, araştırmanın seyriyi olumlu yönde etkileyen bir altyapı da sunabilir. Bu bağlamda sadece bir vurgu ve hassasiyet noktasında “Kızıl Deli” isminin, ayrıık şekilde yazılmasının daha uygun olacağını değerlendiriyoruz. İmgesel olarak araştırmacıların dikkatini “Kızıl” ve “Deli” kavramlarını, hem ayrıık hem de birlikte düşündürmeye sevk ederek, bundan sonraki süreçte Kızıl Deli Sultan'la ilgili bilinmezlerin araştırılıp ortaya konması noktasında bir tür konsantrasyonu yaratılmasını amaçlıyoruz.

duymadığımız bir olaydı. Kısacası “ocak değişimi” bir “olgu” bile değilken Kahraman Özgül bize, zaman içinde Balabanlıların ocak⁴ değiştirmiş (ya da daha genel bir ifade kullanmak gerekirse belli bir ölçüde dinsel aidiyet bağlarını değiştirmiş) olduklarını ifade ediyordu (Özgül, 2006a: Özel Arşiv-Ses Kaydı; Özgül, 2006b: Özel Arşiv-Video Kaydı; Özgül, 2007b: 1407-1418).

Balabanlıların ocak mensubiyetliğini değiştirmiş olmalarından ziyade, Kureyş Ocağı talipliği öncesinde Kızıl Deli'ye bağlı olduklarını ifade ediyor olmaları, şu veya bu şekilde Dimetoka ile ilgili bağlarını yeniden anımsatan bir argüman gibi durmaktaydı. Nitekim “Kızıl Deli” dendiğinde akla gelen ilk mekân adı hiç şüphesiz “Dimetoka”dır. Balabanlılar da Balkanlar'da yer alan bu yerleşim biriminden geldiklerini ifade etmektedirler. Daha doğrusu “Balabanlılar Dimetoka'dan gelmiştir.”⁵ önermesinin, bir hipotez gibi algılanmasından öte, bir gerçekliğinin olup olmadığının araştırılması (yani nesnel başkaca verilere ulaşabilme imkânının değerlendirilmesi) gerekliliği ortaya çıkmaktaydı. Şunu hemen ifade etmeliyiz ki günümüzde hâlen, Dimetoka'dan geldiklerini ifade eden ileri yaşta Balabanlılar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Dimetoka kelimesinin orijinalliyi yani başka coğrafyalarda sıklıkla yer alan bir yer adı olmayışı ve Dersim-Erzincan bölgesinde yaşayan bir aşiretin Balkanlarda bulunan bir yerden göç etmiş olduklarını söylemeleri, başlı başına özgün bir durumdur. Ayrıca Dersim-Erzincan bölgesindeki (ve aslında Anadolu'nun genelinde) Alevi toplulukların birçoğunun “Horasan” söylemini aktarmasına (yani Horasan'dan geldiklerini söylemelerine) rağmen sadece Balaban Aşireti'nin, “Dimetoka” adlı yerleşim biriminden ayrılarak şu anki yaşadıkları bölgeye, şu veya bu şekilde geldiklerini iddia etmeleri bile başlı başına, bahsi geçen önermenin doğruluğuna yönelik şüpheleri azaltmaktadır. Bunun yanı sıra şimdiki kadarki çalışmalarımızda Balabanlılar dışında Dimetoka'dan geldiğini iddia eden bir başka bir topluluğa rastlamadığımızı belirtmemiz gerekir. Tüm bu bilgi ve değerlendirmelerden

⁴ Ya da belki buna “dinsel aidiyet bağı ile ilgili bir değişiklik” mi demek lazım gelir? Çünkü geçmişte ne vakit bugünkü algılamaya benzer “Alevi Ocağı” tesis olunmaya başlamıştı? Ayrıca Kızıl Deli Sultan ile ilgili bir dinsel aidiyetten bahsederken -en azından 14. ve 15. yüzyıl için- ocak tabirini kullanmak sağlıklı bir yaklaşım mıdır? Bu soruların cevabını veremiyoruz. Nitekim ocak kültürünün -ki burada Alevi Ocağı'nı kast ediyoruz- ne zamandan beri var olduğu noktasındaki soruya cevap teşkil edebilecek nesnel bir veriye, şimdiki kadar ulaşamadık.

⁵ (Özgül, 2005: 47-55) Dimetoka merkezi, Türkiye-Yunanistan sınırına sadece 2,5 km uzaklıktadır. Yunanistan sınırları içinde bulunan Dimetoka, Evros şehrinin ilçelerinden biridir. Edirne'ye karayoluyla uzaklığı yaklaşık 50 km'dir. (Google Earth, 2010; Umar, 1993: 214) Bunun yanı sıra Biga merkezinin 7 km kuzeyinde yer alan Gümüşçay Köyü'nün eski adı “Dimetoka”dır. O yöre ile ilgili eldeki en eski Osmanlı tahriri olan 1516 tarihli TT 59'da Biga'ya bağlı “Dimetoka” köyünü saptayabiliyoruz. (Demircan, 2000: 92, 93, 146, 211, 233, 234, EK12). Özellikle belirtmeliyiz ki bu ad burada okunduğu şekilde yani “Dimetoka”dır. Kısacası “Didimoteikho” ya da benzeri (yani Rumca kelimenin telaffuzu şeklinde) değildir. Bunun dışında bir de Balıkesir'in Bigadiç ilçesinin eski adının “Didimotihē” (Didymoteiche) (yani Rumca “Dimetoka”nın telaffuzu gibi) olduğu iddia edilmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, ilk baskısı Osmanlıca olarak 1925'de yayımlanan “Karesi Vilayeti Tarihçesi” adlı kitabında, kaynağını belirtmeden bu bilgiyi aktarmaktadır (Uzunçarşılı, 2000: 65). Zekeriya Özdemir de bir çalışmasında benzer bir iddiaya, yine kaynağını göstermeden yer vermiştir. Çalışmasında Bigadiç'in eski adının “Didi-Moti-He” olduğunu ve “Şans Tanrıçasının İkizi” anlamına geldiğini iddia etmektedir (Özdemir, 1996: 6). Nitekim herhangi kaynağa dayanmayan (ya da kaynakçasına yer verilmemiş) bu iddiayı Bilge Umar haklı olarak eleştirmiş ve Bigadiç'le ilgili bu bilgilerin doğruluğuna şüpheyle yaklaşılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bilge Umar'a göre “Bigadiç”, Rumca kökenli “Pegadites” kelimesinin değişmiş hâlidir. (Umar, 2006: 139, 140).

hareketle bahsedilen bu sözlü tarih anlatımıyla Balabanlıların, aslında diğer topluluklara göre belli bir farklılığı ya da özgünlüğü ortaya koymakta olduklarını söyleyebiliriz. Bunlara ek olarak görece yakın dönemde bile olsa bazı kaynak eserlerde bu durumun teyit edilmesi⁶, bahsi geçen önermenin doğruluk payını artırmaktadır. Dimetoka ve çevresine ait 16. yüzyıl ve öncesi onlarca toponimik verinin (yer adlarının) varlığı ve bu noktaya kadar ortaya koyduğumuz diğer argümanlar ve yaklaşımlar, bizim açımızdan Balabanlıların bir zamanlar Dimetoka'da yaşamış oldukları konusunu, şüpheye yer bırakmayacak deliller olarak algılamamıza neden olmuştur (Özgül, 2005: 39-57). Buna rağmen bu fikrin, tarihsel-nesnel-analitik farklı bulgular elde edilebildiği takdirde, ayakları yere daha da sağlam basan bir önermeye dönüşeceğini değerlendirmekteydik. Tüm bu düşünce ve yaklaşımlar, bizi bu makale bütünündeki çalışmaya itti. Ancak makalemizin temel amacı, bahsi geçen olgular arasında bağlantıyı keşfe yönelik olduğundan, Kızıl Deli Sultan'ın, Kızıl Deli Sultan Ocağı'nın ve Dimetoka'nın ilgili tüm tarihsel ya da dinsel arka planına girilmemiştir. Kızıl Deli Sultan'la ilgili bir konuyu incelemek gerektiğinde hiç şüphesiz "Dimetoka" kelimesi, anahtar kelimelerimizden biri olmalıdır. Bu makale bazındaki araştırma konumuz Balabanlıların Kızıl Deli Sultan'la ilişkisi olduğundan, "Dimetoka" olgusu önemlidir. Dimetoka'dan geldiğini ifade eden bir topluluğun varlığı ve ayrıca geçmişte Kızıl Deli Sultan talibi (mürid, takipçi ya da dinsel önder olarak kabul edenlerden) oldukları noktasındaki iddia, veri ya da rivayet bizi Dimetoka'yı belli açılardan irdelemeye sürüklemektedir. Temel amacımız Balabanlıların, Dimetoka ve Kızıl Deli Sultan ile ilgili bağlarının ne olduğunun ya da ne olabileceğinin saptanması ve bu çerçevede nesnel bilgilerle konunun aydınlatılmasıdır. Ancak daha önce vurgulanmamış ya da henüz yararlanılmamış Kızıl Deli ile ilgili (ya da ilişkilendirilebilecek) bazı kaynaklara bu vesile ile değinerek, gelecekteki araştırmalara katkıda bulunmaya çalışacağız.

I. İstanbul ve Edirne Haricinde Trakya'da Bir Diğer Başkent: Dimetoka Tarihine Genel Bakış

A. Dimetoka'nın Kuruluşu Hakkında

Dimetoka, diğer birçok Rumca kökenli yer adları gibi değişime uğrayarak Türkçeleşmiş bir yer adıdır. Bu olguya, hemen yakınındaki Edirne'den de örnek verilebilir ki nitekim "Adrianoupolis" ismi, zaman içinde Edirne'ye dönüşmüştür.⁷ Dimetoka, aslı "Διδυμότειχο" olan Rumca ismin bozularak Türkçeleşmiş ve Türkler tarafından kullanılan biçimidir. "Διδυμότειχο" [Διδυμότειχον] kelimesinin Latin harfleriyle "Didimotioh", "Didymotioh",

⁶ Ali Kemali tarafından kaleme alınan ve 1932 yılında yayımlanan Erzincan Tarihi adlı kitapta şu ifadeler yer almaktadır: "*Balaban Aşireti, vaktiyle Dimetoka'dan [kitapta ilgili sayfada aynen bu şekilde yani "Dimetoka" değil ama "Dimotoka" şeklinde yazılmış] Bursa'ya, oradan Konya'ya Konya'dan Malatya ve nihayet Nazımiye'ye, şimdi sakin buldukları Balaban deresine gelmiş, aslen Türk veya Türkmen olduklarını rivayet etmektedirler.*" Daha ileride Erzincan'daki aşiretlerin sıralandığı bir sayfada tekraren, *Dimutoka*'dan [kitapta ilgili sayfada aynen bu şekilde yani "Dimetoka" değil ama bu sefer "Dimutoka" şeklinde yazılmış] geldikleri ifade edilmiş. Ali Kemali bu bilgileri, Erzincan Valisi olduğu dönemde doğrudan Balabanlılardan almış olmalıdır (1932: 172, 195).

⁷ (Umar, 1993: 22). Bu konuda Bilge Umar'ın, gönderme yaptığımız kitabına bakılabilir. Sadece Rumca kökenli değil diğer dillerden de Türkçeye geçişerek, dönüşerek giren yüzlerce yer adı bulunmaktadır.

“Didymoteicho” ya da “Didimotihon” şeklinde yazıldığı görülmektedir. Nadir olarak günümüzde yabancı yazarlar ve yine günümüzde bazı Yunanlılar tarafından “Demotika” şeklinde de kullanıldığı görülmektedir. Aslı Rumca olan bu kelime “Didimotiko” ya da “Didimotikhon” gibi telaffuz edilebilir. Bu kelime [Διδυμότειχον < δίδυμον τείχος (didymon teixos); “twin wall”] “ikiz hisar” ya da “ikiz duvar” anlamına gelmektedir.⁸ Bu yer adının hangi toplulukça ne şekilde anımsandığının ve ifade ya da telaffuz edildiğinin önemi, bizzat ihmal edilemeyecek bir ayrıntıdır.

Dimetoka'nın, şu anki mevcut merkezine çok uzak olmayan bir noktada kurulmuş ancak günümüzde izine pek rastlanmayan Plōtinoupolis (Πλωτινούπολις) kentine alternatif olarak kurulan bir yer olduğu sanılmaktadır. Genelde Dimetoka'nın [bu adla yani Plōtinoupolis (Πλωτινούπολις) olarak değil ama Διδυμότειχο (Didymotiho) ya da benzer bir adla] 8. yüzyıldan sonra kurulmuş bir yerleşim birimi olma ihtimali üzerinde durulmaktadır. Franz Babinger ise Plotinopolis'in aslında Uzunköprü olabileceğini düşünmektedir (Babinger, 1944: 64; T.E.G, 1991: 620; Kiel, 1994: 305-308; Liakopoulos, 2002: 66; Gouridis, 2006: 13-14). Ancak elde ettiğimiz en eski veri 6. yüzyılın sonlarına aittir. *Theophylacti Simocattae Historiae* adlı kaynakta bu yer adının MS. 591-592 yılları arasında geçtiği ifade edilmektedir.⁹

Günümüzde Sofya'daki arkeoloji müzesinde bulunan bir kitabeye göre Dimetoka'nın, 813 yılında Bulgar Hanı Krum tarafından ele geçirildiği ve bu dönemdeki adının “Kastron Didymoteichon” ([+] ΚΑΣΤΡΟΝ ΔΙΔΥΜΟΤΥΧΟΝ) olduğu ifade edilmektedir. Dimetoka, 14. yüzyılın başlarına kadar Rumlar, Bulgarlar, Kumanlar-Kıpçaklar ve Haçlılar arasında birçok defa el değiştirmiştir. Dimetoka Bizans'taki iç savaş yıllarında, iç savaşın vuku bulduğu ya da yönlendirildiği ana merkezlerden biri olmuştur. 14. yüzyılın ilk yarısında Bizans ordusundaki paralı Türk askerlerinin ve özellikle Aydınolu Gazi Umur Bey'in idaresindeki kuvvetlerin üssü idi (Gouridis, 2006: 40-58; Kiel, 1994: 305-308).

B. Dimetoka ve Yakın Çevresine Göç, Sürgün, Akınlar ve Bizans Döneminde Dimetoka

Dimetoka'ya ve/veya yakın çevresine eski dönemlerden beri, Anadolu'dan ve Karadeniz'in kuzeyinden göçler olduğunu saptayabiliyoruz. Tarih sahnesinde 8. yüzyıldan itibaren Anadolu'dan Balkanlar'a *heretic*¹⁰ Hristiyan topluluk olarak nitelendirilen Pavloslar'ın yerleştirildiği ya da göçe zorlandıkları görülmektedir. 757 yılından itibaren Erzurum ve Malatya civarındaki¹¹ Pavloslar'ın Trakya'ya yerleştirildiği bilinmektedir. 846 yılına

⁸ (T.E.G, 1991: 620; Kiel, 1994: 305-308; Liakopoulos, 2002: 66; Gouridis, 2006: 13-14) “Διδυμότειχο” kelimesinin latin harfleriyle farklı şekillerde yazılışı ile ilgili birçok kaynak vardır ancak pratik olarak burada onlarca kaynağa gönderme yapmak çok da anlamlı değildir. Bu konuda fikir edinmek için, Google Search ile genel bir araştırma yapmak bile yeterli olacaktır.

⁹ (1972: 229). Bu kaynaktan, 09.05.2008 tarihinde Georgios C. Liakopoulos'un bize cevaben yazdığı e-maile haberdar olduk. Kendisine müteşekkirim.

¹⁰ Heretik yerine *ezoterik* ya da *batını* ifadesi, daha doğru ve anlamlı olurdu diye düşünüyoruz.

¹¹ Bu ifade bize kastedilen bölgenin günümüz Erzurum, Erzincan, Tunceli, Elazığ ve Malatya'sı (ve belki Bingöl-Kiğı

gelindiğinde Pavloslar, Malatya civarına göç etmiş ve Araplarla beraber Bizans'a karşı savaşmışlardır. Bizans'ın Pavloslar üzerine yaptığı harekât sonucu binlerce Pavlos yaşamını yitirdi ve geriye kalanlar, kitleler hâlinde Trakya'ya sürüldü. Zaten 9. yüzyılın ikinci yarısında Bulgaristan'da Pavlos inancı yayılmaya başlamıştı. Diğer zorla iskân olayı çerçevesindeyse 969-976 yılları arasında Pavloslar, Filibe civarına yerleştirildiler. Bir Bulgar kaynağında yazılı rivayete göre Bulgar Pavlosları'nın kökeni Kapadokya'ya dayanmaktaydı (Hamilton vd., 1998: 26, 57, 58, 114; Ostrogorsky, 2006: 155, 156, 207; Obolensky, 1948: 81). "Pavlosların 8. ve 9. yüzyılda yerleştirildikleri yerlerden biri Dimetoka mıydı?" sorusunun cevabını net olarak verebilecek nesnel bir bilgiye sahip değiliz (Gouridis, 2006: 40). Ancak Trakya ifadesiyle en azından, Edirne ve civarının¹² kastedildiğini düşünebiliriz (Hamilton vd. 1998: MAP 1; Ostrogorsky, 2006: 180, 181, Harita 3). Daha sonrasında Balkanlarda Pavloslar'la ilgisi olduğu düşünülen Bogomilizm hareketi baş göstermiştir.¹³ Hatta Bogomilizm öyle gelişti ki -tabiri caiz ise- Balkanlar'dan Anadolu'ya Bogomilizm düşüncesi ihraç edilmeye başlandı. Bu çerçevede tersine göçün yaşandığı ve Bogomilizm düşüncesinin Anadolu'ya yayılma imkânı bulunduğu da düşünülmektedir. Nitekim 11. yüzyılın ilk yarısında, John Tzurilla adlı Bulgar bir Bogomil'in Balkanlar'dan Anadolu'daki "Opsikion" bölgesine (thema) gelerek dinsel düşüncesini yaymak istediğine yönelik bilgiler bulunmaktadır (Obolensky, 1948: 175; Hamilton vd. 1998: 32, 34, 140, 157). 11. yüzyılın ilk yarısında Opsikion Bölgesi, genel anlamı itibarıyla günümüz Marmara Bölgesi'nin güney bölümünü (Anadolu kısmını) teşkil etmekteydi (Hamilton vd. 1998: MAP 2; Ostrogorsky, 2006: Harita III). 14. yüzyılın ilk yarısında Kantakuzenos'un yakın dostu ve Ortodoks inancının önemli dinsel karakterlerinden Gregory Palamas'ın hayat hikâyesini aktaran kişi -ki ona en yakın müridlerinden biriydi- Palamas'ın gençliğinde Trakya ile Makedonya arasındaki "Patikion" dağında 1316 yılı civarında bir süreliğine yaşadığını ifade etmektedir. Bu hikâye içinde Palamas'ın Bogomiller'le sözlü tartışmalara girdiğinden bahsedilmektedir.¹⁴ Nitekim Obelensky, Radchenko'yu kaynak göstererek Makedonya'nın, Bogomiller'in yurdu olduğunu söylemektedir (1948: 259). Kısacası 14. yüzyılın ilk yarısında Dimetoka yakınlarında (en azından Rodop Dağları üzerinde) Pavloslar'ın ve/veya Bogomiller'in yaşadığı iddia edilebilir.¹⁵ 1580'lere geldiğinde bile

ile Sivas Divriği) olduğunu düşündürmektedir.

¹² En geniş tanımlamayla günümüz Türkiye'sinin Trakya'sı olarak ele alabiliriz.

¹³ Özellikle Bulgaristan'ın Filibe kentinde yaygındır. (Ostrogorsky, 2006: 250; Hamilton vd., 1998: 25-43; Kommena, 1996: 182, 183, 469-475, 506-514)

¹⁴ Bu arada şunu özellikle belirtmek gerekir ki en azından 9. yüzyıldan 12. yüzyılın sonlarına kadar Makedonya derken kastedilen yer, ne tam olarak günümüzün Makedonya ülkesi coğrafyası ne de Yunanistan Makedonyası'dır. Kastedilen yer daha çok Makedonya Bölgesi (Makedonya Theması) olup genel anlamda günümüz Bulgaristan'ındaki Rodop Dağları bölgesinden başlayıp Meriç/Arda nehrine doğru uzanan ve Filibe'nin de içinde bulunduğu yöredir. Makedonya Theması tanımına, Dimetoka ve çevresi, Dedeağaç ve Gümölcine'nin kuzey kısımları da dâhildir. 13. yüzyıldan itibaren bu tanımlama batıya doğru kaymıştır. (Hamilton vd., 1998: MAP 1, 278-282; Ostrogorsky, 2006: 180, 181, Harita 3; Albayrak, 2005: 125, 141-154). Trakya derken kastedilen yer ise kabaca günümüz Türkiye'sinin Trakya'sıdır. Dolayısıyla Trakya ve Makedonya dendiğinde Dimetoka, bu coğrafyanın merkezine yakın ve stratejik bir noktada bulunmaktadır.

¹⁵ Pavloslar ve Bogomiller meselesine akademisyen ve araştırmacılarımızın ilgisizliği kaygı ve üzüntü vericidir.

-Dimetoka değilse bile Niğbolu ile Filibe arasında- hâlâ onlarca Pavlos köyü bulunmaktaydı (Hamilton vd., 1998: 24).

11. Yüzyılda Makedonya ve Trakya Themaları¹⁶ 11. yüzyıldan itibaren Dimetoka'nın dinsel cazibe merkezlerinden biri olduğu görülmektedir. Hristiyan din büyüklerinden "Άγιος Ιωάννης ο Νέος"nin ("yeni" lakaplı *Aya Ioannes* ya da *Aziz Jan* ya da İngilizce *Saint John* şeklinde okunabilir.) Dimetoka'da bulunduğu bilinmektedir (Gouridis, 2006: 41). Bunun yanı sıra 14. yüzyılın ilk yarısında Dimetoka, Bizans iç savaşlarının yani siyasal (ki içinde dinsel tarafgirlik ve siyasanın dinle işbirliği şeklinde tezahür eden) çekişmelerin odak noktalarından biri hâline de gelmişti. Tam da bu dönemde Dimetoka adeta, Bizans'ın ikinci başkenti olmuştu. Siyasal çerçevede Kantakuzenos taraftarlarının ve dinsel çerçevede de Gregory Palamas'ın (ki Kantakuzenos'la işbirliği yapmaktaydı) yolundan gitmek isteyenlerin ana merkezlerinden biri hâline gelmişti (Gouridis, 2006: 50-58; Ostrogorsky, 2006: 471-480).

Bunun yanı sıra Dimetoka ya da yakın çevresine Osmanlı'dan çok daha önce, Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türkî grupların ve Anadolu'dan gelen bazı Türk grupların yerleştiğine ya da yerleşmiş olabileceğine yönelik bilgiler bulunmaktadır. Daha önceleri Tuna'nın kuzeyinde bulunan Peçenekler, 1026'dan itibaren güney bölgelere inmeye başladılar. 1035 yılına gelindiğinde Selanik'e kadar ulaşmışlardı. Hemen ardından Uzların ve devamında Kuman-Kıpçak gruplarının Trakya ve Makedonya bölgesi içine kadar -hatta zaman zaman Mora Yarımadasına ve İstanbul'a kadar varan- ilerleyişlerini gözlemleyebiliyoruz. Peçeneklerin

Yaşadığımız toprakların insanlarına (yani bir zamanlar yaşamış olan insanlara) olan kayıtsızlık, nitelik ve nicelik olarak adı geçen konularla ilgili yaygın kılığından rahatlıkla anlaşılabilir. Konumuz Pavloslar ve Bogomiller'in detaylı irdelemesi olmasa da son yıllarda yayımlanmış bizzat önemli ve de nadir çalışmalardan biri olan Kadir Albayrak'ın kitabını zikretmeden geçemeyeceğiz. (Albayrak, 2005)

¹⁶ Ostrogorsky, 2006: Harita 3

ilk başlarda Bulgaristan'da Filibe ve çevresine yerleştirildiği anlaşılmaktadır. 11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bizans, Karadeniz'in kuzeyinden gelenlerden (başlangıçta özellikle Peçenekler'den) paralı asker olarak yararlanmıştı. Uz, Peçenek ve Kuman-Kıpçaklar'ın kendi aralarındaki mücadeleleri ve bu bağlamda güçlü olanın diğerini Balkanlar'ın güneyine doğru göçe zorlamasıyla ilgili nesnel veriler bulunmaktadır. Başta Peçenekler ve Uzlar olmak üzere Karadeniz'in kuzeyinden gelen ve Bizans'la işbirliğine girişen Türkî gruplardan bir kısmının, Hristiyanlaştırıldığı ve Türkopol olarak ifade edildiği söylenmektedir. Bazı araştırmacılara göreyse Anadolu'dan Trakya'ya geçmiş ve aslında Müslümanken Hristiyanlaşmış olanlara Bizans kaynaklarında Türkopol adı verilmektedir. Bizans kaynaklarında ilk defa 1082 tarihinde Türkopol ifadesi kullanılmıştır. (Kurat, 1937: 100-237; Anzerlioğlu, 2003: 32-84; Ayönü, 2009: 9, 75-77). Ancak Bizans'la olan ilişkilerin çalkantılı gittiği görülmektedir. Peçeneklerle Kuman-Kıpçaklar'ın, Bulgarlarla işbirliği yaparak Bizans'a karşı savaştığı ve İstanbul önlerine kadar akınların düzenlendiği de bilinmektedir. Bulgar Hanları'nın kontrolündeki Bulgar unsurlarının dışındaki unsurlarla Peçenekler'in, Bizans'a karşı işbirliği yaptığı da görülmekteydi. 1074 ile 1086 yılları arasında birkaç sefer Bulgar Bogomilleri (Pavlosları) ile Peçenekler -ki bir iddiaya göre Kuman-Kıpçaklar da buna destek vermişti- birlikte Bizans'a karşı mücadele etmişlerdi (Kommena, 1996: 168-210; Kurat, 1937: 100-237; Hamilton vd., 23, 24, 36, 37, 164, 165). Hatta bu dönemde Rum asıllı bir Pavlos olan Lecus (Leka), Peçenek önderlerinden birinin kızıyla evlendi. Bu evlilik bağyla güçlenen Peçenek-Pavlos ilişkisi meyvesini verdi ve yine o dönemde (1078-1081 arasında) Peçeneklerle Pavloslar birlikte Lecus'un liderliğinde Sofya ve Niş arasında Bizans'a karşı ayaklandı. Benzer olay Traulus (Travlin) tarafından da tekrarlandı. Traulus da bir Peçenek liderinin kızı ile evlenerek Peçeneklerle yakın bağ kurdu. Ardından Peçenekler ve Pavloslar birlikte Belyatovo denilen Filibe'nin kuzeyindeki bir yerde ayaklandı. Traulus'un önderliğindeki bu ayaklanmaya 80,000 Peçenek ve Kuman-Kıpçak destek verdi. Peçenekler ile Pavloslar arasındaki yakınlığın ya da işbirliğinin bir başka sosyal nedeni olarak, Peçenekler'in de *Mani* inancında olması gösterilmektedir. Zerdüşti kökeni olan bu Mani inancın, 10. yüzyılda Horasan ve Türkistan civarında yaşayan Kuman-Kıpçaklar tarafından kabul edildiği ve Peçenekler'in, daha sonrasında Kumandanlardan hareketle bu inançla tanıştığı ifade edilmektedir. (Kurat, 1937: 159-167; Obolensky, 1948: 189-193). 1065 yılında Tuna'yı geçen Uzlar birçok kollara ayrılarak bugünkü Yunanistan'ın güneyine kadar olan bölgeyi tahrip etmişlerdi. Uzlar arasında yayılan bir salgın hastalık sonrasında Peçenekler ve Bulgarlar birlikte Uzlar'a saldırarak Uzlar'ın büyük bölümünü ortadan kaldırdılar. Geride kalan Uzlar, Bizans'ın hizmetine girdiler ve Bizans tarafından Makedonya ve civarına yerleştirildiler (Kurat, 1937: 100-237; Sümer, 1997: 383). Alexiad'da 1071-1081 yılları arasındaki bir olay aktarılırken, bir Türk grubunun Meriç nehrini geçmekte olduğu ifade olunmaktadır.¹⁷

¹⁷ (Kommena, 1996: 77,78). Bir tahminde bulunmak gerekirse bu grubun, Anadolu'dan Trakya'ya geçmiş Selçuklu Türkleri'nden oldukları düşünülebilir (Ayönü, 2009: 73). Ancak Alexiad'daki bu Türk grubu ifadesiyle, Anadolu'dan geçen bir grup mu yoksa kuzeyden daha önceleri gelmiş olan Uzlar mı (ya da diğer başka bir grup ?) olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Buna karşın "Kendi adetlerine göre and içtiler" sözü ile en azından henüz Hristiyanlaşmamış bir grup olduğu söylenebilir (Kommena, 1996: 77,78).

Yine Alexiad'da, İzmir'de beylik kurmuş olan Çaka Bey'in, Peçenekler'le işbirliği yaparak Bizans'a karşı saldırdığı aktarılmaktadır. Bu olayın hemen öncesi ve sonrasındaki Bizans-Peçenek mücadelelerinde Peçenekler'in ve Kuman-Kıpçaklar'ın¹⁸ Trakya'daki konumları zikredilmektedir. 1088-1091 yılları arasındaki olaylarda Peçenekler'in; İpsala, Enez/Meriç Ağzı, Hayrabolu, Babaeski, Çorlu, Çatalca'da oldukları ya da bu civarda Bizans ile savaştıkları bilinmektedir. Bunun yanı sıra Kuman-Kıpçaklar ise Enez'de saptanabilmektedir (Kommena, 1996: 213-258). 1189-1242 yılları arasında Kuman-Kıpçaklar'ın farklı yıllar arasında Dimetoka kalesi ve kentine, Filibe ve Edirne'ye -her biri kısa süreli de olsa- hükmettikleri görülmektedir. Yine aynı dönemde Kuman-Kıpçaklar'ın özellikle Ulahlar ve Bulgarlar'la işbirliği hâlinde Makedonya ve Trakya'ya seferler düzenleyip Çorlu ve İpsala'da Bizans'a karşı savaştıkları -hatta İstanbul surları önlerine kadar geldikleri- saptanmaktadır.¹⁹ O dönem kuzeyden gelen Moğollar'ın baskısıyla kaçan Kuman topluluğu, Bizans hizmetine alınmıştı. Trakya'da ve Teselya'da göçebe olarak yaşayan 10,000'lerce Kuman'ın varlığından söz edilmektedir. Hatta 1241/1242 yılında (bir kısmı Hristiyanlaştırılıp) bir bölümü Trakya ve Makedonya'ya, geri kalanlarıysa Anadolu'da Frigya Bölgesi'yle Menderes Vadisi'ne köylü olarak yerleştirilmişti. Menderes'e yerleştirilmelerinin nedeni herhâlde Selçuklular'ın Menderes Havzası'na yönelik akınlarının durdurulmasıydı ki bu formülün etkili olduğu söylenmektedir (Witteck, 1999: 13; Vasary, 2008: 78, 79; Ayönü, 2009: 9-11).

11. yüzyıldan itibaren Hristiyanlaştırılmış Türkopol gruplarından bazıları, Balkanlar'da özellikle Makedonya bölgesinde Vardar (Axios) nehri çevresine ve Trakya'da özellikle Rodop bölgesine yerleştirildiler (Anzerlioğlu, 2003: 81-85). 13. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Bizans ordusunun temel gücü (zaman zaman birbirleriyle savaşsalar da) Anadolu Türklerden ve Kumandanlardan oluşan paralı askeri birliklerdi (Vasary, 2008: 127, 128). Anadolu'dan Trakya'ya geçen birlikler bu bölgede daha fazla kalmaya ve hatta geri dönmeyerek Trakya'ya yerleşmeye başlamışlardı. (Ayönü, 2009: 74). Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. İzzeddin Keykavus, İlhanlı Hükümdarı ile işbirliği yapan kardeşi Rükneddin Kılıçarslan'ın zorlamasıyla yönetimi bırakmış ve ailesiyle birlikte ilk önce 1256 yılında İznik, sonra Antalya daha sonra (1262'den önceki bir tarihte) İstanbul'da Bizans sarayına sığınmıştı. Bu esnada ona destek veren ordusundan bazı birlikler de Keykavus'un yanından ayrılmamıştır. Keykavus ve ailesi, daha sonra Meriç nehrinin döküldüğü yerde Enez Kalesi'ne hapsedilir. Kaynaklarda Tatar ve Bulgar askerlerinin bu kaleyi kuşattığı ve Tatarların²⁰ Keykavus'u ve iki oğlunu (Mesut ve Kayumers) kurtardığı anlatılmaktadır. Bu olay 1263/1264 yılında gerçekleşmiştir. Ancak Keykavus'un ailesi (annesi ve diğer iki oğlu) Bizans'a teslim edilir. Dobruca-Kırım bölgesine giden ya da götürülen Keykavus'a, Sarı Saltık da eşlik eder. Bir süre sonra tutsak olan ailesi Karaferya'ya gönderilir ve iki oğlu da bu bölgenin

¹⁸ Kuman-Kıpçaklar, bazen Peçenek bazen de Bizans tarafında yer almışlardır.

¹⁹ (Gouridis, 2006: 41-46; Vasary, 2008: 56-67, 75-80; De Villehardouin ve De Valenciennes, 2008: 82-165; Ayönü, 2009:7) Dimetoka, bahsedilen o kısa zaman zarfında bile birkaç defa el değişmiştir. Ayrıca Kumandanlar tek başlarına değil Rumlarla ya da Balkanlı diğer unsurlarla Dimetoka ve çevresinde varlık gösterebilmişlerdir.

²⁰ Aslında bu dönemdeki Tatar olgusu üzerinde daha detaylı araştırma yapmak gerekmektedir. Altınorda Devleti'ne bağlı bir topluluk bile olsalar, bu dönemde Tatar olarak kaynaklarda belli olaylarda geçen tabir ile aslında yine bazı Kuman-Kıpçak unsurlarının kastedilme olasılığı vardır.

valisi olur. Annesi öldükten sonra büyük oğlu Karaferya valisi olurken diğeri, İstanbul'daki Bizans sarayına alınmıştır. Sarı Saltık, Kırım'daki Türkmenlerle beraber Dobruca'ya göçer (1281-1282). İzzeddin Keykavus'un ölümünden (1278-1280) sonra oğlu Mesud Anadolu'ya döner. Ardından Bizans'ın emrindeki diğer kardeşlerini kurtarmak için çabalar. Bu esnada Karaferya'daki Türklerden bazıları Anadolu'ya geçmiş ancak Mesud'un kardeşi ve onun oğlu Karaferya'da kalmıştır. Mesud'un kardeşinin torunu, Hristiyan olmuştur. Bu soydan gelenler Yıldırım Bayezid döneminde bile Serez'in 30 km doğusundaki Zihne adlı yerde hâlâ yaşamaktaydı. Sarı Saltık'tan sonra Türkmenlerin lideri olan Hâlıl Ece, Dobruca'da ona bağlı grubu alıp 1300/1301 yılında Karesi'ye geçer.²¹ Ancak Hâlıl Ece ve ona bağlı Türklerin Trakya ile olan fiziki bağları kısa bir süre sonra tekrar oluşur. 1304 yılı civarı Katalanların Bizans'la ilişkisi bozulduktan sonra Hâlıl (Hâlıl Ece) önderliğindeki Karesi Türkleri, Katalanlarla işbirliği yaparak yaklaşık 10 yıl Trakya ve Makedonya'da faaliyetlerde bulunurlar. 1305-1306 yılları arasında Katalanlar ve Türklerin oluşturduğu birlik; Vize, Gümülcine ve Rodop Dağları'na kadar tüm Batı Trakya'nın sahil kesimini yağmalar. 1307 yılında Keykavus'un oğlu olup Makedonya'da yaşayan oğlu Melik komutasındaki Hristiyan Türkopoller de bu birliğe katılır. Katalan birliğiyle işbirliği yapan Karesi Türkleri ile Türkopollerin mevcudunun 2,000 ile 3,000 arasında olduğu söylenmektedir. 1307-1308 yılları arasında Dobruca Türklerinden bazılarının Hâlıl'in birliğine katıldığı da iddia edilmektedir. 1311 yılında ya da hemen öncesinde Türkler ve Türkopoller Katalan birliğinden ayrılıp kendi başlarına hareket etmeye başladılar. Hâlıl'in birliği 1311-1312 yıllarında neredeyse tüm Trakya'nın tek hâkimiydi. Tam bu dönemde Bizans, Türklerle karşı savaşmak için 2,000 Kuman savaşçısını Trakya'ya yerleştirdi. Hâlıl, elde ettiği ganimetlerin Çanakkale Boğazı'ndan Karesi'ye geçirilmesi konusunda Bizans'la anlaşta. Buna rağmen Bizans ordusu içinde bu durumdan rahatsızlık duyanlar, Hâlıl'in birliğine saldırdılar. Devam eden süreçte yapılan çarpışmalar neticesinde Hâlıl'in birliği yenildi. Kurtulabilenler karşı yakaya yani Karesi'ye kaçtılar (Pachymeres, 2009: 72, 73, 96, 97; Ayönü, 2009: 72-80, 89-93, 99-103; Anzerlioğlu, 2003: 95-103; Vasary, 2008: 129-130; Öden, 1999: 24-30; Oikonomidis, 1997: 173-182). Gregoras'tan nakille aktarılan bilgilerden hareketle, Müslüman olduğu bilinen Hâlıl komutasındaki birliğin, meshebsel zihniyeti konusunda ilginç bir değerlendirme yapılmaktadır. Oikonomidis, Hâlıl'in birliğinin Şii akidelere sahip Müslüman bir topluluk olma ihtimalinden söz etmektedir.²²

²¹ (Vasary, 2008: 84-90; Yazıcızade Ali, 2009: 823-856, 908; Pachymeres, 2009; 43-50, 73; Müneccimbaşı, 2001: 96-111; Wittek, 1952: 639-668; Anzerlioğlu, 2003: 95-98; Google Earth, 2010) Istvan Vasary'nin Dobruca konusunda önemli bir değerlendirmesi vardır. Vasary, konunun geçtiği dönemde yani 13. yüzyılın ikinci yarısında Dobruca diye bir yer adının olmadığına altını çizmektedir. II. Murad döneminde Tevârih-i Ali Selçuk'u yazan Yazıcızade Ali, 1380'lerden sonra oluşmuş bu yer adını, herhâlde ki yaşadığı dönemindeki bilgiler çerçevesinde aktarmıştır. Ancak aktarılan bilginin doğruluğu noktasında haklı olarak şüphe yaratmaktadır. Bunun yanı sıra Pachymeres, isim vermeden sanki Sarı Saltık'dan bahseder. Keykavus'un İstanbul'da bulunduğu sıradaki bir olayı tarihe not düşmek bağlamında aktarılan Pachymeres, şu cümleleri zikreder: “[Keykavus] *Karadeniz'in kuzeyinde bulunan ve ünlü bir kişi olan akrabasından.... yardım talep etmişti.*” Bu ifadeyle Sarı Saltık'ın, Keykavus'tan önce Kırım'a geçmiş olduğu düşünülebilir. “Akrabası” ifadesiyle eğer Selçuklu hanedanı kastediliyorsa, Sarı Saltık'ın Anadolu'dan Kırım taraflarına geçtiği tezi güçlenecektir. Ancak kastettiği Bizans'la olan akrabalık (II. İzzeddin Keykavus'un bir taraftan Bizans Kralı'yla olan akrabalığı) ise o zaman bu yorum, hâliyle değişmelidir. (Vasary, 2008: 90) Karaferya [Karaferye; Verolia]: Selanik'in yaklaşık 70 km güneybatısındaki bir yerleşim birimidir. Zihne, günümüzde Nea Zichni olarak geçmektedir (Google Earth, 2010).

²² (1997: 173-182). Ayrıca “Hâlıl” isminin “samimi dost” anlamına gelen *Arapça* kökenli bir isim olduğunu

1330'lardan itibaren, Bizans iç mücadelesi sürecinde gerek iç savaşta bir tarafın destekçisi olarak, gerekse akın amaçlı olarak Batı Anadolu Beylikleri'nden Trakya'ya geçişler sıklıkla olmuştur. Bu çerçevede Kızıl Deli ve Dimetoka ile ilgili olan Aydınolu Gazi Umur Bey'den ve onun Trakya ve yakın çevresindeki faaliyetlerinden bahsetmek gerekecektir. Bu çerçeve aslında Bizans'ın iç savaşı ile doğrudan ilgilidir. 1321'de başlayan iç savaş süresince taraflardan biri, diğerine karşı güçlü konuma gelmek ve savaşta başarı elde etmek amacıyla çoğu zaman Anadolu Beylikleri'nden destek almayı tercih etmişlerdir. Edirne, Dimetoka ve İstanbul, bu süreçte başroldeki şehirler olmuştur. Dedesi II. Andronikos'a karşı ayaklanan Genç Andronikos (III. Andronikos) için Dimetoka, tüm Trakya'yı ele geçirebilmesi açısından stratejik öneme sahipti. Bu kent adeta süreç içinde Genç Andronikos Krallığı'nın başkenti olacaktı. İstanbul'dan Edirne'ye kaçtıktan sonra Genç Andronikos'u Edirne'de, yakın dostları Ioannes Kantakuzenos ve (Küçük) Syrgiannes karşıladı. Aslında ayaklanmanın zeminini hazırlayanlar da bunlardı. (Küçük) Syrgiannes, hem Andronikoslar'la hem de Kantakuzenoslar'la akrabaydı (Nicol, 1999: 166, 167; Liakopoulos, 2002: 30, 31; Gouridis, 2006: 49). Ancak onu daha ilginç kılan yanı aslında Kuman kökenli olmasıdır. Babası (ya da bir ihtimalle vaftiz babası), seçkin bir Kuman aşiret reisinin oğlu olup asıl adı Sytzigan (Sıçğan) olarak bilinen ancak yine "Syrgiannes" ya da "Baba Syrgiannes" olarak anılan kişiydi.²³ (Küçük) Syrgiannes daha sonrasında taraf değiştirdi. Gelişen olayların neticesinde Genç Andronikos 1327'de Dimetoka'dan ayrıldı. Ancak bir yıl sonra iktidar mücadelesinden başarılı çıktı ve tahta oturdu. III. Andronikos'un 1328'de başlayan saltanatı çeşitli çalkantılarla birlikte 1341'de ölümüne kadar sürdü. Yerine, İoannes Kantakuzenos Dimetoka'da imparatorluğunu ilan etti (Nicol, 1999: 165-199; Liakopoulos, 2002: 30-34; Gouridis, 2006: 49-52). Bu çerçevede Kantakuzenos ve Gazi Umur Bey arasındaki ilişkiyi de zikretmek gerekir. Büyük Menderes ve Küçük Menderes nehirleri arasında ve yakın çevresinde kurulmuş olan Aydınolu Beyliği'nden Gazi Umur Bey, 1331 yılında Gelibolu ve Rumeli seferlerine başlamıştı. Umur Bey, 1332'de Gümüllüne civarına çıkıp imparatorun kuvvetleriyle çarpışmış ancak bir sonuç elde edememişti. III. Andronikos öldüğünde en büyük varisi olan ve Dimetoka'da doğan oğlu V. İoannes Palailogos henüz 9 yaşındaydı. Vasisi olarak İoannes Kantakuzenos'un ülkeyi yönetmesine kimileri tarafından sıcak bakılmamıştı. İoannes Kantakuzenos, vasi olarak yönetimi ele aldığı yıl olan 1341'de, 250 gemi ile Bizans'a

animsatmakta yarar var (Develioğlu, 1998: 318).

²³ Sytzigan (Baba Syrgiannes) ve ailesi, 1240'lı yıllarda Bizans'a göçmüş ve Bizans sınırları içinde çeşitli yerlere yerleştirilmişlerdi. (Küçük) Syrgiannes ise 1290 civarında doğmuştu. Vasary, "Syrgiannes" kelimesinin Rumca "Sir Yanni" olarak okunabileceğini düşünmektedir. (2008: 79, 126, 130-132). Syrgiannes kelimesinin/isminin Türkçe'deki *sarı, sarıcı, sarı çiyân* gibi bir kelimeyi çağrıştırdığını düşünmek ve ayrıca bu kişi/isim ile *Sarı Saltık* kültü arasında bir bağ olup olmadığını sorgulamak çok mu garip olur? Vasary, ayrıntı bir bilgi olarak "Baba" ifadesiyle kastedilenin "vaftiz babası" olabileceğini söylüyor. Yine "Sarı Saltık" ile ilgili sorumuzla beraber, "Baba" ifadesini (eğer hakikaten fiziksel babası değilse) "lala", "mürebbi" ya da "mürşid" olarak algılayabilir miyiz? Bu arada Sarı Saltık'ın "Baba Saltık" olarak da anıldığını, Evliya Çelebi'nin Balkanlar'da Sarı Saltık'ın "Sveti Nikola" olarak da bilindiğini söylemesini ya da Saltıkname'de "lala"sının "Seravil" adıyla anıldığını anımsatmak, sorduğumuz soruları daha anlamlı kılar mı? Kuman kelimesinin yine "Sarı" ya da "Sarışın" gibi bir anlama geldiğini belirtmek de ayrı bir dipnot olabilir. Herhangi bir iddia ya da bir tez ileri sürmek amacıyla değil ama aklımıza gelen bazı soruları bu vesile ile paylaşmak niyetiyle bu cümleleri yazdık.

karşı sefere çıkan Gazi Umur Bey'i harekattan vazgeçirmiş, diğer düşman ülkelerden gelebilecek saldırıları da engelleyecek önlemler almıştı. Vasi olarak ülkeyi yönetiyor oluşunu çekemeyen Apokaukos, hizip oluşturup İstanbul'da Kantakuzenos'u hain ilan etti. Bu olaydan sonra harekete geçen Kantakuzenos, Dimetoka'da imparatorluğunu ilan edip tahta oturdu.

Dimetoka'yı karargâh olarak kullanan Kantakuzenos'a karşı tüm hâlkın sempati beslediği söylenemez. Nitekim Dimetoka surları dışındaki köylülerden bazıları Kantakuzenos'a karşı başarısız bir ayaklanma girişiminde bulunmuşlardı. Devam eden süreçte Apokaukos ve Kantakuzenos arasındaki mücadele kızışmış ve bu mücadelede Gazi Umur Bey Kantakuzenos'a destek olmuştu. Kantakuzenos Dimetoka dışındayken rakipleri Dimetoka'ya geri dönmelerini engellemişti. Çevresi rakipleri tarafından kuşatılmış olan Dimetoka'yı kurtarmak için Kantakuzenos, Gazi Umur Bey'den yardım ister. Bunun üzerine Gazi Umur Bey 1342'nin sonuna doğru 380 gemi ve 29,000 mevcuduyla Meriç Ağı'na/Enez'e çıkarma yapar. Ordusunun başında Meriç vadisi boyunca kuzeye doğru ilerleyerek Dimetoka önlerine gelir. Ancak kış mevsiminin zorlu hava koşullarından dolayı çok uzun süre kalamaz ve İzmir'e geri döner. Geri dönmenden önce Dimetoka'yı Kantakuzenos için savunacak bir muhafız birliği de bırakır. Hammer, Kantakuzenos'tan nakille Umur Bey'in burada 9,000 muhafız ve 500 seçkin muharip bıraktığını söylemektedir. Bir sonraki yıl Umur Bey, dostu Kantakuzenos'un yardım çağrısını yeniden dikkate alarak Selanik ve Trakya civarında ordusuyla birlikte savaşmıştı. Bu süreçte Dimetoka'nın kurtulmasına vesile olmuş ve yine aynı şekilde Trakya'da birçok kasabanın ele geçirilmesinde katkısı olmuştu. Trakya'da kendisi de talan hareketine girişmişti. 1345 yılında Saruhanoğlu Süleyman Bey'le birlikte 20,000 kişilik bir kuvvetle Çanakkale Boğaz'ından Rumeli yakasına geçmişti. (Hammer, 2010: 76; Melikoff-Sayar, 1954: 94-125; Akın, 1968: 35, 36, 45-47, 223, 224, 228; Nicol, 1999: 199-217; Liakopoulos, 2002: 34-36; Gouridis, 2006: 52-55).

Gazi Umur Bey bahsinin bizi ilgilendiren yanı, Dimetoka'ya doğru yaptığı seferlerdir. Ancak daha da ilginç, tarihsel kaynaklarda ifade edilen verilerle *lejand* olarak görülen Abdal Musa Velâyetnamesi'ndeki bazı bilgiler arasındaki dikkat çekici uyumdur. Rıza Yıldırım'ın çalışmasında bu detaylar irdelenmektedir. Velâyetnamede, Gazi Umur Bey'in 40.000 mevcudundan bahsedilmektedir.²⁴ İşin ilginç yanı bu mevcut adedi, biraz önce ifade ettiğimiz 380 gemi ile gelen mevcuttan çok uzak bir rakam değildir. En azından (mertebeler olarak birkaç onbin mertebesinde olması dikkate alındığında) aynı mertebede olduğu görülmektedir. Efsanevi anlatımların olduğu düşünülen böylesi bir velâyetnamede ifade

²⁴ (Yıldırım, 2007: 134-139) Abdal Musa tarafından Umur Bey'e "Kızıl Börk" giydirilip "Gazi" unvanı verilir ve artık Gazi Umur Bey diye anılır. Yine Abdal Musa'nın isteği üzerine Kızıl Deli, Gazi Umur Bey'in birliğine katılır ve irşad mekânizmasının sembolü olan "tahta kılıç"ı kuşanır. Abdal Musa, Boğaz Hisarı'na akın yapmalarını ve daha sonrasında da Rumeli'yi fethetmelerini telkin eder (Güzel, 1999: 87, 88, 99, 100, 147-149; Kaygusuz, 2008: 52, 53, 117-120). Kaygusuz Abdal Nasihatnamesi'yle beraber, Abdurrahman Güzel'in kullandığı Abdal Musa Velâyetnamesi yazmasını -belli eleştirilerle birlikte- yeniden transkript ederek 2008 yılında yayımlayan İsmail Kaygusuz'a göre Boğaz Hisar denilen yer, "İlion" olarak anılan "Çanakkale Boğazı ve çevresidir. (Kaygusuz, 2008: 53)

edilen rakamın, Kantakuzenos kroniğinde ifade edilen 29.000 rakamına²⁵ bu denli yakın olması dikkat çekicidir. Bu durum, başta Abdal Musa Velâyetnamesi olmak üzere konuyla ilgili diğer menkıbevi kaynakların daha yakından ve dikkatli ele alınması gerekliliğini ortaya koyan bir ipucu olabilir. Kantakuzenos kroniğinde, ilgili sayfayı sunuyoruz:

344

CANTACUZENI

Α.С. ιθ'αργυρών διεσώζετο οἴκαδε διαδραῖναι δυνηθείς· ὕστερον δὲ ἐν τῇ πρὸς Μομιτζίλον μάχῃ ἔπεσε μαχόμενος ἐπίπροσθεν βασιλέως. τοιαύτης ἦν ἐκεῖνος χάριτος ἤξιωμένος παρὰ θεῶν, καὶ τὰ ἐσόμενα ὡς δρωμενα προῆδει. οἱ μέντοι Μυσοὶ οἱ περὶ Διδυμότειχον ἐστρατοπεδευμένοι μετὰ μικρὸν παρὰ τῶν σφετέρων πυθόμενοι σκοπῶν, ὡς πλήθος Περσικῶν νεῶν τῆ τοῦ Ἐβρου προσέσχεν ἐκβολῇ, ὑπὸ τοῦ Θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς ἀλλήλους συμπατοῦντες κατὰ τὴν ἀρχιερέως προῦρήσιν τάχιστα ἀνεχώρουν, 'καὶ ὅποι γῆς κατεδύοντο ἀγνοοῦμενοι. οἱ δὲ ἐν Διδυμοτείχῃ τὴν αἰτίαν ἀγνοοῦντες τῆς¹⁰ C φρυγῆς, ἐθανύμαζον ὅ,τι ποτ' ἂν εἴη τὸ οὕτω Θορυβῆσαν τοὺς Μυσοὺς. μετὰ μικρὸν δὲ ἠγγέλλετο, ὡς Ἄμουρ ὁ τοῦ Αἰτίνης, φίλος ὢν ἐς τὰ μάλιστα Καντακουζηνῶ τῷ βασιλεῖ καὶ πολλὰς ἀποδείξεις τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας καὶ πρότερον περυσχημένος, (δι' ἐκεῖνον γὰρ καὶ βασιλεῖ τῷ νέῳ Ἄνδρο-15 V. 34 νικῶν πρὸς τὸν κατὰ Φωκαίας καὶ Λέσβου πόλεμον συνεπέλεμψε,) πεπυσμένος περὶ αὐτοῦ, ὡς μεγάλας χρήσεται κοκορυγίας, κοινῇ τῶν Ῥωμαίων αὐτῶ πάντων ἐκπολεμωθέντων, καὶ αὐτὸς μὲν ὄχρητο ἐς Τριβαλοῦς φρυγίας, Διδυμότειχον δὲ, ὃ μόνον καταλέλειπτο γυναικί τε καὶ τέκνοις καὶ τοῖς²⁰ ἄλλοις τοῖς ὑπολειφθεῖσι φίλοις καταφυγῇ δεινῶς ὑπὸ τῆς συγγῆς πολιορκίας ὑπὸ ἐνδείας ἐπέσθη, καὶ κινδυνεύει τὸ τοῦ φίλου σκάφος αὐτανδρον ἀπολωλέναι, ὄγδοήκοντα καὶ D τριακοσίας ναῦς τὰς συμπάσας ἰμοῦ παραλαβὼν, καὶ μέλ- ζους καὶ ἐλάσσους, ἐν αἷς ἑννακισχίλιοι πρὸς δισμυριάς²⁵

tzillum ante pedes imperatoris oppetiit. Tali gratia ille a Deo dignatus erat et futura quasi quae oculis conspiciuntur, praesciebat Moesi, qui ad Didymotichum castra habebant, haud diu post intelligentes e suis exploratoribus, Persas classem ad Hebrî ostia appulisse, prae tumultu trepidi, invicem conculcantes (quod episcopus praedixerat) aufugiebant, nec ubi terrarum se abscondissent, apparerat. Didymotichenses fugae causam ignorantes, mirari, quid ita turbarent Moesi. Parvo temporis intervallo nuntiat, Amorium, filium Aitinae, Cantacuzeni longe amantissimum, qui multa antea suae in illum voluntatis caritatisque argumenta dederat, (ob illum quippe etiam imperatorem Andronicum iuniorum bello adversus Phocaeam et Lesbum iuverat,) cum accepisset, gravibus conflictantem infortunis, totoque Romano imperio infesto, ad Triballos profugisse, et Didymotichum, quae sola uxori, liberis amicorum-

Kantakuzenos Kroniği'nde 1342 Yılında Gazi Umur Bey'in Meriç'ten Dimetoka'ya Gidişinin Anlatıldığı Bahis²⁶

²⁵ Bu bilgiyi 'tan aktaran Liakopoulos, Gregoras'ın bu konuda sessiz kaldığını ifade etmektedir (Liakopoulos, 2002: 34). Enveri'de ise 300 gemi ve 15,000 mevcuttan bahsedilmektedir (Melikoff-Sayar, 1954: 95).

²⁶ (Cantacuzenus, 1831: 344)

Düsturname-i Enveri'de Gazi Umur Bey'in Rumeli fethi bahislerinde Dimetoka yakınlarında zikredilen diğer yer adları ve coğrafi adlar; Tunca Nehri, Meriç Nehri, Gümülcine, Enez ve Güğercinlik'tir (Melikoff-Sayar, 1954: 94-125). Osmanlı kroniklerinde de bahsedilen Güğercinlik adlı yer, Dedeğaç'ın 7 km kuzey-kuzeydoğusunda ve Avaz (Abas) Köyü'nün 3 km güneybatısında olduğu ifade edilmektedir (Liakopoulos, 2002: 82, 91). Bu tarife göre bahsedilen yer, "Potamos Kalesi" ya da hemen yakınındaki başka bir yer olmalıdır (Google Earth, 2010). Bu köy adını, Dedeğaç yakınlarında Fericik'e bağlı olarak 1455'de ve 1530'da saptayabiliyoruz. Ancak günümüzde böyle bir köy adını bu yörede saptayamadık.²⁷ Güğercinlik, Via Egnatia yolu üzerinde ve Via Egnatia yolunu (İstanbul-Roma arası) kontrol edebilecek, Batı Trakya'da doğu-batı doğrultusundaki hareketleri denetleyebilecek stratejik bir noktadadır.

1347'ye geldiğinde Kantakuzenos ile rakipleri arasındaki iç savaş sona ermiş ve Bizans'ın resmi hâkimi olarak Kantakuzenos tahta oturmuştu. III. Andronikos'un ölümü ve Kantakuzenos'un naiplik hakları konusunda onu savunanlardan biri, Ortodoks Bizans içinde *Hesykhias* akımının ve "Athos Dağı Keşişleri"nin lideri Gregory Palamas'tı. Palamaşçılığın önemli çoğunluğu, Bizans iç çekişmelerinde Kantakuzenos yandaşı olarak tarih sahnesinde yer aldı. Kantakuzenos başa geçtikten sonra Palamas'ın görüşlerine resmîlik kazandıran girişimlerde bulundu. Palamaşçı İsidoros Bukherias'ı, İstanbul Patriği olarak atandı. Ayrıca Palamas da Selanik Metropolitisi olarak göreve başladı. Palamas, en azından 1354'de Kantakuzenos'un ölümüne dek destekçisi Kantakuzenos tarafından kollandı.²⁸ Gregory Palamas daha sonrasında, bir seyahat sırasında Osmanlı'nın eline düşecek ve Osmanlı Tarihi açısından oldukça önemli bilgiler aktaracaktır. İleride bu konuya değineceğiz.

Kantakuzenos ile Türkler arasındaki girift ilişkinin boyutlarını gösterecek önemli veriler bulunmaktadır. Öyle ki, yarım yüzyıla yakın süre boyunca Türklerle birlikte savaşların dışında beraber yaşama deneyimine sahip olan Kantakuzenos, Türklerle kendini sevdirmiş ve hatta Türkçe öğrenmişti. Nitekim 1347'de kızı Theodora'yı Orhan Bey ile evlendirecektir. Osmanlı'nın Dimetoka ile teması bu olayın sonrasına rastlamaktadır. 1348'de Selânik'te isyan çıkmış ve gelişen olayların ardından Kantakuzenos, damadı Orhan'dan yardım ister. 1348 baharında Orhan destek amacıyla, oğlu Süleyman Paşa kumandasında büyükçe mevcutlu bir kuvvet gönderir. Bu sürecin devamındaki karışıklıklar ertesinde Süleyman Paşa'nın, Rumeli'ye yerleşmesi Bizans'ı rahatsız eder. 1352 yılında Kantakuzenos ile V. Ioannes Palaiologos arasındaki mücadele yeniden başlar. 1352'de Orhan Bey V. Ioannes Palaiologos'u desteklemekteydi. İstanbul'da Kantakuzenos güveni kaybetmiş ve nitekim Kantakuzenos'un

²⁷ (Selçuk, 2002: 104, 105; 370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I, 2001: 99). Hava Selçuk, Muallim Cevdet tasnifindeki MC 0/89'dan hareketle ilgili bilgiyi aktarmıştır.

²⁸ (Demircan, 1993: 31; Hamilton vd., 1998: 52-52, 278-282; Nikol, 1999: 224-251; Gouridis, 2006: 52-58). Michael Balivet, P. Lamerle'den nakille Athos Dağı Manastırı hakkında ilginç bir bilgi aktarmaktadır. 1169 tarihli Rusça bir belgeden hareketle Kutulmuş oğlu İsa adlı bir Türk'ün, bu manastırın başı ve keşişi olduğunu ve manastırında Kutulmuş ailesinden bir fert tarafından kurulmuş olduğunu ifade etmektedir (Balivet, 2009: 101, 102).

Türklerin Trakya'daki akınlarını önleyemediğine inananlar, V. Ioannes Palaiologos'a katılmaya başlamıştı. Bu arada Trakya şehirlerinin çoğu V. Ioannes Palaiologos'u desteklemekteydi. Trakya'da durum kötüleşince Kantakuzenos, Cenevizliler'le anlaşarak Trakya'ya hareket etti. Ona karşı V. Ioannes Palaiologos, Sırp ve Bulgar krallarından yardım istedi. Sırp Kralı Duşan önemli bir kuvvetle destek gönderdi. Bunlara Bulgar Çarı Aleksandre da katıldı. Orhan Bey, bu süreçte Kantakuzenoslar'ı desteklemeye karar verdi. Tam bu evreyle ilgili olarak Jorga, Kantakuzenos kroniğinden nakille Dimetoka'da Osmanlılara bağlı olmayan bir Türk kuvvetinin bulunduğunu ve bunların da Palaiologos'u desteklemekten vazgeçip Kantakuzenos saflarına katıldıklarını söyler. Orhan Bey'in, oğlu Süleyman kumandasında gönderdiği 10-12.000 kişilik süvari ordusu duruma hâkim oldu. 1352'nin sonlarına doğru yapılan savaşta Süleyman Paşa, Meriç üzerinde *Empithion*'da Bulgar ve Bizans kuvvetlerini yendi. Kaçabilenler Dimetoka Hisarı'na sığındı (İnalçık, 2009: 84; Jorga, 2005: 190). *Empythion* (ya da *Pythion*) olarak adlandırılan yerleşim birimi, Osmanlı döneminde Kuleli Burgaz/İlbeyi Burgazı/Eğri Kaleli Burgaz olarak anılan yerdir (Liakopoulos, 2002: 70, 71). Burası birazdan, Osmanlı'nın Dimetoka fethi konusunda Hacı İlbey'in Dimetoka fethi öncesinde ilk ele geçirdiği yerleşim birimlerinden biri olarak zikredilecektir. Dolayısıyla Osmanlı, Rumeli Fethi ve özellikle Dimetoka fethi öncesinde aslında bu bölgeyi çoktan öğrenmiş ve tecrübe etmişti.

1341'de başlayan Bizans iç savaşından beri Kantakuzenos'un destekçisi olarak Trakya'da yaşayan, Anadolu Beylikleri'nden gelmiş Türkler vardı. Liakopoulos, bunların zaman içerisinde Trakya coğrafyasına hâkim oldukları saptamasını yapmaktadır (2002: 56). Aslında çok daha öncesinde Anadolu'dan ve hatta daha da önceleri Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türk grupların buralarda yaşıyor olabileceğini gösteren birçok argümanı, önceki paragraflarımızda ortaya koymuştuk. Hava Selçuk da timar kayıtlarından hareketle benzer sonuca ulaşmaktadır (2002: 7). Her iki durumda da Osmanlı'nın Rumeli fethi öncesi lojistik destek alabileceği, Trakya'yı bilen ve aynı dili konuşan (ve hatta belki aynı dinsel anlayışta?) yandaşlar bulması, belki de Osmanlı'nın bu coğrafyayı fethi sırasında işini kolaylaştıran unsurların başında geliyordu. Tam bu noktada Levent Kayapınar'ın, Evronos'la ilgili -daha doğrusu *Evronos* isminin etimolojik çerçevesinin irdelenmesinden hareketle- ortaya koyduğu saptamaları ifade etmekte yarar var. Kayapınar, makalesinde Evronos kelimesini etimolojik olarak inceledikten sonra, bu ismin aslında "Meriçli" anlamına geldiğini ifade ediyor. Dimetoka yakınlarında bulunan "Prangı" adlı köy ve Evronos Gazi'nin babası olan "Prangı İsa"dan hareketle, İsa Bey'in ailesinin Dimetoka civarında Meriç nehri yakınlarında bulunduğunu savlıyor. Bununla beraber Evrenos ailesinin Trakya'da yaşamakta olan bir aile olduğu hipotezini ileri sürüyor. Osmanlı kaynaklarında Evronos Bey'in adına ilk defa Osmanlı birliklerinin Meriç Vadisi'ne ulaştığında rastlanmasının ve bu civarın fethinde yer almasının ilginç bir nokta olduğuna dikkat çekiyor. Devam eden argümanlarından hareketle Evrenos ailesinin, II. İzzeddin Keykavus ve/veya Sarı Saltık'la Dobruca taraflarına geçmiş, ardından Trakya'ya göç etmiş ve Hristiyanlaşmış Selçuklu Türkleri olabileceği varsayımını ortaya koyuyor (2004: 133-138). Bunun yanı sıra Machiel Kiel, TDV İslam Ansiklopedisi için yazdığı maddede, 16. yüzyılın başında Dimetoka'daki Müslüman nüfusun sayıca

kabarık olmasının, 12. yüzyılda Bizanslıların bölgeye yerleştirdikleri Hristiyan Peçenek Türkleri'nin dil birliği dolayısıyla kolayca Müslüman olması şeklinde açıklamaktadır.²⁹ Bu değerlendirmeler ve yaklaşımlar, biraz önce ortaya koyduğumuz görüşü destekler niteliktedir. Bizans'ın son yüzyıllarında paralı askerlere ağırlık vermesi, paralı askerler içinde Anadolu Türklerinin ve/veya Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türk gruplarının önemli bir yer teşkil etmesi

²⁹ (1994: 307). Bu cümlelerin devamında Kiel şöyle demektedir: “Bu dönemde Türkçe isimli birçok Hristiyan köyünün mevcudiyeti de bu fikri doğrular mahiyettedir (Akalan, Başkilise, Çekirdekli, Çobanlı, Gökçepinar, Ketenlik, Kozluca, Saltuk, Soğanlı, Üçpınar vb.)” Kiel'in Dimetoka yakınlarında Hristiyan Türk köylerinin mevcudiyeti tezine katılmakla birlikte kendisiyle 17 Ekim 2009 Cumartesi günü yaptığımız görüşme ve sonrasındaki e-posta yazışmalarından hareketle, bu teziyle ilgili olarak zikrettiği köylerin aslında 16. yüzyılda saptanan köyler olduğu anlaşılmıştır. Kiel, ansiklopedideki cümlesine şöyle devam etmektedir: “1528-1530 tarihli Tahrir Defteri'ne göre şehirdeki müslümanların sayısında önemli bir azalma olmuş (165 hâne), buna karşılık Hristiyan aile sayısı artmıştır (145 hâne)”. Yani Kiel, 1530'larda adı Türkçe ve yaşayanları Hristiyan olarak görünen köyleri, “Hristiyan Türk Köyleri” olarak ele almıştır. Ancak bu varsayım doğru olmama ihtimali yüksektir. Nitekim 1530'lardan da önce hatta 1440'lardan itibaren, tahminlerin de ötesinde bu yörede ciddi bir nüfus hareketi olmuş ve Müslüman nüfus, şu veya bu nedenle başka yerlere kaydırılmış ya da göç etmek zorunda kalmıştı. Nitekim 1455'te yapılmış tahrirden, bu bölgede birçok arazinin terk edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Hatta 1455'deki kayıta bir miktar Müslüman varken, 30 yıl sonrasındaki kayıta tamamiyle Hristiyan nüfusun olduğu köy ya da köyler (hem de Kızıl Deli'ye temlik edilen köylerin en önemlilerinden bazıları) vardı. (Beldiceanu-Steinherr, 1999: 59) II. Murad döneminin 1442 yılı sonrası aslında sıkıntılı bir dönemdir. 1443'ten 1447'e kadar (hatta 1451'e kadar) uzanan süreçte Trakya'nın nüfus hareketini -Müslüman nüfusun varlığı açısından olumsuz yönde etkileyen olaylar gerçekleşmiştir. II. Murad'ın iktidarı savsaklayıp daha çocuk yaşta Fatih'i saltanatın başına geçirmek istemesi, ardından Macar saldırısı ihtimali, Orhan ve Davud gibi şehzadelerin yarattığı sıkıntılar, akıncı beylerin sistemin dışına itilmeye başlanmasından vd. nedenlerden duyduğu hoşnutsuzluk ve yeniçeri ayaklanması bunların başında gelmektedir. En azından Macar saldırısı ihtimalinden dolayı 1443 yılı civarı, Edirne'deki zengin halkın Bursa'ya kaçtığı bilinmektedir. Tabii bu arada 1443'deki Karaman seferi sırasında II. Murad'ın Rumeli'deki kuvvetlerin yarısını Anadolu'ya geçirmesi de bu bağlamda değerlendirilmelidir. (İnalçık, 1995: 1-136; İnalçık ve Oğuz, 1989: 85). Yani özellikle II. Murad döneminde bu yöreden, gözden kaçmayacak ve ihmal edilemeyecek oranda Müslüman nüfusun göç ettiği ya da başka yörelere gittiği anlaşılmaktadır. Nitekim benzer değerlendirmeler Hava Selçuk'un tezinde de bulunmaktadır (Selçuk, 2002).

Machiel Kiel bahsettiğimiz açığı kapatacak şekilde “Cambridge History of Turkey”de bir makale ortaya koymaya gayret etmiştir. Burada, özellikle 14. yüzyıl öncesi bir veri olarak, Constantin Jirecek'in “Überreste der Petschenege und Kumanen Sowwieüber Die Völkerschaften Der Sogenannten Gagauzi und Surguci im Heutigen Bulgarien, Sitzungsberichte de Königlichen Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Prag 1889” künyeli çalışmasından hareketle Dimetoka yakınındaki Ortaköy'deki (Ivalylovgrad; Şu anda Bulgaristan sınırları içinde) Hristiyan Türklere vurgu yaptığını belirtmiştir. Bu argüman, nesnel açıdan hiç şüphesiz kabul edilebilir bir argümandır. Ancak bu verinin dışında aynı çalışmada Hristiyan Türklerin varlığına yönelik olarak, “Başkilise ve Kara Kilise” gibi yer adlarına da atıfta bulunmuştur (Kiel, 2009: 139, 140). Bizce bu argümanlar -Akalan, Çekirdekli, Çobanlı, Gökçepinar, Ketenlik, Kozluca, Saltuk, Soğanlı, Üçpınar- gibi olmasa da yine de tartışmaya açıktır.

Bir özet yapmak gerekirse; 15. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru Trakya'da ciddi bir boşalma şeklinde nüfus hareketi olduğu söylenebilir. Müslümanların terk ettiği köylerin Hristiyan nüfusla doldurulduğu da görülmektedir. Ancak bunlar Rum, Bulgar ya da Srp yani Balkan kökenli unsurlardı. Bu bağlamda 16. yüzyıl başında adı Türkçe olup Hristiyan nüfusun kayıtlı olduğu köylerin varlığı gayet doğaldır. Kiel'in TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki Dimetoka maddesinde zikrettiği köy adlarının ve yine “Cambridge History of Turkey”de zikrettiği “Başkilise ve Kara Kilise” gibi köy adlarının, 13. yüzyıl öncesi Dimetoka yakınında Hristiyan Türk köylerinin olduğunu ispat amacıyla kullanması açısından doğru argümanlar değildir. Ancak Jirecek'e atıfla en azından, bugün Bulgaristan sınırı içinde yer alan Ortaköy (Ivalylovgrad) ve çevresinde 13. yüzyıl öncesinde Hristiyan Türk köyleri olduğu söylenebilir. Nesnel açıdan ispat edilebilir köy adları kısıtlı olsa da aslında Kiel'in genel çerçevesine katıldığımızı söyleme ihtiyacı duyuyoruz. Hristiyan Türk köylerinin Ortaköy'le sınırlı kalmadığını ve daha fazla böylesi Hristiyan Türk köylerinin 13. yüzyıl öncesinde var olduğunu tahmin ediyoruz.

gibi nedenlerle, ilişki bazında ve coğrafi bazda, Osmanlı'dan önce Türkler ile Bizans arasında ihmal edilemeyecek bir yakınlık tesis olmuştur. Bu çerçevede Trakya'da, Osmanlı'dan çok daha önceleri bu gruplardan bir kısmının yerleştiği, yine bu coğrafyada etkin rol oynadıkları ve en azından belli bir kısmının Osmanlı'nın Rumeli fethi sürecinde, Osmanlı ile işbirliği yapmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

II. Dimetoka, Malatya, Kızıl Deli ve Balabanlılar

A. Dimetoka'nın Osmanlı Eline Geçmesi Hakkında

Biraz önceki bölüm içinde 1348'den beri Osmanlı'nın, Trakya coğrafyasını tanıdığını ve en azından Dimetoka ile (farklı bir amaç için bile olsa) 1352'den beri temasta olduklarını ya da o yıllardan itibaren Dimetoka ve çevresiyle ilgili bilgi ve tecrübe edinmiş olduklarını gösteren bilgiler sunmuştuk.

Dimetoka'nın fethi, tarihle ilgili çalışmalarda genelde Edirne'nin fethi ile birlikte irdelenmektedir. Bu da gayet doğaldır. Fetih patikası üzerinde olup güneyden Edirne'ye giden yoldaki en büyük kent Dimetoka olduğundan, Edirne fethi öncesinde ele geçirilmesi herhâlde büyük önem arz ediyordu. Böylelikle Edirne'nin çevre kent ve kasabalarla olan irtibatının kesilmesi ve destek alabilme ihtimalinin ortadan kaldırılması noktasında Dimetoka'nın ele geçirilmesi stratejik önem taşıyordu (İnalçık, 1993: 137-159; Özcan, 1996: 482).

Dimetoka'nın 1361 tarihinde Osmanlı'nın eline geçtiğine yönelik bilgi, birçok araştırmacı tarafından kabul görmektedir. İşin ilginç yanı Osmanlı'nın, savaşmadan yani "şehri teslim alma" şeklinde Dimetoka'yı ele geçirdiği noktasındaki veriler ağır basmaktadır. Osmanlı'nın eline geçmesinden sonra Dimetoka kalesinde herhangi bir hasarın olmayışı, Dimetoka merkezindeki Hristiyan nüfusun aynı şekilde yaşamaya devam edişi, Türklerin Dimetoka kalesi içine değil ama çevresine yerleştirilmesi ve savaşarak ele geçirilen diğer şehirler incelendiğinde, Osmanlı'nın Dimetoka'yı savaşmadan ele geçirdiği tezi güçlenmektedir (Gouridis, 2006: 57, 80-82; Kiel, 1994: 305-308). Osmanlı kroniklerinde şehrin, Hacı İlbey'e teslim olduğu söylenmektedir. Dimetoka'nın ele geçmesiyle Osmanlılar, Orta Meriç bölgesine hâkim oldular. Kuleli Burgaz/İlbeyi Burgazı/Eğri Kaleli Burgaz (Emptythion/Pythion), Efremköy (Feruggion) ve Şeyh Bedreddin'in doğum yeri olan Simavna (Ammovounon) gibi yerleri -ki buralarda kale olduğu söylenmektedir- zapt ettiler (İnalçık, 1993: 148; Kiel, 1994, 306; Liakopoulos, 2002: 70, 71; Gouridis, 2006: 80).

"Dimetoka" kelimesinin yer aldığı ve şimdiye kadar saptayabildiğimiz en eski tarihli Osmanlı kaynağı, 1432 tarihli *Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*'dir. Adı geçen kaynakta Dimetoka, bazı tımar kayıtlarının, kayıt altına yani kaleme alındığı yer olarak ifade edilmiştir. Ancak bu noktalarda düşülen tarihlemelerin en eskisi, Hicri 856 yani Miladi 1452'ye denk gelmektedir (İnalçık, 1987: 10-73). 1433-1455 yılları arasında yazılmış MAD 231 No'lu Premedi ve Görice Mufassal Tımar Tevcih Defteri'nde sayfa 89'da "*Tımar-ı İlyas Dimetokalı*" şeklinde kayıt

vardır. (Selçuk, 2002: 52, 184). Bunun yanı sıra 1433 yılında Dimetoka'ya iki defa uğrayan seyyah Bertandon de la Broquiere bu kentten, bir yerde "Dimodicque" diğer bir yerde ise "Dimotiç" olarak bahsetmiştir (Bertrandon de la Broquiere, 2000: 232, 238). Herhâlde bu kayıtlar, en azından 1430'lara gelindiğinde çoktan beri bu kentin adının "Didimotichon"dan "Dimetoka"ya dönüştüğünün nesnel göstergesi olsa gerektir. En nihayetinde yeni bir yer adının oluşumu ve burada yaşayanların bu yer adını kanıksaması için, yeterince uzun bir süre geçmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Bu noktada bir soru daha akla gelmektedir. Didimoteichon adının Dimetoka'ya çok daha önceleri dönüşmüş olma ihtimali ya da en azından Türklerin buraya Dimetoka adını çok daha önceleri vermiş olma ihtimali var mıdır? Bu yer adının Türkçeleşmesi için herhâlde ki adı geçen yerde Türklerin yaşamış olması gerekliliği vardır. Bu da aslında bir varsayımdan öte tarihsel vakadır ki bununla ilgili argümanları önceki bölümde vermiştik. Osmanlı'dan çok daha önce Dimetoka ve genel olarak Trakya ve Makedonya'da (çoğunluğu Karadeniz'in kuzeyinden gelen) Türkî grupların yaşadığına dair bulguları ortaya koymuştuk. 11. yüzyıldan beri Karadeniz'in kuzeyinden gelen ve Bizans'la işbirliği yapan bazı Türkî grupların Malazgirt Savaşı öncesinden beri Anadolu'ya çeşitli defalar geçtiklerini anımsamakta yarar var. Ancak bizce en bariz göç, önceki bölümde işaret ettiğimiz 1241/1242 yılında gerçekleşen ve Menderes Vadisi'ne yapılan Kuman göçüdür. Bu esnada zaten Dimetoka'da yaşamakta olan unsurlardan bir kısmı Anadolu'ya göç etmişse, bu durumda belki de 13. yüzyılın ortalarından beri Batı Anadolu'da yaşamakta olanlar, bahsi geçen Kumanlardan bu yer adını duymuş olabilirler diye düşünüyoruz. Hemen devam eden yüzyıl içinde Aydınolu Gazi Umur Bey'in (ki Menderes Vadisi üzerinde kurulmuş bir beyliktir) Gümülcine ve Dimetoka'ya olan ilgisinin bu bağlamda manidar olduğu kanaatini taşıyor ve bu noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Menderes Vadisi sosyal kültür ortamı ile Trakya arasında belki de -henüz nesnel olarak ortaya koyamadığımız- bir bağ varmış gibi gözüktüğünü söylemeden geçemeyeceğiz.

B. Kızıl Deli (Nam-ı Diğer Seyyid Ali Sultan) Hakkında

Bir önceki başlık içinde Dimetoka'nın Osmanlı tarafından ele geçirilmesi ve Dimetoka kelimesinin ilk ne zaman Osmanlı kayıtları içinde rastlandığına dair bilgiler sunmuştuk. Tam bu noktada Kızıl Deli Sultan'la ilgili en eski belgede dahi, Dimetoka ifadesine yer verilmediğini vurgulamak ilginç olabilir. 1412 tarihli Musa Çelebi dosyasındaki belgede, Dimetoka kelimesi yer almamaktadır. Buna karşın belgenin yazıldığı yer olan Edirne ifadesini belgede görebiliyoruz.³⁰ Hemen sonraki en eski belge olan 1455 tarihli Muallim Cevdet

³⁰ Saptamalarımıza göre adı geçen belgeye ve/veya transkripsiyonuna yer veren ilk araştırmacılardan biri Münir Aktepe'dir. Münir Aktepe 1949'da tamamladığı doktora tezinde, bu belgenin transkripsiyonuyla beraber Kızıl Deli ile ilgili 6 adet belgenin transkripsiyonunu yayımlamıştır (1949: 306-309). Tayyip Gökbilgin 1952 yılında yayımladığı, takdirlerin ötesinde bir yapıt olan "Edirne ve Paşa Livası" adlı çalışmasında Kızıl Deli ile ilgili belgelere yer vermiştir. Nedenini anlayamadık ancak öncesinde Münir Aktepe tarafından transkripsiyonları yayımlanmasına rağmen Tayyip Gökbilgin bazı belgeleri, adı geçen kitabında Osmanlıca matbu harflerle yayımlamıştır. Bunun yanı sıra Münir Aktepe tarafından çoğunca doğru şekilde okunmuş olduğu ve transkrip edildiği görülebilen belgelerdeki bazı kelimelerin, okunamadığını ifade etmek için boş bırakmış veya atlamıştır (1952: 183-187). Daha önceleri,

tasnifinde MC 0/89'de bulunan bir belgede ise Dimetoka, yer adı olarak zikredilmektedir (Beldiceanu-Steinherr, 1999: 50-72). Doğal olarak daha sonraki belgelerde de Dimetoka adını görebiliyoruz.

Kızıl Deli ile ilgili tarihsel veriler, 14. yüzyıl içinde yaşadığına işaret etmektedir. Ancak Kızıl Deli'yle ilgili kesin bilgilerimiz, onun hakkında bilmek istediklerimizden ve akıllarımızdaki soru işaretlerinden çok daha azdır. Efsanevi anlatımlar ile görece geç dönem nesnel bilgi ve belgeler arasında *sırrı aziz* bir veli olarak karşımızda durmaktadır. Tüm bunların yanı sıra Kızıl Deli ile ilişkilendirilen mekân, Dimetoka ile sınırlı değildir. Malatya'da Seyyid Ali ve Ali Seydi adıyla anılan ve Kızıl Deli ile ilişkilendirilen iki ayrı ocak (Şahin, 1998: 509-536; Birdoğan, 1999: 75-82; Aksüt, 2004: 89-101) ve Kütahya'da bir diğer Seyyid Ali Sultan Ocağı mevcuttur (Çeribaş, 2007: 1331-1356). Bunun haricinde Sivas-Yıldızeli ilçesinin Banaz Köyü yakınlarında Seyyid Ali Sultan'ın mezarı vardır. Pir Sultan Abdal Ocağı'nın buradaki kolunun Seyyid Ali Sultan üzerinden yürüdüğü söylenmektedir (Avcı, 2008: 93).

Dimetoka haricinde Kızıl Deli ile ilgili olarak en dikkat çekici mekân Malatya'dır. Daha doğrusu Malatya'da var olan iki ocak ve Kızıl Deli ile ilgili olarak rivayet edilen bağıdır. Hüseyin Şahin çalışmasında Malatya'nın Fethiye Köyü'nün Tenci Mahallesi'nde Kızıl Deli adıyla bir yataırın bulunduğunu söylemektedir. Yine bu köyün yakınında yer alan İriağaç Köyü'nde bulunan Ali Seydi Ziyareti ile Tenci'deki Kızıl Deli'nin aynı zatlar olduğuna dair rivayetlerin bulunduğunu aktarmaktadır. Bir başka rivayet olarak; Seyyid Ali'nin (Kızıl Deli), Ali Seydi ve Bacım Sultan'la kardeş olduğu, Erdebil'den Irak'a geçen bu üç kardeşin Lübnan üzerinden gemiyle Bulgaristan'a geçtiği ve Bacım Sultan'ın burada bir Sırp tarafından esir alındığı ifade edilmektedir. Bu anlatımın devamında kardeşlerden biri Dimetoka'ya diğeri ise Kırcalı'ye giderek bu yerleri mekân tuttıkları, Yıldırım Bayezid zamanına kadar Bektaşilik'i³¹ yaydıkları

Ömer Lütfi Barkan meşhur makalesinde bu belgeye yer vermez ancak Kızıl Deli ile ilgili farklı iki belgeyi yayımlar (Barkan, 1942: 293, 339, 340). 1996'da Girit Üniversite'sinde düzenlenen bir sempozyumda sunulan, ardından yine adı geçen üniversite tarafından yayımlanan ancak daha sonra 1999 yılında Tarih Vakfı tarafından Türkçe'ye çevrilerek yayımlanan kitaptaki ufuk açan çalışmasında Irene Beldiceanu-Steinherr, bahsettiğimiz 1412 tarihli belgeye değinmiş ancak belgenin kendisine ya da transkripsiyonuna yer vermemiştir. (Ayrıca makalesini yayımladığı güne kadar gerçekleştirilmiş Seyyid Ali Sultan'la ilgili çalışmaların bir nevi bibliyografyasını sunmuştur.) 1412 tarihli belgenin dışında da Kızıl Deli ile ilgili başka belgelere ve transkripsiyonlarına yer vermiştir (1999: 50-72). Merhum Ahmet Hezarfen'i bu noktada anmak ve kitabından bahsetmek gerekir. Hezarfen, 2006 yılında yayımladığı kitabında hem bahsettiğimiz belgeyi hem de 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar varan birçok belgenin aslıyla birlikte transkripsiyonlarını yayımlamıştır (Hezarfen, 2006: 42-112, Ekler). Son yıllarda Rıza Yıldırım'ın Seyyid Ali nam-ı diğer Kızıl Deli Sultan'la ilgili yayımları göze çarpmaktadır. Rıza Yıldırım, "Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) ve Velâyetnamesi" adlı kitabında bahsi geçen Kızıl Deli ile ilgili belgelerden bazılarını yer vermiştir (2007: 151-156, EK1). Hemen sonrasında yayımladığı bir makalede tekrar bu belgelerden bir kısmına değinmiş (2008: 9-37) ve son olarak yayımladığı bir diğer makalede bu belgelerin bazılarını vurgu yapmıştır (2009: 21-62). Bu fırsatı elde etmişken Kızıl Deli ile ilgili diğer çalışmalar da vurgu yapmak isteriz. 2006 yılında Gümölcine'de "Menkibelerle Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) Dimetoka Kazasındaki Dergahı" adlı bir kitap yayımlanmıştır (Kavak, 2006). Seyyid Ali Sultan'la ilgili son çalışmalardan birinin Haşim Şahin tarafından hazırlanan TDV İslam Ansiklopesi'ndeki "Seyyid Ali Sultan" maddesi olduğuna işaret etmek gerekir (Şahin, 2009: 48-50).

³¹ O dönem Bektaşilik'in var olduğuna ortaya koyan, nesnel bir bilgiye şimdiki kadar ulaşamamıştır.

ardından Bayezid'in bu kardeşleri İstanbul'a³² çağırıldığı ve padişahın bu kardeşleri Malatya-Elazığ yöresine gönderdiği söylenmektedir. Anlatının devamında kardeşler Tenci Köyü'ne yerleşirler. Bir başka kaynak kişiye soylarının Kızıl Deli'nin oğlu Hasan Ata'dan geldiğini ifade etmiştir (Şahin, 1998: 509-536). Seyyid Ali ve Ali Seydi şeklinde iki farklı şahsiyetle ilgili anlatım ile Dimetoka'daki "aşağı tekke" ve "yukarı tekke" hakkında anlatılanlar arasında sanki bir bağ varmış gibi görünüyor. Ayhan Aydın ve Giorgos Mavrommatis alan araştırmaları sırasında bu iki farklı tekke kültürüne değinmişlerdir (Aydın, 2007; Mavrommatis, 2005: 539). Bir diğer kaynak kişi ise Kızıl Deli ile Şah İbrahim Veli'nin musahib olduğunu söylemiştir. Hüseyin Şahin, yazılı kaynaklarda Kızıl Deli'nin Malatya'ya ya da yakınına geldiğini ya da buraya yerleştiğini ifade eden bir bilginin bulunmadığına işaret etmiştir (Şahin, 1998: 509-536). Nejat Birdoğan ise Malatya'daki Kızıl Delili'lerin dedelerinin, Malatya-Mineyik Ocağı'ndan olduklarını ve yine Mineyikli Muharrem Naci Orhan'ın Kızıl Deli evlatlarının Ebul Vefa'dan ayrıldıklarını ve günümüzde ise kendilerine bağlı olduklarını bildirdiğini aktarmaktadır (1999: 75-82). İsmail Onarlı, Kızıl Deli dedelerinin el ele el hakka silsilesi içinde pirlininin Zeynel Abidin Ocağı'ndan olduğunu söylemektedir (Onarlı, 2000: 31-33). Hamza Aksüt, Malatya'daki Ali Seydi Ocağı'nın merkezinin Hekimhan Akmağara Köyü'nün Darıyeri mezrası olduğunu ve bu ocağın Dede Garkın grubunda yer aldığını ancak geçmişte Ali Seydi zaviyelerinden birinin Yazlıhan İlçesi Yir-Ağaç (İriağaç) Köyü'nde olduğunu ve buranın "Deli Mehmet'in düzü" olarak anıldığını ifade etmektedir. Ayrıca Ali Seydi Ocağı üyelerinin kendilerini Dimetoka'daki ocakla ilgili olduklarını söylüyor. Zaten Ali Seydi Ocağı temsilcilerine göre Fethiye Tenci'deki ocak Kızıl Deli değil Gözübüyük Ocağı'dır. (2004: 89-101). Bir diğer ilginç bilgi, aslında yukarıda gönderme yaptığımız kaynaklardan daha önce yayımlandığını zannettiğimiz bir kitapta yer almaktadır. Tenci mezrasındaki dedelerden derlendiği iddia edilen bilgiler, Sarı Saltık ile Kızıl Deli ile ilgili efsanevi bilgilerin adeta karışımı gibi gözükmetedir. Yazar, Kızıl Deli'yi Dimetoka değil ama "Dimitrova" kenti ile ilişkilendirmiştir. Yazar, Kızıl Deli'nin Dimitrova kentine vardığında bir kiliseye gittiğini ve onun girişimleriyle bir süre sonra kilisede semah ayinlerinin icra olunmaya başlandığını zikretmektedir. Sonrasında Hristiyan papazların bu ayinleri beğendiğini ve Seyyid Ali Sultan'ın ortaya koyduğu şekilde ibadet etmeye başladıklarını, zaman içinde Rum ve Bulgar hâlkının da bu yola girdiğini, devamında ise Dimitrova valisi olan Bizans tekfurunun, Dimitrova'nın mülkiyetini Seyyid Ali Sultan'a vakfettiğini dile getirmektedir. Seyyid Ali Sultan'ın burada bir tekke yaptırdığını, yetiştirdiği bazı Rum ve Bulgar dervişlerin "şeyh" unvanıyla Bizans içinde farklı bölgelere dağılarak onun öğretilerini yaydıklarını söylemektedir. Daha sonrasında ise Seyyid Ali Sultan'ın Malatya'ya geri döndüğünü eklemektedir.³³ Ali Kemal Erzincan Tarihi

³² O dönem İstanbul'un, Bizans'ın elinde olduğunu hatırlatmaya gerek var mı bilemiyoruz ancak yine de burada aktarılan bilginin barındırdığı çelişkiye vurgu yapmakta yarar var.

³³ Yazar kitabını Kureşanlı Seyyid Kekil müstear adıyla yayımlamış. Kitabın basım tarihi belli değildir ancak tahminen 1993 yılı ya da hemen sonrası olmalıdır. (Kureşanlı Seyyid Kekil, 1993 ? : 112, 113). Dimitrova derken herhâlde "Dimitrov-grad" kastedilmiştir. Dimitrov-grad şu anda Bulgaristan Hasköy sınırları içinde bir yerleşim birimidir. Osmanlı dönemindeki adı "Kayacak"tır. (Acaroğlu, 2006: 556). Ancak ne "Kayacak" ne de "Dimitrov-grad" (ya da sadece Dimitrov) adında bir yerleşim birimi, 1530'lara gelindiğinde bile mevcut değildi (370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) II, 2002: 69, 70, 144). Kızıl Deli'nin Dimitrova ile ilişkilendirilmesi ilginçtir

adlı eserinde “Kızıl Veli Evladı” adıyla bir Alevi Ocağı’ndan bahseder fakat bu ocak hakkında başka bilgiye ulaşamadığımızdan Kızıl Deli ile ilişkili olup olmadığını saptayamıyoruz (Ali Kemali; 1932: 192). Ancak Dimetoka’daki tekke ile ilgili bilgi aktaran bazı kaynaklarda “Kızıl Deli” adı yerine “Kızıl Veli” dendiğini de belirtelim (Bıçakçı, 2003: 363). Ayrıca bazı Alevi-Bektaşî ozanlarının Kızıl Deli’yi “Kızıl Veli” olarak andıkları görülmektedir. Örneğin; Virani bir nefesinde “Tanrı Dağı”nı mesken tutan bir veli olarak “Kızıl Veli”yi anmaktadır (Özmen, 1995: 474, 475).

Tam bu noktada konunun karmaşıklığını dikkate alarak makalemizin ana temasını yeniden anımsatma gereği duyuyoruz. Balabanlılar kendi sözlü tarih anlatılarından Dimetoka’dan Anadolu’ya geçtikten belli bir süre sonra Malatya’ya ve oradan Dersim ve Erzincan’a göç ettiklerini ifade etmektedirler. Kızıl Deli konusunu zikreden sözlü kaynağımız olan Kahraman Özgül, Balabanlıların merkez köyü olan Hınzoru (Pınarlıkaya) köyünde doğup büyümüştür. Hınzoru Köyü, Balaban Aşireti’nin merkez köyü yani aşiret liderlerinin ve yakın ailelerinin yaşadığı köydür. Dolayısıyla Balabanlıların sözlü tarih geleneğinin en canlı olduğu yer doğal olarak Hınzoru Köyü’dür. Kahraman Özgül, Balaban Aşireti liderleri ile birebir görüşme imkânına sahip olmuş, sözlü tarih bilgilerini onlardan öğrenmiştir. Görüşmelerimiz sırasında bize Gül Ağa’nın kardeşi Mehmed Ağa ve Hüseyin Paşa Bey ve Gül Ağa’nın oğlu Hâilil Ağa olmak üzere zamanın tüm Balaban Aşireti liderleriyle görüşme imkânı bulup onlardan bu konularda sözlü tarih bilgisini edindiğini ifade etmiştir (Özgül, 2006a: Özel Arşiv-Ses Kaydı). Kahraman Özgül, Balabanlıların Kureyşan Ocağı talibi olmadan önce Kızıl Deli’ye bağlı olduklarını dile getirmektedir (Özgül, 2007b: 1407-1418). Nitekim yaptığımız araştırmalar sonucu ve nesnel bilgi ve belgelere dayanarak Balabanlıların 18. yüzyıl ortalarından önce Erzincan-Dersim’de olmadıklarını ispatlamıştık (Özgül, 2005: 21-88). Dolayısıyla teorik ve pratik olarak önceki dönemlerde Balabanlıların, Kureyşan Ocağı talibi olmadıkları ya da olamayacakları açıktır. Eğer Balabanlılar, çok daha erken dönemlerden beri hakikaten Alevi meşreb bir cemaat idiyse, bahsi geçen erken dönemlerde Alevi meşreb başka bir eren-evliya kültürüne bağlı olmaları teorik bir beklentidir diyebiliriz. Bir diğer ilginç yan ise, Kahraman Özgül’ün aktardığı Kızıl Deli ile ilgili bilgilerin şu veya bu şekilde Sarı Saltık’la ilgili menkıbeleri de çağrıştırdığıdır. Kahraman Özgül şu cümleyi zikretmiştir: “*Kızıl Deli, Dobruca Kalesi’nden İstanbul’a çıkışında ikiyüzbin hane müridiyle beraber çıkıyor.*” (Özgül, 2007b: 1407-1418; Özgül, 2006a: Özel Arşiv-Ses Kaydı). Acaba Kızıl Deli kültürü ile Sarı Saltık kültürü arasında bir bağ var mı? Kahraman Özgül’ün aktardığı bu bilginin gönderme yaptığı asli olgu acaba nedir? Burada bilginin içerdiği çelişki ya da ortaya çıkardığı soru işaretleri bir yana aktarılan anlatı, yine Balkan coğrafyasına vurgu yapmaktadır.

Yukarıda Malatya’dan derlenerek aktarılan menkıbeler içinde bariz maddi hataların, bazı çelişkilerin ya da detaylı sorgulanması gereken noktaların varlığı görülmektedir. Bu menkıbelerin detaylı irdelenmesinin gerekliliği bir yana burada dikkati çekmeye çalıştığımız

ancak ortaya koyduğumuz gibi 1530’larda bile böyle bir yer adı yoktu. Belki de yazar, sonradan bu sözlü anlatıları kaleme aldı ve bu sırada şu veya bu şekilde Dimetoka yerine Dimitrova ifadesini kullandı. Ancak doğal olarak bunu bilemiyoruz. Bu ve benzeri menkıbelerin ayrı bir çalışma başlığı altında irdelenmesinin yararı vardır diye düşünüyoruz.

nokta, Kızıl Deli'nin Dimetoka haricinde Malatya ile ilişkilendirilmesidir. Bir önceki paragraf içinde Hüseyin Şahin'in bir değerlendirmesini zikretmiştik. Şahin'e göre menkıbevi anlatılardaki Kızıl Deli-Malatya olgusuna, yazılı kaynaklarda rastlanmamaktadır. Aslında Şahin, Kızıl Deli ile Malatya arasındaki ilişkiyi ortaya koyan herhangi yazılı bir metne, çalışması sırasında ulaşamadığını ifade etmeye çalışmıştır. Hakikaten Kızıl Deli'nin Malatya ile ilgisini ortaya koyan herhangi bir yazılı metin mevcut değil midir? Bu sözlü anlatı yani Dimetoka ile Malatya arasındaki ilişki nasıl ortaya çıkmıştır? Bu anlatılarda bir gerçeklik payı var mıdır? Bu bağı ifade eden herhangi bir yazılı kaynak ya da belge var mıdır?

İronik bir ifadeyle; Kızıl Deli ile ilgili aktarılan karmaşık anlatımlara -yine belli başlı karmaşıklığı ve çelişkili bilgileri ile birlikte- katkı sağlayabilecek bir başka kaynağın bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu kaynak -ortaya çıkardığı yeni ve farklı soru işaretleri bir yana- yukarıdaki sorulara belli ölçüde cevap teşkil edebilecek bir kaynak gibi değerlendirilebilir. Aktaracağımız bu eser, Kızıl Deli'yle ilgili çalışmalar yapan araştırmacı ve yazarların dikkatinden kaçmıştır. Söz konusu kaynak "Veli Baba Menakıpnâmesi"dir.

Veli Baba Menakıpnâmesi, merhum Bedri Noyan tarafından belli eksiklikleriyle birlikte (Arapça kısımları atlanarak, vs.) latinize edilmiş ve ilk baskısı 1995 yılında yapılmıştır (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996). Veli Baba ile ilgili nitelikli bilimsel çalışmalar, bir elin parmak sayısını geçmeyecek kadar azdır. Mehmet Ersal'ın yakın vakitte Veli Baba Sultan Ocağı adlı kitabı yayımlanmıştır. Bu kitap Ersal'ın 2005'te tamamladığı yüksek lisans tezinin kitaplaştırılmış hâlidir. Ancak adından da anlaşılacağı üzere bu çalışma, Veli Baba Menakıpnâmesi hakkında değil ama mevcut ocak yaşantısı hakkında yapılmıştır (Ersal, 2009; Ersal, 2005). Doğrudan Veli Baba Menakıpnâmesi'yle ilgili olarak detaylı bilimsel bir çalışma henüz gerçekleştirilmemiştir. Bu eksiklik, adı geçen menakıpnâmeden sağlıklı şekilde istifade edebilme noktasında sıkıntı yaratmaktadır.

Veli Baba Menakıpnâmesi'nde, Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) ile ilişkilendirilebilecek bazı bilgiler yer almaktadır. Bu eserde Seyyid Ali Sultan'la ilişkilendirilebilecek karakter, Veli Baba'nın da ataları içinde yer alan ve menakıpnâmede çoğu zaman *Uzun Er* olarak anılan ancak kimi zaman *Pir Uzun Er*, *Uzun Er Alevi*, *Ali*, *Ayn-ı Ali*, *Seyyid Ali*, *Seyyid Ali Gazi* ve *Aliyyü'l Gazi* olarak da zikredilen kişidir (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 54, 67, 124, 163-170, 226-229, 243, 244, 298, 300). Veli Baba'nın şeceresi şu şekilde verilmektedir:

1. Hz. Ali
2. Hz. Hüseyin
3. Aliyyü'l-evsat (Zeyn-el Abidin) annesi Şehribânu bint-i Yezd-i Cerd
4. Zeyd-i Şehid
5. Hüseyin-i Züddem
6. Yahya El-Ardeşiri
7. Muhammed-ül Asker el-Ardeşiri v-el-Aksâsi
8. Aliyyü'z-zahid

9. Zeyd-i Râbî'
10. El-Hasan Gâzî
11. Ebi Ca'fer Muhammed
12. El-Hasan Edib-i Ebül Kasım
13. Kemal eş-Şerif
14. El Hasan Ebül Kasım
15. Muhammed
16. Hamza
17. Ali
18. El-Hasane'sş-sair
19. Zeyd-i Hâmis
20. El-Hasan el-Gâzî (Seyyid Hasan Gazi)
21. El-Gazi Hüseyin Paşa (Eş şehid fi karye-i Uluköy) (Seyyid Hüseyin Gazi Paşa)
22. Zeydü'sş-Şehid (Eş şehid fi karye-i Uluköy) (Seyyid Zeyd-i Sadis)
23. Cafer (Seyyid Cafer)
24. Aliyyü'l-Gâzî (Lakabı **Uzun Er** - Ve hüve irşâd-i bi Hacı Bektâş Veli - Hz. Pir Hacı Bektaş Veli'ye intisap etmiştir). **Kardeşi Karaca Ahmed Veli**'dir.
25. Cafer (Lakabı Gül Battal Gâzî - Eş-Şehid fi Gelibolu Ma'al Gazi Süleyman Paşa)
26. El-Hüseyin El-Gâzî (Ma'a ebihi fi Gelibolu fi zeman-ı Sultan Orhan)
27. Caferü's-Sadık el-Alevi
28. El-Hüseyin el Veli el-Meşhur (Yalınca Dede)
29. Veliyyüddin el-Gâzî el Meşhur bi Veli Baba (Eş-Şehit fi karye-i Uluköy)
30. El-Hüseyinü'l Veli (El-medfun fihi lehu türbet-i fi sahib-il bahr fi Cezayir)
31. Es-Seyyid Veli (El-Meşhûr bi Veli Baba-Kerametleri Çok-Uluköy'de Ceddi Dergâhında medfun Kara Haydar oğlu Mehmed eliyle şehid)³⁴

Yukarıdaki şecerede 8. sırada yer alan Aliyyü'z-zahid'in, *Abbasi baskısından dolayı* Malatya'ya kaçtığı, benzer şekilde devam eden süreçte birçok Ehl-i Beyt mensubunun Medine ve Bağdat gibi şehirlerden Malatya'ya geldiği ifade edilmektedir (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 156-158). Şecerede 20. sırada zikredilen Seyyid Hasan Gazi, Malatya'dan Konya civarına (Eğirdir, Uluborlu, Keçiborlu, Tatar Han, Sart, Uluköy, Çan Kinisa [Çanlı Kilise]?) Rumlar'la savaşmaya gelir. Adı geçen yerleri fetheder ve 1196 yılı civarı 47 yaşında Ulubey Kasabası Uluköy civarında şehid olur.³⁵ Devam eden nesiller de bu yöreyi Rumlar'dan almak

³⁴ (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 74-170; Ersal, 2009: 13, 14) Bir de şecerede 20. sırada zikredilen Seyyid Hasan Gazi'nin, Seyyid Ali Gazi adında bir kardeşinden bahsedilmektedir. 1226 yılında hayatta olduğu anlaşılan fakat daha sonraki bir tarihte Uluköy civarındaki savaşta, diğer kardeşleriyle birlikte şehit olan Seyyid Ali Gazi öldüğünde 47 yaşındaydı (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 160, 161).

³⁵ (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 160) Menakıpnâmede "Konya havalisi" denilip diğer yer adları veriliyor. Kastedilen bölge genel olarak, günümüz Isparta'sının batısı ile Afyon'un güneyidir. Ancak Sart ifadesiyle kastedilen yer Manisa-Salihli yakınlarındaki Sart mıdır? Buna çok emin değiliz. Ayrıca "Çan Kinisa" derken kastedilen "Çanlı Kilise" ise bu belki de Aksaray yakınlarındaki Çanlı Kilise'dir ki menakıpnâmede "Konya havalisi" ifadesine de

için mücadele ederler. Seyyid Hüseyin Gazi'nin oğlu Seyyid Zeyd-i Sadis zamanında kendi adamlarından Karabey isimli bir kişi, Malatya'dan kendi ailesini alıp Uluborlu'ya göçer. Ancak Rumlar Uluborlu'da Karabey'e saldırıp onu tutsak ederler. Bunun üzerine Seyyid Zeyd-i Sadis, Selçuklu Devleti'nin başı Sultan Alâeddin'den³⁶ yardım ister. Sultan, 15.000 asker gönderir ve bu kuvvetin yardımıyla Seyyid Zeyd-i Sadis, Karabey'i kurtarır ve Rumları Uluborlu'dan sürer.³⁷ 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, söz konusu olan Veli Baba'nın ve dolayısıyla Uzun Er'in soyu, Malatya'dan Uluborlu kasabasına göçüp burada yaşamaya başlar.³⁸ (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 162).

Osmanlı Beyliği'nin lideri Osman Gazi, şecerde 23. sıradaki Seyyid Cafer'e bir mektup yazar. Bu mektupta Osman Gazi şu şekilde bir çağrıda bulunmaktadır: “*Sultan Alâeddin Selçuki'nin Ehl-i Bey'te olan muhabbeti malumdur. Acizlerinin dahi kezalik öyle olucak muhabbet tarafından olmak daha ahsendir. Şu hâlde İnegöl tarafına ılgar edüp Kolca nam kal'ayı garet ve ahâlisini hasarat itmek efkârındayım. Ehl-i Bey'ten birkaç dilâverler ile gelesin.*” Seyyid Cafer, oğlu Uzun Er ve torunu Gül Battal Gazi ve birkaç adamı ile birlikte Osman Gazi'nin yanına gider. İnegöl yakınlarındaki Kolca adlı kaleyi ele geçirirler. Devamında Bilecik ve çevresinin fethine de katılırlar. Seyyid Cafer 1290 yılında Bilecik'te şehit düşer.

Veli Baba Menakıpnâmesi'nde Uzun Er hakkında şimdiden sonra aktaracağımız menakıb, belli ölçüde Seyyid Ali Sultan'ı çağrıştırmaktadır. 1355 yılında Süleyman Paşa, Rumeli fethi öncesi Uzun Er'e bir yazı gönderir. Süleyman Paşa burada şunları söylemektedir: “*Vefadırım Uzun Er, namem sana vasıl olıcağ Ceddin Hazret-i Rasulallah ve Ceddin Hazret-i Ali Efendilerimiz hurmetine bir an durmayıp Evlad-ı Ali'den harbe ve darbe yarar bahadıraandan siz şebih kimler var ise alup fi sebilillah cihad için tarafıma gelesin. Zira Rumili'ne geçmek efkârındayım. Nasıl ki*

uygundur. Tatar Han ifadesiyle kastedilen yer Senirkent'in kuzeyindeki Tatarlı köyü olabilir. (Adım Adım Türkiye Yol Atlası/Rehber; 2008: 115, 116, 121)

³⁶ (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 162). Kastedilen hükümdar, Anadolu Selçuklu hükümdarı olan ve II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıçarslan ile ortaklaşa 1249-1254 yılları arasında hükümdarlık yapan II. Alaeddin Keykubat olmalıdır (Müneccimbaşı, 2001: 94-96, 257). Nitekim menakıpnâmede bu bahisten hemen önceki bir bahiste Bedri Noyan, silindiği için tarihin okunmadığı bir kısmı şöyle latinize etmiştir: “*Bu vak'a hicret-i nebeviyyeden altı yüz (... silinmiş...) Hâlife-i Abbasiye'den Mu'tesim Billah bin Mustansır zaman-ı saltanatında idi*” (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 161). Burada “*Mu'tesim Billah bin Mustansır*” olarak Bedri Noyan'ın okuduğu ve latinize ettiği kişi, Abbasi Hâlifesi Mustansır oğlu Mustasım'dır ve 1242 ile 1258 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır (Zettersteen, 1997: 18-22).

³⁷ (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 162) Aslında Uluborlu (ki Anadolu Selçukluları'yla ilgili bazı kayıtlarda “Borgul ya da Bergulu” olarak geçmektedir) II. İzzeddin Kılıç Arslan (ölümü:1192) zamanından beri Anadolu Selçuklular'ın elindeydi. Belki de zaman zaman ellerinden çıkan bu kenti tekrar almak zorunda kalmışlardı. 1237 ile 1246 yılları arasında hükümdarlık yapan II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Saadeddin Köpek, Sultan'ın kardeşleri İzzeddin Kılıçarslan ile Rükneddin Süleyman'ı, Uluborlu Kalesi'nde hapsedmişti. II. İzzeddin Keykavus da (1254-1256 yılları arasında) kardeşi IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı yine burada tutsak etmişti (Müneccimbaşı, 2001: 25, 27, 83, 98; Kofoglu, 1993: 17-92).

³⁸ (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 162). Uluborlu, 13. yüzyılın sonlarından itibaren Hamidoğulları Beyliği'ne aitti ve hatta bu beyliğin merkezi konumunda idi. 1302/1303 tarihli bir vakfiyede Koyungözü Baba adlı bir erenden bahsedilmektedir (Kofoglu, 1993: 85-90).

peder-i âliniz Seyyid Cafer Bilecik fethinde himmet ve gayret idüp feth olunup ve peder-i âlinizin can-ı azizi cananına vasil olup nam-ı niğu bıraktığı gibi siz ve biz cümlemiz ya şehid veya gazi olup ta zaman-ı haşrede bir nam-ı niğu bırakırız. Binaen'aleyh kerem idüp gelesin ve bu sırrı kimseye ifşa itmeyesin."

Bunun üzerine 1355 yılının sonlarına doğru Uzun Er, oğlu Gül Battal Gazi ve torunları Cafer ve Seyyid Hüseyin Gazi ile birlikte Kütahya'dan Bursa'ya gelir. 1356 yılının ilk haftalarında Süleyman Paşa ile buluşurlar. Süleyman Paşa babası Orhan Bey'in izniyle Rumeli fethine koyulur. Süleyman Paşa; Ece Bey, Fazıl Bey, Evrenos Bey, Hacı İlbey, Uzun Er, Gül Battal Gazi (Uzun Er'in Oğlu) ve Hüseyin Gazi (Uzun Er'in torunu, Gül Battal Gazi'nin oğlu) ile Bursa'dan Aydıncık'a gelir.

Süleyman Paşa denizin kenarında düşünceli şekilde Gelibolu kıyılarına bakmaktadır. Bu esnada karşı kıyıya nasıl geçebileceklerini ve Rumeli fethini ne şekilde gerçekleştirebileceklerini düşünmektedir. Yanındakilerin fikrini sorar. Bunun üzerine Uzun Er fikrini açıklar. Sal yapıp geceleyin karşı tarafa geçtikten sonra Gelibolu ahâlisinden bir kişiyi yakalayıp Anadolu tarafına kaçırmayı ve bu kişiden kılavuzluk konusunda istifade etmeyi önerir. Süleyman Paşa Uzun Er'in (ki Seyyid Ali Gazi olarak da bilinir) önerisini kabul eder ve bu çerçevede Ece Bey ve Fazıl Bey'ler sal inşaa ederler. Ece Bey, Fazıl Bey ve Uzun Er birlikte Çimenik [Çimpe] kalesine çıkarlar. Burada birini yakalayıp Anadolu tarafında Aydıncık'a kaçırlar. Bu kişiden kale ile ilgili detayları öğrenen Süleyman Paşa, Gelibolu yakasına geçme kararı alır. Nitekim Düsturname-i Enveri'de bu olay doğrulanmaktadır. Gelibolu Tekfuru Esen'in oğlunun kaçırıldığı ve ardından bu kişinin Müslüman olan Melik adı aldığı ve Süleyman Paşa'yı Rumeli fethinde desteklediği anlatılmaktadır (Düsturname-i Enveri, 2003: 23, 24). Devamında Veli Baba Menakıpnâmesi'nde Süleyman Paşa'nın bindiği sala Uzun Er, Gül Battal Gazi ve Hüseyin Gazi de bindiği anlatılır. Diğer sala Hacı İlbey, Ece Bey, Fazıl Bey ve Evrenos Bey binerler.³⁹ Menakıpnâme'nin tam bu noktasında Rumeli'ye geçişle ilgili bir kıta şiir bulunmaktadır:

³⁹ Buradaki aynı sala binme *metaforu* ile Süleyman Paşa'nın Uzun Er'e olan yakınlığı, muhabbeti ve Uzun Er ile beraberindekilere duyduğu güven vurgulanmaya çalışılmaktadır. Nitekim diğer sala, daha sonradan ilhak edilen Karesi Beyliği beyleri binmiştir. Uzun Er'in babası Seyyid Cafer'in Süleyman Paşa'nın babası Orhan Gazi ile olan yakınlığı ve Seyyid Cafer'in verdiği destek de anımsandığında, menakıpnâmede aktarılan bu hikâyenin, kendi içinde tutarlılığı pekiştiren bir olay olarak görülebilir. Dolayısıyla geçmişten gelen güven ve Osmanlı ailesi ile Seyyid Cafer ve evlatları arasında oluşan hukuk ortamına sanki vurgu yapılmak istenmektedir. Karesi Beyleri'nin diğer sala binmesiyle de sanki Karesi Beyleri'ne karşı olan güven derecesinin ve yakınlığının, Uzun Er ve beraberindekilerden daha alt seviyede olduğuna yönelik zımnî bir sonuç çıkarılabilir.

Rumeli'ye geçiş konusunda bu menakıpnâmede, diğer menakıblarda ve kroniklerde Süleyman Paşa'nın etrafındaki- lere fikir danışması ve sonrasında mihmandarlık ya da istihbari bilgi için karşı yakada yaşayan birini kaçırma olayı ile aslında ne anlatılmak istenmektedir? Nitekim 1348'den beri Osmanlı'nın Rumeli ile ilgili tecrübe edinmeye başladığını hatta 1352'de Dimetoka'ya kadar gittiklerini ifade etmiştik. Yani 1348'lerden beri bu coğrafyayı şu veya bu şekilde biliyor olduklarını düşünmek için nedenlerimiz vardır. Dolayısıyla Süleyman Paşa'nın malum Rumeli fethi öncesinde anlatılan bu olaylarla kastedilen şey acaba, fetih sırasında Osmanlı'nın bizzat Trakya'da yaşayan unsurlardan lojistik destek bulmaya yönelik bir gayretinin olduğu şeklinde, bu anlatımları okumak mümkün müdür?

*Akdenizi geçmişiz bir bir iki sal ile
Himmet-i Şah-ı Merdan gaybından irsal ile
Oldu bizim salımız taht-ı Süleyman'ımız
Gözlerimiz açmışız ahsen-i a'mal ile*

Devamında Rumeli fethi ile ilgili anlatılanlar, bilindik Osmanlı kroniklerindeki anlatımlara çok benzer bir yapı taşımaktadır. Sırasıyla fethedilen ya da savaşların yaşandığı yerler şunlardır: Çimpe Kalesi, Bolayır, Akça Liman, Ayaslonya ve Tekfurdağı. Gelibolu'daki savaşta Uzun Er'in oğlu ve torunu (Gül Battal Gazi ile Hüseyin Gazi) şehid olurlar. Süleyman Paşa'nın bir av sırasında ölümünden sonra Uzun Er, bir kısım gazilerle birlikte Bandırma'ya geçer. Daha sonra Uzun Er, Uluborlu'daki dergâha gider. 75 yaşındayken 1364/1365 yılında vefat eder. Uzun Er'in vefatından sonra Hüseyin Gazi'nin oğlu Caferü's-Sadık el-Alevi, dergâhta posta oturur.⁴⁰

Yukarıda aktardığımız metinleri analiz ettiğimizde Rumeli fethinde yer alan ve Uzun Er olarak tarif edilen kişinin -ki diğer adlarından ya da lakaplarından biri de Seyyid Ali'dir- malum Seyyid Ali Sultan'la kısmen benzer bir karakter olduğu görülmektedir. "Kısmen" ifadesiyle temel olarak Dimetoka ile özdeşleşmiş olan Seyyid Ali Sultan'ın (Kızıl Deli) ölüm tarihi ile (1412'den sonraki bir tarihte öldüğü kabul edilmektedir) Veli Baba Menakıpnâmesi'ndeki Seyyid Ali'nin (Uzun Er) ölüm tarihlerinin tutmaması ve tabii ki Veli Baba Menakıpnâmesi'nde Dimetoka'dan bahsedilmemesine vurgu yapıyoruz. Uzun Er'in kendisi menakıpnâmede Malatya'da yaşamış bir kişi olarak tarif edilmemektedir. Buna karşın dedesi Seyyid Zeyd-i Sadis'in Malatya doğumlu olduğu ve buradan hareketle Uzun Er'in babasının da Malatya doğumlu olup dedesi Seyyid Zeyd-i Sadis zamanında Uluborlu tarafına göç ettiklerini çıkarsamak mümkündür. Daha doğrusu Uzun Er'in kökeninin (dedesi

⁴⁰ (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 162-170). Menakıpnâme içinde -ki Bedri Noyan bu kısımlarına tepki göstermiş ve yanlışlığını ispata gayret etmiştir- tahmin edilenden ya da beklentilere zıt şekilde Uzun Er'in Hacı Bektaş-ı Veli'yi, Uluborlu'daki kendi dergâhında irşad ettiği ifade edilmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaşadığı kabul edilen dönem olan 13. yüzyıl ile Uzun Er'in yaşadığı söylenen dönem ele alındığında hakikaten bu mümkün gözükmemektedir. Hatta hiç karşılaşmamış bile olabilirler. Bedri Noyan kitabın sonuna eklediği bir notta, yazma nüshanın 366 ile 371'inci sayfaları arasında Uzun Er'in Orhan Gazi'ye takdim ettiği 86 beyitlik Arapça bir kaside olduğunu ancak Arapça olduğu için bu kısmı çevirmediğini/çeviremediğini belirtmiştir. (Veli Baba Menakıpnâmesi, 1996: 124, 170, 171, 300). Belki bu kısımda da bir takım ilginç bilgiler vardı ancak bu bilgilere şu an için ulaşmaktan mahrumuz. Süleyman Paşa ve Rumeli fethi konusunda tarihi kaynaklardaki bilgilerle yukarıdaki anlatımların karşılaştırmasını yapmak için Hâil İnalcık'ın çalışmasına bakılabilir (İnalcık, 2009:84-94). Malum kroniklerin ve Seyyid Ali Sultan Velayetmanesi gibi lejantların dışında dikkati çeken ve Dimetoka fethine yer veren bir diğer kaynağa Şeyh Bedreddin Menakıbı'dır. Burada Süleyman Paşa ile birlikte Rumeli fethine katılanların isimleri zikredilir: Gazi Ece Bey, Gazi İsrail [Şeyh Bedreddin'in babası], Abdülaziz [Şeyh Bedreddin'in dedesi], Gazi Abdülmümin [Abdülaziz'in kardeşi] ve Hacı İlbeyi. Şeyh Bedreddin Menakıbı'nda Süleyman Paşa'nın Rumeli fethi konusunda fikrine danıştığı kişi Abdülaziz olarak zikredilmektedir. (Rumeli fethi öncesindeki bahiste Fazıl Bey ve onun kızkardeşinin oğlu "Tülbentli İlyas"tan da bahsedilir.) Hacı İlbeyi'nin Kuleli Burgaz'ı aldıktan sonra Dimetoka'yı fethetme gayretleri tasvir edilir. Dimetoka yakınında, önceki adı "Defülsoka" olup sonradan "Yakupbey" olarak değişen bir köyden bahsedilir. "Gaziler Kayası" diye bir yerin adı geçer. Abdülaziz ve Gazi Abdülmümin'in Dimetoka çevresinin ele geçirilmesindeki katkıları vurgulanır. Devamında Hacı İlbeyi ile Gazi İsrail'in 300 kişilik mevcutla Dimetoka'yı ele geçişleri anlatılır. (Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Manakıbı, 2008: 239-245)

Seyyid Zeyd-i Sadis'nin ve ondan 14 kuşak öncesinden beri yani Aliyyü'z-zahid'den beri aile kökeninin) Malatya'ya dayandığı menakıpnâmeden anlaşılmaktadır.

Menakıpnâmenin kaleme alındığı tarih hakkında birkaç cümle söylemek gerekir. Menakıpnâmenin sonunda Mali (Rumi) 1310 yani Miladi 1894/1895 tarihi gözükmektedir. Menakıbnın sonlarına doğru eklemeler varmış gibi algılansa da bizim için asıl önemli olan, yukarıda alıntı yaptığımız kısımların yazıldığı yani kaleme alındığı dönemdir. Zaten kullanılan dil ve kelimelerden hareketle yazılanların, erken dönem karakteri taşımadığını sezinlemekle beraber şimdi ifade edeceğimiz bir bulgu, Osmanlı'nın kuruluş dönemiyle ilgili olarak biraz önce aktarılan kısımların da aslında 19. yüzyılda kaleme alındığının ispatı olacaktır. Süleyman Paşa ile Uzun Er ve beraberindekilerin Bursa'da buluşma tarihi olarak menakıpnâmede, "758 senesinin ibtidasında *Mart* ayının onuncu günü" ifadesi geçmektedir. *Mart* ayı, Mali (Rumi) takvimde olduğuna göre ve Mali (Rumi) takvime de 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarından sonra geçildiğine göre (Unat, 1984: XII, 108, 163) menakıpnâmedeki ilgili metinlerin, 19. yüzyılın ikinci yarısında yazıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Menakıpnâme içindeki net ifadelerle verilen ve nesnel çerçevede de doğru ya da doğruya yakın olarak kabul edilebilecek kronolojik tarihlemeler, menakıpnâmeyi kaleme alan kişinin 19. yüzyılda ya da öncesinde yazılmış Osmanlı tarihi ile ilgili kaynaklardan istifade ettiğini düşündürmektedir. Bunun yanı sıra Ehl-i Bey'ten kimselerin Abbasi baskısından Medine ve Bağdat gibi şehirlerden kaçıp Malatya'ya göçmesi ve yine Veli Baba şeceresi içinde -Uzun Er'in oğlu ki aslında Malatya'da yaşayanlardan biri değildi- *Battal Gazi* isminin yer alması gibi unsurlar ele alındığında, menakıpnâmenin belli kısımlarının, malum Battal Gazi destanından etkilenerek (*Battal-name*, 2006: 50, 51, 61, 62) yazıldığı bir göstergesi olabilir. Bunun yanı sıra menakıpnâmenin oluşumunda birçok farklı Alevi-Bektaşî lejandlarından da etkilenmelerin olduğu söylenebilir. Ancak tüm bu bulgulara rağmen menakıpnâmenin, belki de geçmişte mevcut olan erken dönem nüshâlarından ve/veya Isparta-Senirkent ve çevresindeki sözlü kültür ortamında aktarılan bilgilerden hareketle 19. yüzyılda yeniden ve belli başlı eklemelerle kaleme alınmış olma ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir. Bu ve benzeri eserlerin bir senaryo anlayışı içinde sıfırdan ve görece geç dönemde yazıldığını/yaratıldığını varsaymak ve buradan hareketle aktarılan menakıbnın tümünün uydurma olduğunu savlamak da sağlıklı bir yaklaşım olmayacaktır. Veli Baba Menakıpnâmesi ile ilgili bahse girmeden önce ironik bir ifadeyle, Veli Baba Menakıpnâmesi'yle ilgili olarak aktaracağımız bilgilerin, aslında Kızıl Deli ile ilgili çalışmalara katkı sağlama olasılığı ile birlikte Kızıl Deli'yi çözümlenmekle ilgili mevcut karmaşayı artırabileceğini de ifade etmeye çalışmıştık. Menakıpnâme ile ilgili biraz önce ortaya koyduğumuz çelişkilerle aslında, Kızıl Deli-Malatya ilişkisini ispatlamanın güçlüğüne izah etmeye gayret ettik.

Tüm bu karmaşadaki imgeleri süzgeçten geçirerek kısa bir özet yapmak gerekmektedir. Birinci olarak Malatya'daki kaynak kişilerden derlenen bilgileri anımsatmak isteriz. Balabanlıların Dimetoka-Malatya-Kızıl Deli bağlantısı ve yine yazılı bir kaynak olarak (tüm çelişkileri ile birlikte) Veli Baba Menakıpnâmesi'nde Uzun Er'in (nam-ı diğer Seyyid Ali) Malatya ile olan bağının zikredildiğini yinelemek isteriz. Tüm bunlara ek olarak yine menakıpnâmede

Uzun Er'in Rumeli fethine katıldığına anlatılması ve diğer adının "Seyyid Ali" olduğunu hatırlatmak isteriz. Tüm bu verileri bir arada ele aldığımızda Kızıl Deli-Dimetoka-Malatya bağının, farklı yörelerdeki sözlü tarih bilgileri ve menakıblar çerçevesinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Dahası aslında tüm bu farklı bilgilerin, birbirlerini kısmen de olsa desteleyen veriler olduğu ya da aralarında zincirleme ilişki kurulabileceği değerlendirilmesini yapabiliriz.

Nesnel çerçevede Kızıl Deli-Malatya bağını net şekilde ortaya koyan ve ikna edici argümandan hâlâ yoksun olduğumuz açık şekilde görülmektedir. Ancak I. Murad dönemine ait bir vakfiyede, Stefan Lazareviç biyografisinde ve Düsturname-i Enveri'de vurgu yapılan (ve en azından I. Murad döneminde yaşadığı ya da yaşamış olduğu anlaşılan) ve ayrıca Süleyman Paşa'nın yakınlarından biri olarak Rumeli fethiyle ilişkilendirilen bir "Seyyid"den bahsedildiğinin altını çizmemiz gerekir. Vurgu yapılan bu "Seyyid" ile Uzun Er (ki diğer adının *Seyyid Ali* olduğunu tekrar anımsatalım) arasındaki benzerliği, sadece bir tesadüf olarak mı algılamak gerekir? Nitekim Rıza Yıldırım çalışmasında, bahsettiğimiz kaynaklardaki "Seyyid" olgularıyla Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) arasındaki ilişkiyi ortaya koyan yaklaşımı sergilemiştir (2007: 138-146). Uzun Er ile Seyyid Ali Sultan arasındaki benzerliğin tesadüf olup olmadığı noktasındaki sorunun bizzat kendisi, Seyyid Ali Sultan ile Uzun Er arasındaki benzerliğin aslında ihmal edilemeyecek bir olgu olduğunu göstermeye yeterlidir diye düşünüyoruz. Bu değerlendirmeye birlikte Uzun Er'in kökeninin Malatya'ya dayandığını da anımsadığımızda, Malatya'nın Kızıl Deli'yle olan ilgisinin görece daha belirgin hâle geldiğini söyleyebiliriz. Ancak durum böyle izah edilebilir gözükmeye karşın aslında Kızıl Deli-Malatya olgusunun, Balabanlılarla daha fazla ilgisi var gibi gözükmektedir. İleride bu konuya açıklık getirmeye çalışacağız.

C. 16. Yüzyıldan Önce Balabanlılar

Balabanlılar, Dimetoka'dan Anadolu'ya göçtüklerini ifade eden, günümüzde Alevi inancında olan bir topluluktur. Bugüne kadar yaptığımız araştırmalar içinde Dimetoka'dan geldiğini iddia eden başka bir cemaate rastlamadık. Dolayısıyla en azından bu göç hikâyesi ve Dimetoka'yla kendilerini ilişkilendirme bağlamında Balabanlıların, farklı bir topluluk olarak bilimsel çerçevede incelenmesi ve irdelenmesi gereklidir diye düşünüyoruz. Hele hele günümüzde Erzincan-Dersim bölgesinde yaşayan bir topluluğun, Dimetoka gibi oldukça uzak bir noktadan geldikleri iddia etmeleriyle, durumu çok daha ilgi çekici kılmaktadır. Balabanlıların sözlü tarih geleneği içinde bir diğer önemli nokta ise Dimetoka'daki mevcudiyetleriyle ilgili olarak ya da Dimetoka zamanındaki liderleri olarak "İnce Balaban" adlı kişiyle kendilerini ilişkilendirmeleridir. Balabanlılara göre İnce Balaban, Dimetoka zamanında Balabanlıların lideriydi. Sözlü tarih aktarımlarında İnce Balaban'ın bir şekilde Savcı Bey ayaklanmasına destek verdiği ve sonrasında (yakalandıktan sonra Dimetoka'da ?) gözlerine mil çekildiği şeklinde rivayetler vardır. Bunun yanı sıra Balabanlıların şeceresinde İnce Balaban'ın babası olarak "Balaban" adı zikredilmektedir.

Daha önceki çalışmalarımızda gerek Balabanlıların sözlü tarih bilgisiyle şeceresi ve gerekse tarihsel metinlerde yer alan bilgiler ile gerçekleştirdiğimiz bazı analizler çerçevesinde Balabanlıların, 14. yüzyıldaki mevcudiyetine değinmiştik. Bu noktada Osman Bey zamanında yaşamış olan Balaban/

Balabancık Bey ve Rumeli fethinde ve 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyılın ilk yarısı arasında muhtelif olaylarda adı geçen başta İnce Balaban/İncecik Balaban Bey olmak üzere Balaban adlı diğer şahıslara değinmiştik. Şecere üzerinde yaptığımız inceleme ve bazı analizlerden hareketle İnce Balaban'ın 15. yüzyılda belli bir süre de olsa yaşamış olması gerektiği sonucuna varmıştık.

Tüm bunların yanı sıra Rumeli fethinde birçok farklı Balaban adlı şahsın kaydına rastlıyor olmamız, izini sürdüğümüz Balaban'ın hangisi olduğunu saptama noktasında bizi en çok zorlayan unsurdur. Aslında doğrudan nesnel olarak "İnce Balaban" adlı şahsı tarihsel bazı kayıtlarda Sofya fatihi olarak saptayabilmekteydik. Buna rağmen bilimsel şüphecilik çerçevesinde, tarihsel kişi adlarının (ya da lakaplarının) farklı şekillerde kayıtlarda geçebilme olasılığını ve sözlü tarih geleneğinde zikredilen isimlerin zaman içinde değişmiş olabileceğini dikkate alarak, sözlü tarih geleneğindeki İnce Balaban'ın -kesin ve net bir ifadeyle- tarihsel kayıtlarda zikredilen İnce Balaban/İncecik Balaban olduğunu ileri sürememiştik. Ayrıca o günlere kadar ne derlediğimiz bilgiler içinde (Özgül, 2005: 39-57) ne de -Balabanlılardan önemli bilgiler derleyen ve şecereyi yayımlayan- Mehmet Ali Balaban'ın kitabında sözlü tarih geleneği çerçevesinde Sofya fethi ile ilişkilendirilen herhangi bir bilgi mevcut değildi.⁴¹

Bunların ötesinde olasılıklar düzlemi içinde, toponimik veriler ve diğer argümanlarla birlikte Balabanlıların Balkanlar'daki varlığına işaret etmiştik. Sözlü tarih geleneğinde Dimetoka ile ilişkilendirilen "İnce Balaban"ın tarihsel metinlerde geçen hangi Balaban olduğunu net olarak saptayamamakla birlikte bu kişinin, Sofya fethinde zikredilen İnce Balaban Bey olabileceğine vurgu yapmıştık. Ancak bu konudaki tüm yaklaşımlarımızda bizi detaylı sorgulamaya ve daha fazla şüpheli olmaya sürükleyen temel etmen -ve onlarca toponimik veri ve Cevdet Türkay'ın kitabında yer alan ve bu tezi doğrulayacak bilgilerin mevcudiyetinin konu üzerindeki şüpheleri ortadan kaldırmasına rağmen- Balabanlıların bir zamanlar Balkanlar'da yaşamış olduğunu ispatlayan bizce güvenilir nesnel bir kaynağa ya da belgeye o günlere değin ulaşamamış olmamızdı (Özgül, 2005: 39-57). Cevdet Türkay çalışmasında Edirne, Tırhâlâ, Çirmen ve Niğbolu Sancakları'nda Balabanlıların varlığına (ve Balabancık cemaatinin Gelibolu'daki varlığına) işaret etmektedir. Ne var ki Cevdet Türkay kitabında, aktardığı bilgilerin kaynağını vermemekte ya da en azından ilgili bilginin hangi tarih dilimine ait bir bilgi olduğuna işaret etmemektedir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak kendi çalışmamızda şu cümlelere yer vermiştik: "*Cevdet Türkay'ın aktardığı bilgileri referans olarak alırsak, Balabanlıların [belli bir dönem] Balkanlar'daki varlığının şüphe götürmez bir olgu olduğu sonucuna varılabilir. Ne var ki Cevdet Türkay'ın, hangi tarih diliminde gerçekleştiğini belirtmeden aktardığı bu bilgileri, ulaşabildiğimiz diğer kaynakları kullanarak doğrulayamadık. Örneğin 15. ve 16. yüzyılda Balkanlar'la ilgili kaynaklarda, Balaban ve Balabanlı adında kişilere ve köylere rastlamamıza karşın doğrudan bu isimlerle anılan bir topluluğu/cemaati/aşireti/boyu yaptığımız araştırmalar sırasında saptayamadık.*" (Özgül, 2005: 53). Dolayısıyla Cevdet Türkay'ın aslında, yer adlarından hareketle o adla

⁴¹ (Balaban, 1998: 32-36). Mehmet Ali Balaban, Sofya fethi ve İnce Balaban'la ilgili birkaç cümle zikretmektedir ancak bu bilginin, literatürden alınmış bilgi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sözlü tarih geleneği bilgisi değildir.

anılabilecek cemaatlerin, yine ilgili bölgelerde yaşadığını iddia ettiği şeklinde bizde bir kanaat oluşmuştu. Bu kanaat, Cevdet Türkay'ın aktardığı bilgilere ihtiyatlı yaklaşmamıza neden oldu. Cevdet Türkay'ın Balabanlıların Anadolu'da işaret ettiği yörelerdeki varlığını, ulaşabildiğimiz diğer mevcut birinci derece kaynaklarla çoğunca doğrulamamıza karşın Balkanlar'daki varlığını doğrulayamamamız, bizi bu noktada daha detaylı araştırmaya sevk etti (Özgül, 2005: 52, 53; Türkay, 2001: 56, 192).

Balabanlıların Kızıl Deli bağlamında incelemeye sevk eden unsurlardan birisi de yine Balabanlıların sözlü tarih geleneğindeki göç hikâyesidir. Buna göre Balabanlılar Dimetoka'dan Anadolu'ya geçtikten Konya'ya daha sonra Malatya'ya gelmişlerdir. Malatya'dan ise Dersim'e ve oradan Erzincan'a göçmüşlerdir. Balabanlıları ilginç kılan ve araştırmaya sevk eden ve biraz önce bahsettiğimiz özelliklerinin yanına daha sonraları, Kahraman Özgül'den edindiğimiz bir bilgi daha eklendi. Makalemizin başında vurgu yaptığımız bu olguya Balabanlıların Kızıl Deli ile ilişkilendirilmesidir.

Zaman içinde biraz önce vurgulamaya çalıştığımız muallâkta kalan noktaları kapatacak ve birçok soru işaretini ortadan kaldıracak nitelikte bilgi, belge ve kaynaklara ulaştık. Konuyu derinleştirmemize, Kahraman Özgül'den derlediğimiz ve daha önceleri işitmediğimiz bilgiler vesile oldu. Kahraman Özgül'ün kendi aile büyüklerinden öğrendiği ve bize aktardığı bilgileri makalemizin konusu bağlamında başlıklar hâlinde aşağıda sıralamak isteriz. Vereceğimiz liste, olgular listesi olarak ele alınmalı ve kronolojik bir sırada olduğu sanılmamalıdır. Buna rağmen aşağıdaki özeti, belli bir mantık silsilesi içinde sunmaya çalıştık:

- Balabanlılar Dimetoka'dan gelmiştir.
- Balabanlılar Dimetoka'ya Türkistan'daki *Karabıyık Hanı* denen yerden göç etmiştir. “Han” demek, milletin barındığı yer demektir.⁴² Balabanlılar bir ihtimal Anadolu üzerinden Dimotoka'ya geçiyorlar.⁴³
- Dimetoka Balkanlar'da olan bir yerleşim birimidir.
- İnce Balaban Bey, bir av sırasında oyun yaparak [hile ile] Sofya Kralı'nı ata bağlayıp kaçırıyor ve Osmanlılara teslim ediyor. “Balaban oyunu” diye bir söz var. Bu söz, İnce Balaban'ın bir oyun yaparak [hile ile] Sofya Beyi'ni kaçırdığı için Balabanlılara söylenmiş bir sözdür.⁴⁴ İnce

⁴² Kahraman Özgül bu bilginin kaynağını özellikle görüşmemizde vurguluyor. Karabıyık Hanı'yla ilgili bilgiyi 1908-1908-1918 yılları arasında Balabanlıların lideri olan Gül Ağa'nın kardeşi Mehmed Ağa'dan aldığını söylüyor (Özgül, 2006: Özel Arşiv-Ses Kaydı). Bugüne kadar “Karabıyık Hanı” adında Türkistan'da bir yer adını saptayamadık.

⁴³ “Bir ihtimal Anadolu üzerinden geçiyorlar” değerlendirmesi Kahraman Özgül'ün kendi şahsi öngörüsü olabilir ancak bu konuyu netleştiremedi. Kahraman Özgül ve bu satırların yazarının babası dâhil görüştüğümüz tüm Balabanlılar aslında çoğu zaman, Dimetoka'yı “Dimotoka” şeklinde telaffuz etmektedirler.

⁴⁴ Kahraman Özgül'den buraya kadar sunduğumuz bilgilerin özet çözümlemesini bir sempozyumda sunmuştuğ (Özgül, 2007b: 1407-1418). Sempozyum sürecinde ve hatta birkaç ay sonrasına kadar, Sofya Kralı ile ilgili olarak Kahraman Özgül'ün aktardıklarını *tevatür* gibi algulamış ve konuya fazla önem atfetmemiştik. Ancak bildiriye suduktan aylar sonra Sofya Kralı'nın İnce Balaban Bey tarafından kaçırılmasıyla ilgili menakıbı, neredeyse tamamıyla doğrulayan belge ve kaynaklara ulaştık. Daha sonrasında, Kahraman Özgül'le yaptığımız görüşme kayıtlarını tekrar dinlediğimizde “*bu kadar mı olur?*” dedirtecek detayları da zikrettiği fark ettik. Meğer ki Kahraman

Balaban Bey, Osmanlılar'la işbirliği yapıyor İnce Balaban Bey

- İnce Balaban Bey, Savcı Bey'le işbirliği yapıyor.
- Savcı Bey, "Savapolos Savcı" olarak da anılıyor.

Özgül bu konuda, İnce Balaban'ın Sofya Kralı'nı "ata bağlayarak" kaçırdığını dahi söylemiş. Birazdan ortaya koyacağımız belgeler ve aktaracağımız kaynaklar incelendiğinde bu ve benzeri ayrıntıların ne denli önemli olduğu rahatlıkla görülecektir. İşin özü, sözlü tarih bilgisinin bu denli diri ve gerçekçi olmasının, tarihle ilgili uzun yıllara dayanan uğraşları vermeye gayret edenler için bile şaşkınlık verici olduğunu söylemeden geçemeyeceğiz. "Bu da gerçek olamaz" diye düşündüğümüz birçok sözlü tarih bilgisinin, yine tarihsel gerçeklik payı olduğunu süreç içinde saptamış olduk. Burada aktardığımız cümleler aslında yaşadığımız deneyimi paylaşmak istiyoruz. Yazılı bir kaynağa (kitabı, makaleye, teze ya da belgeye) şu veya bu şekilde ulaşma imkânı vardır. Ancak sözlü tarih bilgisi, kişilerin belleklerinde olduğundan bu bilgiler derlenmediği sürece, kişilerle birlikte yok olacaktır. Bu bakımdan Balabanlılar gibi bir topluluğun geçmişi incelemek isteyen bir araştırmacının ilk yapması gereken şey, sözlü tarih bilgisini derlemektir. Yazılı kaynaklara (tabii ki eğer mevcutsa) nasıl olsa bir şekilde ulaşılabilir.

Balabanlılar gibi bir topluluğun geçmişi araştırırken, sözlü tarih bilgisi olmadan ilerlemek, pratik olarak mümkün gözükmemektedir. Özellikle de geçmişte birbirinden oldukça uzak mekânlar arasında göç ettiği anlaşılan (ya da en nihayetinde bu sonuca ulaşılan) bir topluluğun, sözlü tarih bilgisi olmaksızın tarihsel çerçevesi nasıl araştırılabilir? Hangi dönemde, hangi yıllar ya da yüzyıllar arasında, hangi bölgede, hangi şehirde, hangi patika ya da rota üzerinde bu topluluğun göçü ya da o mekânlardaki belli süreli mevcudiyetiyle ilgili bilgi toplanmaya çalışılacaktır? Bu sorular, aslında içinde cevabı da barındırmaktadır. Böylesi toplulukların geçmişi araştırmak, sözlü tarihsel bilgiler olmaksızın pratik olarak mümkün değildir ya da en hafif ifadeyle imkânsız denecek kadar zordur. Bizzat tecrübe ettiğimiz birkaç hususu burada dillendirirsek, olayın nazikliği sanırız ortaya çıkacaktır. Çalışmalarımızın başından beri derlediğimiz sözlü bilgiler içinde "Dimetoka" kelimesi geçmeseydi, Balabanlıların geçişini Dimetoka'da aramak gibi bir gayretin içine girmek, herhâlde hiç de mantıklı olmazdı. Günümüzde Balabanlıların yaşadığı bölgedeki Alevi toplulukların önemli çoğunluğunun, Horasan söylemini aktarmasına rağmen bu topluluğun Dimetoka'dan geldiklerini söylemeleri, elbette ki araştırmayı Dimetoka'ya yönlendirme noktasında yeterli, ikna edici ve anlamlı bir argüman sunmaktaydı. Trakya'da geçen bazı olaylarla da ilişkilendirilen sözlü geleneğin varlığı ve kronolojik olarak 14 ile 15. yüzyıl arasında bu bölge ile ilgili sözlü veriler bizi, bahsettiğimiz dönemlerde Balabanlıların bu bölgedeki geçmişi araştırmaya sevk etmiştir.

Nitekim 2006 yılının başlarına kadar Balabanlılardan, İnce Balaban'ın Sofya fethi ile ilgili menakıbını duymadığımızdan, bu konuyla ilgili detaylı bir araştırmaya girmemiştik. (Hatta duyduktan sonra bile, konuya ışık tutan yazılı bir metne tesadüf edene kadar, bu konunun üzerine gitme dirayeti göstermemiştik.) Aslında bu doğaldır. Bunun sebebini biraz önce izah etmeye çalıştık. Benzer şekilde Balabanlıların Kızıl Deli aidiyeti ile ilgili bir sözlü veriye de sahip olmadığımızdan, Balaban-Kızıl Deli ilişkisini irdeleme gayreti içine girmemiştik. Oysa ki Alevi bir topluluk ve Dimetoka'dan geldiğini ifade eden bir topluluk olarak Balabanlıların, Kızıl Deli ile ilgili bir bağının olup olmadığını sorgulamak belki de anlamlı olurdu. Hele ki Dimetoka dendiğinde akla ilk gelen dinsel karakter/inanç öderi Kızıl Deli'yken (ya da ters mantıkla Kızıl Deli dendiğinde akla ilk gelen mekân Dimetoka'yken) böylesi bir sorgulamaya girmek belki de gerekirdi. Ne var ki böylesi bir araştırmaya ya da sorgulamaya girmememizin nedeni, aslında yine biraz önce izah ettiğimiz yaklaşıma dayanmaktadır. Böylesi bir yöntem, yaklaşım ya da hassasiyet olmaksızın yapılmaya çalışılacak bir araştırmanın sonucunda, birbirleriyle belki de alakasız olguların arasında bir bağ olup olmadığının sorgulanması gibi vakit kaybettirici bir çalışmaya neden olabilirdi. Kaldı ki sözlü tarih verisi varken bile -araştırmanın doğası gereği- bir ilgi ya da bağın olduğu saptanamayabilir. En nihayetinde ulaşılabilen bilgi, belge ya da kaynaklar çerçevesinde değerlendirme yapmak gerektiğinden, yeterli argüman bulunmadıkça, belli bir sonuç ortaya çıkmayabilir.

Kıscası sözlü tarih bilgisi, bu ve benzeri toplulukların tarihsel çerçevesini araştırma noktasında temel veriler bütününe ya da en azından temel ipuçlarını sunmaktadır diyebiliriz. Bu ifadeyle, "sözlü tarih geleneğinde aktarılan bilgilerin tamamı doğrudur ya da güvenilirdir" gibi bir sonuç çıkartılmamalıdır. Aktarılan sözlü tarih bilgisinin tümünün doğru ya da güvenilir olduğuna yönelik varsayımın yapılması, araştırmanın bütününe bozabilecek ve hatalı saptamaların yapılmasına sebep olabilecektir. Dolayısıyla aslonan, ilgili verilerin sağlamlarının yapılması ve varsa çağdaş bilgi, belge ve kaynaklarla doğrulanmasıdır. Aksi takdirde sözlü tarih verisi, araştırmacıya yol göstermekten ziyade araştırmanın yönünü saptıran bir rol oynayacaktır.

- İnce Balaban Bey'in bir gözünü uykusu sırasında kör ediyorlar. Bu yüzden bizim çevremiz bize "kör balaban" diyor.
 - İnce Balaban gemiyle İstanbul'a geliyor ve bir müddet İstanbul'da kalıyor.
 - (İnce) Balaban'ın Bursa Söğüt kazasına geldiği de anlatılıyordu ancak önce İstanbul'a mı yoksa Bursa'ya mı geldiği konusu net değildir.⁴⁵
 - Balabanlıların Anadolu'ya göçmesinin [ya da gönderilmesinin] nedeni, Osmanlı'nın Balabanlıları doğuya ıslah amacıyla yönlendirmesidir.
 - Bergama, Aydın ve Mersin civarında Balabanlıların bazı kolları varmış.
 - Kızıl Deli, Dobruca kalesinden İstanbul'a çıkışında ikiyüzbin hane müridiyle beraber çıkıyor.
 - Temelinden Balabanlıların aslı, Kızıl Deli talibidir. Babam, büyüklerimiz hep "Pirim Kızıl Deli" diye dua ederlerdi ve Balabanlıların aslının Kızıl Deli talibi olduğunu söylerlerdi.⁴⁶
 - Balabanlıların hepsi Malatya'dayken Kızıl Deli talibiydi. Günümüzde de Malatya'daki Balabanlıların hepsi Kızıl Deli talibidir.
 - Balabanlıların bir kolu Malatya'dan ayrılıyor. Dersim-Hozat üzerinden Erzincan'a geldiklerinde "Seyyid Mahmud-i Hayrani" talibi olan Kureşanlılarla temas ediyorlar. Kureşliler ile Balaban Aşireti arasında bazı işbirlikleri ve yardımlaşmalar oluyor. Kureşliler Balabanlılara yardımcı oluyor ve Erzincan'a yerleşmelerine vesile oluyorlar. Balabanlılar da daha sonrasında Kureş Ocağı talibi oluyor.
 - *Büyük Balaban*'ın adı "Cabbar Ali" imiş.⁴⁷
 - Balaban kelimesi; iyi yarı adam, cabbar ali anlamlarına geliyor. (Özgül, 2006a: Özel Arşiv-Ses Kaydı; Özgül, 2006b: Özel Arşiv-Video Kaydı; Özgül, 2007b: 1407-1418)
- Malatya Yazihan Köyü'ndeki Balabanlılardan da ilginç bilgiler derlenmiştir. Bunları aşağıda sıralıyoruz:
- Balabanlılar ilk İzmir'e yerleşmiş. Oradan Malatya-Darende'ye gelmişler. Daha sonra Yazihan Kuruçay Boyu'na yerleşmişler. Akçadağ Ören Köyü'ne de yerleşilmiş. Daha sonra aşiret dağılmış. Erzincan, Divriği gibi farklı yörelere gidenler olmuş.
 - Malcılıkla [göçer hayat, hayvancılık] geçinirlermiş. Çiftçilik [ziraat] yokmuş. Divriği'ye yaylaya çıkarlarmış. Fethiye (Hasan Badrık)'da "Balaban Gölü" denen bir göl var. Yaylaya çıkarken buraya uğrarlarmış.
 - Fethiye Tenci'deki Kızıl Deli, İriağaç Köyü'ndeki Ali-Seydi türbeleri Yazihan Balaban Köyü'ndeki Balabanlıların ziyaretgâhlarıdır.
 - Bu köyün kurucusu *Deli Mahmut*'tur.
 - Ali Seydi, Hacı Bektaş Veli zamanında Kırcalı'ya gitmiş. (Özgül, 2004a: Özel Arşiv-Video Kaydı)
- Yukarıdaki sözlü tarih anlatımların dışında bir de Mehmet Ali Balaban, Balabanlı yaşlılardan derlediğini iddia ettiği bilgiler içinde şunları aktarmaktadır:

⁴⁵ Kahraman Özgül, bazen sadece *Balaban* olarak ifade etmektedir. Balabanlıların göç hikâyesi Malatya tarafına geldikten sonraki dönemlerin Balaban Aşireti liderleri için genel bir ifade olarak "Balaban" ya da "Balaban Dedemiz" ifadesini kullanıyor.

⁴⁶ Özellikle "Kızıl Deli" tabirini kullanıyor. "Seyyid Ali" ifadesinin kendisine birşey ifade etmediğini görüşmeler sırasında tespit ettik.

⁴⁷ Burada "Büyük Balaban" derken kimi ya da hangi dönemdeki Balaban liderinin kastedildiği anlaşılmamaktadır.

- Balabanlıların soyu Hz. Ali'nin Mısır'a vali olarak atadığı Muzhac Kabilesi'nden Malikü'l Eşter'e dayanmaktadır.
- Eba Müslim Horasanî'nin şehit edilmesinden sonra Abbasi baskısından uzaklaşmak amacıyla Balabanlılar, *buldukları bölgeden* ayrılarak Kafkas ve Ural bölgesini aşırp Arnavutluk, Macaristan ve Dimetoka gibi bölgelere yerleşmişlerdir.⁴⁸
- Mehmet Ali Balaban'ın ortaya koyduğu şecereyi, bu satırların yazarına kadar sıralamak gerekirse ortaya çıkan şecere şudur: **Malik Eşter**, Haris, Malik, (Malik'in oğulları İbrahim ve Haris) Haris, (Haris'in oğulları Malik ve Muhammed) Malik, Abdullah, Huzeyme, Haris, Haşim, Abdullah, Huzeyfe, Muhammed, Haris, Abdullah, Malik, Haşim, **Muhammed**⁴⁹, Kasım, Yusuf, Kasım, Haşim, Muhammed, Palabey, **Balaban**, **İnce Balaban**, Cafer, Kasım, Hasan, Abdullah, Balaban, Alibey, **Hasan**, Balaban, Hüseyin, Ali, (**Büyük**) **Gülabi Ağa**, Üçdamlı İsmail Ağa, Mahmut, Muti, Ali Haydar Özgül, Ali Kemal Özgül, Ali Haydar Özgül, Vatan Özgül.⁵⁰

Mehmet Ali Balaban bu bilgileri de aktarmaktadır: "Yavuz Sultan Selim 1512 yılında babası Sultan Bayezid'i tahttan indirip yerine padişah olduktan sonra 1514 yılında ordusunu hazırlayıp Şah İsmail ile savaş hazırlığını yaptı. Ordu hareket edince Balaban ailesi İzmit Sapanca ve Gölcük civarında ikamet ediyorlardı. Yavuz Selim savaşa giderken ardını güven altına almak için İzmit civarında ikamet eden Balabanlıların üzerine orduyu saldırtıp hayli zaiyat vermişlerdi. Kalan Balabanlılar Pazar, Yenişehir ve Bursa istikametinde ilerleyerek İzmir'in Bergama İlçesine bağlı Balaban köyünde yerleşmişlerdir. Bergama'nın Balaban Köyü'nde yıllarca yaşamını sürdüren Balabanlılardan bir grup Bergama Balaban Köyü'nden ayrılarak Aydın tarafına gidip orada yerleşmek gayesi ile göç etmişler. Bir müddet Aydın ve civarında kalan Balabanlılar oradan Konya bölgesine gidip Konya'dan Malatya iline doğru göç eden kabile Darende ilçesine bağlı Balaban Köyü'nde mesken inşa edip yerleşmişlerdir."⁵¹

⁴⁸ *Buldukları bölge* ifadesiyle hangi coğrafyanın kastedildiği anlaşılammaktadır. Acaba kastedilen yer, Kahraman Özgül'ün aktardığı Türkistan-Karabıyıkhanı olarak tarif ettiği yerleşim birimi midir? Bunu şu an için bilemiyoruz.

⁴⁹ Mehmet Ali Balaban, Haşim'in oğlu olan Muhammed'in Dimetoka'dan geldiğini iddia etmektedir. (Balaban, 1998: 34)

⁵⁰ Mehmet Ali Balaban, Balabanlıların soyunu Hz. Ali'nin Mısır'a vali olarak atadığı Muzhac adlı Arap kabilesinden Malik'ül Eşter'e bağlamaktadır ancak kitabında "Balaban Aşireti Muzhac Boyu'ndan Türk soyundan Eşter'den devam etmektedir" gibi birbirine çelişen bir ifade kullanmıştır. Aslında bu konuda kullandığı kaynak Neh'ül Belaga adlı eserdir (Balaban, 1998: 7-99). Muhtemelen Muzhac boyuna dayandırma olduğunu Mehmet Ali Balaban'ın şahsi tasarrufudur. Nitekim bu konuda kullandığını iddia ettiği sözlü kaynaklarının hayatta olan birinci derece akrabalarıyla şahsen yaptığımız görüşmelerde, bu konuyla ilgili bir bilgilerinin olmadığını saptadık. Bu konulardaki değerlendirmeyi daha önce, kitap çalışmamızda yapmıştık (Özgül, 2005: 46).

⁵¹ (Balaban, 1998: 36). Açıkcası bizce Mehmet Ali Balaban, günümüzde mevcut bazı Balaban adlı yer/köy adlarından hareketle sosyal tarih bilgisini katıp, belli miktar sözlü tarih bilgisiyle birlikte böyle bir göç hikâyesini aktarmış gibi gözükmektedir. Aktardığı göç hikâyesi ile ilgili olarak ortaya koyduğu rotanın, sözlü tarih bilgisinden ziyade kendi şahsi öngörüsü olduğu kanaatini taşıyoruz. Nitekim zikrettiği yer adlarından bazıları, 1530 ve öncesindeki kayıtlarda gözükmemektedir. Dolayısıyla olmayan bir yer adının, Balabanlılar tarafından anımsanma ihtimali de yoktur. İlgi çekici nokta, Aydın ve Bergama konusunda Kahraman Özgül ile ortak görüştür. Yani bir şekilde bu konuda aynı fikirdeyiz.

Bunun yanı sıra, daha önce bir dipnotta aktardığımız bir bilgiyi burada yinelemek istiyoruz. Ali Kemali tarafından kaleme alınan ve 1932 yılında yayımlanan *Erzincan Tarihi* adlı kitapta şu ifadeler yer almaktadır: “*Balaban Aşireti, vaktiyle Dimotoka’dan Bursa’ya, oradan Konya’ya Konya’dan Malatya ve nihayet Nazımiye’ye, şimdi sakin buldukları Balaban Deresi’ne gelmiş, aslen Türk veya Türkmen olduklarını rivayet etmektedirler.*” Daha ileride *Erzincan’daki aşiretlerin sıralandığı bir sayfada yine, Dimetoka’dan geldikleri ifade edilmiş. Ali Kemali bu bilgileri, Erzincan Valisi olduğu dönemde doğrudan Balabanlılardan almış olmalıdır (1932: 172, 195).*

Öncelikle biraz önce Kahraman Özgül’den aktardığımız bilgiler içinde Sofya Fethi ile İnce Balaban Bey’in ilişkilendirildiği kısma dikkati çekmek istiyoruz: “*İnce Balaban Bey, bir av sırasında oyun yaparak [hile ile] Sofya Kralı’nı ata bağlayıp kaçırıyor ve Osmanlılara teslim ediyor.*” Bu bilgiyi bir sempozyumda sunduktan aylar sonra aslında bu bilginin -Osmanlı kroniklerine göre oldukça az istifade edildiği anlaşılan ve henüz latinize edilmemiş- bir kaynaktan yer aldığını saptadık. Aslında kitap çalışmamızda Münir Aktepe’nin doktora tezinden aşağıdaki alıntıyı yapmıştık. Münir Aktepe, Feridun Bey Münşeât-ı Selatin’den şu kısmı aktarmaktaydı: “*...Sofya Sancağı Bey’i Balaban dam-e izzehu refi’i âlişan sana vardıkta ma’lum olaki hâlâ arzın gelüp Sofya Beyi’ni Toğancı Sündük tutup Dergâh-ı âli’ye gönderdikten sonra varup ol diyarı zapt ve teshir eyleyip ol hayr haberi dahi mezbur Sündük ve Gazi Ahmed ile i’lâm eylemişsin, ma’lum-u humayun oldu. Yüzün ağ olsun, berhudar olasin, ana binaen Sofya Sancağı beş kere yüz bin ile sana virilüp kıdvetül ayan Süleyman Çavuş zid-i kadrehu ile tahvil betisi gönderilmiştir.*” Ancak bu belgenin baş kısmının olup olmadığı ya da zaten baş kısmının bizi ilgilendiren bir bilgi içerip içermediği noktasında herhangi bir fikrimiz yoktu. Araştırmamızı yaparken, 1853 yılında Viyana’da basılmış ve Moriz Wickerhauser tarafından kaleme alınmış Almanca bir kitabı saptadık. Adı “*Wegweiser Zum Verständniss Der Türkischen Sprache Zum Deutsch-Türkische Chrestomathie*” olan bu kitabı incelememiz sırasında İnce Balaban ve Sofya fethi ile ilgili bir belgenin Almanca transkripsiyonunu bulduk. Bu belgede, şaşılacak derecede Kahraman Özgül’ün aktardığı bilgilere benzeyen bilgiler yer almaktaydı (Wickerhauser, 1853: 229-231). Yaptığımız araştırma sonucu Wickerhauser’ın kullandığı bu belgelerin aslında, Feridun Bey’in Münşeât-ı Selatin adlı eserinden alındığını tespit ettik.⁵²

⁵² Feridun Bey’in Münşeâtı’ndan araştırmacıların görece az istifade etmesinin temel nedeni, Mükremin Hâlıl Yinanç’ın TOEM’deki eleştirel makaleleridir. Bu konudaki değerlendirmelerde, münşeatta yer alan erken dönem Osmanlı tarihiyle ilgili belgelerden bazılarının sahte olduğu iddia edilmektedir. Bu iddia temellendirilirken, belgelerin orijinalinin ortada olmadığı gibi aslında tartışmaya açık bir sav da ortaya atılmıştır. Dahası Hâlıl İnalçık, I. Murad dönemine ait tüm mektupların, vekayinamelerdeki bilgilere göre uydurulduğunu düşünmektedir (Babinger, 2000: 118-120; Afyoncu, 2007: 151; İnalçık, 2006: 163). Anlaşılan o ki araştırmacı-yazarların önemli çoğunluğu, “bazı” ifadesini “hepsi” şeklinde algılayarak, Feridun Bey’in Münşeât-ı Selatin adlı eserine başvurmadan imtina etmişlerdir. Ancak Franz Babinger, bu kaynağı eleştirse de birazdan vereceğimiz mektup suretini ele alıp değerlendiren, Sofya fethi ve İnce Balaban bahsini şimdiye kadar en geniş çerçevede irdeleyen bir çalışma da ortaya koymuştur. Bu çalışma, Franz Babinger’in “*Beitrage Zur Frühgeschichte Der Turkenherrschaft In Rumelien (14-15 Jahrhundert)*” adlı 96 sayfalık kitabının 9 sayfasını kapsamaktadır (Babinger, 1944: 65-74). Vermekte olduğumuz mektup sureti, 1822’de *Silvestre de Sacy* tarafından Fransızca’ya çevrilmiştir. Hammer, Gibbons ve yine Babinger de bu çeviriden istifade ederek çalışmalarında Sofya fethi bahsinde yararlanmışlardır

Feridun Bey'in adı geçen eserinde konuyla ilgili iki belge bulunmaktadır. İlki, İnce Balaban Bey tarafından I. Murad'a gönderilmiş olan mektubun suretidir. Diğeri ise bu mektuba cevaben I. Murad'ın İnce Balaban'a gönderdiği mektubun suretidir. Birinci mektubun sonunda bir tarih konulmamıştır. Ancak birinci mektupta şöyle bir cümle geçer: "...Uzunca Sevindik didikleri toğancı mürtedd olmak şeklinde kasaba-i mezbûrede beğ olan Yafoka Ban'la imtizâc idüp musâhibi toğancıbaşısı olduktan sonra işbu sene-i müteberrike şuhûrundan **evâsıt-ı Safer hateme bi'l-hayri ve'z-zafer de bir rûz-i firûz-i hevâ mu'tedil olmağın...**" Evasıt-ı safer yani Safer ayı ortalarında şeklinde bir ifade yer almaktadır. Ancak bu tarihleme ile Uzunca Sevindik'in Sofya Bey'i ile tanışması mı yoksa doğrudan Sofya fethinin tarihi mi ifade edildiği tam olarak anlaşılamamaktadır. Bir sonraki belgenin bir öncekine cevap niteliğinde yazıldığı görülmektedir. İkinci mektubun tarihi Ağustos 1386'nın ikinci haftasına denk gelmektedir. Dolayısıyla evasıt-ı Safer ile Mart 1386'nın ikinci haftasının sonları kastedilmektedir. Bu mektuplardaki bilgileri göre Sofya fethinin Mart 1386 ile Ağustos 1386 arasında yapıldığı düşünülebilir.

FERİDUN BEY, MÜNŞEÂT-I SALÂTİN, Hicri:1266 Yılı Basımı, Cilt. 1, Sahife: 106-107

"Cennet-mekân Sultân Murâd Hân Gâzi Hazretleri Dergâhına Sofya'nın Fethi Müjdesiyle İnce Balabân Tarafından Takdîm olunmuş Olan 'Arzın Sûretidir.

Der-i Devlet-Medâr Ve Südde-i Saâdet-İktidâra 'Arz-ı Bende-i Bimikdâr Budur Ki,

Devletlu Hüdâvendigâr-ı kâmkârın eyyâm-ı hümâyunlarında Sofya teshîrine tedbîr üzere idik ki, bu cânibden sâbıkan endûh-dârân Uzunca Sevindik didikleri toğancı mürtedd olmak şeklinde kasaba-i mezbûrede beğ olan **Yafoka Ban'la** imtizâc idüp musâhibi toğancıbaşısı olduktan sonra işbu sene-i müteberrike şuhûrundan evâsıt-ı Safer hateme bi'l-hayri ve'z-zafer de bir rûz-i firûz-i hevâ mu'tedil olmağın, sayd ve şikâra çıkup seyrâna meşgûl iken meger Bân-ı mezbûr mezkûr toğancıbaşı ile Tatarpazarı cânibine **avkovarak** hayli mesâfe kat'idüp hişem ve hidemden dûr düşerler. Bu esnâda akşam karib olmağla menzil arayup sinur-i İslâm'da bir karyeye rast gelüp ve toğancıbaşı fırsatı fevt itmeyüp derhâl atdan inüp bana icâzetinüzle (?) köye varup etrâkdan yem ve yiyecek getüreyin der. Bân dahi atından inüp toğancı gelince tevakkuf ider. Ve çün Sevindik köye gelüp Deli Balabân ile Ahmed Gâzi'yi anda bulup ahvâli i'lâm ider. Ve me'kûlâtı Bân'a iletüp "Türkler bizim bunda idüğümüzü bildiler." deyu söyler. Bân dahi buna tazarru' idüp teveccühle "beni hâlâs idersin" didik de, eyitmiş ki "Meger seni ba'zı esvâba sarup ve orman içinde nihân eyleyüp ve ben iki bârgir ile yürütüp Sofya'dan leşker getirüp seni hâlâs ideyin." Mezkûr dahı bunda bîreh (?) kâil olduğu gibi toğancıbaşı esvâba sarup ormanda koduktan sonra tekrar köye gelüp Balabân ile Ahmed Gâzi'yi üzerine iletüp Türkler dahı beni tutdılar deyu Bân'ı tutup Filibe'ye getirdüklerinde mezbûr toğancıya muhkem riâyet olunup ve Bân'ı der zincir südde-i saâdete revâne idüp

(Hammer, 2010: 97; Gibbons, 1998: 133; Babinger, 1944: 65).

ve bu bendeleri asâkir-i mansûre ile toğancıyı kılavuz idüp Sofya'ya ilgâr ile vardıkda bi'l-cümle ol bilâd ve nevâhî zabt u teshîr kılınup sikke ve hutbe nâm-ı şerîfiyle zîb u ziyet bulup bu haber-i meserret-eser ile mezbûr toğancı ve Gâzî Ahmed kulları gönderilüp ümididir ki, inâyet-i aliyeleriyle behremend ve kâmkâr buyurılıp sâirlerine muceb-i ziyâdeti-yi gayret vâki' ola. Bâki fermân devletlu Hüdâvendigârundır.

Bende-i İnce Balabân

Cennet-Mekân Sultân Murâd Han Gâzî Tarafından Sofya Sancağı Beyi Olan İnce Balabân Tarafına Yazılmış Olan Fermân-ı Hümâyunun Sûretidir.

Kuvetu Umerâi'z-Zamân Eşca'u Hukemâi'd-Deverân Sofya Sancağı Beği Balabân Dâme 'İzzuhu,

Tevki'-i Refi'-i 'alişân sana vardıkda ma'lûm olaki, hâlen 'arzın gelüp Sofya beğini Toğancı Sevindik tutup dergâh-ı 'âlîye gönderdikden sonra varup ol diyârı zabt ve teshîr eyleyüp ol hayr-ı haberi dahı mezbûr Sevindik ve Gâzî Ahmed ile i'lâm eylemişsin. Ma'lûm-ı hümâyunım oldı. Yüzin ağ olsun! Berhurdâr olasun. Ana binâen Sofya sancağı beş kere yüz bin ile sana virülüp kudvetü'l-a'yân Süleymân Çavuş zîde kadruhu ile tahvîl bitisi gönderilmişdir. Ve hâlâ dahı mezbûr Sevindik'e 'arzın üzre zaâmet virülüp ve Gâzî Ahmed'e yiğitbaşılığı tevcih idesin deyu bitı yazılıp gönderildi. Varduklarında ri'âyet idesin! Ve sana bir a'la ve iki kıt'a hil'at mezbûr Ahmed ile irsâl olındı. Sıhhat ile giyüp sebîl-i gazâda makdûrın masrûf kılasun ki *El-Hakku Ya'lû Vela Yu'la* tıbkınca fırsat-ı ehl-i hakkın idüğünde şübhemiz yokdur. İnşâallahu Taâla ve her ne husûs ki, vâki' ola 'arz idüp te'hîr eylemeyesün! Şöyle bilesün! Alâmet-i şerife i'timâd kılasun! Tahrîren Fi Evâsıtı Şehri Recebi'l-mürecceb Seneti Semân Ve Semânin Ve Seb'amiet. (Receb 788) Bimakâmi Edirneti'l-mahmiyyeye “

Evâsıt-ı Receb (Recep Ayı Ortaları 14-15) 788 = 1386 (Ağustos 1386, İkinci haftası içinde)⁵³

جنتکان سلطان مراد خان غازی حضرتنری در کاهنه صوفیه تک فتی مژده سیله
اینجہ بیان طرفندن تقدیم اولمش اولان عرضک صورتیدر

در دولتدار وسده سعادت اقتداره عرض بندہ بیقدار بود که دولتو خداوندکار
کامکارک ایام همايونلرندہ صوفیه تسخیرینہ تدبیر اوزره ایدک که بوجانیدن سابقا اندوه داران
اوزنجہ سنونک دیکلری طوغانچی مرتد اولق شکلندہ قضیہ مزبورہ ده بک اولان
یاقوقه بانه امتراج ایدوب مصاحبی وطوغانچی باشبسی اولدقدن صکره اشوبسنتہ متبرکه
شهورندن اواسط صفر ختم بالخیر والظفرده بر روز فیر وزهوا معتدل اولغین صید وشکاره
چیقوب سیرانه مشغول ایکن مکر بان مزبور مذکور طوغانچی باشی ایله تانار بازاری جانبہ
آوقووہ رق خبلی مسافه قطع ایدوب حشم وخدمدن دور دوشمرز بوتانده اخشام قرینت
اولغله غزل ارایوب سنور اسلابنده برقریه راست کلوب وطوغانچی باشی فرصتی فوت ایتمیوب

⁵³ (Feridun Ahmed Bey, 1849/1850: 106-107) Transkripsiyon Müfît Yüksel tarafından yapılmıştır. Kendisine yardımlarından dolayı müteşekkirimiz. Yakın vakitte, Hammer'in Büyük Osmanlı Tarihi adlı eserinin tercümesini yapan kişinin, kendi notları içinde yukarıda vermiş olduğumuz belgenin latinize edilmiş hâlini yazdığını fark ettik (Hammer, 2010: 163). Ancak bu transkripsiyonda okuma hataları ve atlanan kısımlar vardır.

درحال آمدن اینتوب بکا اجازتکزه کویه واروب اترا کدنیم ویه جگ کتوزه بن دیزباندخی
 اتندن اینتوب طوغاچی کلنجه توقف ایدر وچون سوندک کویه کلوب دلی بلبان ایله
 احمدغازی بی انده بولوب احوالی اعلام ایدر و ما کولانی بانه اینتوب ترکلر بزم بونده
 ایدوگری بیلدیلر دیو سویلر بان دخی بو که تضرع ایدوب نوجهله بنی خلاص ایدرسن
 دیدکده ایتشکه مکرستی بعض اثوابه صاروب واورمان ایچنده نهان ایلیوب وین ایکی بارکیرایله
 یورتوب صوفیه دن لشکرکتوروب سنی خلاص ایده بن مذکور دخی بوند بیر
 قائل اولدینی کبی طوغاچی باشی اثوابه صاروب اورمانده قودقندن صکره تکرار کویه کلوب
 بلبان ایله احمدغازی بی اوزرینه اینتوب ترکلر بنی دخی طوتدیلر دیو بانی طوتوب قلبه یه
 کتوردکلرنده مزبور طوغاچی به محکم رعایت اولتوب و بانی درزنجیر سده سعادته
 روانه ایدوب و بو بنده لری عساکر منصوره ایله طوغاچی بی قلاوز ایدوب صوفیه یه ایلغار ایله
 واردقده بالمله اول بلاد ونواحی ضبط و تسخیر قیلنوب سکه و خطبه نام شریفه زیب
 وزینت بولوب بوخبر مسرت اثر ایله مزبور طوغاچی وغازی احمد قوللاری کوندر یلوب
 امید درکه عنایت علیه بله بهره مند وکامکار یوریلوب ساغرلینه هوجب زیادتیه غیرت
 واقع اوله باقی فرمان دولتلو خداوند کار کدر بنده اینجه بلبان

✽ جنتمکان سلطان مراد خان غازی طرفندن صوفیه سنجاغی بکی اولان اینجه بلبان ✽
 ✽ طرفنه یازلمش اولان فرمان همایونک صورتیدر ✽

قدوة امر اءالزمان اشجع حکام الدوران صوفیه سنجاغی بکی بلبان دام عزه توقع رفیع
 عالیشان سکا واردقده معلوم اوله که حالا عرضک کلوب صوفیه بکنی طوغاچی سوندک
 طوتوب درکاه عالی یه کوندر دکن صکره واروب اول دیاری ضبط و تسخیر ایلدوب
 اول خیر خبری دخی مزبور سوندک وغازی احمد ایله اعلام ایلمش سن معلوم همایونم اولدی
 بوزک آغ اولسون برخور دار اوله سن اکا بناء صوفیه سنجاغی بش کره یوزیک ایله
 سکا ویریلوب قدوة الاعیان سلیمان چاوش زید قدره ایله تحویل بتسی کوندر لشدر
 و حالا دخی مزبور سوندک عرضک اوزره زعامت ویریلوب وغازی احمد بکیت باشلیغی
 توجیه ایده سن دیوبتی یازیلوب کوندرلدی واردقلرنده رعایت ایده سن وسکا براعلاآت
 وایکی قطعنه خلعت مزبور اجدایله ارسال اولندی صحت ایله کیوب سبیل غزاده مقدورک
 مصروف قبله سن که الحق یعلمو ولا یعلمی طبقینجه فرصت اهل حقلک ایدوکنده شبهه من
 بو قدر ان شاءالله تعالی وهرنه خصوص که واقع اوله عرض ایدوب تأخیر ایلیمه سن
 شویله ییله سن علامت شریفه اعتماد قبله سن تمیراتی اواسط شهر رجب المرجب سنه ثمان
 وثمانین و سبعمائه بقام ادر نه المحمیه

İlk belge içinde yer alan bilgiler ile sözlü kaynağımız Kahraman Özgül'ün aktardıkları arasında benzerliği fark etmemek olanaksızdır. Belli başlı farklılıklar bulunmaktadır. Burada olayın asıl kahramanı Uzunca Sevindik olarak gözükmektedir. Uzunca Sevindik din değiştirip Sofya kralına yaklaşma imkânını yaratıp kralla yakın ilişki kurar. Bir av sırasında çeşitli bahaneler ileri sürer ve yarattığı fırsatı değerlendirip hile ile Sofya Kralı'nı bir şekilde ata bağlayıp kaçırın kişi Uzunca Sevindik'tir. "Deli Balaban" ve "Ahmed Gazi" adlı iki kişiler de bu olayda Uzunca Sevindik'e destek olur. Yakalanan kral Filibe'de bulunmakta olan İnce Balaban'a teslim edilir. Krallarının yakalandığını duyan Sofya kenti, Osmanlılara teslim olur ve böylece Sofya ele geçirilmiş olur. Bu olayda İnce Balaban; Uzunca Sevindik, Deli Balaban ve Ahmed Gazi'nin lideri olarak durumu bir mektupla I. Murad'a iletir. Bunun üzerine I. Murad tebrik niteliğinde bir mektup yazar ve başarılarından dolayı Sofya Sancağı'nın yönetimini/valiliğini İnce Balaban'a verir. Ayrıca bazı hediyeler de verir. Uzunca Sevindik de taltiflendirilir ve ayrıca Ahmed Gazi'ye yiğitbaşılık payesi verilir.

Böylesi detay bir konunun bu kaynakta geçmesi oldukça ilginç ve şaşırtıcı olup aktarılan sözlü tarih bilgisinin doğruluğunu ve güvenilirliğini de artırmaktadır. Nitekim bu konu Balabanlılar tarafından "tabiri caiz ise" uydurulabilecek bir konu olmadığı ya da her an rastlanabilir (yani genel geçer bir konu) ya da kolaylıkla hakkında bilgi edinilebilecek bir konu olmadığından dolayı sonradan öğrenilmiş olmadığı açıktır.

Münşeat-ı Selâtin adlı eser 1574 yılında yazılmıştır (Babinger, 2000: 118). Acaba başka kaynaklarda -özellikle bu dönemden önce yazılmış kaynaklarda- benzer bilgiler bulunmakta mıdır? Eğer bu konuda başka kaynaklarda bilgi bulunuyorsa (ve hatta adı geçen eserden çok daha önceleri yazılmış kaynaklarda bu bilgileri saptayabiliyorsa) herhâlde ki bu saptama, ilgili belgenin güvenilirliğini artıracaktır. Daha doğrusu belgenin doğruluğundan ziyade aslında Kahraman Özgül'ün aktarımlarını doğrulayacaktır. Nitekim bazı Osmanlı kronikleri bu bilgileri -biraz önce verilen belgedeki gibi detaylı olmasa da- barındırmaktadır. Ancak asli araştırma konumuz olan Kahraman Özgül'ün aktarımlarını doğrulayan bilgiler sunmaktadırlar. Hatta birçoğu en azından "İnce Balaban" adında bir tarihsel karakterin varlığından ve ayrıca yine "Deli Balaban"dan bizleri haberdar etmektedir.

1480'lerde ya da belki daha önceki bir tarihte yazıldığı düşünülen Aşıkpaşazade Tarihi'nde, I. Murad'ın Haydeddin Paşa'ya emir vererek Batı Trakya fethi ile görevlendirmesi anlatılır. Gazi Evrenos'un emrinde (1382-1385 yılları arasında bir tarihte) Serez'in fethi ile görevlendirilen "Deli Balaban" adlı bir kişiden bahsedilmektedir. Lala Şahin daha sonra Serez fethinde Deli Balaban'a yardımcı olur (Aşıkpaşazade, 2003: 122, 390).

1500'lerden önce yazıldığı kabul edilen Ruhi Tarihi'nde I. Murad'ın Karaman seferinde "İncecik Balaban"ın adı geçer (Ruhi Tarihi, 1992: 365, 388). 15. yüzyılın sonuna doğru yazılmış olan Neşri Tarihi'nde 1385/1386 yılında Serez'in fethinde görev alan "Deli Balaban"dan, I. Murad döneminde Karaman seferine katılan, yayabaşı olarak nitelendirilen "İncecük Balaban" ve "Torıca Balaban"dan, Bulgar Kralı Şişman'ın çıkardığı ayaklanmayı

bastırmak için yapılan Rumeli seferinde yayabaşı olarak “İncecik Balaban”dan ve Kosova savaşları sırasında “İncecük Balaban” ve “Torica Balaban”dan bahsedilmektedir (Mehmed Neşri, 1995: 215, 227, 243, 291, 301). 15. yüzyılın sonunda kaleme alınmış Oruç Bey tarihinde konuyla ilgili kısıtlı bilgi bulunmakta ve aktarılan bilgiler, çağrıştırdığı olgular çerçevesinde -ve fakat oldukça dar bir çerçevede- araştırdığımız konuda aktarılan bilgilere benzemektedir: “*Ve Delü Balaban dirlardi, sancak begiydi, Hayreddin Paşa’yla ve Azab Beg dirlardi, bunlar varup Siroz’ı hisar idüp alınmayup kâfirler dahi bunların ardın önin bağlayıp, bunlar dahi aciz kalup bir taraftan bir sökün idüp gelüp Sofya’ya çıktılar. Azab Beg bu tedbiri begenmeyüp kendü lazım azablarıyla re’isler ile tanışık idüp.....*”. Aslında bu anlatım Sofya fethi ile doğrudan alakalı olmamakla birlikte Deli Balaban’dan bahsetmesi açısından anlamlıdır. Deli Balaban’ın sancak beyi olduğunu söylemektedir. Diğer kaynaklardan farklı olarak “Azab” adlı bir beyden bahsedilmektedir. Bu kişi ile kastedilen belki de Gazi Evrenos Bey’dir (Oruç Bey Tarihi, 2007: 28). 1512’de Heşt Bihişt’i tamamlayan İdris-i Bitlisi, 1374/1375 yılındaki Serez fethi bahsinde diğerlerinden farklı olarak “Kara Balaban” ismini zikreder. Ancak bizim için asıl kıymetli bilgiyi, Sofya fethinden bahsederken verir. Biraz önce sunduğumuz Müneşat-ı Selâtin’deki belgede geçen çerçeveye aynı minvalde bilgiler aktarır. Ancak bu noktadan ziyade bizim için önemli olan Kahraman Özgül’ün aktarımlarını doğrulayan bilgilerin aktarılmasıdır. Uzunca Sevindik, Deli Balaban ya da Ahmed Gazi isimlerini zikretmeden “İnce Balaban” adlı gazinin, Sofya hâkimini yakalayan askerlerin lideri olduğundan bahseder. Ayrıca bu olay, 1385 yılı olarak tarihlenen Savcı Bey olayından hemen sonra aktarılmaktadır ki biraz önce sunduğumuz mektup suretinin tahmini yazılma tarihiyle de uygundur: “*Ol sultan-ı gazinin zaman-ı saadet-iktiranında ehl-i İslam Sofya ve tevabi’i teshiri tedbirinde ziyadesiyle keşakeşte ikne müellefe-i kulubdan fenn-i şikârda mahir bir kimesne meyan-ı İslam’dan firar tarikıyla gıybet ve Sofya hâkiminin yanına varub suret-i hakdan arz-ı ihlas ve bu tarz ile musahib-i hass olub kesret ve devam-ı ihtilat sebebiyle tekvur-ı mezkûr merkumu kendüye hem rah ve daima şikar-gaha götürür idi. Bir gün adet-i me’luf üzre yine sayd-gahda ikisi ma’an sair rüfeka ve huddamdan تنها bir şikarı taakkub ettiler. Merd-i mezbur henüz bir cevan-ı nev haste ve gayet tevana ve umur-ı diniyyede safi-nihad ve pak-i’tikad olmağla ale’l-gasle tekvur-ı meşfuru muhkem kayd ve bend ve bir esbe süvar ve sür’at ile Filibe’de muasker-i İslam’a yetişdirüb ol takrib ile meyan-ı İslam’da tekrar rütbet ve i’zaz ve akran ve emsalinden ziyade riayet ile müselleme ve mümtaz olub güya ki guzata Sofya’nın miftah-ı kilidini getürdi. Mücahidan dahi ol şevk ile heman Sofya teshirine müteveccih ve cazim ve hâkim-i meşfur muhabbetiyle azim olub ol tedbir-i sayib ile şehri ve hisara bila-ta’ab nail ve öyle bir şehri rana böyle bir latife-i Hüda-yı birle havza-i İslam’a dâhil oldu. Ve ol leşker-i zafer peykerin serdari havass-ı sultaniden İnce Balaban demekle ma’ruf gazi idi. Ba’del-feth ol memleketin ta’mir ve tervihine bir mertebe ihtimam eylediler ki hâlâ gerek selatin-i izam ve gerek sair asakir-i İslam’a vucuhla hin-i kitizada makam-ı aramdır.*” Bunun yanı sıra Heşt Bihişt’te I. Murad döneminde Karaman seferinde “Balaban Bey” adı geçer. Ayrıca 1388/1389 yılı içinde -muhtemelen Kosova Savaşı sırasında- “İnce Balaban” ve “Hoca Balaban” adları geçmektedir (İdris-i Bitlisi, 2008a: 41, 49, 337, 358-363, 368, 400, 402). 16. yüzyılda yazılmış ancak yazarı belli olmayan bir Osmanlı kroniğinde 1385 yılı civarı Serez’in fethi için gönderilen kişinin Deli Balaban olduğu ve kendisinin sancakbeyi olduğu ifade edilmektedir (Anonim Osmanlı Kroniği, 2000: 32). Feridun Ahmed Bey’le aynı dönemde yaşamış Hoca

Sadettin Bey'in eserindeyse 1374/1375 yılında Serez Hisarı'nın fethiyle görevlendirilen "Deli Balaban"dan bahsedilmektedir. Ayrıca bu kaynak, İdris-i Bitlisi'ye benzer şekilde Sofya fethi bahsini aktarır. Çerçeve aynıdır. Temel farklılık "İnce Balaban" yerine "Balaban Bey" ifadesini kullanmıştır. Yine 1385 olarak tarihlenen Savcı Bey ayaklanmasından sonra Sofya fethinden bahsedilir. I. Murad döneminde Karaman seferinde "Balaban Bey" in adı geçer. 1389 yılında Kosova Savaşı'nda "Tavica Balaban" ile "Balaban Bey" adları zikredilir. Yıldırım Bayezid'in Timur'la olan savaşında "Balaban Bey" in adı geçer (Hoca Sadettin Efendi, 1992a: 144, 156-159, 164, 184, 185, 262). 17. Yüzyılın ikinci yarısında yazılmış Solakzade Tarihi'nde (Solakzade, 1989: 2, 52-53, 99) ve Müneccimbaşı'nın Camii'd-Düvel adlı eserlerinde de benzer bilgiler tekrarlanır (Müneccimbaşı, 1995: 24, 113, 116, 117, 126, 165). Machiel Kiel TDV İslam Ansiklopedisi'nde Kavala maddesinde şu cümleyi zikreder: "İlk Osmanlı kronikleri, Drama ve Serez'in Deli Balaban ile Lala Şahin Paşa kumandasında fethiyle (785/1383) bağlantılı olarak Kavala'nın barış yoluyla ele geçirildiğini kaydeder." Olayın çağdaş Bizans kaynaklarında ve diğer kaynaklarda Serez'in 1383 yılında Osmanlı'nın eline geçtiği ifade edilmektedir. (Kiel, 2002:60; Balta, 2009: 556-558; Darkot, 1997: 516-518). Hâlıl İnalıcık çok daha detaylı bir tarihleme yapar ve Serez'in 19 Eylül 1383'te alındığını ifade eder Ayrıca Sofya'nın da 1383 yılında ele geçirilmiş olması gerektiğini söyler (İnalıcık, 2006: 160).

Biraz önce sıraladığımız argümanlar neredeyse, yukarıda vermiş olduğumuz belgeyi bile gereksiz ve önemsiz kılmaktadır. Daha doğrusu vermiş olduğumuz belgenin doğruluğu bir yana, başta Heşt Bihışt olmak üzere alıntı yaptığımız diğer kaynaklar, İnce Balaban ile Sofya fethi çerçevesinde Kahraman Özgül'ün aktardıklarını doğrulamaktadır. Kroniklerde Uzunca Sevindik veya Ahmed Gazi adlarına rastlanmamaktadır. Ancak bu farklılık, ortaya koymaya çalıştığımız yaklaşım çerçevesinde önem arz etmemektedir. En nihayetinde amacımız, "sözlü tarih geleneğinde aktarılan" çerçevenin "nesnel tarihsel bilgilerle doğrulanıp doğrulanamaması" meselesidir ki yukarıdaki sıraladığımız argümanlar, bunu yeterince karşılamaktadır.

Ortaya koyduğumuz saptamayla, bu bölümün başında ifade ettiğimiz şüphenin ortadan kalktığı değerlendirilmesini yapabiliriz. Kısacası, Balabanlıların sözlü tarih geleneğinde yer alan menkıbede adı geçen "İnce Balaban"ın, Osmanlı kaynaklarında adı geçen İnce Balaban/İncecik Balaban olduğu sonucuna varıyoruz.⁵⁴

Bir diğer konuya Balabanlıların şeceresinde yer alan ve İnce Balaban Bey'in babası olarak gözüken Balaban Bey'dir. İnce Balaban Bey'in 1390'a kadar hayatta olduğunu bir önceki paragraflardaki bilgilerden hareketle ortaya koyduk.⁵⁵ 1385'te Filibe ve hemen sonrasında Sofya valiliği gibi bir önemli görevde olan İnce Balaban Bey'in babası hakkında bilgi, hiç şüphesiz daha önceki dönemlerde aranmalıdır. Ancak burada hemen şu soruyu sormalıyız.

⁵⁴ Aslında bu saptamayı pekiştirecek ve güçlendirecek başkaca bilgi, belge ve argümanlara sahibiz. İleride Balabanlılarla ilgili diğer unsurları analiz ederken, söz konusu diğer argümanlar ortaya konacaktır.

⁵⁵ Aslında 10-15 yıl sonrasına kadar hayatta olduğunu ortaya koyan bir kaç başka nesnel bilgiye sahibiz. İleride bu argümanları da sunacağız.

Tarihsel metinlerde adı geçen İnce Balaban Bey'in babasının ismi neydi? Ayrıca tarihsel metinlerde adı geçen İnce Balaban Bey'in babasını saptasak bile, bu kişinin Balabanlıların şeceresindeki "Balaban" olduğu iddia edilebilir mi?⁵⁶

Osmanlı'ya Rumeli fethinde hizmet eden beylerin (belki Gazi Evrenos hariç hepsinin), Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa ile birlikte Anadolu yakasından⁵⁷ Rumeli'ye geçtiği bilinmektedir. Genel kabul gören ve aslında, şimdiye kadar aksi ispatlanmayan bu saptamanın bizi İnce Balaban'ın babasını, Osmanlı'nın Anadolu'da yerleşik olduğu bölgede (ya da hemen çevresinde) aramaya itmesi, sanırım anlaşılabilir bir gayrettir. Bu çerçevede yine ilk olarak Osmanlı kroniklerine başvuracağız. Konuyla ilgili neredeyse tüm Osmanlı kroniklerinde, Bursa fethi öncesi Bursa'yı muhasara altına almak için yaptırılan iki hisardan birine Balaban/Balabancık Bey'in tayin edildiği hakkında bilgiler yer almaktadır. Aşıkpaşazade Tarihi'nde, Bursa yakınlarında yaptırılan bu hisarlardan birine Aktimur'un yerleştirildiği diğerine de "Balabancık" adlı yiğit bir askerin yerleştirildiği ifade edilmektedir: "*Balabancuk dirlerdı, bir bahadır kulu vardı, bu hisara dahu anı kodı.*" Ancak hemen devamındaki beyitte, "Balabancık" yerine "Balaban" ifadesinin kullanması dikkat çekicidir:

*"Balaban karga uçurmaz kaladan
Baras teküri kaçmadı beladan"*

Gümünüz Türkçesi'yle:

*"Balaban karga uçurmaz kaleden
Bursa tekfuru kaçmadı beladan"* (Aşıkpaşazade, 2003: 77, 344)

Ruhi Tarihi'nde ise "... Osman Beg, Bursa üzerine yürüyüp Kaplıca tarafında bir hisar yaptı. Balabancuk dirlerdı, bir kulin kodı. Şöyle oldu ki Bursa'dan bir kâfir taşra çıkamaz oldı." cümlesi yer almaktadır. (Ruhi Tarihi, 1992: 382). Neşri Tarihi'nde ise Kaplıca [Çekirge Kaplıcaları] tarafında yaptırılan hisarda Aktimur'un görevlendirildiği, diğer hisarın dağ tarafına yaptırıldığı ve burada Osman Bey'in "*karındaşının kulu Balabancık bahadır*"ı vazifelendirdiği söylenmektedir. Yani Balabancık'ın öncesinde, Osman Bey'in kardeşinin emrinde olan bir asker olduğu ifade edilmektedir (Mehmed Neşri, 1995: 117, 199). Oruç Bey tarihindeyse Aşıkpaşazade ile Ruhi'nin aktarımlarının birleştirilmiş hâli gibi algılanan cümleler aktarılmaktadır. Bunun dışında Aktimur için Osman Bey'in kardeşinin oğlu olan bir bahadır tanımlaması yapılırken, Balabancık'tan Osman Bey'in yararlı bir kulu olarak bahsedilmektedir (Oruç Bey Tarihi, 2007: 14). İdris-i Bitlis'i ise Bursa fethiyle ilgili daha tafsilatlı bilgi sunmaktadır. Bir hisarın Keşiş Dağı [Uludağ] tarafına, diğerinse Kaplıca

⁵⁶ Ayrıca "Tarihsel metinlerde adı geçen "Deli Balaban" ile araştırma konumuz olan "İnce Balaban" ve/veya Balabanlılarla bir ilişkisi var mıdır?" sorusunu şimdilik bu bahis içinde gündeme getirmiyoruz.

⁵⁷ Bu ifadeyle aslında Çanakkale'den Eskişehir'e kadar olan hat boyundaki bölgeyi anlıyoruz. Önemli bir kısmı Bursa, Balıkesir ve Çanakkale olmakla birlikte günümüz Marmara bölgesinin güney kısımlarının da bu çerçevede ele alınması gerektiğini düşünüyoruz.

tarafına yaptırıldığını ve bunlardan birinde Aktimur'un görevlendirildiği ifade edilmektedir. Diğer hisar hakkında "[Osman Bey]...*Balabancık nam gulam-ı hassını tayin buyurdu*" cümlesi zikredilmektedir. Bursa'nın fethine kadar yaklaşık 12 sene bu hisarda Balabancık'ın görev yaptığı ima edilmektedir. Burada, Bursa fethi tarihi olarak 1324/1325 yılı kaydedilmiştir (İdris-i Bitlisi, 2008a: 183). 16. yüzyılda yazıldığı düşünülen ancak yazarı belli olmayan bir kronikte, Ruhi Tarihi ile Neşri Tarihi'nden istifade edilmiş gibi algılanabilecek şekilde Bursa fethi bahsi aktarılır. Burada "*Balabancık diler bir kulu vardı*" diyerek Osman Bey'in askerlerinden biri olarak Balabancık'tan bahsedilir. Ayrıca o hisara Balabancık adı verildiğini söyler (Anonim Osmanlı Kroniği, 2000: 16). Nitekim günümüzde de hâlâ bu hisar, aynı adla ayakta durmaktadır (Kaplanoğlu, 2000: 36, Ek Kısmında Fotoğraf). Ayrıca 1530 tarihli muhasebe defterinde Bursa'da Balabancık adlı bir köyün varlığı da tüm bu bulguları destekler (166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), 1995: 91). Bunun yanı sıra Hoca Sadettin ise "...*şehrin dağ yakasında da başka bir kale yaptırılmasını buyurmuş, sonsuz bağlılığı ile tanınan kullarından Balabancık'ı bu kalenin korunmasıyla sorumlu kılmış, başbuğ atamıştı. Bursa kalesine bağlı köyleri timar sahiplerine dağıtmış ve onlara reaya ile zavallı hâlkı hoşca tutmalarını tembihlemişti.*" şeklinde aktarımda bulunmaktadır (Hoca Sadettin Efendi, 1992a: 41). Solakzade'de Osman Bey'in kendi otağı yakınlarında bir palanka [küçük kale] yaptırdığı ve Balabancık adındaki, yararlı ve itibarlı bir adamını bu palankanın muhafazasına tayin ettirdiği şeklinde bir ifade yer almaktadır.⁵⁸ Daha geç dönemde yazılan Müneccimbaşı Tarihi'nde ise Osman Gazi'nin 1317 yılında Bursa'yı muhasara altına almaya başladığı, Kaplıca tarafında yaptırılan kaleye Aktimur'un atandığı, dağ tarafındaki kaleye ise Osman Bey'in kölesi Balabancık'ın komutan olarak yerleştirildiği zikredilmektedir. Ayrıca yine Serez fethi bahsinde bir önceki kroniklere benzer olarak Deli Balaban'ın görevlendirildiğini yazar.⁵⁹ Hâlıl İnalçık, Osman Bey dönemine ait "Asporça Hatun Vakfiyesi" ile "Mekece Vakfiyesi"ne dayanarak Osman Bey'in 1324 yılında öldüğünü ifade etmektedir. Bursa fethi öncesi Orhan Bey, beyliğin başına geçmiştir. Bursa ise 1326 yılında Osmanlı'ya teslim olmuştur (İnalçık, 2007: 443-453; İnalçık, 2009: 77-107). Dolayısıyla Bursa fethinde görev yapan Balabancık Bey gibi kimseler en nihayetinde Orhan Bey'in emrinde görev yapmış ya da görev yapmaya devam etmiş olmalıdır. Bu noktada hemen bir başka soruyu sormak gerekir. Acaba o dönemlerde Bursa civarında ve Osmanlı Beyliği'nin emrinde Balaban ya da Balabancık adında bir kişi hakikaten yaşamış mıdır? Böyle bir kişinin yaşadığını ortaya koyan dönemin çağdaşı herhangi bir yazılı bilgi, belge ya da başkaca bir kaynak var mıdır? Osmanlı kronikleri hakkında haklı olarak yerli ve yabancı birçok araştırmacı, aktarılan bilgilerin ne denli sağlıklı olduğu noktasında detaylı irdelemeler yapmaktadır. Hiç şüphesiz kronikler içinde nesnel tarihsel verilerle uyuşmayan bilgiler bulunmaktadır. Bizim konumuz olan Balabanlılar bahsinde söz konusu Balaban ya da Balabancık Bey hakkında da böylesi bir sorgulamaya ihtiyacımız vardır. Bu ve benzeri konulardaki şüphe ya da soru işaretlerinin oluşmasındaki temel unsurlardan biri, en eski tarihli Osmanlı kroniklerin bile, bu ve benzeri olaylardan 150

⁵⁸ (Solakzade, 1989: 19, 20). Palanka [Palanga]: Bursa civarında yapılan derlemede "küçük kale" anlamına geldiği saptanmıştır. (Derleme Sözlüğü, 1993: 3383)

⁵⁹ (Müneccimbaşı, 1995: 81, 82, 113)

yıl ya da daha sonra kaleme alınmış olmasıdır. Dolayısıyla bu denli geç bir dönemde yazılmış eserlerin barındırdığı bilgiler içinde, hatalı ya da tevatür olarak nitelendirilebilecek bilgiler bulunabilir. Öyleyse Balaban/Balabancık Bey diye birinin söz konusu dönemde hakikaten yaşayıp yaşamadığını irdelemeye ihtiyaç vardır. Bu konuda imdada Gregory Palamas'ın mektupları ve Orhan Bey'in Ermeni doktoru Taronites'in tuttuğu notlar yetişmektedir.

Dimetoka bahsi içinde 14. yüzyılın ilk yarısında içinde Dimetoka'nın da olduğu bölgede zamanın Ortodoks Bizans içinde *Hesykhias* akımının lideri olarak Gregory Palamas'tan bahsetmiştik. Bizans iç çatışmaları sırasında Palamasçılar'ın önemli çoğunluğunun Kantakuzenos'u desteklediğini ve daha sonrasında Kantakuzenos'un Dimetoka'da krallığını ilan ettiğini vurgulamıştık. Gazi Umur Bey'le dostluk ilişkisi bulunan Kantakuzenos'un iktidara gelmesinden sonra yakını ve destekçisi olan Gregory Palamas'ı ve diğer destekçilerini kolladığını ve hatta Palamas'ı Selanik Metropoliti olarak atadığını eklemiştik. 1354'e kadar Kantakuzenos'un desteğini arkasına alarak Palamas'ın, Bizans'ta görevini ifa ettiğini söylemiştik.

1354/1355 yılında damadı Orhan Bey'den destek görme umudu olmayan Kantakuzenos, çatışma hâlinde bulunduğu diğer kral ailesi ile kendisi arasında uzlaşma sağlayabilmek için dostu ve *Hesykhias* akımın lideri Palamas'ı İstanbul'a davet etmişti. Bu davet üzerine Selanik'ten İstanbul'a giderken Palamas ve yanındakiler, Çanakkale Boğazı geçişi sırasında (tam da depremden birkaç gün sonraki bir günde) fırtına nedeniyle Gelibolu Limanı'na sığınmak zorunda kalırlar. Ancak burada Osmanlı kuvvetlerince esir edilirler. Palamas ve diğer tutsaklar Lâpseki'den hareketle Biga'ya getirilirler. Burada Mavrazoumis tarafından misafir edilirler. Biga'da üç ay kaldıktan sonra Bursa'ya götürülürler. Kısa bir süre Bursa'da kaldıktan sonra İznik'e doğru yola çıkarlar. Palamas ve beraberindekiler yolculuklarının ikinci gününde ve muhtemelen yine Bursa yakınlarındaiken, Orhan Gazi'nin torunu İsmail'e (Süleyman Paşa'nın oğlu) rastlarlar. Burada dinsel konularda belli tartışmalar olur. İsmail, Hz. Muhammed'i kabul edip etmediklerini sorar. Ayrıca bir ağaç parçası olarak nitelendirdiği haça niçin kutsiyet izafe ettiklerini sorar. Palamas, bunlara cevap vermeye çalışır. İsa'nın tanrının oğlu olduğunu iddia eden Hristiyanlar ve Hristiyanlık için İsmail: "*Ama siz, Tanrı'nın bir oğlu olduğunuzu ileri sürdüğünüze göre, Tanrı'nın bir karısı var diyorsunuz*" şeklinde kendi anlayışı çerçevesinde Hristiyan inancının çelişkinsini vurgular. İsmail'le olan sözlü düellosu bittikten sonra o akşam Palamas, Orhan Bey ve Ermeni doktoru Taronites'le tanışır. Orhan Bey Taronites'e Palamas'ın kim olduğunu sorar. Taronites Orhan Bey'e Palamas'ın, önde gelen Hristiyan din âlimlerinden biri olduğunu söyleyince Orhan Bey "*onunla tartışabilecek benim de irfan sahibi ve bilge adamlarım var*" der. Ardından bir tartışma ortamı düzenlenerek *Chionailer*'ler (Chiones, Ahiyan, Ahiler ?) çağrılır. Burada Palamas, *Chionailer*'in kendisine ve dinsel anlayışına karşı hakaretler ettiklerini iddia eder. Bu tartışmaları anlattığı bölüm bitikten sonra İznik'e doğru yola çıkarlar ancak bu yola çıkış tarihi belli değildir. İznik'e vardıklarında Temmuz ayıdır. İznik'te katıldığı bir cenaze törenini anlatır. Palamas bu cenaze töreninde de dinsel konularda tartışmalara girer.

Orhan Bey'in isteği üzerine oluşturulan tartışma ortamına Chionailer'in ileri gelenleriyle birlikte toplantıyı Orhan Bey adına yönetmek üzere "Balaban" gelir. Orhan Bey, o günlerde hastadır. Belki de rahatsızlığından dolayı tartışmaya katılmasının iyi olmayacağı düşünülür ve bunun üzerine Balaban, -bir nevi Orhan Bey'e vekâleten- bu münazarayı yönetir. Münazara, Temmuz 1355 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu kayıttan hareketle deprem tarihini Mart 1355 olduğu sonucuna varılmaktadır.

Bu tartışmada Balaban Palamas'a, Orhan Bey'in isteği/talimatı doğrultusunda şu soruyu yöneltir: "Biz sizin peygamberinize inanıyoruz ama siz bizim peygamberimize niçin inanmıyorsunuz?" Benzeri konularda sorulan sorulara karşı Palamas cevap vermeye ve muhtelif söz düelloları arasında düşünce ve inançlarındaki haklılığı ispata gayret eder. "Balaban" ismi Palamas'ın mektuplarında değil ama Taronites'in notlarında geçmektedir. Taronites'in, Orhan Bey'in doktoru olduğunu anımsadığımızda Orhan Bey ve yakınıdakileri Palamas'dan çok daha iyi anımsamış ve kaydetmiş olabileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. O hâlde "Balaban" olarak anılan kişi hâli hazırda Orhan Bey'in görece uzun zamandır güvendiği ve tanıdığı bir kimse olmalıdır. Tarihsel kayıtlarda Orhan Bey'in tanıdığını bildiğimiz ve bu isimle anılan tek tarihsel karakter, biraz önce Aşıkpaşazade'nin Orhan Bey zamanında fethedilen Bursa şehrinde yaptırılan hisarlardan birinde görev yapan ve Balaban/Balabancık olarak andığı (diğer kroniklerin Balabancık olarak andığı) kişiden başka birisi olamaz (Arnakis, 1951: 104-118; Demircan, 1993: 40-69, 82, 83, 92, 100). 1326'da Bursa'nın fethedildiğini ve Balaban/Balabancık'ın en az 12 yıl boyunca Bursa yakınlarındaki hisarda komutanlık yaptığını anımsadığımızda, 1355 yılında ileri yaşlarda (tahminen en az 60 yaşında) olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Arnakis, Balaban-Balabancık konusunda onomastik çerçevesinde Osman Bey'le analogi yapar. Osman Bey'in bazı kaynaklarda "Osman", bazılarında ise "Osmancık" adıyla kaydedilmiş olmasına vurgu yaparak Balaban ile Balabancık'ın aynı kişi olduğunu söylemektedir ki aslında biz bunu, Aşıkpaşazade'deki kayıttan hareketle zaten vurgulamıştık. Arnakis aynı zamanda Bursa ve çevresindeki o dönem yoğun Ahi teşkilatlanmasına değinmekte ve Chionailer ile aslında Ahiler'in kastedildiğini ifade etmektedir. Orhan Bey'in *irfan sahibi ve bilge adamlarım var* dedikten sonra Palamas'la tartışmaları için Ahileri ve Balaban'ı çağırması, toplantının Balaban tarafından yönetilmesi ve Orhan Gazi'nin sorularını Balaban'ın sorması herhâlde ki Balaban'ın, Orhan Gazi ile olan yakınlığını göstermektedir. Bu yakınlığın dışında en azından bu yaşlarda herhâlde derin sayılabilecek dini/teolojik (Arnakis, 1951: 104-118) ve tasavvufi alt yapıya sahip olduğunun ve hatta o dönemde artık belki de dini lider/inanç önderi/tasavvuf ehli olduğunun da bir göstergesi olabilir. Bu arada Orhan Gazi'nin Ahiler'e İslam bilgini olarak güvenmesi ve onlara değer vermesi, herhâlde ki Orhan Gazi'nin dinsel yaklaşımını da ortaya koymaktadır. Ayrıca birinci derece kaynaklardan biri olan İbn Battuta, Orhan Bey dönemi Bursa'daki Ahi Zaviyeleri ve etkinliği hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. İbn Battuta, hicri 732 ya da 733 yılının aşure günü (13 Ekim 1331 ya da 1 Ekim 1332) Bursa'ya gelmiştir. Ahi Şemseddin Zaviyesi'ne konuk olan İbn Battuta, Osmanlı ordusunun ileri gelenleri ile hâlkun, akşamki şölene davet edildiğini söyler. Akşamleyin [muharrem orucu sonrası yapılan ?] iftardan sonra Kuran okunduğunu, ardından bir vaaz verildiğini [sohbet/muhabbet toplantısı ?] ve

sonrasında sema yapıldığını anlatır. Nitekim Bursa öncesi uğradığı diğer Ahi Zaviyeleri'nde de sema ayininden bahseder.⁶⁰ Ahilik'in dışında Babai/Ebü'l Vefa Tarikatı'nın, Osman Bey ve Orhan Bey'le olan irtibatları ayrıca Bursa ve çevresindeki etkinliklerine de işaret etmek gerekir (Aşıkpaşazade, 2003: 58-297; Ocak, 1996: 12-212; Şahin, 2007: 94-280).

Gregory Palamas ve Taronites'in aktarımları, yapılan değerlendirme ve incelemeler sonucu Balaban'ın sahte bir tarihsel karakter olmadığı ve Gregory Palamas'ın karşılaştığı kişinin Bursa fethindeki Balaban/Balabancık Bey'den başkası olamayacağı görülmektedir. 1355'de henüz hayatta ve tahminen en az 60 yaşlarında olup, geçmişteki gazi/savaşçı/bahadır niteliğinin ötesinde maneviyat boyutunda kendini ilerletmiş biri olarak Balaban, dikkat çekmektedir. Bu görünümüyle Balaban, gazi-eren tipolojisine uyan bir karakter olarak karşımızda durmaktadır. Orhan Bey'in, yakın adamlarından biri olarak Balaban'a güvendiği ve belki de başta dinsel konular olmak üzere ona danıştığı da rahatlıkla düşünülebilir. Balaban'ın bu yönüne tekrar vurgu yapacağız ancak bu konuyu irdeleme nedenimizi anımsatmak isteriz. Bu konuyu irdeleme amacımız, İnce Balaban'ın babasını tarihsel metinler içinden keşfe yönelikti. Şimdiye kadar aktardıklarımızdan hareketle Balaban/Balabancık'ın bir tevatür olmadığını ispatlasak da bu kişinin İnce Balaban'ın babası olduğuna yönelik bir çıkarım yapmaya yönelik argüman, henüz ortada yoktur. Dolayısıyla tam da bu noktada bu iki tarihsel karakterin arasında bağ kurmamıza yardımcı olan bilgileri zikretmek gerekir.

İdris-i Bitlisi'nin Heşt Bihişt adlı eserinde (ve benzer şekilde Hoca Sadettin Efendi'de), önceki kroniklerden farklı olarak Süleyman Paşa ile birlikte Rumeli'ye geçen kişiler içinde Süleyman Paşa'nın bindiği salda *Balabancıkoğlu* diye anılan bir kişinin de bulunduğu ifade edilir: "... *Ve mücahidan-ı firuz cengden kırk merd-i dilirle Ak Sungur ve Karamanoğlu ve Kara Timurtaş ve Kara Hasanoğlu ve Ağca Hoca Ali ve Balabancıkoğlu ve sayirleri şehzade-i cevanbaht ile biat-i*

⁶⁰ (İbn Battuta, 2004: XXVII, XXIX, 409, 410, 428; Şahin, 2007: 198-234, 271-280). Chionai (Khionai) kavramının Yahudilikle ilgili olduğuna yönelik iddialar da bulunmaktadır. Bu iddia geçmişte birçok araştırmacı yazar tarafından dile getirilmiştir. Bu konuda Michel Balivet, detaylı inceleme ve analiz yaptıktan sonra, Orhan Bey'in etrafındaki Chionailer kavramıyla, İslam dininden "Kâhin"lerin [bilgelerin ?] kastedildiğini söylemektedir. Balivet devamında, ister İslamlaşmış Yahudi isterse Yahudileşmiş Hristiyan anlamına geliyor olsun her iki durumda da Chionai kavramının içinde, mesihçi/mehdici anlayışın olduğunu iddia etmektedir. Şahsen bu çerçevenin, "batnilik" bağlamında irdelenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Yine bu bağlamda Arnakis'in Chionai kavramını Ahilik'le açıklaması ve Bursa'da o dönem yoğun Ahi teşkilatlanmasının olduğunun nesnel olarak ispatlanması da göz önüne alındığında Chionai kavramının, Batnilikle bağı olduğu bilinen Ahilik'le ilişkilendirilmesinin anlamlı olduğu kanaatindeyiz. Kaldı ki bu bağlam ile Balivet'in ortaya koyduğu mehdici/mesihçi alt yapı öngörüsü de uyuyor gibi görünmektedir. Nitekim İbn Battuta'dan aktardığımız bilgi içinde Ahiler'in aşure gününü kutladıklarını ifade etmiştik. Alevi meşreb batını bir ekol olarak Ahilik'in içinde her türlü din ve anlayıştan kimselerin bulunması, Ahilik'in uzlaştırıcı, insan merkezli anlayışına uygun değil midir? (Arnakis, 1951: 104-118; Demircan, 1993: 51; Balivet, 2009: 131-167; Şahin, 2007: 94-280). Heath W. Lowry yakın zamanda yayımlanan çalışmasında bu konulara vurgu yaptıktan sonra 1324 tarihli Orhan Gazi'nin "Mekece Vakfıyesi"ni inceler. Buradan hareketle Bursa'nın fethinden önce "daha resmi ve şehir kökenli" denebilecek İslami geleneğin Orhan Bey'in yakınında olma ihtimalini vurgular. Aşıkpaşazade'de ve diğer kroniklerde Balaban/Balabancık için kullanılan "kul" ifadesinin din değiştirmiş, Müslüman olmuş ve azad edilmiş bir köle olduğu varsayımıyla Balabancık'ın "eski bir Hristiyan" olduğunu savlar. Bunun yanı sıra -herhâlde ki Chionai kavramını doğrudan- Müslümanlaştırılmış Yahudi anlamında ele alır (Lowry, 2010: 75-86).

can fedayı ve merkebi-ahere süvar ve merkebe dahi kırk nefer ki serhayilleri Hacı İlbeg'i ve Ece Beg ve Gazi Fazıl ve Evrensoğuz Beg süvar ve ittifak ile mütevekkilen alellah deryaya müteveccih ve tarik-i cihadda itimad ve tevfik-i Rabbü'l-ibad ile canib-i gazaya ruberah oldular." (İdris-i Bitlisi, 2008a: 270; Hoca Sadettin Efendi, 1992:89). Süleyman Paşa'nın bindiği salda Balabancıkoğlu'nun yer alması, *metaforik* bir anlatım tarzı olarak ona ve aynı saldaki diğer beylere, diğer salda yer alanlara nazaran daha fazla güvendiği ve/veya onlarla daha fazla hukuku bulunduğu gibi bir sonuç çıkartılabilir. Nitekim ikinci saldakiler, Karesi Bey'i olarak bilinen beylerdir ki görece kısa bir süre önce Karesi, Osmanlı'nın eline geçmiştir.

Bu metaforik ifade, ister istemez Gregory Palamas'taki Balaban bahsini anımsatmaktadır. Balaban/Balabancık Bey'in Süleyman Paşa ile tanışmamış olma ihtimali yoktur. Orhan Bey'in güvendiği ve itimad ettiği bir kişi olan Balaban/Balabancık'a, herhâlde ki Süleyman Paşa da itimad ediyordu. Bu böyle ise Balabancık'ın oğluna da güveniyor olması gayet mümkündür. Süleyman Paşa ile beraber Rumeli'ye geçen Balabancıkoğlu ile ilgili bilgi, Aşıkpaşazade gibi daha önce yazılmış bir kronikte niçin bulunmamaktadır? Ya da ters mantıkla; nasıl oldu da İdris-i Bitlisi'de bu bilgi yer almıştır? Maalesef bu sorulara verebilecek bir cevabımız bulunmamakla birlikte İnce Balaban bahsindeki argümanlarımızı, saptamalarımızı ve Balabanlıların şeceresinde İnce Balaban'ın babası olarak Balaban'ın yer aldığını tekrar anımsatmak isteriz. Bunun dışında Balaban/Balabancık Bey'in 1355'de hayatta olduğunu ve yine Gregory Palamas'tan hareketle Gelibolu depreminin 1355'in Mart ayı civarında gerçekleşmiş olması gerektiği saptamasını, Temmuz 1355 civarında Palamas'ın Orhan Bey, Balaban ve Taronites'le tanıştığını tekrar vurgulamak isteriz. Ayrıca Palamas'ın anlatımlarında Süleyman Paşa'dan bahsetmediğine değinmek isteriz.

Dolayısıyla Süleyman Paşa'nın Rumeli fethi, hakikaten yeni başlamıştı ya da başlamak üzereydi. Süleyman Paşa'nın Bursa yakınlarında olmayıp şu veya bu şekilde Palamas'ın onunla tanışma fırsatı yakalayamaması, bizce bunu gösteren bir delil olarak ele alınabilir. 1355'te 60 yaş veya üzeri bir yaşta olduğunu düşündüğümüz, zamanında Osman ve Orhan Bey için savaşmış Balaban'ın oğlunun da bu süreçte Rumeli fethine katılmış olabileceğini düşünmek, herhâlde tahminlerin ötesinde bir varsayım olmayacaktır. İdris-i Bitlisi'nin aktardığı Balabancıkoğlu ifadesinin, *Balabancık'ın oğlu* anlamında olduğu açıktır. Hâli hazırda Rumeli fethinde yer aldığını ispatladığımız ve Balabanlılarla bağıntı ortaya koyduğumuz İnce Balaban varken -ki Balaban şeceresinde babasının adı Balaban olarak geçmektedir- İnce Balaban'ın, Orhan Bey'in yakını olan Balaban/Balabancık'ın oğlu olduğunu düşünmekten başka bir sonuç çıkartılamaz diye düşünüyoruz.⁶¹ Bunun yanı sıra İnce Balaban'ın kaynaklarda bazen *İncecik Balaban* olarak yer aldığını da anımsatalım.

⁶¹ Hammer, Gibbons ve Danişmend, İnce Balaban'ın Bursa fethindeki Balaban'ın oğlu olduğunu ifade etmektedirler. Hammer'in ve Gibbons'ın, Silvestre de Sacy'den nakille bu saptamayı yaptıkları anlaşılmalıdır. Danişmend ise kaynağını zikretmemiştir. Silvestre de Sacy'nin Feridun Bey Münşe'at'ından istifade ettiğini biliyoruz. Belki de Heşt Bihîşt ya da Hoca Sadettin tarihinden de istifade ederek yukarıdaki sonuca varmış olabilir ancak bu güne değin Silvestre de Sacy'nin ilgili çalışmasına ulaşma imkânımız olmadığından bu konuda net bir değerlendirme yapamıyoruz. (Hammer, 2010: 97; Gibbons, 1998: 133; Danişmend, 1947: 69, 70). Muhtemeldir ki İsmail Hami Danişmend de aynı kaynaklardan istifade etmiştir.

Ayrıca Bursa fethindeki Balaban'ın başta Aşıkpaşazade'de (hem de aynı metin içinde) hem Balaban hem de Balabancık olarak ve diğer kroniklerde Balabancık olarak anılmasına tekrar vurgu yapalım. Dolayısıyla onomastik çerçevesinde İncecik Balaban'ın, Balabancık'ın oğlu olduğu tezi güçlenmektedir. Bu saptamaları destekleyebilecek gibi gözükten başka bir nesnel veri daha bulunmaktadır.

Ömer Lütfi Barkan meşhur makalesinde, Fatih Devri'nde yazılmış 62 Numaralı Malkara ve Civarı Mufassal Defteri'nde bazı vakfiyeleri yayımlamıştır. Burada Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa zamanında İzzeddin Hacı adlı biri Kavak'taki [herhâlde ki Malkara yakınlarındaki Seydi Kavağı diye anılan yer kastediliyor] Ümid Viranı adlı yeri [muhtemelen köy ya da mezrayı] ve yanındaki çiftliği Kavak Ahi'si olarak anılan kişiye vakfettiği söylenmektedir. Bu vakıf belgesinde Kavak Ahi'sinin evlatlarına kalacak olan vakıfla ilgili bilgiler içinde "*Bu üzere **Balaban Beğ** mektubu var.*" şeklinde bir cümle geçmektedir. Burada tam olarak neyin ifade edildiğini çözemedik ancak kastedilen kişi, Orhan Bey'in dostu olan Balaban/Balabancık Bey ya da o dönemde Rumeli taraflarında görevli olan Balaban'ın oğludur diye tahmin ediyoruz (Barkan, 1942: 344, 345).

Ancak burada hemen bir başka soru daha sorma mecburiyetindeyiz. Acaba İnce Balaban, Balaban'ın tek çocuğu muydu? Nitekim bizi bu sorgulamaya iten sebep, İnce Balaban haricinde Rumeli fethinde adı geçen, sunduğumuz mektup, kronikler ve diğer argümanlardan hareketle İnce Balaban'dan farklı bir tarihsel kişilik olduğu anlaşılan Deli Balaban'ın⁶² varlığıdır. Kısacası Balabancık oğlu ifadesiyle acaba Deli Balaban kastediliyor olabilir mi?⁶³

⁶² Kaynaklarda Tavica Balaban adıyla bir tarihsel karakterin daha olduğunu daha önce vurgulamıştık. Kosova Savaşı'nda İnce Balaban Bey (bazı kaynaklarda sadece Balaban Bey olarak zikrediliyor) ile Tavica Balaban Bey beraber anılıyor. Nitekim Edirne'nin doğusunda bu adla anılan bir köy bulunmaktadır. Bu konuda, ileride vereceğimiz haritaya ve ekler kısmındaki köyler listesine bakılabilir. Ancak tüm gayretlerimize rağmen bu tarihsel karakterin gizemini çözemedik. Tavica Balaban ile Deli Balaban aynı tarihsel şahsiyet olabilir mi? Ya da aslında İnce Balaban sehven Osmanlı kroniklerinde sanki farklı bir kişilikmiş gibi iki defa farklı adlarla aynı olaylarda zikrediliyor olabilir mi? Ya da bu zat hakikaten de Deli Balaban ve İnce Balaban'dan farklı bir kişi midir? Maalesef bu soruların cevabını şimdilik verebilecek bulgulara sahip değiliz. Tavica, torica, tavica ve toyca kelimeleri kaynaklarda aynı anlamda kullanılmaktadır. Toyca kelimesi Slavca kökenli "tvica" kelimesinden gelmektedir. "Kuş" anlamına gelmekle beraber terim anlamı "hafif süvari subayı"dır. Savaş olmadığı zamanlarda akıncıların "çeribaşı"sı, savaş zamanında ise alaybeyi görevi üstlenen kişidir. Şeyh Bedrettin ayaklanması sırasında toycalar Bedreddin'i desteklemişlerdir (Öztürk, 2008: 77-87).

⁶³ Aslında Balabanlıların Osman Bey-Orhan Bey dönemlerinde Bursa yakınlarındaki mevcudiyetlerini ortaya koyan, ancak kaynağı muallâk olan bir bilgi bulunmaktadır. Mayıs 2007'de Sakarya Pamukova Belediyesi'nin web sayfasında şu bilgi kayıtlıydı: "*Yörenin Osmanlılarca fethinden ve Eminlik oluşundan sonra Söğüt civarında yaşayan Balaban Türkmenleri'nin sanatkar olanları, Akhisar (Pamukova)'a çiftçi olanları da yeni kurdukları köylere yerleşmişlerdir. Hayvancılık yapanları ise İnönü, Kiranyurt, ve Erikli (Karacasu) gibi yaylalara giderek hayvancılık yapmaya başlamışlardır.*" Bu metnin 2005 yılında, Pamukova'da yaşayan ve esnafılık yapan Yakup Budak tarafından yazıldığını saptadık. 25 Mayıs 2007 tarihinde kendisiyle yaptığımız telefon görüşmesinde bu bilgiyi, o günlerde artık hayatta olmayan Mehmet Kemal Emre adlı emekli öğretmenin yöreyle ilgili araştırma notlarından aldığını belirtmişti. Mehmet Kemal Emre'nin notlarının Pamukova Belediyesi'nde bulunduğunu eklemiştir. Tüm gayretlerimize rağmen bu notlara ulaşamadık. Mayıs 2007'de mevcut olan web sayfasının linki <http://pamukova.bel.tr/Pamukova Belediyesi - Content.htm> idi. Şu anda (20 Şubat 2010) itibarıyla böyle bir link yoktur. Ancak aynı bilgi şu anda Sakarya Üniversitesi Pamukova Meslek Yüksekokulu'nun web sayfasında yer almaktadır. (<http://>

İnce Balaban'ın Trakya'daki varlığını zaten ortaya koymuştuk. Bunun yanı sıra Deli Balaban'ın sancak beyi olarak Serez'in fethiyle görevlendirildiğini ve tarih sahnesinde adını en son İnce Balaban Bey'le birlikte 1385/1386 yılında Sofya fethi sırasında adına rastladığımızı ifade etmemiz gerekir. Burası dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. Şu veya bu şekilde Deli Balaban ismini 1386'dan sonra saptayamıyoruz. Oysa ki İnce Balaban bahsinden hatırlanacağı gibi İnce Balaban'ın ismini en azından Kosova Savaşı sıralarında da (1388/1389) saptayabiliyoruz.⁶⁴ Feridun Bey Münşeati'ndeki belgede İnce Balaban Bey ve Deli Balaban'ın aynı olay çerçevesinde zikredilmesinin manidar bir yanı var mıdır? İnce Balaban Bey ile Deli Balaban kardeş olabilirler mi? Feridun Bey Münşeati'ndeki mektubu ihmal ederek olaya yaklaştığımızdaysa, Deli Balaban'ın 1375'lerden sonra (ya da Kiel'in, batılı kaynaklara dayanarak aktardığı bilgi çerçevesinde 1383'ten sonra ?) tarih sahnesinden çekildiği şeklinde bir yorum yapmak gerekir. Acaba Deli Balaban hemen o tarihlerden sonra ölmüş olabilir mi? Yoksa babası olduğunu düşündüğümüz "Balaban/Balabancık" gibi kendini maneviyat boyutunda geliştirme kararı alarak, fiziksel anlamda savaşı bırakıp *nefse karşı gaza* yani *batını savaşı* mı (din/tasavvuf) hemhâl olmaya başlamıştı? Eğer Deli Balaban hakikaten Balaban'ın oğluydu -ki biz artık Balaban'ın en azından belli bir yaştan sonra maneviyat boyutunda ilerlediğini biliyoruz- söz konusu tarihten sonra (1374-1386'dan sonra ?) babasının izinden giderek dinsel boyutta kendini ilerletme⁶⁵ kararı almış olabilir mi? Böylesi bir durum gayet makul gibi gözükmektedir ancak problemin çözümüne yönelik hâlâ çok daha fazla veriye ve bulguya ihtiyacımız var. Bu durumu aydınlatmak için Kızıl Deli bahsine geri dönme ihtiyacı duyuyoruz. Elimizde bu konuyla ilgili bulguları sırasıyla vermeye gayret edelim:

1465 yılında yazılmış olan Düsturname-i Enveri'de Orhan Bey'in yakını olan bir seyyid ve kızıl börklü bir kişi hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır. Süleyman Paşa ile birlikte Gelibolu'ya geçen 70 atlı askerin olduğu, bunların dülbent (börk) giydiği ve içlerinden sadece birinin kızıl börklü olduğu söylenmektedir:

"Yetmiş atludur bular [biri] dülbend var
Hem kızıl börki bir er oldı nehar"

Gelibolu yakınlarına gelindiğinde dülbend giyen [börklü] 40 askerden bahseder:

www.pmyo.sakarya.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=63&Itemid=72). Daha sonra aynı bilgi, bir sempozyumda Ali Aktaş tarafından zikredilmiştir (Demir ve Aktaş, 2007: 991). Kendisiyle yaptığımız görüşmelerde, bu bilgiyi barındıran birinci derece kabul edilebilecek bir belgeye sahip olduğunu, bu belgenin 14. yüzyılın ortalarına ait Hicri tarihli bir belge olduğunu söylemesine karşın şu ana kadar bu belgeyi görme imkânımız olmamıştır. Dolayısıyla bu bilgiyi şimdilik "yok hükmünde" değerlendirmek durumundayız.

⁶⁴ Aslında 1402'lere kadar İnce Balaban'ı nesnel olarak saptayabiliyor ve bazı bulgu ve çıkarımlar çerçevesinde 1421 sonrasındaki bir tarihe (1421-1436 ?) kadar yaşamış olabileceğine yönelik saptamalarda bulunuyoruz. Bu konudaki argümanlar ve değerlendirmeler ileride verilecektir.

⁶⁵ Hatta bunun da ötesinde kendi müntesiplerini oluşturabilecek bir kemalata ermiş olabilir mi? Bu arada hakikaten Balaban/Balabancık'ın oğluydu, 1374 (1386 ?) yılında bile yeterince olgun yani sözünü/kelamını bilgeliği çerçevesinde dinletebilecek bir yaşta olması gerekir. 1355 yılında 60 ya da daha ileri yaşta olan Balaban/Balabancık'ın en küçük yaşta oğlu bile olsa, herhâlde 1374 yılında en azından 30 yaşında olduğunu öngörebiliriz. Kaldı ki daha ileri yaşta olma ihtimali de vardır.

“Kırk erdür bunların dülbend-var
Gelibolu öninde oldu aşikâr”

ve devamında ilginç bir ayrıntı olarak, bahsedilen 40 asker, o civardaki kaleyi fethedince artık onların da kızıl börk giymeye başladığını ifade eder:

“Cümle kızıl börk giydi subh-dem
Kalaya anlar dahı göründi hem”

Bu bahisten çok sonra Orhan Bey'in *seyyid* adında (ya da *seyyid* olarak anılan) Horasan'dan gelmiş itibarlı bir şeyhinin olduğunu söyler (Düsturname-i Enveri, 2003: XXXIV, XLVII-L, 24-27).

• Tahsin Öz'ün yayımladığı I. Murad'a ait vakfiyede "*hısımum Seydi Sultan'un kızcağuzın aluvirdim*" ifadesi geçer (Öz, 1941: 243).

• 1431'de yazıldığı düşünülen Stefan Lazareviç biyografisinde şu cümleler geçer: "...Orhan sağken, Seyit'e "Ele geçirdiğimiz kentlerden on tanesini sana vereceğim!" vaadinde bulundu. Adı anılan Süleyman, kardeşiyle savaşan Andronikos döneminde ilk olarak Gelibolu yanından denizi geçti ve Seyit'le diğerlerine yolu açtı. Süleyman'la Seyit vefat ettiler. Orhan da yaşamını yitirdi ve tahta Orhan'ın en küçük oğlu Murad geçti." (Kostenecki, 2008: 19, 51)

•Himmet Akın çalışmasında, II. Selim tarihçilerinden Yusuf bin Abdüllatif'in Subhatü'l-Ebrar adlı eserinden naklen şunları aktarmaktadır: "*Vardar giçesinde bir divane [deli] var idi. Gelibolu feth olduktan sonra ol divane geldi. Müslümanlar içinde oldu ve Gazi Süleyman Paşa her kanda gitse atı önünde yürürdü; enseme gün yakmasın deyu iki karış miktarı keçe paresini eski Umur Bey tacının bir yanına dikmiş idi. Sonra piyade olan gaziler ol keçeyi giyer oldu ve bir bezirgân oğlu yeniçeri olup börklerin anda peyda oldu; ibtida yaya yazmak akbörk ve kızılörk Orhan Gazi zamanında ihdas olmuştur*" (Akın, 1968. 50, 51).

Yukarıdaki bilgiler doğal olarak Seyyid Ali Sultan'ı çağırıyor. Nitekim Rıza Yıldırım da haklı ve yerinde olarak bu ilişki üzerinde durmuş, bu bağlamı destekleyen başkaca veriler de sunmuştur (Yıldırım, 2007: 113-156). Yakın vakte kadar biz de bu kanaate sahiptik. Aslında genel çerçeveden uzaklaşan bir saptamamız bulunmamakla birlikte, Malatya'daki menakıbı yani Seyyid Ali ile birlikte Ali Seydi adında iki farklı ancak Kızıl Deli ile ilişkilendirilen karakteri anımsatmak istiyoruz. Bu arada bu iki kardeşten birinin Dimetoka'ya diğerinin Kırcalı'ye yerleştiğinin rivayet edildiğine, yeniden değinmek istiyoruz. Bu anlatımı, birbirine yakın iki farklı yerleşim birimine yerleşen iki kardeş ya da kardeş gibi nitelendirilebilecek kadar yakın iki zat olarak okumayı teklif ediyoruz. Veli Baba Menakıpnâmesi'nde, hakkında çok fazla şey söylenirse de *seyyid* soylu Uzun Er'in kardeşinin, şecerede *Karaca Ahmed* (doğal olarak o da *seyyid* olarak düşünölmeli) olarak gözüktüğünü vurgulamak istiyoruz. Bunun yanı sıra yine Veli Baba Menakıpnâmesi'nde Uzun Er ailesinin, babası Seyyid Cafer'den beri Osmanlı ailesi ile

irtibatla olduklarını ve fetih hareketinde onlara destek verdiklerini yinelemek istiyoruz. İnegöl ve Bilecik'te Seyyid Cafer'in Osman Bey ile beraber savaştığını, Bilecik'te öldüğünü, daha sonrasında Kütahya'da bulunan Uzun Er'in, evlatlarıyla birlikte Süleyman Paşa ile buluşmak için Bursa'ya gittiğini menakıpnâmeden biliyoruz. Uzun Er'in Süleyman Paşa'nın ölümünden kısa bir süre sonra hayata gözlerini yumduğu da eklememiz lazım.

Seyyid Cafer ve soyunun Bursa, Kütahya, İnegöl ve civarındaki etkinliklerinden hareketle yine bu civarda, Osman Bey-Orhan Bey döneminde kendi müntesiplerinin oluşmuş olma ihtimalini anımsatmak isteriz. Kızıl Deli kültürünü onomastik çerçevesinde irdelemeye kalktığımızda kızıl ve deli kavramlarını ayrı ve bir arada değerlendirmemizin yararlı olabileceğine yönelik, makalemizin başlarında vurgular yapmıştık. Daha doğrusu tarihsel kimliğini keşfetmeye çalıştığımız bu erenin kimliğini, kızıl ve deli kavramlarına ayrı ayrı bakarak araştırma yapmanın yararlı olabileceğini söylemeye çalışmıştık. Kızıl kavramı ile kızıl börk kavramının ilişkilendirilmesinde bir beis görmüyoruz. Ancak Kızıl Deli adıyla anılan bir erenin bir de "deli" kavramıyla ilişkisini çözmemiz gerektiğine inanıyoruz. Daha doğrusu bu erenin kimliği ile onomastik çerçevede "deli" kavramıyla ilişkilendirilebilecek verilerin olup olmadığına da bakmak lazım diye düşünüyoruz. Bu çerçevede konuyu ele alıp araştırma yaptığımızda adında "deli" ifadesi geçen, 14. yüzyılla ilgili bilgi veren tarihsel metinlerde (kroniklerde, belgelerde, vs. diğer kaynaklarda) Osmanlı'nın Rumeli fethinde 14. yüzyılda yer alan yegâne tarihsel kişilik "*Deli Balaban*"dır. Dimetoka sınırları içinde görece erken dönem kayıtlarında Balaban/Balabanlı adlı birçok yer adının olması da yine Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'ndeki fetih olgusunu doğrulayan bir yapı olarak ele alınamaz mı? Bunun yanı sıra ileride sunacağımız köy adları listesi ve haritalarda görüleceği gibi, hakikaten fetih istikametinde sıralanmış Balaban/Balabanlı köylerinin mevcudiyeti de dikkat çekmektedir. Tüm bunlara ek olarak bir de günümüzde Dimetoka'da Seyyid Ali Sultan Dergâhı kültür ortamı içinde hâlâ dile getirilen "aşağı tekke" ve "yukarı tekke" olgularını ve aşağı tekke olarak ifade edilen mekânın, uzun bir süre önce ortadan kalktığını da eklediğimizde bazı hipotez ve varsayımları ileri sürmek için elimizde yeterli veri olmuş oluyor. Ancak bundan önce Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'ne eğilmemiz gerekiyor. Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'ni analiz ettiğimizde ilginç bazı saptamalar yapıyoruz:

·Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'nin hiçbir yerinde "Kızıl Deli" ifadesi yer almamaktadır. Bu ilginç bir ayrıntı değil midir? İstinsah tarihini ve olayın geçtiği dönemin ne olduğunu bir tarafa bırakıp sadece velâyetnamenin sonundaki tarihe yani 1421 tarihine dikkati çekelim. Velâyetnameyi kaleme alan ilk kişi Kızıl Deli ifadesini nasıl duymamış olabilir? Bu ifadeyi duymadığını kabul etmek olanaksızdır. 1412 tarihli doğrudan Kızıl Deli'nin kendisine verildiği anlaşılan bir berat mevcuttur. Bu beratın evlatlık vakfı belgesi olmadığını ve içinde yer alan bilgilerden hareketle bu belgenin doğrudan Kızıl Deli'ye verildiğini anlıyoruz. Dolayısıyla en azından 1412'de Kızıl Deli olarak anılan bir zat varsa ve o zat eğer aynı anda Seyyid Ali olarak anılıyorsa (yani Kızıl Deli ile Seyyid Ali Sultan eğer aynı kişiye) nasıl oluyor da 1421'de yazılan velâyetnamede Kızıl Deli ifadesi bir kere bile geçmiyor? Bu soru bizce temel sorulardan biridir. Yine 1412 tarihli Musa Çelebi dosyasındaki belgede Kızıl Deli'den "şeyh" olarak bahsediliyor. Ayrıca ilginç olarak hiçbir şekilde ne bu belgede ne de Kızıl Deli ile ilgili Osmanlı Arşivi'ndeki diğer belgelerde seyyidliğine atıfta bulunulmuyor ve hiçbir yerde "Seyyid Ali Sultan" ismi geçmiyor. Bu bir tesadüf müdür? Aslına bakılacak olursa sadece bu saptamadan hareketle, tarihsel metinler içinde "Seyyid Ali"yi değil ama "Kızıl Deli" kelimesini (ya da benzer bir

kelime) baz alarak arama yapmak gerektiği sonucuna rahatlıkla varılabilir. Eğer ki amacımız Kızıl Deli'nin tarihsel karakterini çözümlmek ise, hiçbir arşiv belgesinde adı geçmeyen "Seyyid Ali Sultan" ifadesiyle bir arama yapmanın anlamı yoktur. Dahası bu saptamalar aynı zamanda, Seyyid Ali Sultan ile Kızıl Deli'nin aynı şahsiyetler olduğuna ikna olmamız için herhangi bir maddi delilin olmadığını da göstermektedir. Daha da açıkça ve cesur bir ifadeyle aslında bu yaklaşım ve saptamaların, Kızıl Deli ile Seyyid Ali Sultan'ın farklı şahsiyetler olduğunu da ortaya koymaz mı? Literatürde mevcut muhtelif yayınlarda yer verilmiş 1412 tarihli belgenin transkripsiyonlarında, bazı okuma hataları ve eksikleri olduğundan burada bu belgeyi yeniden vermek istiyoruz:

بوینی حکم لاولدکے زندا کتب شیخ قزل
 اولونو کوینی لولکی بکار وقف و مسلم
 اتمار هر ایله اولسا بنده فی الله نشان
 ہمایونہ و در روم کے بلونڈہ کبر و معافی و مسلم
 اولا و نایب و صاحب و سوباشی و خداوند
 کار و ک یومشنا و راہ تو آلا رندہ و طوغا نجی
 و سکیانہ و یونجی و ازرب جہج و جہلم کلسہ
 و اربوب او شہر زینیا و زعمت و رمیا
 و سنی اورہ و اولادین و صالحونہ و خردہ
 و عوانڈہ و عوارضہ و جمیع تکلیف اتدن
 امین اولا ہر یکم کے بو حکمڈہ تجاوز ایدرسا
 خداوند کار قاتند و بزوم قاتموزہ سچلو
 و کنا ہکر اولاجا قردور بلدوم بلدوم دیملر
 بتی مطالع ملا نامہ تحفیف بلر اعتماد قلاسر
 کرجہ او ایلد محرم الحرام کے خمسین و ثمنما
 حورہ و موضع لورنہ المجر و

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ali Emiri Tasnifi, Musa Çelebi Dosyası, No:1

Bu biti hüküm oldur ki, ki anda mektûb Şeyh Kızıl Delü'nün köyünü evvelki beyler vakfve müsellemler itmişlerdür. Öyle olsa, ben dahi eline nişân-ı hümayun virdüm ki, bugünden gerü mu'âfve müsellemler ola. Ve nâyib ve hâcib ve subaşı ve Hüdâvendigâr'ın yumuşına⁶⁶ varan kullarından ve toğancı ve sekbân ve yolcu ve izci hiç vechile kimesne varup üşendirmeye ve zahmet vermeye ve suhradan ve evlâddan ve salğundan ve haraçdan ve 'avâidden ve 'avârizdan ve cemi' teklifâtдан emîn ola her kim ki bu hükümden tecâvüz ederse Hüdâvendigâr katında ve bizim katımızda suçlu ve günahkâr olacaktır. Bildüm bilmediüm demeyeler. Ba (?) biti mütala'a kılanlar tahkik bilüp i'timâd kılarlar. Tahrîren Fi Evâil-i Muharrem'ül-Harâm Sene-i Hamse Aşere Ve Semânemie. (815/1412) Hurrirre Fi Mevzi'i Edirne el-Mahrûse (Bunu, korunmuş Edirne mevziinde yazmıştır)⁶⁷

• Velâyetnamede adı geçen Seyyid Rüstem Gazi ile kroniklerdeki Karamanlı Kara Rüstem arasındaki benzerliğe Rıza Yıldırım çalışmasında değinmiştir. Temel farklılık kroniklerde Rüstem'in seyyidliğinden ve tasavvufî yönünden bahsedilmemesidir. Bu farklılıklara rağmen kroniklerde geçen Rüstem ile velâyetnamede adı geçen Seyyid Rüstem Gazi'nin, aynı tarihsel şahsiyet olması gerektiği değerlendirilmektedir (Yıldırım, 2007: 64-75). Burada şu soruyu soruyoruz: "Kroniklerde Rüstem adlı ve Rumeli fethinde görev almış tarihsel karakteri saptamamıza rağmen Seyyid Ali adında -ki velâyetnameye göre onsuz Rumeli fethinin gerçekleşmemiş olması düşünülemez bir zata- tarihsel metinler içinde niçin hiç rastlayamıyoruz?" Acaba Kızıl Deli adıyla ya da benzeri bir adla Rumeli fethinde yer almış bir tarihsel karakter bulunmakta mıdır?

• Velâyetnamede bir başka dikkat çekici konu vardır ki o da Gazi Evrenos'la Seyyid Ali Sultan'ın ilişkilendirilmesidir. Velâyetnamenin birçok yerinde Seyyid Ali Sultan'a ve yanındakilere/erenlere farklı önem ve değer atfedilmiştir. Adeta tüm Rumeli'nin Seyyid Ali Sultan başta olmak üzere velâyetnamede zikredilen erenlerin himmetiyle gerçekleştiği gibi bir hava yaratılmıştır. Aynı minvalde Gazi Evrenos'un Seyyid Ali Sultan'ın emrinde bir gazi olarak tanıtılması da şaşırtıcı değildir. Hatta Seyyid Ali Sultan Gazi Evrenos'a, Çeleb Yaylası yakınlarındaki bir hisarın fethi konusunda sıkıntıya girecek olursa kendisinden yardım almasını tembihler. Nitekim Gazi Evrenos yardım talep eder ve Seyyid Ali Sultan'ın himmetiyle bu hisar fethedilir. Devamında Seyyid Ali Sultan, Gazi Evrenos'u Ege kıyılarına doğru fethetmeye gönderir. Kendisi de Sarı Kızıl yaylasına gider (Yıldırım, 2007: 78-83). Bu ve benzeri anlatımlar (yani Seyyid Ali'nin ön plana çıkartılması) herhâlde ona kutsiyet

⁶⁶ Bu kelime genelde yanlış olarak "yuvasına" şeklinde okunmuştur. Yumuş kelimesinin anlamının Divanü Lügatî'te Türk'te "İki adam ya da başka birileri arasındaki mesaj (risale)" olduğu söylenmektedir (Mahmud el-Kaşgari, 2007: 710). Ancak Tarama Sözlüğü ve Derleme Sözlüğü'nde geçen "iş, hizmet, ödev, vazife" ya da "iş, hizmet buyruğu" anlamı, bu belgedeki kullanımına daha uygun gözükmektedir (Tarama Sözlüğü, 1996: 4722; Derleme Sözlüğü, 1993: 4318).

⁶⁷ Transkripsiyon Müfît Yüksel ve Doç. Dr. Mustafa Koç tarafından yapılmıştır. Biz de Tayyip Gökbilgin, Mehmet Zeki Pakalın, Ahmet Hezarfen ve M. Münir Aktepe'nin sundukları metinleri inceleyip kendi okumalarımızla birlikte yeniden bu transkripsiyonu sunmaya çalıştık. Şimdiye kadar doğruya en yakın okuyan kişinin M. Münir Aktepe olduğu anlaşılmaktadır. Tayyip Gökbilgin, belgenin tarihi olarak 13 Nisan 1412 tarihini kaydetmiştir. (Aktepe, 1949: 306; Gökbilgin, 1952: 183; Pakalın, 1993: 268; Hezarfen, 2006: 47, 48). Belgenin kendisi Ahmet Hezarfen'in kitabından taranmıştır (Hezarfen, 2006: 118).

izafe eden takipçilerinin ve/veya velâyetname müstensihlerinin takdiriyle velâyetname içinde yer almıştır. Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta, kroniklerde ya da diğer tarihi kaynaklarda Gazi Evrenos ile birlikte savaşmış, adı Seyyid Ali ya da benzeri bir şahsiyete rastlayamamamızdır. Hemen şu soruyu da sormamız gerekir: “Acaba Kızıl Deli adıyla ya da benzeri bir adla, velâyetnamede zikredilen tarihsel olayların yaşandığı dönemde Gazi Evrenos’la savaşmış tarihsel bir karakter var mıdır?”

- Velâyetnamedeki olayların önemli kısmının Orhan Bey ve I. Murad döneminde geçmesine rağmen velâyetnamede Yıldırım Bayezid isminin, sanki dönemin padişahıymış gibi zikredilmesi ilginçtir. Velâyetnamede tüm bu olaylardaki padişahın Yıldırım Bayezid olarak zikredilmesi anakronizmdir. Kuvvetle muhtemeldir ki biraz önce sunduğumuz 1412 tarihli belge ve yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Musa Çelebi dosyasında bulunan 1568 tarihli bir belgede 1402 yılına atıfta bulunularak ifade edilen berattan haberdar olan velâyetnamenin müstensihleri, belgelerdeki tarihten hareketle bu dönemin padişahı olarak Yıldırım Bayezid’i takdim etmişlerdir. Ancak aktarılan olayların hemen hemen hepsinin, Orhan Bey ve I. Murad döneminde geçtiğini nesnel tarihsel verilerden biliyoruz (Yıldırım, 2007: 48). Dolayısıyla bu anakronizme dikkat ederek olayların kronolojik sırasını takip ettiğimizde ve bahsedilen dönemde yani Orhan Bey - I. Murad dönemlerinde Rumeli fethinde yer alan ve Seyyid Ali, Kızıl Deli ya da benzeri adla bir gaziyi kroniklerden ya da diğer tarihsel-nesnel kaynaklardan hareketle Rumeli fethinde saptayabiliyor muyuz?

- Süleyman Paşa, I. Murad ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde yaşayıp Dimetoka’da vakfa sahip dinsel önderler içinde "Seyyid Ali" ismi geçmemektedir. Oysa ki Abdal Cüneyd, Timurhan Şeyh, Yahşi Fakih bin Danişmend, Kızıl Deli ve Ahi Denek gibi dini önderlere vakfedilmiş arazi ve yerleşim birimleri bulunmaktadır (Barkan, 1942: 338-340; Gökbilgin, 1952: 163-195). Yegâne ilginç sayılabilecek veri, I. Murad devri şahıslarından Abdal Cüneyd’le ilgilidir. Abdal Cüneyd’in torununun kızının oğlu olarak “Seydi” adlı birisinin, Dimetoka yakınlarındaki ilgili yeri tasarruf ettiği bilgisidir (Barkan, 1942: 338; 370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I, 2001: 80). Ancak kastedilen yer herhâlde 1530’da Emirli ya da Eymirli olarak görünen, günümüzde Rumca “Kavylı” aldı köydür.⁶⁸ Bu köy Dimetoka’nın 25 km kuzeyindedir (Google Earth, 2010). Bir de Edirne’de zaviyesi olan ve Süleyman Paşa zamanından beri vakfedilmiş olarak görünen Seydi Ali ya da Ali Seydi olarak geçen bir vakıf ve de bir köy kaydı bulunmaktadır (Aktepe, 1949: 302; 370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I, 2001: 80, 116). Ancak adı geçen Seydi Ali ile araştırma konumuz olan Seyyid Ali arasında bir ilişki olduğu olup olmadığını bilmiyoruz. Muhtemelen de alakası yok gibi gözükmektedir. Nitekim ilgili zaviye Edirne’dedir. Kaldı ki eğer ilişki varsa yani bu kişi ile Seyyid Ali Sultan aynı kişiyse, o vakit birazdan ortaya koyacağımız Kızıl Deli - Seyyid Ali Sultan ile ilgili görüşümüzü destekleyen bir argüman olacaktır.

⁶⁸ Ekte verdiğimiz köyler listesine bakınız.

Düsturname-i Enveri'den hareketle verdiğimiz bilgiler ışığında şu soruları soruyoruz: “Daha öncesinde kızıl böklü olmayanların artık kızıl bök giymeye başlamaları ifadesi, metaforik/ alegorik olarak, o kişilerin o andan itibaren “kızıl bökklü” kişiyi sadece gaza lideri olarak değil aynı zamanda maneviyat lideri olarak kabul etmeye başladıkları şeklinde okunabilir mi? Ya da “kızıl bökklü”nün müntesiplerinin, Rumeli fethi sonrası yine Rumeli’de oluşmaya başladığı şeklinde algılanabilir mi? Yani Anadolu’dayken değil de Rumeli’ye geçtikten sonra “kızıl bökklü”nün bir ihvanının oluşmaya başlaması şeklinde okunabilir mi?” Nitekim Yusuf bin Abdüllatif’in Subhatü’l-Ebrar’daki bilgiler de buna işaret etmektedir. Subhatü’l-Ebrar’daki Divane’nin *Umur Bey* tacı giydiğini ve Abdal Musa Velâyetnamesi’nde Umur Bey’in kızıl bök giydiğini anımsayalım. Bu arada Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi’nde de Düsturname-i Enveri’deki gibi 40 kişiden bahsedildiğini vurgulamamız yararlı olur. Ancak velâyetnamede bu 40 kişi, “kızıl bök” giymezler: “... *başlarında beyaz kıçeden tac-ı sultani birer karış ve yünden yeşil şemle sarınmışlar...*” (Yıldırım, 2007: 162-164).

Tüm bu bilgileri ve soruları bir arada değerlendirip ve derin bir nefes alıp şöylece bazı **hipotez**, **olasılık** ve **değerlendirmeleri** ortaya koyabiliriz. Şunu özellikle vurgulamalıyız ki aşağıda sunmakta olduğumuz önermeler, daha önce verdiğimiz bilgiler, bulgular ve saptamalar çerçevesinde ortaya konmuştur ancak hemen devamında verilmekte olan diğer bilgi, bulgu ve çözümlenmeler, aşağıda sunmakta olduğumuz önermelerin önemli çoğunluğunu pekiştirecektir. Dolayısıyla hemen burada verdiklerimizi, tek başına ele alıp kritik etmek hatalı bir yaklaşım olacaktır.

- Muhtemelen Bursa fethindeki Balaban, Seyyid Cafer'in oğlu Uzun Er ile temasta idi ve belki de onun müntesibi oldu. En azından Uzun Er ile bahsi geçen Balaban'ın çağdaş olduğunu biliyoruz.

- Uzun Er dini konularda Seyyid Ali mahlasıyla kendini tanıtırıyor ya da öyle tanınıyordu. Uzun Er, Süleyman Paşa ile birlikte Rumeli'ye geçenler içindeydi. Nitekim Düsturname-i Enveri'deki *Seyyid*, I. Murad Vakfyesi'ndeki *Seydi Sultan*, Stefan Lazareviç biyografisindeki Seyyid ile kastedilen aslında Seyyid Ali nam-ı diğer Uzun Er'di. “Seyyid Ali” adıyla oluşan kült, Uzun Er'e atfen oluşmuş ya da onun takipçileri tarafından oluşturulmuştu. Kostenecki'nin kaleme aldığı Stefan Lazareviç biyografisi bu dönemi aydınlatan temel kaynak eserlerden biridir. Yunanca ve Türkçe bilen Bulgar kökenli Kostenecki, 1410'lardan başlayarak 1431'e kadarki olayların bizzat şahidi olarak adı geçen çalışmayı kaleme almıştır. Muhtemeldir ki bu dönemden yaklaşık 50 yıl önceki olayları da doğrudan yine kendi yaşadığı dönemde hayatta olanlardan dinlemiştir (Kostenecki, 2008:14-19). Kostenecki'den biraz önce aktardığımız bilginin bir kısmını hemen burada yeniden tekrarlamak istiyoruz. Aktaracağımız bilgi neredeyse Seyyid Ali'nin gerçek kimliğini ortaya çıkartacak ve Seyyid Ali'nin hakikaten de Uzun Er olduğunu ispatlayacak gibidir: “...*Süleyman [Paşa]... Gelibolu yarından denizi geçti ve Seyit'le değerlerine yolu açtı. Süleyman'la Seyit vefat ettiler. Orhan da yaşamını yitirdi ve tahta Orhan'ın en küçük oğlu Murad geçti.*” Veli Baba Menakıpnâmesi'nde yer alan Orhan Bey ve oğlu Süleyman Paşa dönemindeki Uzun Er'le ilgili menakıbyı anımsatmakta yarar var. Ayrıca Düsturname-i Enveri'deki Orhan Bey'in yakını olan ve *seyyid* olarak adlandırılan/ tanımlanan kişiyi anımsatmakta yarar var. Menakıpnâmede Süleyman Paşa'nın çağrısı üzerine

Uzun Er'in, oğlu ve torunu ile birlikte Bursa'ya gelip doğrudan Süleyman Paşa ile görüşmesi, daha sonrasında Süleyman Paşa ile birlikte Uzun Er ve beraberindekilerin Gelibolu'ya geçişi anlatılır. Ancak hemen devamındaki bilgiler asıl vurgu yapmak istediğimiz noktadır. Menakıpnâme'ye göre *Süleyman Paşa'nın bir av sırasında ölümünden sonra Uzun Er, bir kısım gazilerle birlikte Bandırma'ya geçer. Daha sonra Uzun Er, Uluborlu'daki dergâha gider. 75 yaşındayken 1364/1365 senesinde vefat eder.* Menakıpnâme'deki bu bilgi ile Kosteneçki'deki bilgiler örtüşmektedir. Uzun Er'in menakıpnâme'de *Seyyid Ali, Seyyid Ali Gazi ve Aliyyü'l Gazi* olarak da anıldığını anımsadığımızda durum daha da belirginleşiyor. Ayrıca Uzun Er/Seyyid Ali'nin gazilikle ilişkilendirilmesi anlamlıdır ki zaten aktarılan menakıbdaki gaza hareketleri bunun delilidir. Menakıpnâme'de Uzun Er, Kosteneçki'nin aktardığı sıraya yakın şekilde Süleyman Paşa ile Orhan Bey'in vefat ettiği yıllara yakın bir tarihte yani 1364/1365 yılında hayata gözlerini yumar. Bu bilgiler diğer tarihsel-nesnel kaynaklardaki bilgilerle de uyusmaktadır. Nitekim Süleyman Paşa 1357 yılı civarı, Orhan Bey ise 1362 yılında ölmüştür (İnalçık, 2009: 77-107). Hemen şu konuda bir eleştiri ya da sorgulama gelebilir. Menakıpnâme'yi yazanın 19. yüzyılda mevcut kaynaklardan hareketle bu bilgileri almış olabileceği söylenebilir. Oysa ki burada bizim vurgulamak istediğimiz nokta Uzun Er'in ölüm tarihinin, Kosteneçki'de ifade ettiği ya da vurguladığı yıllara yakın olmasıdır. Nitekim Uzun Er menakıpnâme'de Süleyman Paşa'nın ölümünden hemen sonra Gelibolu'yu terk eder ve dergâhına döner. Bu anlatımla sanki Uzun Er'in Süleyman Paşa'ya olan bağlılığı vurgulanmaktadır. Yine de Kosteneçki'de vefat ediş sıralaması ile menakıbnâme'de belli bir farklılık olduğu açıktır ancak Kosteneçki'nin bu olayların görgü şahidi olmadığını ve muhtemelen iştiklerinden hareketle bu bilgileri aktardığını vurgulamamız gerekir. Tam da bu noktadaki çelişkiyi ya da problemi sanki çözen ve dönemin çağdaşı olan I. Murad'a ait vakıf belgesindeki bilgiyi anımsamakta yarar var. Burada I. Murad "*hısumum Seydi Sultan'ın kızcağuzun aluvirdim*" cümlesindeki seydid'in, Uzun Er nam-ı diğer Seyyid Ali olduğunu düşündüğümüzde problem sanki çözülmüş oluyor. Yani belgeden hareketle, Seyyid'in en azından bir süre de olsa I. Murad döneminde yaşadığı sonucuna varılmaktadır. I. Murad 1362'de başa geçtiğine ve menakıpnâme'ye göre Uzun Er 1364/1365 yılında öldüğüne göre, ortaya koyduğumuz yaklaşımın gayet kabul edilebilir olduğu görülüyor. Ancak menakıpnâme'de Uzun Er'in herhangi bir kızından bahsedilmiyor. Aslında menakıpnâmenin hiçbir yerinde -bir iki istisna hariç- kadın adı dahi geçmiyor ve dolayısıyla bu bağlamın yani I. Murad'ın, Seyyid'in kızı ile evlenmesi meselesinin (eğer ki yaklaşımımız doğruysa yani Uzun Er bahsi geçen Seyyid ise) Veli Baba Menakıpnâmesi'nde geçmemesi anlaşılabilir bir durumdur diye değerlendiriyoruz.

- İnce Balaban ile Deli Balaban kardeşti. (Bu yaklaşımı ispatlayan nesnel bir veri ya da sözlü tarih geleneğinden gelen net bir bilgi yoktur. Dolayısıyla bundan sonraki bahislerde ele alacağımız temel hipotezlerimizden birisi budur. Kahraman Özgül'ün "Büyük Balaban" ya da "Cabbar Ali" olarak andığı kişinin "Deli Balaban" olduğunu tahmin ediyoruz.) Yani Deli Balaban, Bursa fethindeki Balaban'ın diğer oğluydu. Rumeli fethine katılmıştı ki zaten bunu biliyoruz. Gazi Evrenos'un emrinde Batı Trakya'da görev aldığını da biliyoruz. Babası gibi o da maneviyat boyutunda kendini geliştirmişti. Belki de doğrudan babasından ve/veya Seyyid Ali (Uzun Er) ile hasbihâl ederek batın ilimleri öğrenmişti.

• Düsturname-i Enveri'deki Rumeli fethine katılan *kızıl börklü* ve Yusuf bin Abdüllatif'in Subhatü'l-Ebrar adlı eserinde Batı Trakya/Vardar taraflarında görevli *divane [deli]* olarak anılan kişi "Deli Balaban"dı. Nitekim Serez ve Kavala civarında Gazi Evrenos'la beraber bu civarı ele geçiren kişilerin başında Deli Balaban geliyordu.

• Deli Balaban, Serez fethinden ve belki Sofya fethinden sonra yani en geç 1386 yılı itibariyle fetih hareketlerine katılmayı bırakıp, kendi ailesinin/cemaatinin de bir süre önce (1361'den sonraki bir tarihte) yerleşmiş olduğu Dimetoka yakınlarında bir yere yerleşti. Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'ndeki Gazi Evrenos bahsinden sonra Sarı Kızıl Yaylası'na⁶⁹ yerleşme olgusu aslında bunu anlatmaktaydı. Dimetoka yakınlarında kendi tekkesini kurdu. Kızıl börk giydiği için ve "deli" lakabıyla da anıldığından dolayı, tekkesini kurduktan sonra "Kızıl Deli" olarak anılmaya başlandı. Kızıl Deli kültü ona atfen oluştu. Tekkesini kurduğu yerdeki akarsuya daha sonra Kızıl Deli Çayı dendi.⁷⁰ Kızıl Deli, pir olarak kabul ettiği Seyyid Ali'ye atfen söylemlerini geliştirdi. İbadetlerinde onu takdis etti. Seyyid Ali kültünün oluşmasında paralel yönde katkısı oldu. Hakikaten de 1380'lerden sonra Deli Balaban/Kızıl Deli Dimetoka yakınlarında tekkesini kurup "koçları tığlamaya" yani bir şeyh/mürşid olarak maneviyat yolunda hizmete başlamış olabilir. Nitekim 1412 tarihli belgedeki "*evvelki beyler vakf ve müsellemitmişlerdür*" ifadesini hatırlayalım. Musa Çelebi'nin bu ifadesi ile I. Murad zamanından beridir Kızıl Deli'nin yerleştiği köyün kendisine vakfedildiği düşünülebilir. Dimetoka 1361'de ele geçirildiğine göre zaten 1361'den önce ya da hemen sonraki birkaç yıl içinde bu yörede bir vakıf olması pek beklenemez. 1374/1375 yılına kadar nesnel olarak Deli Balaban'ın fetih hareketleri içinde olduğunu biliyoruz. Bir şekilde en son 1386 tarihinde adına tarih sahnesinde rastlıyoruz. Dolayısıyla 1412 tarihli belgede ima edilen vakfiyenin, I. Murad'ın son yıllarından beridir geldiğini öngörmek mantıklı gözüküyor. Nitekim şimdiye kadar saptayabildiğimiz Dimetoka'daki en eski tarihli vakfın, 1375 yılından beri sürmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiye de aslında, Hicri 925 tarihli bir belgede geçen "*148 seneden beri*" şeklinde yer alan bir açıklamaya dayalı olarak ulaşılmaktadır (Gökbilgin, 1952: 175). Bu bilgi de genel çerçeveye itibariyle, yaklaşımımızı güçlendiren bir bulgudur diyebiliriz.

• Belki de Seyyid Ali'nin (Uzun Er) kendisi aslında Veli Baba Menakıpnâmesi'nde söylendiği kadar erken vefat etmeyip Dimetoka'da belli bir süre yaşadı. Bir başka olasılık Uzun Er'in hayatta kalan bir oğlu ya da yakın bir akrabası (örneğin; kardeşi *Karaca Ahmed*?) tarafından ya da Uzun Er'in soyundan olmamasına rağmen *Seyyid Rüstem Gazi* gibi Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'nde adı geçen erenlerden biri tarafından, Seyyid Ali'ye atfen onun yolu Dimetoka'da devam ettirildi. Seyyid Ali adıyla anılan kült Dimetoka'da bu şekilde oluştu. Ancak Seyyid Ali Sultan kültünün, Rüstem Gazi tarafından gerçekleştirilmiş olma ihtimali düşüktür. Nitekim öldükten sonra Megairi Dağı eteğinde (günümüzde Keşan'ın güneyinde Saroz körfezi kenarında) gömülmüş ve burada adına dergâh kurulmuştu. Bu konuyla ilgili bilgi ileride verilecektir.

⁶⁹ Büyük Derbend (Mega Derio) köyünün güneyindeki yayla (Delibalta, 2001: 21). Bir sonraki bölümde Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'ne göre fethedilen yerler ve ilgili sıralama hakkında bilgi aktarılmaktadır.

⁷⁰ Nitekim ileride Kızıl Deli'nin meskeninin yani tekkesinin olduğu yerin "Darı Bükü Köyü" olduğu ve bunun da tam Kızıl Deli Çayı üzerinde olduğu ve kastedilen yerin günümüzdeki Küçük Derbent Köyü olduğu ortaya konacaktır.

• Aşağı tekke diye anılan mekân Kızıl Deli/Deli Balaban'ın tekkesinin olduğu yerken, yukarı tekke Seyyid Ali ya da onun soyundan ya da takipçilerinden birinin kurduğu tekkenin olduğu yerdi.

• Bursa fethinde adı geçen Balaban'ın ailesi Rumeli fethi sırasında Osmanlı'nın genel stratejisi çerçevesince Anadolu'da yaşamakta oldukları bölgeden (muhtemelen Bursa veya yakınlarında bir yerden)⁷¹ yeni ele geçirilmiş olan Meriç nehri çevresine yerleştirildi. Daha doğrusu İnce Balaban ve/veya Deli Balaban'ın fethettiği yerler Süleyman Paşa ya da I. Murad tarafından Balaban ailesine temlik edildi. Bu yöreye yerleşme tarihi Dimetoka'nın fethi olan 1361 yılından sonraki bir tarih olmalıdır. Genel olarak Meriç nehri boyunca yerleştiler. Nitekim bu yerleşim patikası konusundaki tezi şüpheye yer bırakmayacak derecede doğrulayan, görece eski kayıtlarda toponimik veriler mevcuttur. Bunları ilerde sunacağız.

• Meriç nehri etrafında yerleşen Balabanlılar, cemaat önderleri olan ve maneviyat ilminde kendini geliştirmiş olan Deli Balaban'ın oluşturduğu dinsel anlayışa (en erken 1374'den sonra) bağlandılar. Kızıl Deli olarak anılmaya başlayan Deli Balaban, Dimetoka yakınlarında tekke kurduğundan ve zaten Balabanlıların köyleri de Dimetoka çevresinde olduğundan, Anadolu'ya göçmelerinden sonra Dimetoka ile olan bağlarını unutmadılar. Bu iki yönlü bağdan dolayı -yani fiziksel anlamda burada yaşamaları ve dinsel önderlerinin büyük ihtimale burada ölmüş olmasından dolayı- "Dimetoka" olgusu, hatıralarından silinmedi. Nitekim soru paketi çerçevesinde yaptığımız anket çalışmasının sonucunda Balabanlı bireylerin, kendilerini bir aşiretin mensubu olmaktan çok Balaban adlı bir kişinin soyundan gelenler ya da Balaban adlı şahsın takipçisi olarak görme eğiliminde oldukları sonucuna varmıştık (Özgül, 2005: 169).

• Bursa fethindeki Balaban, seyyid kökenli değildi. Dolayısıyla Deli Balaban da seyyid değildi. Ancak Uzun Er ya da Uzun Er'in ailesinden birinden el almış bir gazi-eren olarak hizmet görüyordu. Balabanlıların şeceresinin Hz. Ali'ye çıkmamasının nedeni de buydu. Nitekim Kızıl Deli ile ilgili nesnel belgelerde de hiçbir şekilde seyyidliğe vurgu yapılmamaktadır.

• Deli Balaban nam-ı diğer Kızıl Deli Dimetoka'da öldü. Nitekim 1375'lerde hayatta olduğunu biliyoruz. Feridun Bey Münşeati'nda 1386'da son olarak adına rastlıyoruz. Dolayısıyla bir öngörü olarak Deli Balaban'ın 14. yüzyıl sonu-15. yüzyılın başlarında öldüğü rahatlıkla iddia edilebilir. Kızıl Deli ile ilgili lejand ve belgelerden hareketle Kızıl Deli'nin tahmini ölüm tarihi, 1412 sonrası (en geniş anlamıyla 15. yüzyıl başlarında) olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu argüman ve yaklaşım da Deli Balaban'ın, malum Kızıl Deli'nin ta kendisi olduğu tezini güçlendirir.

• Kızıl Deli kültürünün asıl sahibi olan aile ve Kızıl Deli müntesibi olan Balabanlılardan bir kısmı bir nedenle Dimetoka'dan göç etmek/ayrılmak zorunda kaldılar. Buna karşın Kızıl

⁷¹ Ve belki de Kahraman Özgül'ün Balaban-Sөгüt ilişkisini zikrettiği cümle bununla ilgilidir.

Deli kültürünü sahiplenen birileri geride kaldı. Muhtemelen asli Kızıl Deli kültürünün takipçisi daha doğrusu bu yolu-erkânı süren yani mürşitlik makamındaki aile, Balabanlılar içindeki bir aileydi. Bu aile, bir kısım Balabanlılarla birlikte Anadolu'ya geçti. Nitekim Balabanlıların tümünün Anadolu'ya göçmediğini ortaya koyan bulguları ve belgeyi ileride sunacağız.

• Bu göç sonrası Dimetoka'daki Seyyid Ali kültü ile Kızıl Deli kültü bir şekilde birleşti/entegre oldu. Çünkü Kızıl Deli kültürünün asli sahipleri (ocak sahipleri ?) artık Dimetoka'da yaşamıyordu. Mevcut Seyyid Ali kültürünün takipçileri, geride kalan Kızıl Deli kültü müntesiplerini ve Kızıl Deli kültürünü sahiplendi. Bektaşilik'in nesnel olarak ortaya çıkmaya başladığı 1480'lerden sonra buradaki Seyyid Ali-Kızıl Deli kültü, oluşturulan Bektaşilik kültürü içine de girdi ya da Bektaşilik tarafından sahiplenildi. Nitekim aşağı tekke ve yukarı tekke olgusu ve ortaya attığımız tezi sanki güçlendiren bir bulguyu Heath W. Lowry, bölgede yaptığı alan araştırması sırasında elde etmiş gibidir. Lowry, Ruşenler köyü yakınlarında mevcut tekkeyi ziyarete giderken Ruşenler köyünün doğusunda yer alan Küçük Derbent Köyü'ne uğrar.⁷² Küçük Derbent Köyü'ne giden ana yolun 30 metre ötesinde kendi hâlinde ve mezar taşı olmayan, ağaçların arasında bir türbe görür. Hâlâ takdis edilen bir yer olduğu anlaşılan bu türbe hakkında Ruşenler Köyü'nün yakınındaki türbenin türbedarına danışır. Türbedar konuyu bilmezlikten gelir. Lowry'nin ısrarlı soruları ve çektiği fotoğrafları göstermesinin ardından adeta varlığından başkalarının haberdar olunmasını istemediği bu türbe hakkında bilgi vermeye razı olur. Bizim için can alıcı bilgiyi tam bu noktadan sonra verir ve asıl türbenin bu türbe olduğunu söyler. Ardından bir lejand aktarır ve “mucizevi bir şekilde buradaki naaşının yukarı türbeye nakıldığını” söyler (Lowry, 2009: 22-27). Dolayısıyla aşağı türbe hakikaten de Kızıl Deli kültürünün çıktığı asıl mekân olmalıdır. Aktarılan lejand yani naaşının mucizevi bir şekilde yukarı türbeye taşınması olgusunu ise, yukarıda ortaya attığımız tez çerçevesinde yani bir nedenle ortadan kalkan aşağı tekke kültürünün, yukarı tekke tarafından sahiplenilmesi şeklinde okumayı teklif ediyoruz. Bunun yanı sıra yine ilginç bir bilgi, Ayhan Aydın tarafından Kasım 2004'teki alan araştırması sırasında derlenmiştir: “İnanışa göre canlar Aşağı ve Yukarı Dergahlar'ın ayrı ayrı varlıklarından haberdar değilmişler. Aşağı ve Yukarı Dergahlar'da yaşamını sürdüren Seyyid Ali Sultan Hakk'a yürüyünce her iki dergâhtan iki can bunu haber vermek için koşarak dergâhlardan hareket etmişler. Öyle bir yerde, habersiz buluşmuşlar ki, bu alan, her iki dergâhın tam orta noktasında bulunup, bu nokta her iki dergâha da eşit mesafedeymiş. Fakat her iki can buluştukları yerde bilinmeyen bir nedenle o an, buluştukları anda, Hakk'a yürümüşler. Nihayetinde bunu haber alan diğer insanlar gelip bu iki canı yan yana gömüp burada bir türbe yapmışlar. Nihayetinde dergâhlara gelen her insanın ziyaret ettiği noktalardan birisi de işte bu Saat Makamı denilen yer olmuştur.” (Aydın, 2007). Yöreden derlenmiş bu lejand, ortaya attığımız görüşü destekleyen metaforik-alegorik bir diğer anlatım şekli değil midir? Yani bu anlatım bize, yukarı tekke kültürünün belli bir zaman sonra aşağı tekke kültürünü sahiplendiğinin bir göstergesi olamaz mı? Ayhan Aydın'ın derlediği bu bilgide “birleştirilen/birleşen bu iki kültür” nişanesi ya da anısı olarak kurulan bir ziyaretgâhın adının

⁷² Bu arada Küçük Derbent köyünün, Ruşenler köyünün doğusunda olduğunu ve kara yoluyla yaklaşık 11 km uzaklıkta olduğu ancak buna karşın, bahsi geçen aşağı tekke ile yukarı tekke arasında 15 km mesafe olduğunu vurgulayalım (Google Earth, 2010).

da “Saat Makamı” olması manidar değil midir? “Saat Makamı” adının, belli zaman sonra bu birleşmenin olduğunu ortaya koyan ya da bu şekilde düşünmemizi sağlayan bir “gösterge” olarak ele alınamaz mı? Bizce gayet makul ve de mümkün gözükmektedir. Zaten Kızıl Deli’nin meskeni olarak düşünülebilecek mekânı yine Kızıl Deli Çayı üzerinde aramak gerekli değil midir? Nitekim 1455 öncesiyle ilgili kayıtlardan hareketle Kızıl Deli türbesinin Darı Bükü mezrasında olduğu bilinmektedir (Beldiceanu-Steinherr, 1999: 50-72). Hakikaten de aşağıda tekke olarak ifade edilen yer Kızıl Deli Çayı’nın hemen kıyısındadır (Aydın, 2007; Lowry, 2009: 22-27). Ayrıca yukarı tekkenin olduğu yerin Kızıl Deli Çayı’na en yakın olduğu mesafe kuş uçuşu 2 km’dir (Google Earth, 2010). Bu arada “bük” kelimesinin dere kenarında kurulan mekânlarla ilgili bir tabir olduğunu vurgulamamız gerekir. İleride köylerle ilgili açıklama yaptığımız kısımda bu izahat verilecektir. Hemen burada bir örnek daha verebiliriz. Küçük Derbent Köyü’nün kuzeyinde şu anda Bulgaristan sınırları içinde 1530’lardan önce var olduğu saptanan “Balcı” adlı köyün günümüzde “Balcı Bük” olarak adlandırıldığını ve hemen dere kenarında kurulduğunu söyleyelim.⁷³ Dolayısıyla Darı Bükü denen yer, Kızıl Deli Çayı kenarında aşağı tekkenin yer aldığı günümüz Küçük Derbent Köyü’dür. Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi’ndeki “kendi meskeni” olarak ifade edilen yer de burası olmalıdır.⁷⁴ Aynı şekilde 1412 tarihli belgede geçen “Şeyh Kızıl Deli’nin köyü” ile kastedilen yerleşim biriminin Darı Bükü yani bugünkü Küçük Derbent Köyü olduğu da rahatlıkla iddia edilebilir.

• Malatya’da anımsanmakta olan iki farklı költ yani Seyyid Ali ve Ali Seydi költünün nedeni aslında fiziksel anlamda iki farklı kişinin varlığına işaret eden bir söylencedir. Fakat bu kişiler aynı ya da çok benzer tasavvufi kolun takipçileriydi. Kızıl Deli’nin Malatya’ya göçü meselesi ise aslında Balabanlıların, Dimetoka’dan Malatya’ya kadar getirdikleri Kızıl Deli költüdür. Muhtemelen Balabanlılar, Malatya’dan Dersim ve oradan Erzincan’a göç sonrası, Kızıl Deli ile ilgili bağlarını unuttular. Belki savaşlardan belki salgın hastalık ya da başka nedenlerle dinsel hizmeti gören “ocak sahibi” Kızıl Deli ailesinden Balabanlıların tamamına yakını, Malatya’dan Dersim ve Erzincan’a göç sırasında ya da hemen öncesinde ortadan kalkmıştı. Ya da Dersim ve Erzincan’a göç edenler içinde Kızıl Deli ocağı hizmetini devam ettiren aileden biri bulunmaktaydı. Bu nedenlerle Balabanlılar daha sonradan, benzer bir yapıya intisap etme ihtiyacıyla, onlara Erzincan’a yerleşme konusunda yardımcı olan Kureyş Ocağı’na bağlandılar. Daha önce yaptığımız anket çalışmalarında Balabanlılar içinde dinsel önder ya da aile olmadığı şeklinde bir sonuca ulaşmıştık (Özgül, 2005: 169). Nitekim günümüzde Kureyş cemaatinden olup ocakzade olmayan ve kendini Kureyş Aşireti mensubu şeklinde tanıtan aileler bulunmaktadır. Benzer durum Şeyh Hasan Aşireti-Şeyh Onar Ocağı, Şadılı Aşireti-Şadılı/Şazeli Ocağı ve diğer bazı cemaatler için de geçerlidir (Ali Kemal, 1932: 187-195; Yaman, 1998: 86-89; Özgül, 2009b: Özel Arşiv-Video Kaydı).

• Kahraman Özgül’ün Büyük Balaban nam-ı diğer Cabbar Ali olarak ifade ettiği kişi bahsi geçen Deli Balaban olmalıdır. Belki de Malatya’da “Ali Seydi” olarak anılan kişi ya da költ

⁷³ Bu konuda ekte vereceğimiz köyler listesine bakınız.

⁷⁴ Bu konu, ileride köy adlarının irdelendiği kısımdan takip edilebilir. Ayrıca makalenin sonundaki köy listelerini inceleyiniz.

de oydu. Muhtemelen "Ali Seydi" kültü ile aslında seyyid kökenli olmayan ve Seyyid Ali'den el alarak Kızıl Deli kültürünü ortaya çıkartmış ya da çıkmasına neden olmuş olan kişi kastediliyordu. Bu arada anımsanacağı üzere, Malatya'daki Ali Seydi Ocağı'nın merkezi Hekimhan'ın *Darıyeri* mezarında olduğunu söylemiştik. Ayrıca Malatya'daki Balabanlıların bu ocağa bağlı oldukları bilinmektedir (Aksüt, 2004: 90; Özgül, 2004a: Özel Arşiv-Video Kaydı). 1455 tarihli deftere göre de Kızıl Deli türbesinin olduğu yer ise *Darı Bükü* mezarıdır (Beldiceanu-Steinherr, 50-72). Ne kadar ilginç bir benzerlik öyle değil mi?

- Balabanlıların sözlü geleneğinde yer alan Abbasi baskısından kaçış hikâyesi belki de Deli Balaban/Kızıl Deli'nin, Uzun Er nam-ı diğer Seyyid Ali veya Uzun Er'in aile bireylerinden birinden miras aldığı sözlü bir gelenektir. Nitekim Veli Baba Menakıpnâmesi'nde seyyidlerin, Abbasi baskısından Medine ve Bağdat gibi şehirlerden özellikle Malatya'ya kaçış anlatımını aktarmıştı.

D. Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'ndeki Yer Adları ve Fetih Güzergâhı

Rumeli fethiyle ilgili olarak velâyetnamede adı geçen yer adlarını ve coğrafi adları yine velâyetnamede zikredilen sıra ile şu şekilde sunabiliriz: Gelibolu, Burgaz, Burgaz Kalesi, Bolayır (Burgaz'la eş anlamlı olarak kullanılmaktadır), Kavak, Kavakaltı, Varmacin (Varmacıye) Kalesi, Varmacin'in sol tarafındaki (batı yönü ?) ırmak, Murtag Kalesi, Hakii Kalesi, İpsala, Fere (Ferecik), Dimetoka, Edirne, Şumnu, Rusçuk, Silistre, Silistre'de bir dağ, Silistre'de Küçük Mastaba Dağı ve Derbendi, Göz Irmağı, Yanbolu (Emlakçe), Muti Dağları, Kırçalı Dağları, Çeleb Yaylası, Karapınar Çeşmesi, Karapınar Çeşmesi yakınlarında (dolayısıyla Çeleb Yaylası yakınlarında) bir hisar, Sarı Kızıl Yaylası, Kızıl Deli'nin *kendi meskeni* olarak tarif edilen yer.

Bu anlatımdan sonra Seyyid Ali Sultan'dan ayrılan Seyyid Rüstem Gazi "Megairi Dağı/ Menairi Dağı"nda, Abdüssamed ise Hilale taraflarında mekân tutar. Seyyid Rüstem, Megairi Dağı'nda bir kavak ağacı içinde inzivaya çekilir (Yıldırım, 2007: 16-21; 161-184).

Burada Gelibolu, İpsala, Fere (Ferecik), Dimetoka, Edirne, Şumnu, Silistre, Rusçuk, Yanbolu⁷⁵ ve Kırçalı Dağları (Kırçalı civarındaki Rodop Dağları) gibi yer adlarını saptama noktasında sıkıntı yoktur. Nitekim günümüzde bilinen yerlerdir.

Velâyetnamede doğrudan Seyyid Ali'nin fetih sırasında yer aldığı anlaşıldığı mekânlar: Gelibolu, Burgaz, Burgaz Kalesi, Kavak, Kavakaltı, Varmacin (Varmacıye) Kalesi ?, Murtag Kalesi, Hakii Kalesi, İpsala, Fere (Ferecik), Dimetoka, Yanbolu (Emlakçe) ?, Kırçalı Dağları ?, Çeleb Yaylası, Karapınar Çeşmesi, Karapınar Çeşmesi yakınlarında (dolayısıyla Çeleb Yaylası yakınlarında) bir hisar, Sarı Kızıl Yaylası ve Kızıl Deli'nin *kendi meskeni* (Yıldırım, 2007: 16-21; 161-184). Soru işareti koyduklarımız hakkında velâyetnamede, net ifadeler bulunmamaktadır.

⁷⁵ Günümüzde Tunca nehri kenarında Bulgaristan yer alan "Yambol" (Ямбол) şehri (Google Earth: 2010)

Varmacin ya da Varmacie adında bir yer adına Rumeli'de rastlamadık. Malum varsayım üzerinden yani Murtağ KaleŖi'ni Trakya'da aramaya kalktığımızda da bir sonuca ulaŖamıyoruz. Ancak ilginçtir ki Murtağ adında bir köyü 1530 yılında Serez'e bağlı bir köy olarak saptıyoruz. (Bu noktada hemen Deli Balaban'ın Serez fethi ile iliŖkilendirilen tarihsel karakter olduğunu tekrar anımsatalım). Hatta o dönem ismi deđiŖerek bu köyün adı "Kırtado" adını almaya baŖlamıŖ. Daha eskiden ise Murtağ adı ile birlikte "Murtağova" Ŗeklinde anılıyormuŖ (167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri I (937/1530), 2003: 72, 79). Drama yakınlarında Bergoz ve yine Serez yakınlarında Kavaklı adında köylerin 1530'larda saptamamız, Gelibolu'dan Malkara istikametine dođruymuŖ gibi gözükten fetih güzergâhi algılamasının aslında bir önyargı olabileceğine iŖaret etmektedir. Yani aslında Gelibolu'dan sonra bir Ŗekilde -belki gemilerle- Gümölcine'nin batısına çıkip ilk önce Serez-Drama çevresini fethetmiŖ olabilirler. Kızıl Deli ile Gazi Umur Bey hakkında Abdal Musa Velâyetnamesi'nde anlatılanlar ve Gazi Umur Bey'in nesnel tarihsel veriler çerçevesinde 1331 yılından sonra Gümölcine dâhil olmak üzere gerçekteŖirdiđi Batı Trakya akınları da akla gelmektedir. Ancak bu durumu netleŖtirmek yeterli veriden yoksunuz. Ayrıca Hakii KaleŖi ya da Hakii adlı bir yer de saptayamadık. Varmacin ve Hakii adlı yerlerin saptanması, sanırım bu muallâk durumun çözümlüne katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla mevcut saptama olan Gelibolu-Malkara istikametini Ŗimdilik kabul etmek durumundayız.

Malkara yakınlarından devam edip İpsala, Fere (Ferecik), Dimetoka istikametini ele aldığımızda batıya doğru yönelidikleri, İpsala ve Ferecik'in alınmasından sonra Meriç Nehri boyunca ilerledikleri anlaŖılmaktadır. Bu arada velâyetnamede Seyyid Rüstem Gazi'nin Seyyid Ali Sultan'dan ayrılıp Megairi Dağı'nda *mekân tuttuğu* ifade edilmektedir ki bu ifadeyle aslında, bu yerin daha öncesinde ele geçirildiği sonucunu çıkarsamak ve zaten fethedilmiŖ bir yöreye yerleŖmek Ŗeklinde anlamak mümkündür. Nitekim Rüstem Baba Dergâhi, Saroz körfezinin kuzey yakasında Tuzlu Göl'ün doğu kıyasına yakın noktada saptanmıŖtır.⁷⁶ Nitekim bu yer adını "Megarisi KaleŖi" olarak 1305 yılı civarı Muntaner Kroniği'nde saptıyoruz. Yapılan tarif tamamiyle bahsedilen noktayı doğrulamaktadır. Megarisi KaleŖi'nin, Gelibolu ile Enez arasında bir yerde olduğu tarif edilmektedir (Ayönü, 2009: 80; Muntaner, 2000: 455, 456). Yani aslında Megairi dağı derken, Tuzlu Göl'ün hemen doğu yamacındaki yaklaŖık 130 metre yüksekliğindeki tepe kastedilmektedir (Google Earth, 2010). Söz konusu dergâh bunun eteğindedir. Yani velâyetnamede aktarılan yer adı tevatür değil gerçektir. İpsala-Ferecik'in ele geçirilmesiyle fetih kollarının Meriç nehri boyunca kuzeye doğru yönelidikleri anlaŖılmaktadır. İpsala hizasından yaklaŖık 10 km kuzeye doğru gittikten sonra Meriç nehrinin, Ergene Nehri ile birleŖtiđi nokta gelmektedir. Fethetilenlerin burada iki kola ayrılarak bir kolun Meriç Nehri üzerinden diğerinin ise Ergene Nehri'ni takip ederek

⁷⁶ (Tunca, 2003: 27-30; Kazancıgil, 2003: 16-26; Yıldırım, 2007: 72, 73). Rıza Yıldırım Ratip Kazancıgil'n Yöre Dergisi'ndeki makalesinden nakille, buna benzer bir bilgi vermektedir. Ratip Kazancıgil ise Keçecizade İzzet Molla'dan nakille ilgili bir bilgi aktarmaktadır. AraŖtırmacı Dursun GümüŖođlu ve sonrasında Yrd.Doç.Dr. HaŖım Ŗahin bizzat bu lokasyonu saptamıŖlardır. HaŖım Ŗahin ile yaptığımız bir çalıŖma sırasında Google Earth üzerinde bu noktayı iŖaretledik. Buranın koordinatları Ŗöyledir: Enlem: 40°37'42.24"K; Boylam: 26°29'51.14"E

kuzeye doğru devam etmiş olması mantıklı gözüküyor. Nitekim bu şekilde Dimetoka'ya ve hatta Edirne'yi güney bölgeden muhasara altına almış olabileceklerdi. Velâyetnamede Dimetoka bahsinden sonra Seyyid Ali Sultan'ın devam eden akınlara (Edirne, Şumnu, vs.) katılmamış gibi görünmesinden böylesi bir anlam çıkartılabilir.

Kızıl Deli'nin Yanbolu (Emlakçe)'ya gidip gitmediği velâyetnameden net olarak anlaşılamamaktadır. Benzer şekilde Kırçalı Dağları bahsinden buradaki fethe katıldığını söylemek güçtür ancak Kırçalı Dağları derken kastedilen yer büyük ihtimalle Bulgaristan'da Koşu Kavak ilçesi sınırları içindeki ve hemen çevresindeki Rodop Dağları'dır. Çeleb Yaylası ve Karapınar Çeşmesi adlarını eski dönem kayıtlarda göremiyoruz. Aslında günümüzde Karapınar (Vrysika) adında Dimetoka'nın yaklaşık 25 km kuzeybatısında bir köy vardır ancak bu köy adına 1530 tarihinde ve öncesinde rastlamıyoruz. Çeleb Yaylası günümüzdeki Koca Yayla olarak adlandırılan Ruşenler Köyü'nün batısındaki yayladır. Sarı Kızıl Yaylası ise Büyük Derbend (Mega Derio) Köyü'nün güneyindeki yayla olmalıdır (Delibalta, 2001: 21). Kızıl Deli'nin *kendi meskeni şeklinde* tanımlanan mekânınsa günümüz Küçük Derbent köyünün hemen girişindeki aşağı tekke olarak adlandırılan yer olduğunu düşünmemiz için birçok argüman bulunmaktadır. Tüm bu yer adları ile ilgili çıkarımları, elimizdeki kaynaklardan, haritalardan hareketle aylar süren incelemelerden sonra vardık. Ekte bu yer adları liste hâlinde sunulmuştur.

II. 16. Yüzyıl Öncesi Bazı Dimetoka Köyleri Hakkında Kısa Özet

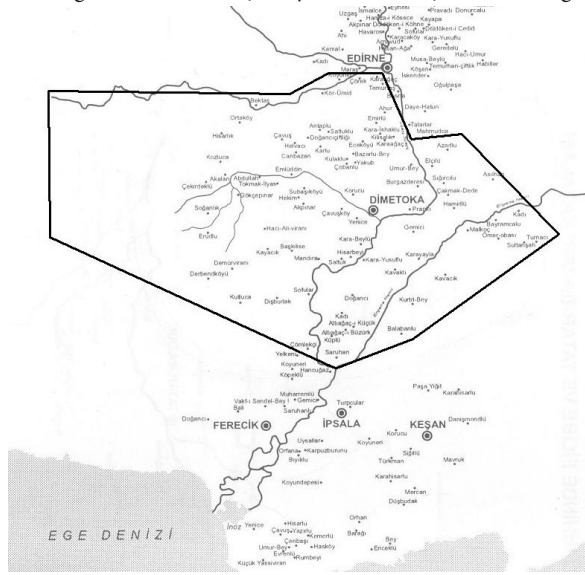
A. Dimetoka'nın Sınırları

1530 tarihli muhasebe defterindeki Dimetoka'ya bağlı köy, mezra ve diğer yer adları kayıtlarını, başta Tayyip Gökbilgin'in Edirne Paşa Livası adlı kitabı ve Yunanistan Evros Şehri, Bulgaristan Hasköy ve Kırçalı'deki yerleşim birimleriyle ilgili bilgi veren kaynakları inceleyerek değerlendirdik. İnceleme ve değerlendirme süreci sonrasında, 1530 yılı itibarıyla Dimetoka'nın sınırlarının ne olabileceği ortaya konmuştur. Ayrıca geçmişteki köy adlarının günümüzdeki karşılıklarının ne olduğu saptanmaya çalışarak, konuyla ilgili araştırma yapacak olanlara rehber niteliğinde bir bilgi sunmayı amaçladık. Böylece eski dönemlerdeki bir köyün günümüzdeki adı ve dolayısıyla lokasyonunu daha kolay belirleme imkânı olacaktır. Makalenin ekinde tüm bu çalışmayı liste hâlinde sunuyoruz.⁷⁷ Birazdan sunacağımız haritada

⁷⁷ Birazdan sunacağımız ve ekte verdiğimiz liste içinde ilgili tüm kaynakları zikredecek kadar yer olmadığından yani pratik imkânsızlıktan dolayı sadece temel bazı kaynaklara gönderme yapılmıştır. Ancak tüm Dimetoka köyleriyle ilgili çalışma sırasında yararlanılan kaynakça şudur: 370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I, 2001; 370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) II, 2002; 167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri I (937/1530), 2003; 75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri (925/1519), 2009; Gökbilgin, 1952; Beldiceanu-Steinherr, 1999; Acaroğlu, 2006; Gouridis, 2006; Liakopoulos, 2002; Mavrommatis, 2005; Delibalta, 2001a; Delibalta, 2001b; Google Maps, 2010; Google Earth, 2010; Google Translate, 2010; Millet Gazetesi Web Portalı-Yunanistan Batı Trakya Türk Köyleri Haritası, www.millet.gr/images/harita.jpg, 1 Aralık 2009; Adım Adım Türkiye Yol Atlası/Rehber; 2008; Köylerimiz, 1933; Edirne ve İlçelerindeki Köy Listeleri, www.kenthaber.com, 1 Aralık 2009; Evros İli ve İlçeleri Hakkında Bilgi, tr.wikipedia.org/wiki/Evros_

1530 yılı itibariyle Dimetoka'nın sınırları ifade edilmiştir. Dimetoka'nın o dönemki sınırları şu şekilde özetlenebilir:

- Kuzey Sınırı: Arda Nehri
- Kuzey-Kuzeydoğu Sınırı: Meriç Nehri
- Doğu-Güneydoğu Sınırı: Günümüz Uzunköprü ilçesinin neredeyse tamamı Dimetoka'ya dâhildi. Dolayısıyla Uzunköprü'nün kuzeyinde, güneyinde kalan ilçelerle olan sınır çizgisi Dimetoka'nın sınırlarıydı. Günümüz Uzunköprü ilçesinin güneydoğu kısmı 1530'daki Dimetoka sınırları dışında kalyordu. Dolayısıyla Ergene Çayı'nın birkaç kilometre batısına doğru zahiri bir çizgi çizdiğimizde bu çizgi, 1530'lardaki Dimetoka'nın doğu sınırı olacaktır.
- Güneybatı-Batı Sınırı: Bu sınır, diğerlerine göre daha az belirgindir. Ergene Nehri ile Meriç Nehrinin birleştiği noktadan Bulgaristan'ın Koşu Kavak (Krumov-grad) ilçesinin batısındaki Kirkovo ilçesi sınırı ile Yunanistan sınırının kesiştiği yere doğru çizilebilecek bir sınırdır.
- Batı Sınırı: Bulgaristan'ın günümüz Ortaköy (Ivaylov-grad) ilçesi tamamıyla 1530 yılı Dimetoka sınırları içine dâhildir. Ancak Koşu Kavak ilçesi içinde de önemli toponimik veriler yakaladığımızdan dolayı 1530'lardaki Dimetoka Batı sınırının, günümüz Koşu Kavak ilçesinin batısındaki Momchil-grad ve Kirkovo ilçeleriyle olan sınırı şeklinde olduğunu düşünüyoruz.

1530 Yılı İtibariyle Dimetoka Sınırı

B. Kızıl Deli Köyleri ve Kızıl Deli İle İlgili Erken Dönem Belgelerde Adı Geçen Yer Adları

Kullandığımız onlarca kaynak ve birebir yer adları incelemeleri neticesinde 16. yüzyıl öncesi Dimetoka köyleri hakkında vardığımız sonuçları özet olarak aşağıda sıralamak isteriz:

(il), 01 Aralık 2009; www.ardaboylari.tr.gg, 01 Aralık 2009; Balkanlar Bilgi Bankası-Bulgaristan Hasköy ve Kırçali Köyleri Listeleri, www.balkanlar.net, 1 Aralık 2009.

- MC 0/89 (1456)'da adı geçen Daru Bükü/Taru Bükü mezarası günümüz Küçük Derbent Köyü'dür: Daru Bükü 1455'den önce bir köymüş ve burada bir kervansaray varmış. Daru Bükü, Kızıl Deli Türbesi'nin olduğu köyün adıydı (Beldiceanu-Steinherr, 1999: 59-69) Daru Bükü 1530'da mezra olarak gözükmeye devam ediyor. Ayrıca "bük" kelimesinin dere kenarında kurulan köy ve mezarlara verildiğini söylemek gerekir (Derleme Sözlüğü, 1993: 814-816) ki Küçük Derbent köyü tüm bu tanımlamalara uymaktadır. Zaten Ruşenler Köyü ve yukarı tekkenin olduğu yer, dereye uzak bir yerdedir. Ayrıca Ruşenler Köyü 1530 ve öncesindeki kayıtlarda gözükmüyor. Bu yüzden de Ruşenler Köyü'nün (ya da yukarı tekkenin olduğu yerin), Daru Bükü mezarasının yeni ismi olamayacağı açıktır. "Aşağı Tekke" olarak bilinen yerin Kızıl Deli tekkesinin asıl mekânı olduğunu biraz önce saptamıştık. Dolayısıyla Daru Bükü denen yerin, Kızıl Deli'nin "kendi meskeni" olarak tarif ettiği yer olma ihtimali yüksektir. Yani günümüz Küçük Derbent Köyü asıl Kızıl Deli kültürünün yeşerdiği yerdir. Küçük Derbent köyünün günümüzdeki Rumca ismi Mikro Derio'dur.
- MC 0/89 (1456)'da adı geçen Umur Hacı Köyü/Derbent Köyü, günümüzdeki Büyük Derbent Köyü'dür. Büyük Derbent köyünün günümüzdeki Rumca ismi Mega Derio'dur.
- 1530 (370-I)'deki Kızıl Deli Derbendi: Daru Bükü mezarası yakınlarında olduğu bilinmektedir. Burası da aslında günümüz Büyük Derbent Köyü'dür. Nitekim örnek vermek gerekirse: Küçük Derbent Köyü civarından Gümölcine'ye gidilmek istendiğinde en kısa yol, Büyük Derbent Köyü üzerinden geçecektir (Google Earth, 2010). Kısacası derbentçilik hizmeti noktasında bu civarda, özellikle kuzey-güney doğrultusunda yolculuk edecek olanların güzergâhında bu köyler kurulmuştu. Bu hem güvenlik hem de kervanlara ve yolculara lojistik hizmet vermek amacıyla yapılıyordu. Nitekim 1456 yılına ait belgede eskiden Daru Bükü mezarasında bir kervan saray olduğu ifade edilmektedir (Beldiceanu-Steinherr, 1999: 59-69). Anlaşılan o ki bu hizmeti daha sonrasında Büyük Derbent Köyü üstlenmiştir.

Kaynak	Yer Adı	Diğer İsim ya da Not	NOTLAR	1456'da Olup Olmadığına Gözüküyor Mu?
MC 089 (1456)	Umur Hacı Köyü	Derbert Köyü	İrene Beliceanu, bu çevrede birçok arazinin 1455'de terk edilmiş olduğunu, Umur Hacı'da 44 vergi mülksunun olduğunu, 30 sene sonra tınını gayri mülk olan 62 vergi mülksunun olduğu ve zaten derbenleri gayri mülksunların koruluğunu söylemektedir: "Derbert Köyü olarak ifade edilen köy, bugün Yunanistan'daki "Büyük Derbert Köyü" olsa gerek.	Evet
	Tarı Bükü Mezrası	Darı Bükü	Eskiden bir köyün ve burada bir kervansaray varmış. Darı Bükü, Kızıl Delî Türbesinin olduğu köyün adıydı. Darı Bükü 1530'da mezra olarak gözetilmeye devam ediyor. Muhtemelen bugünkü "Küçük Derbert" Köyü ya da hemen 1 km kuzeydoğusunda, Kızıl Delî çayı kenarında bir yerdi. Muhtemelen günümüzde "Aspağ Tekke" olarak bilinen yerdi.	Evet
	Tatar Vıran Mezrası		Tatar Vıran, 1530'da mezra olarak gözetilmeye devam ediyor.	Evet
	Büyük Vıran Mezrası		KIZIL DELİ Köyü olmuştur. Büyük Vıran Köyü, günümüzde Hacı Vıran (K. Vıran) adıyla Gümrükçü'nün Kızıydoğusunda Kardere ve Kovank köyleri arasında yer almaktadır. Bekli de Bulgaristan Haskoy'deki "Büyük Örencik" yani "Krepost" köyüdür. Ancak 1455'de ifade edilen diğer köyleri baz alırsak bu köyler şüphelenir ve Büyük Vıran adını çağrıştıran yegane köy "Demaröter"dir. Biz eski kayıtlardaki Büyük Vıran'ın günümüzdeki "Demaröter" köyü olduğunu tahmin ediyoruz.	Evet
	Tarıfılı Mezrası (1456)	Tarıfılı Vıran Köyü (1530)	Bu daha sonraki kayıtlarda "Tarıfılı Vıran" olarak geçen yerdir. Tarıfılı, günümüzde Bulgaristan, Kırcaali ili Kosjakavak belediyesi yakınlarında "Tırnyava" adı ile bulunmaktadır. Ayrıca Yunanistan-Ferrecik yakınlarında günümüzde Paşmakçı (Başmakçı, Tekke) olarak bilinen şimdiki adı "Trifilii" Köyü vardır.	Evet
	Akpınar Mezrası (1456)	Akpınar Köyü (1530)	Bu köy 1530'da gözetilmekte. Bugünkü adı "Asproneri"dir.	Evet
	Sazlık Mezrası	Papazlık/Tatarlık	Sazlık (Papazlık) 1530'da "Papazlık" adında mezra olarak gözetiliyor. Günümüzde Hebl (Seçek) Köyü'nün ardında "Papazlık" diye bir dağ var. Hatta bu dağ o civardaki en yüksek tepeye sahip gibi duruyor. Bu bakımdan günümüz Hebl Köyü (Hebl-Seçek, Yunanca adıyla "Chlo") ya da yakınında bir yer olabilir. İrene Beliceanu-Sternher'nin MC 089'da "Sazlık", TT20'de "Papazlık" okuduğu yer adı (ki aslında TT 20 ile TT 77'nin hemen hemen aynı bilgileri içeren belge olduğunu ifade etmektedir.) Münir Aktepe tarafından TT 77'de "Tatarlık" olarak okunmuştu.	Evet
	Kavacak/Kuncak Mezrası (1456)	Kavacak	Kavacak (Kavacak) ise biraz karışık çünkü 1530'da hem Kavacak hem Kavacak adı mezra hem de Kavacak adı bir köy görünüyor. Bahsedilen Kavacak (Kavacak) Köyü, Ferrecik yakınlarındaki Kavacak (Kavacak, Koyaneri Bostanlı) yani yeni adıyla "Leikarni" Köyü olabilir. Ancak Edime Uzanköprü'deki Kavacak Köyü de olabilir. Münir Aktepe aynı belgede bu mezrayı "Kuncak" olarak okumuş. Sonraki belgeleri aynı şekilde yani "Kavacak" olarak okunmuş.	Evet
	Kayak Kilise Mezrası	Hacı Hzr Yayıstı	Kızıl Delî'nin doğusunda bulunmaktadır. Bir mezra, köy ya da mevki adı mı olduğu tam olarak anlaşılmemiştir. Bugünkü "Baş Kilise" (Protoklesisi Köyü) ya da "Kam Kilise" köyü ya da bu iki köy arasında kalan bölge olma ihtimali yüksektir. Nitekim tarih de uymaktadır. Her iki köy de Kızıl Delî Türbesinin doğusundadır ve her iki köy arasında sadece 5-6 km mesafe vardır. Kızıl Delî köyü değildir. Kızıl Delî ile ilgili belgede adı geçmektedir. (Beliceanu-Sternher, 1999: 66)	Hayır
	TT 20 (1486)	Saçanlı		1530'da gözetiliyor. 1530'daki diğer adı "Miharlı". Kızıl Delî'nin sol yakasında yani Küçük Derbert Köyü'nün batısında bulunmaktadır. Bir yerleşim birimi adı mı yoksa bir mevki mi pek anlaşılıyor. Saçanlı köyü, bugün Bulgaristan Haskoy sınırları içinde "Bejantsi" adıyla bulunuyor (Acaroğlu, 2006: 878). Bulgaristan'da yaşayan araştırmacı Veysel Bayram da bu köyün varlığını doğruladı ancak çok az mülke sahip bir köy olduğunu ve Saçanlı adını yerece "Yunanistan'dan gelen" atılımında kullandığını belirtti.
Karban Saraylı			Bir mezra ya da köyden çok bir mevki adı olsa gerek.	Hayır
Kızılkeli Mevki			Tanın Dağ'ında bulunmaktadır. Tanın Dağ mevkiine "Cebel" adı da verilmektedir.	Evet
TT 470 (1509)	Sivari Bükü Mevki		Bu köyde gayri mülkler yapıyor. Aslında bir köy mü yoksa mevki mi olduğu anlaşılmemiştir. Darı Bükü'ne yakın bir yerleşim, TT 470'e göre Tatar Vıran, Akpınar ve Kavacak'ın "Darı Bükü" köyünün sınırları içinde kalmaktadır. Adında "bükü" kelimesi olduğuna göre bir dere ya da çay gibi bir akarsu kenarında bulunuyor olsa gerek. Sivari Bükü diye bir köy 1530'da gözetilmiyor İrene Beliceanu, "Sivari Bükü" mevkinin kabaca 1460'lar ile 1560'lar arasındaki mevcut kayıtlarda bulunmadığını ancak 1569 civarında yazıldığı düşünülen TT 470 no'lusu mülhissal defterde görüldüğünü ifade etmektedir.	Hayır

C. 16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka Sınırları İçinde, Trakya'da ve Balkanlarda Balaban Köyleri ·1530 (370-I)'de adı Sığırcılı'ya dönüşen "Balaban" köyü, Balabanlıların terk ettiği köy ya da köylerden biri olma ihtimali yüksektir. Daha sonraları Fatih Sultan Mehmed bu köyü, eşi Gülşah Hatun'a (Şehzade Mustafa'nın annesi) vakfetmişti (Gökbilgin, 1952: 319). Aslında "Savuçlu" ve "Sovuklu" diye anılan köyler (ki bunların diğer adı Sığırcılı olarak geçmektedir.) belki de ayrı köylerdir. Bu konuda ekte verdiğimiz listeye bakınız.

· 1530 (370-I)'de Dimetoka'ya bağlı Balabanlı Köyü, İpsala'ya bağlı Balaban Köyü ve 1519 Gelibolu Defteri'nde Harala'ya bağlı Balaban Köyü: 1530 (370-I)'de Dimetoka'ya bağlı olarak gözüken "Balabanlı" adlı köyün, Balabanlıların terk ettiği köy ya da köylerden biri olduğundan şüphe duymuyoruz. Ancak bu köyün günümüzde hangi köye karşılık geldiğini saptama noktasında ilk başta sıkıntı çektik. Nitekim günümüzde Uzunköprü'de Balaban Köyü vardır ancak bu köyün hemen kuzeyinde ve sadece 5 km uzağında "Balabankoru" adlı

bir köy ve yine Balaban Köyü'nün 15 km batısında "Balabancık Köyü" bulunmaktadır. Yani birbirine çok yakın Balaban adlı üç farklı köy bulunmaktadır. Dolayısıyla hangi köyün nereye denk geldiğini saptamak güçleşmekteydi. Neyse ki imdadımıza, yakın vakitte Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarafından yayımlanan 75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri yetmişmiştir. Bunun yanı sıra Tayyip Gökbilgin, 1511 tarihli bir vakfiyeden hareketle "Balabanlu" adlı köyün, "Balılı" ve "Balbalu" olarak da görüldüğünü ve bazı araştırmacılara göre "Lulu" adlı köy ile "Balabanlu" köyünün aynı köy olduğunun iddia edildiğini ancak buna katılmadığını ifade etmektedir. "Balbalu" olarak Çirmen Mirlivası Hüsrev Bey Vakfı'na ait bir köy olarak 1485 tarihli bir belgede kaydı geçmektedir. Kaynakları irdelememiz sonucu, 1530'da Dimetoka'ya bağlı "Balabanlu" adlı köyün günümüzde Uzunköprü'ye bağlı "Balabankoru" adlı köy olduğunu; 1530'da İpsala'ya bağlı "Balaban" adlı köyün günümüzde Uzunköprü'ye bağlı "Balabancık" Köyü olduğunu; ayrıca 1519'da Gelibolu Defteri'nde Harala'ya (Günümüzde Uzunköprü'ye bağlıdır ve şimdiki adı "Altinyazı"dır.) bağlı "Balaban" adlı köyün günümüzde Harala'nın (Altinyazı) 3 km kuzeybatısındaki ve yine Uzunköprü'ye bağlı "Balaban" köyü olduğunu saptamış oluyoruz. Nitekim günümüzdeki "Balabancık" Köyü, Altinyazı'nın batı-güneybatısındadır. Bu da, İpsala'ya bağlı olduğunun ve dolayısıyla Dimetoka'ya bağlı olmadığını bir göstergesidir (370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I, 2001: 90, 163; Gökbilgin, 1952: 391, 392; 75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri (925/1519), 2009: 38, 65). Bu üç köyün de Ergene Çayı'nın hemen sağ yamacında olduğunu vurgulamak gerekir. Bu yöreyle ilgili yaptığımız alan araştırmasında da ilginç bazı veriler elde ettik. 13 Ekim 2007 tarihinde Edirne Uzunköprü'ye bağlı İbriktepe yakınlarındaki "Balabancık" köyünde, köyün en yaşlı kişilerinden 1922 doğumlu Veysel Filiz'den derlediğimiz bilgiler şöyledir:

- Balabancık köyü çok eski bir köy. Balabancık Köyü en az 500 senelik bir köy.
- Bir Balaban Ağa varmış. Balabancık, Balaban-Koru ve Balaban köyleri ona aitmiş.
- Bizler Gacal'ız yani yerliyiz.
- Gacal "yerli hâlk" anlamına gelmektedir⁷⁸
- 1530 (370-I)'de "Tovici Balaban" olarak da geçen Turnacı Köyü: Cumhuriyetin ilk yıllarında "Turnaca" olarak kayıtlı idi. 1485 tarihli bir belgede "Turnacı" ve "Tovici Balaban" (Toyca Balaban) köylerinin aynı köyler olduğu vurgulanmaktadır (Gökbilgin, 1952: 243).

⁷⁸ (Özgül, 2007a: Özel Arşiv-Video Kaydı). Veysel Filiz ve köyde görüştüğümüz diğer kişiler, "Gacal" tanımlamasını yaparken kendilerini, bu yörede yaşamakta olan ve "muhacir", "göçmen", "Pomak" ya da "dağlı" olarak tanımlanan diğer topluluklardan farklı olduklarını özellikle vurgulamaktadırlar. Bu tanımlamayla aslında oldukça eski dönemlerden beri bu yörenin yerlisi olduklarının altını çizmektedirler. Trakya'daki nüfus hareketleri bu makalemizin konusu dışındadır ancak sadece Osmanlı'nın son yüzyılımı ve Cumhuriyet yıllarını bile ele aldığımızda, savaşlar ve mübadele sebebiyle bu yörede nedenli büyük nüfus değişimi olduğu görülecektir. Kaldı ki daha eski dönemlerden beri var olduğunu bildiğimiz nüfus hareketlerini de düşündüğümüzde bu yörede, erken dönemlerden beri yaşamakta olan hâlk kitlesine rastlama olasılığı düşüktür. Nitekim Gazi Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi çalışması için bu yöreye giden Ahmet İmam'ın 2004 yılı sonbaharındaki alan araştırması sırasında elde ettiği kayıtlardan da bunu anlayabiliyoruz. Ahmet İmam, Uzunköprü'deki Balaban Köyü ziyaretinde köyün yaşlılarıyla görüşmüştür. Bu görüşme kaydından hareketle bu köyde yaşayanların, köyün eski bir köy olduklarını ifade etmelerine karşın hemen hemen hepsinin 93 Harbi öncesi gelenlerden oluştuğu anlaşılmaktadır (Özgül, 2004b: Özel Arşiv-Video Kaydı).

1530'larda "Turnacı Nasuh" diye bir köy daha gözükmele beraber, ne öncesinde ne de hemen sonrasında bu adla bir köy saptayamadığımızdan Turnacı (Tovici Balaban) Köyü ile aynı köy olduğu kanaatini taşıyoruz. Osmanlı kroniklerinde Kosova Savaşı bahislerinde "İnce Balaban" ile birlikte "Tavica Balaban" adlı tarihsel karakterin yer aldığını vurgulamıştık. Hiç şüphe yok ki bu köy, kroniklerde adı geçen Tavica Balaban'a temlik edilmiştir.

- 1530 (370-I)'de Ferecik'e bağlı "Balabanlu" köyleri: 1530 tarihli Rumeli Muhasebe Defteri'nde Ferecik'e bağlı iki farklı "Balabanlu Köyü" kayıtlıdır. Ancak günümüzde Ferecik yakınlarında Balaban ya da Balabanlı adında bir köy bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu köylerin yerlerini saptamak güçleşmektedir. (370-I)'de zikredilen "Balabanlu" köylerinden biri 1530'lara gelindiğinde artık "Mir-ahur" ya da "Mirahor" olarak anılmaya başlamıştı. Hatta 1570'e gelindiğinde artık "Sekban" köyü olarak da anılmaktaydı. Ancak günümüzde ne Mir-ahur/Mirahor ya da Sekban adında Ferecik yakınlarında bir köy saptayamadık. Anlaşılan o ki bu adı da değiştirmiştir ya da köy tamamen ortadan kalkmıştır. Diğer "Balabanlu" köyü ile ilgili olarak Ferecik'e bağlı Koyun-eri Köyü'nden hareketle yerini yaklaşık olarak saptayabiliyoruz. Hicri 925 tarihli (Miladi 1519) tahrir defteri sayfa 405'de "Kodere-eri" ya da "Koyun-eri" olarak anılan köyle ilgili şöyle bir kayıt bulunmaktadır: "*Karye-i Koyun-eri mezkûr Balabanlu köyüne eküb öşr verirler*" (370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I, 2001: 30, 31, 90, 106, 110, 163). Dolayısıyla bu Balabanlu Köyü, Koyuneri Köyü yakınlarında olmalıdır. 1530'da Koyuneri olarak görünen köy, günümüzde Türkçe "Koyunyeri", Rumca "Provatonas" olarak anılmaktadır. Bu çevrede günümüzde bulunan köyleri geçmiştekilerle karşılaştırdığımızda ikinci olarak zikrettiğimiz Balabanlu Köyü'nün, Türkçe "Teke" olarak bilinen günümüzde Rumca adı "Tavri" olan köy olması gerektiği sonucuna vardık.⁷⁹

- 1530 (370-I)'da Zağra-i Eskihisar Kazasına bağlı "Balabanlu" Köyü: Bu köy 1530'larda "Sekbanlu" ya da "Tomar Koşanlı" olarak da anılmaktaymış. Meriç Nehri'ne 1 km uzaklıkta ve günümüzde "Velikan" olarak anılan bu köy Bulgaristan'ın "Dimitrov-grad" kentinin 12 km batısında yer almaktadır (370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I, 2001: 90, 116, 119, 163; Acaroğlu, 2006; 94; Google Earth, 2010).

- 1507 Tarihli Vakfiye'de "Şehid Balaban" adlı yer: Tayyip Gökbilgin'in yayımladığı vakfiye'de Hasköy-Çirmen yakınlarında Büyük Göçbeyi Köyü ile Kozpınar adlı çay arasında "Balaban Meşhedi" yani "Şehid Balaban'ın gömüldüğü yer" anlamında bir mevkiiden bahsedilmektedir (Gölbilgin, 1952: Vakfiyeler Kısmı, 56).

- 1530 (370-I)'de Filibe Kazası'na bağlı "Balabanlu" Köyleri: 370-I'de Filibe'ye bağlı iki adet Balabanlu Köyü bulunmaktadır. 1530'da bunlardan biri "Korucu Koşan" ve "Hamidlü" adıyla

⁷⁹ Delibalta, 2001a; Delibalta, 2001b; Google Maps, 2010; Google Earth, 2010; Millet Gazetesi Web Portalı-Yunanistan Batı Trakya Türk Köyleri Haritası, www.millet.gr/images/harita.jpg, 1 Aralık 2009; Evros İli ve İlçeleri Hakkında Bilgi, tr.wikipedia.org/wiki/Evros_(il), 01 Aralık 2009

da anılırken diğeri "Çiflik-i Kurd Şeyh" ya da "Çiflik-i Kurd İnce" adlarıyla da anılmaktaydı (370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I, 2001: 90, 93, 107). Ancak her iki köy için ilgili kayıtlar dikkatli incelendiğinde 1570 tarihli bir başka defterdeki bilgilerde "Balabanlu" isminin geçtiği yani daha sonradan bu köylerin "Balabanlu" olarak da anılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Bu köylerin lokasyonlarını ve eğer mevcutsa günümüzdeki yeni adlarını saptayamadık. Dolayısıyla bu köyler, en azından Anadolu'ya göçen Balabanlılarla ilgili değildir. Ancak geride kalmış olan Balabanlılarla ilgisi olabilir. Fakat bu durumu netleştirebilecek nesnel bilgilere şimdiye kadar ulaşamadık.

- 1530 (370-II)'de Yenice-i Zağra Kazasına Bağlı Balabanlı Köyü: Bu köy günümüzde Bulgaristan'ın Eski Zağra şehir merkezinin 25 km kuzeydoğusunda bulunan yeni adı Edrevo olan köydür (370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) II, 2002: 68, 144; Acaroğlu, 2006: 93; Google Earth, 2010).

- 1530 (370-I)'de Çorlu Kazası'nda Balabanlu Köyleri: Çorlu'ya bağlı iki adet Balabanlu Köyü gözükmektedir. Biri "Kara Güvendik" adıyla da anılmaktadır (370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I, 2001: 134). Günümüzde Çorlu-Muratlı'ya bağlı Balabanlı Köyü bulunmaktadır (Google Earth, 2010). Kara Güvendik olarak da anılan Balabanlu Köyü'nün yerini ve günümüzdeki adını saptayamadık.

- 1530 (370-II)'de Silistre ve Niğbolu Livası İçinde Balaban Adlı Yerleşim Birimleri: Silistre Livası'nda Hırsova Kazasına bağlı Balaban Köyü, Varna Kazası'na bağlı Balaban-kuyusu mezarası, Yanbolu Kazası'na bağlı Balabanlu Köyü ve mezarası, Karin-ovası Kazası'na bağlı ve Saru-Mahmud ya da Hacı Mahmud olarak da anılan Balabanlu Köyü, Silistre Kazası'na bağlı ve Radovan olarak da anılan Balabanoğlu Kuyusu Köyü, Varna Kazası'na bağlı Demüroğlu Balaban Kuyusu mezarası, Yanbolu Kazası'na bağlı Hacı Balabanlı mezarası bulunmaktadır. Niğbolu Livası'nda Şumnu Kazası'na bağlı Balabancı Köyü, Çernovi Kazası'na bağlı Balabanlı Köyü de bulunmaktadır (370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) II, 2002: 75, 78, 80, 89, 97, 147-149, 151, 152). Aslında biraz daha eski bir belgede Silistre bölgesindeki bazı ilgili kayıtlara ulaşıyoruz. Tayyip Gökbilgin'in yayımladığı 1507 tarihli bir vakfiyede Silistre bölgesiyle ilgili olarak Prevadi yakınlarında "Balaban Konuğu" ve "Balaban Kayası" adlı yerler bulunmaktadır (Gölbilgin, 1952: Vakfiyeler Kısmı, 24, 26). Nitekim günümüzde başta Hacı Balabanlı olmak üzere yukarıda verdiğimiz köylerle örtüşen birçok köy, Bulgaristan'da mevcudiyetini korumaktadır ancak günümüzde isimleri Bulgarca'dır. (Acaroğlu, 2006: 92, 93, 330, 388, 1020, 1030).

- 1530'da Batı Trakya'da (Gümülcine, Yenice-i Karasu, Drama, Nevrekep) Balaban adlı yerler ve coğrafi adlar: Gümülcine'de Balabanlu Köyü, Balabanlu Çeltük Nehri, Özbeyli olarak da anılan Balabanlu Köyü ve ayrıca bizim için önemli bir veri olan "Delüce Balabanlu" Köyü, Yenice-i Karasu'da Balabanlu Köyü ve Saru Balabanlu Köyü, Nevrekep Kazası'nda Kutluca olarak da anılan Balaban Değirmeni Mezrası, Drama Kazası'nda Tıkilova olarak da anılan Balaban Köyü ile Brodilova olarak da anılan Balaban Köyü bulunmaktadır. "Balabanlu

Çeltük Nehri" kaydından hareketle Balabanlı Cemaati'nin Gümülcine yakınlarında bir nehre isim verilebilecek kadar erken dönemden beri bu yörede yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca "Delüce Balabanlı" Köyü de oldukça manidardır. Deli Balaban'ın Batı Trakya'daki fetihlerde yer aldığını anımsatmak gerekir. Bunun yanı sıra nesnel olarak Balabanlıları cemaat olarak bu dönemde Gümülcine'de saptamamız, birçok soru işaretini ortadan kaldırmaktadır. Dimetoka'ya en yakın ve Batı Trakya'daki görece büyük merkezlerden biri olan Gümülcine'de nesnel olarak Balaban Cemaati'ni saptıyor olmamız, bir zamanlar Balabanlıların Balkanlar'daki varlığının şüphe götürmez tarihsel gerçeklik olduğunu ispatlamaktadır. Bu belgeyi ve belge ile ilgili yorumu ileride sunacağız (167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri I (937/1530), 2003: 46, 57, 61, 85, 138, 139). Günümüzde hâlen bu yörede biri Balabanlı (Rumca adı Vaniano) diğeri Balaban (Rumca adı Dialampi) olan iki köy bulunmaktadır.⁸⁰

• 1519'da Gelibolu Livası'nda Balaban Köyleri ve Balaban adlı yerler: Bu köylerden Harala Kazası'na bağlı olanı biraz önce vurgulamıştık. Bu köyün dışında oldukça dikkat çekici bir yer vardır ki Osmanlı kroniklerinde ilk fethedilen yerlerden biri olarak adı geçer. Burası "Ot-göklük" köyüdür ki 1519'daki kayıta Abı Nahiyesi'ne bağlı "Balabancık" olarak da anılmaktadır (75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri (925/1519), 2009: 38, 65). Bu da oldukça manidardır. Yeri gelmişken Osman Bey'in ve Orhan Bey'in adamlarından Balaban/Balabancık Bey'i ve İdris-i Bitlis'i de Rumeli'ye Süleyman Paşa ile birlikte geçtiği söylenen "Balabancıköğlü" bahsini yeniden anımsatmak isteriz. Ruhi Tarihi'nde fethedilen yer adı olarak ilk zikredilen mekân adı "Odgönlek" kalesidir (Ruhi Tarihi, 1992: 385). Aşıkpaşazade Tarihi'nde ise Gelibolu fethinden sonra adı geçer (Aşıkpaşazade, 2003: 109). Günümüzde hâlen Malkara yakınlarında bu köy mevcuttur. Günümüzde burada bir kale saptayamadık ancak hemen 5 km batısında Kocakale olarak anılan bir kale bulunmaktadır. Belki de fethedilen kale burasıdır (Google Earth, 2010; Adım Adım Türkiye Yol Atlası/ Rehber; 2008: 16). 1519'da yine aynı yörede (Abı Nahiyesi'nde) "Balta Balaban" adlı bir köy kayıtlıdır. Karı-yaya Nahiyesi'nde (Gelibolu yarımadası üzerinde) Derzi Bayezidli Köyü'nde "Hâlil bin Balabancık" adlı bir çiftlik bulunmaktaydı. Evreşe yakınlarında Sekban-ı Küçük Köyü'nde "Hamza-i Balabanlı" adlı bir çiftlik kayıtlıydı. Bolayır'da Doğan Arslan Köyü'nde "Yunus bin Balaban" çiftliği vardı (75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri (925/1519), 2009: 38, 42, 43, 53, 65).

Yukarıda belirttiğimiz yörelerde onlarca Balaban adlı şahsa rastlıyoruz. Hem bu yörelerde hem de Balkanlarda diğer yörelerde Balaban adlı onlarca şahsı ve yine onlarca Balaban-Balabanlı adında köyleri saptamaktayız. Hatta 1432 tarihi Arnavutluk Sancağı Defteri'nde ve 1454 tarihli Tırhâlâ Sancağı Defteri'nde de onlarca benzeri veri bulunmaktadır (ki bu iki kaynak bilinen en eski tarihli defterlerdendir) ancak tüm bu verilerin değerlendirilmesi şu an için pratik olarak mümkün değildir.⁸¹ Tüm adı geçen Balaban Köyleri'nin, takibini

⁸⁰ Batı Trakya'daki Türk Köyleri Haritası, <http://www.lithoksou.net/turkimap.html>, 1 Aralık 2009

⁸¹ Bu konuda kısa bir yorum yapmak gerekirse; Selanik'in zaptından sonra (1430) başta Vardar Yenice'si olmak üzere Batı Trakya'daki başka şehirlerden hâlık Selanik'e sürülmesi ve yine gönüllü olarak buralara yerleşmesi çerçevesinde bir kısım Balabanlılar'ın, Tırhâlâ Sancağı civarında yerleşmeye başladıkları düşünülebilir. Benzer

yaptığımız Balaban cemaati ile ilgisi olduğu iddia edilemeyeceği gibi Balaban adlı şahısların hangilerinin yine takibini yaptığımız Balaban Cemaati ile ilintili olduğunu saptayabilmek şimdilik imkân dâhilinde değildir. Balabanlılar hakkında şimdiye kadar elde ettiğimiz verileri değerlendirdiğimizde Trakya ve yakın çevresine yoğunlaşmamızın gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede yine bu bölge ile ilgili olarak Hava Selçuk tezinde, ilginç bazı veriler sunmaktadır. 1433-1455 yılları arasında yazılmış MAD 231 No'lu Premedi ve Görice Mufassal Tımar Tevcih Defteri'nde "Serezli Balaban'ın oğlu Hızır'a" verilmiş tımar bulunmaktadır. Rumeli içinde bu dönemde Dimetoka'dan Premedi-Görice taraflarına göç olduğu da bilinmektedir. Ayrıca Dimetoka ve Edirne çevresiyle ilgili bilgilerin yer aldığı 1454'den önce yazıldığı düşünülen MC 0/89'da yer alan "Balabanlı Köyü" kaydı, asli olarak merccek altına aldığımız yöredeki en eski tarihli toponimik veriyi sunmaktadır (Selçuk, 2002: 52, 56, 137, 184). Her hâlde bu veri ile birlikte yukarıdaki diğer verileri ele aldığımızda ve bir yer adının oluşması için yeterince uzun bir süre geçmesi gerektiğini de düşündüğümüzde, Dimetoka ve çevresinde 14. yüzyılın sonlarından itibaren Balaban/Balabanlı adlı köylerin oluşmuş olduğu rahatlıkla iddia edilebilir. Bu bağlam ile şimdiye kadar ortaya koyduğumuz Balabanlılarla ilgili diğer tarihsel veriler ve argümanlar, Dimetoka çevresinde Balabanlıların 14. yüzyıl ile 15. yüzyıl arasındaki varlığını teyit eder.

16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka ve Çevresinde Balaban Köyleri

çerçeve Arnavutluk için de çizilebilir. (Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid, 1987; Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Tırhâlâ, 2001; Selçuk, 2002: 69, 70)

III. Savcı Bey, Savcı'nın Oğlu, İnce Balaban ve Dimetoka

A. Savcı Bey Ayaklanması ve Dimetoka

Osmanlı tarihinin karanlık noktalarından biri I. Murad'ın oğlu Savcı Bey'in babasına karşı ayaklanmasıdır. Nedeni günümüzde hâlâ anlaşılammış bu ayaklanma girişimi, gizemini korumaktadır. Ahmedi, Düsturname-i Enveri ve Aşıkpaşazade gibi erken dönem Osmanlı kroniklerin bu konuda sessiz kalmaları, konuyu daha da ilginç kılmaktadır. Fatih Sultan Mehmed döneminin sonlarına kadar bu olayın üstünün örtülmeye çalışıldığı sezinlenmektedir. Nitekim Savcı Bey ayaklanması konusuna ilk defa, II. Bayezid döneminde İdris-i Bitlisi tarafından kaleme alınmış Heşt Bihışt adlı eserinde parmak basılmaktadır (İdris-i Bitlisi, 2008a: 357-361). Daha sonraki kroniklerde de -ki İdris-i Bitlisi'nin aktardıklarını genel anlamda tekrarlayanın ötesinde pek fazla farklı bilgi sunmamaktadırlar- Savcı Bey ayaklanmasından bahsedilmektedir (Hoca Sadettin Efendi, 1992a: 156-158; Solakzade, 1989: 51, 52; Münecimbaşı, 1995: 116, 117).

II. Bayezid döneminden önce yazılmış kroniklerde Savcı Bey ayaklanmasının yer almaması ilginçtir. Acaba Fatih döneminin sonlarına kadar Osmanlı tahtını rahatsız eden Savcı Bey'le ilgili bir tarihsel arka plan mı vardı? Bu rahatsızlık bir tür iktidar mücadelesi ya da Osmanlı için o denli yaşamsal sıkıntı yaratan bir durum muydu? Şeyh Bedreddin ayaklanması gibi önemli bir ayaklanma (hem de fetret döneminde ortaya çıkmış bir ayaklanma) kroniklerde yer alırken, neden Savcı Bey ayaklanması hakkında II. Bayezid dönemi öncesinde yazılmış (ya da en azında Fatih'in etkinliği sırasında yazılmaya başlanmış) kroniklerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır? Acaba Fatih'e kadar etkisi süren ve Savcı Bey'le ilgili bir tür siyasal sıkıntı mı vardı?

Savcı Bey ayaklanmasından bahseden Osmanlı kronikleri ile Rum kronikleri arasında temel bazı farklılıklar bulunmaktadır. Osmanlı kaynakları ayaklanmanın yeri olarak Bursa'yı işaret ederken, Rum kronikleri Trakya'yı göstermekte ve Savcı Bey'in yenilgiden sonra Dimetoka'ya kaçtığını belirtmektedir. Osmanlı kronikleri 1385 tarihinde ayaklanmanın gerçekleştiğini ifade ederken, Rum kronikleri 1374 yılına işaret etmektedir. Chalkokondyles, Dukas ve Franzes'in eserleri bu kroniklerdendir. Rum kroniklerine göre Savcı Bey, dönemin Bizans prensi IV. Andronikos'la beraber bu ayaklanmaya kalkışmıştı. Bizans prensi de kendi babası V. Ioannes'e karşı ayaklanmıştı. Ancak Osmanlı kroniklerinde Savcı Bey ile Bizans prensi arasında bir ilişki den bahsedilmez. Nitekim Osmanlı kronikleri ayaklanmanın Bursa yakınlarında gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Rum kroniklerine göre İstanbul yakınlarında Appicridium/Aprisidion/Apikridion denen yerde Savcı Bey ve Andronios karargâhlarını kurarlar. Bunun üzerine I. Murad ve Bizans İmparatoru, oğullarının bu hareketini bastırmak üzere harekete geçerler. Savcı Bey ve prens Dimetoka'ya kaçarlar. Hâtil İnalıcık, bir Rum kroniğine göre Savcı Bey'in on ay on gün I. Murad'dan kaçtığı bilgisini aktarmaktadır. Burada yakalanan şehzadelerin gözlerine mil çekilerek kör edildiği ifade edilmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Rum kroniklerinin daha sağlıklı bilgi verdiğini düşünmekte ancak olay

tarixinin 1385 olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu noktada Münecimbaşı diğer Osmanlı kroniklerinden farklı olarak şu bilgiyi vermektedir: “*Savcı Bey, Yıldırım Bayezid zamanında ölünceye kadar gözleri kör olarak kaldı.*”. Vurgu yapılan Rum kronikleri İdris-i Bitlisi'nin Heşt Biliş'tinden en az 30 yıl önce yazılmışlardı. Bizans kaynakları ayaklanmanın geçtiği yöre hakkında doğru bilgi verirken niçin olayın tarihini 1374 yılı olarak vermişlerdir? Aslında bu soruya şimdye kadar net bir açıklama getirilememiştir. Acaba Savcı Bey 1374'de ilk, 1385'de ise ikinci defa mı ayaklanmıştı? 1374 yılı konusuna Osmanlı Tarihi araştırmacılarının bazıları itiraz etmekte ve 10 yaşlarında olan bir şehzadenin 1374'te ayaklanma çıkartamayacağını iddia etmektedirler ancak bu çıkarım Osmanlı kaynaklarında Savcı Bey'in, I. Murad'ın ortanca oğlu olduğu bilgisinden hareketle elde edilmektedir. Ya Dukas haklıysa yani Savcı Bey hakikaten I. Murad'ın en büyük oğluysa? Ancak bu noktada hemen haklı olarak tarih araştırmacıları, Savcı Bey ayaklanması bahsinde Dukas'ın hata ile “Gündüz” ismini kullanmasını gösterip bu konuyu da yanlış aktardığını iddia edeceklerdir. Ayrıca neden bir başka kente değil de Dimetoka'ya kaçtılar? Belli ki burada kendilerini destekleyen ya da destekleyeceklerini düşündükleri bir kitle vardı (Gökbilgin, 1997: 251-253; Hammer, 2010: 98, 99; Münecimbaşı, 1995: 117; Dukas, 2008: 7, 8, 36; Uzunçarşılı, 2008: 142, 143, 259, 260; Jorga, 2005: 235; ; İnalçık, 2006: 159; Afyoncu, 2007: 168-171). Savcı Bey ayaklanması konusu 14. yüzyıl sonu ile 15. yüzyıl başlarında yazılmış farklı belge ve kaynakların ortaya çıkmasıyla ancak çözülebilecek gibi görünmektedir. Bu noktada bizim aslında gelmek istediğimiz nokta, Balabanlıların sözlü tarih anlatımlarındaki Savcı Bey isyanına destek verilmesi olgusu ile İnce Balaban bahsi arasındaki anakronizm ya da çelişkidir.

B. Savcıoğlu, Fetret Devri ve Balaban

Savcı Bey isyanı ile ilgili bahse, daha önceki çalışmamızda yer vermiştik (Özgül, 2005: 39-46). O dönemde İnce Balaban ile Balabanlılar arasındaki bağ, netlik kazanmamıştı. Bu makale çerçevesinde ortaya koyduğumuz nesnel bilgi, belge ve yaklaşımlarla İnce Balaban'ın artık o devrin (14. yüzyıl sonu - 15. yüzyıl başı itibarıyla) Balabanlıların lideri olduğunu konusunda herhangi bir şüphe kalmamıştır. Ancak bu durumda İnce Balaban'ın Savcı Bey isyanına katıldığını kabul etmek olanak dışı gibi gözükmektedir çünkü Savcı Bey İsyanı'ndan sonraki tarihlerde İnce Balaban'ın, Osmanlı ile işbirliğine devam ettiğini ve bir Osmanlı beyi olarak Kosova Savaşı'na katıldığını hatta daha sonraki 10-15 yıl boyunca da farklı birçok olayda adını nesnel olarak saptayabiliyoruz.⁸² 15. yüzyılın başlarına kadar şu veya bu şekilde Osmanlı ile beraber hareket eden İnce Balaban, nasıl oluyor da Savcı Bey isyanına katıldığı hâlde fark edilmiyor ve cezalandırılmıyor? Belki de hakikaten cezalandırılmıştı. Eğer öyleyse bir şekilde tarihsel metinlerde adı geçmiyor ya da farklı bir adla anılıyor olabilir mi? Savcı Bey İsyanı ister Rum kroniklerinde ifade edildiği gibi 1374 ya da Osmanlı kaynaklarında yer aldığı gibi 1385 yılında gerçekleşmiş olsun, her iki durumda da bu ve benzeri sorgulamaları yapmamız gerekmektedir. Tam bu noktada Kahraman Özgül'ün aktardığı bir sözlü tarih bilgisi, durumu aydınatabilecek bir veri gibi durmaktadır. Kahraman Özgül Savcı Bey'in

⁸² Bu argümanları ileride sunacağız

“Savapolos” olarak da anıldığını ifade etmektedir.⁸³ Ancak bu kelimenin anlamını çözene kadar devam eden argümanlar ile ilişkilendirmemiz doğal olarak mümkün olmamıştı. Neyse ki bu konuda imdadımıza Prof. Dr. Machiel Kiel ve Fatih devri Rumca kroniklerden Yorgios Sfrancis’in anılarını Türkçe’ye çeviren Doç. Dr. Levent Kayapınar’ın bize aktardığı bilgi ve devamında bulduğunuz nesnel veriler yetiştirdi. Hem Kiel hem de Kayapınar’la yaptığımız görüşmelerde -ki her iki akademisyenin de ortaçağ Rumcası’na hâkim olduklarını ifade etmek gerekir- “Savapolos” kelimesinin “Savcı’nın oğlu” anlamına geldiğini ifade edilmiştir.⁸⁴ Dolayısıyla şöyle bir soru gündeme gelmektedir: “Acaba “Savapolos” ifadesi ve ardından Savcı Bey ayaklanması ile Balabanlıların kastettiği olay acaba Savcı Bey’in oğullarından birinin içinde yer aldığı bir ayaklanma mıydı?” Tarihsel metinler içinde Savcı Bey’in herhangi bir oğlundan bahsedilmekte midir? Eğer bir oğlu varsa ve yine eğer bir ayaklanma ile ilişkili olarak kayıtlarda geçiyorsa, aynı olay bağlamında İnce Balaban’la ilgili bir veri mevcut mudur?

Etimolojik çıkarım, çerçeveyi genişletmemize olanak tanımaktadır. Başta Châlkokondyles Kroniği ve Kostenecki’nin Stefan Lazareviç Biyografisi olmak üzere batılı bazı kaynaklarda “Savcı’nın oğlu” ya da “Savcıoğlu” ifadesi geçmektedir. Bu arada saptamalarımıza göre Osmanlı kroniklerinde bir-iki istisna harici hiçbirinde yine Savcı Bey’in oğlu hakkında bir bilgiye rastlanmaması, konuyu daha da ilgi çekici yapmaktadır. Osmanlı adeta, Savcı Bey ya da oğullarıyla ilgili anısını silmeye çalışmış gibi gözükmektedir. Ruhi Tarihi ve çoğunca onu tekrarlayan Neşri Tarihi bu konuda istisnadır. İşin ilginç Ruhi’de ve Neşri’de, Savcı Bey ayaklanması hakkında tek kelime edilmezken fetret devrinde Musa Çelebi bahsinde

⁸³ Bu bilgiyi derlediğimiz anda hakikaten şaşkınlık yaşadığımızı ifade etmek isteriz. İlkokul 3. sınıfa kadar okumuş, hayatının çoğu Erzincan Hınzoru Köyü’nde geçmiş ve yaşamı boyunca Alevilik’le ilgili birkaç kitap haricinde kitap okumamış bir kişiden böylesi bir bilginin derlenmesi oldukça dikkat çekicidir. Nitekim bu konuda oldukça şüpheli davranıp hem Şubat 2006’da İstanbul’da hem de Ağustos 2009’da Hınzoru Köyü’ndeki görüşmelerimizde Kahraman Özgül’ün, bu bilgiyi bir kaynaktan okuyup okumadığını birçok defa sorarak öğrenmeye çalıştık. Nitekim bu konuda yegâne ipucu, Abdullah Ziya Kozanoğlu’nun tarih romanında bulunmaktadır. Doğal olarak buradan ya da benzeri bir başka kaynaktan bu bilgiyi öğrenmiş olabileceğini düşünmek ya da böylesi şüphe içine düşmek oldukça doğaldır. Savcı Bey romanının ilk baskısını sayfa sayfa kendisine göstererek bu kitabı okuyup okumadığını sorduk. Tüm bu görüşmeler özel arşivimizde video kaydı olarak bulunmaktadır. Sonuç itibarıyla böyle bir kitabı daha önce hiç görmediğini ve bu ve benzeri bir kitabı okumadığını, bu bilgiyi, diğer bilgiler gibi kendi gençlik döneminde büyüklerinden öğrendiğini ifade etmiştir. (Özgül, 2006b: Özel Arşiv-Video Kaydı; Özgül, 2009a: Özel Arşiv-Video Kaydı). Nitekim birazdan aktaracağımız nesnel bazı veriler ve etimolojik çıkarımlar da bu durumun tesadüf, uydurma ya da sonradan öğrenilmiş olmadığını güçlendiren veriler olarak karşımızda durmaktadır.

⁸⁴ Katıldığımız bir sempozyumda sunduğumuz bildiride, Yunanca öğrenmekte olan bir dostumuzdan hareketle Savapolos kelimesinin ne anlama gelebileceğine dair bilgi sunmuştuk. Burada “Sava”nın İbranice bir kelime olduğunu “polos”un da “oğlu” anlamına gelebileceğini dolayısıyla “Sava’nın oğlu” gibi bir anlama gelebileceğini ifade etmiştik. Daha sonrasında Sava’nın İbranice’de “dede” anlamına geldiğini öğrendik ancak tüm bu bilgiler herhangi bir yere oturmadığı gibi konuyla alakası olmayan bir çıkarım gibi durmaktaydı (Özgül, 2007b, 1413). Nihayetinde bu konuda ortaçağ Rumcası’na hâkim uzmanlardan bu kelimenin etimolojik alt yapısını öğrenmemizin daha sağlıklı olacağı kanaatine vardık. Kahraman Özgül ilgili kelimeyi “Savapolos” olarak zikretmiştir. Machiel Kiel ve Levent Kayapınar “Savcı’nın oğlu” anlamına gelen kelimenin “Savapolos” olduğunu vurgulamıştır. Yani “v” harfinden sonra “o” harfi olması gerektiği söylenmiştir. Yaklaşık 600 yıl önceki bir olayla ilgili kelimenin, sözlü tarih geleneğinde böylesi ihmal edilebilir bir farklılıkla anımsanması bile başlı başına takdire şayan bir olaydır. Nitekim Balabanlılar tarafından “Dimetoka” kelimesinin de “Dimotoka” gibi söylendiği de görülmektedir. Dolayısıyla Savapolos-Savopolos arasındaki bu farklılığın, önemli bir farklılık olmadığı rahatlıkla iddia edilebilir.

“Savcı'nın oğlu”ndan bahsedilmektedir. Tam zıt şekilde İdris-i Bitlisi ve sonraki kroniklerde ise Savcı Bey ayaklanması konu edinilirken Savcı Bey'in oğlundan bahsedilmez (Ruhi Tarihi, 1992: 432; Neşri Tarihi, 1995: 513).

Doğrudan Savcı Bey'in oğulları hakkında neredeyse tek çalışma Franz Babinger'e aittir. Babinger batılı kaynakları kullanarak Savcı Bey'in oğlunun adının Murad olduğunu ve onun da Orhan ve Davud adlı iki oğlunun olduğunu iddia etmektedir. Murad'ın -belki de babası ile birlikte gözleri kör edildiğinden- kör imparator “Caecus imperator Turcorum” olarak anıldığını söylemektedir. Ancak Savcı'nın oğlu/oğulları konusunda tarih araştırmacıları arasında bir uzlaşma sağlanamamış ve nitekim İsmail Hakkı Uzunçarşılı kitabında Osmanlı Hanedanı Soy Cetveli'nde Savcı Bey'in oğlu olarak sadece Davud'u göstermiştir.⁸⁵

Bu konularda temel kaynak yine Châlkokondyles'dir. Hammer, Jorga ve Kasritsis yine Châlkokondyles ve Kosteneçki başta olmak üzere batılı belge ve kaynaklardan hareketle “Savcı'nın oğlu”ndan bahseder. Fetret döneminin hemen başlarında Yıldırım Bayezid'in oğullarının dışında Savcı Bey'in oğlu da, Osmanlı tahtında hak iddiasında bulunmakta ve/veya diğer ülkeler tarafından belli politik amaçlar için Osmanlı'ya karşı koz olarak tutulmakta ve desteklenmekteydi (Uzunçarşılı, 2008: 448, EK: Osmanlı Hanedanı Soy Cetveli; Gökbilgin, 1997: 251-253; Hammer, 2010: 270; Jorga, 2005: 247, 290).

Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nın ardından ölümü ile geride Süleyman, İsa, Musa, Mehmed, Mustafa ve Kasım adlı oğulları kalmıştı. Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen Timur, Anadolu beylerine ait toprakları Osmanlı'dan alıp eski sahiplerine iade etmiş, geri kalan yerleri de Bayezid'in oğulları arasında paylaşmıştı. Fetret devri olarak anılan bu dönemde özellikle Süleyman, İsa, Musa ve Mehmed arasındaki savaşlar ön plana çıkar (Başar, 1995: 480-482). Timur'un katliamından kaçan Anadolu Türkleri; Ceneviz, Fransız ve Venedik gemilerini kiralayarak Anadolu yakasından Trakya'ya geçiyorlardı. Emir Süleyman; taraftarı ve destekçisi olan Stefan Lazareviç, Çandarlı Ali Paşa ve onun kardeşi ile birlikte o dönem Rumeli Beylerbeyliği'ne getirilen “Balaban Bey” tarafından Edirne'ye götürüldü ve burada hükümdar ilan edildi (Jorga, 2005: 294; Başar, 1995: 480-482).

İlk etapta Anadolu'da İsa Çelebi'nin ve sonrasında Rumeli'de de Süleyman Çelebi'nin ortadan kalkmasıyla taht mücadelesi, Mehmed Çelebi ile Musa Çelebi arasında devam eder. Musa Çelebi, Emir Süleyman'ı destekleyen Bizans imparatoru Manuel ile mücadeleye girer. Zamanında Emir Süleyman, İmparator'a rehine olarak kendi oğlu Orhan Çelebi'yi bırakmıştı. Musa Çelebi'nin İstanbul üzerine geldiğini öğrenen İmparator Manuel, Süleyman'ın oğlu Orhan Çelebi'yi Stefan Lazareviç'in yeğeni George Brankoviç'in yanına Silivri'ye göndererek Musa Çelebi'nin İstanbul kuşatmasını kaldırmasını sağlamıştır. Hatta

⁸⁵ (Babinger, 1957: 297-311; Gökbilgin, 1997: 251-253; Uzunçarşılı, 2008: 448, EK: Osmanlı Hanedanı Soy Cetveli). Hakikaten de şimdiye kadar incelediğimiz kaynaklardan hareketle yegâne ikna olunabilecek sonuç, Uzunçarşılı'nın ortaya koyduğu sonuçtur. Ancak Babinger'in makalesinin ve makalede kullandığı kaynakların detaylı tetkikine de ihtiyaç vardır.

ilgili kaynakta George Brankoviç'in, Silivri'de tedavi gördüğü de söylenmektedir.⁸⁶ Belki de Silivri'ye ulaştıktan sonra burada hastalanmıştı. Stefan Lazareviç'in yeğeni olan George Brankoviç, Musa Çelebi tarafından öldürülme endişesiyle Selanik'e gider. Kastritsis aslında Selanik'e gönderilme planının Bizans imparatoru Manuel, Stefan Lazareviç, Lazareviç'le işbirliği yapan Osmanlı Beylerinden Köstendil Hükümdarı Yusuf ile Kraište Voyvodası Paşa Yiğit ve ayrıca Osmanlı'da tahta talip olan yani Osmanlı tahtında hak iddia eden "Savcı'nın oğlu"nun planı gibi gözüktüğünü ifade etmektedir. Yeğenine destek için Lazareviç, Paşa Yiğit ve Yusuf Bey'in birliklerinin desteklediği ordusu ile birlikte "Savcı'nın oğlunu" Selanik'e gönderir. Hatta Musa Çelebi Rumeli'deyken kendisine karşı harekette bulunduğundan dolayı Paşa Yiğit'i ve Yusuf Beyler'i Dimetoka'da hapse atmıştır ancak bir şekilde her ikisi de kaçıp tutsaklıktan kurtulmuşlardır. Stefan Lazareviç ve beraberindekilerin asıl amaçları, kuşatma altındaki Selanik'e girmek ve Savcı Bey'in zamanında dostu olan asi Andronikos'un oğlu Bizans despotu John (VII)⁸⁷ ile güçlerini birleştirmektir. Bu çerçevede "Savcı'nın oğlu", Osmanlı tahtının meşru varisi olarak Musa Çelebi'nin ordusuyla yüzleşecektir. Başarı kazandığı takdirde "Savcı'nın oğlu" Osmanlı'nın hükümdarı olarak ilan edilecektir. Osmanlı ordusundan Paşa Yiğit ve Yusuf'un birliklerinin kendilerine katılmış olmasının, Musa Çelebi kuvvetlerine karşı zafer kazanma olasılıklarını artırıcı bir etken olarak görmekteydiler. Ancak bu plan işlemedi. Plandan habersiz olan George Brankoviç çoktan Selanik'i terk edip Sırbistan'a doğru kaçmaya başlamıştı. Ancak hedefine ulaşmadan yolu üzerinde Musa Çelebi'nin destekçisi olan ve yine Musa olarak anılan biri tarafından engelleneceği bilgisini aldığından Selanik'e geri döndü. Bir şekilde Stefan Lazareviç'in birlikleriyle buluşup beraberce Sırbistan'a geri döndüler. Doğal olarak "Savcı'nın oğlu" ortada kalmış oldu (Başar, 1995: 480-482; Kastritsis, 2007: 180-186; Kostenecki, 2008: 79-82). Tam bu noktada Jorga ilginç bir bilgi aktarmaktadır. İstanbul'dan Selanik'e gelen "Savcı'nın oğlu"nun "Davud" ismiyle anıldığını ve onunla beraber lalası olan "Balaban"ın da Selanik'e geldiğini ifade etmektedir (2005: 316).

Ruhi Tarihi'nde ve tekraren Neşri Tarihi'nde Savcı Bey'in oğluyla ilgili olarak bir bilgi yer almaktadır. Bu bilgi, Çelebi Mehmed'in Musa Çelebi'yi ortadan kaldırmasının anlatıldığı bahiste geçmektedir. Daha önce Emir Süleyman'ı desteklemiş olan Rumeli'deki beylere karşı hasmane tavırlar sergileyen Musa Çelebi, tepki çekmeye başlar. Giderek tüm Rumeli beyleri, başlarına kötü şeyler geleceğini düşündüklerinden Musa Çelebi'ye karşı girişimde bulunmaya ve Çelebi Mehmed'le taraf olmaya başlarlar. Yavaş yavaş etkinliği azalan Musa Çelebi, sahip olduğu desteği kaybeder. Rumeli'de Paşa Yiğit, Barak Bey, Tırhâlâ Beyi Sinan, Evrenos Bey ve Kör Tekfuroğlu (Kör Andronikos'un oğlu) Çelebi Mehmed tarafına geçmiştir. Musa Çelebi bunun üzerine Sofya yakınlarındaki İhtiman kentine gelir. Tam bu noktadan sonra Ruhi'de (ve hemen hemen aynı şekilde Neşri'de) şu cümleler zikredilmektedir: "*Ol arada beglerin hıyanetleyüb [beyleri hıyanetle suçlayıp] Tamacıoğlın ve Savcıoğlın katına okıyıp*

⁸⁶ Birazdan bu konuya daha detaylı değineceğiz.

⁸⁷ Bu kişi, Osmanlı kroniklerinde "Kör Tekfuroğlu" olarak geçmektedir. Hemen devam eden paragrafta buna vurgu yapılmaktadır.

bağlattı. Kalan begler anı görüp nefret idüp baş baş begler bölük bölük fırar idüp, gelüb Sultan'un [Çelebi Mehmed'in] elin öpüp, hizmete bil bağladılar." Dolayısıyla Musa Çelebi'nin kendisine isyan eden ve Çelebi Mehmed ile birlik olan bazı beyleri yakalatıp daha önce tutsak ettiği Tamacıoğlu ve Savcıoğlu'nun olduğu yere hapsedmiştir. Ya da bu cümleyi "aynen Savcı'nın oğlu ve Tamacıoğlu gibi diğer beylerin de benzer şekilde kendisine ihanet ettikleri iddiasında bulundu" şeklinde de anlayabiliriz. Kastritsis bu cümlelerden "Musa Çelebi zaten az sayıda kalmış olan ve ihanet etmiş olan beylerinden Tamacıoğlu'nu ve Savcıoğlu'nu hapse atarak cezalandırdı" şeklinde anlam çıkarttığını söylemektedir. Bu durumu görüp tedirgin olan diğer beyler, neredeyse tamamıyla gözden düşmüş olan Musa Çelebi'den ayrılıp Çelebi Mehmed tarafına geçmişlerdir. Yapılan savaşta Musa Çelebi yenilir. "Baltaoğlu" adlı bir er ya da bey kendisine "neden Emir Süleyman'ı öldürttün" gibi bir söz söyledikten sonra Musa Çelebi'yi boğarak öldürür. Ölüm tarihi 1413/1414'dür. (Ruhi Tarihi, 1992: 430-433; Neşri, 1995: 487-517; Kastritsis, 2007: 194).

C. Emir Süleyman'ın Oğlu Orhan, Balaban ve Savcıoğlu

Bir önceki bahsi derinlemesine irdeleyebilmek için Emir Süleyman oğlu Orhan, Balaban ve Savcıoğlu olgularına ayrıca bakmamız gerekmektedir. İmparator Manuel -elinde o günlere değin bir nevi koz olarak tuttuğu- Emir Süleyman'ın oğlu Orhan'ı, 1411 yılının sonbaharında Selanik'e gönderir. İmparator Rumeli'de Süleyman'ın oğlu Orhan'ı, Anadolu'da ise Mehmed Çelebi'yi Musa Çelebi'ye karşı destekleyerek Musa Çelebi'nin güçlenmesini ve herhâlde ki İstanbul'u yeniden işgale kalkışmasını engellemek istiyordu. Kastritsis tam bu noktada Şubat 1412 civarında Orhan tarafından yazılmış bir belgeye ulaşmıştır. Bu belge, Chalkokondyles'in aktardığı bilgileri doğrulayacak şekilde Orhan'ın Selanik'ten ayrıldıktan sonra Kara Ferye'ye gittiğini ve bu bölgedeki (Yunanistan Makedonya'sı - kabaca Batı Trakya bölgesi) Türklerin liderliğini üstlendiğini göstermektedir. Bizim için daha da ilginç bir bilgi olarak Chalkokondyles'den nakille Orhan'ın bu bölgedeki liderliğinde, Anadolu'dan gelmiş olan ve bir Osmanlı Bey'i olarak anılan "Balaban"ın desteğini aldığı ifade etmektedir (Kastritsis, 2007: 185, 186; Hammer, 2010: 214).

Musa Çelebi, Orhan'ı yakalayıp kendisine teslim etmesi için Balaban'ı ikna eder. Stefan Lazareviç de Musa'ya karşı Mehmed Çelebi'yi desteklemektedir. Musa Çelebi Sırp Despotu Stefan Lazareviç'le mücadeleye girer. Bu sırada Musa Çelebi, Emir Süleyman'ın oğlu Orhan'ın Selanik'e gittiğini ve Rumeli'deki saltanat mücadelesine başladığı haberini alır almaz Orhan'a doğru yönelir. İstanbul'un bu esnada kuşatma altında olduğu ancak gelişen bu olaylar üzerine İstanbul kuşatmasının kısmen kaldırıldığı da ifade edilmektedir (Başar, 1995: 480-482; Kastritsis, 2007: 186; Kostenecki, 2008: 81, 82, 112; Jorga, 2005: 316). Orhan'a saldıran Musa Çelebi kuvvetlerinden bir kısmı fırar eder. Ancak buna rağmen Musa Çelebi başarıya ulaşmıştır. Tam bu noktada Chalkokondyles'den nakille bizim için ilginç bir bilgi aktarılmaktadır. Musa Çelebi herhâlde ki içinde bulunduğu güç durumu (askerlerinin önemli bir kısmının kendisinden ayrılmasından dolayı oluşan durumu) aşma noktasında -kaleyi içten fethetme mantığıyla- Emir Süleyman oğlu Orhan'ın destekçisi "Balaban" ile anlaşır.

Balaban, Anadolu bir Osmanlı Bey'i olarak tarif edilmektedir. Benzer bilgiyi Hammer, Franzese'ten nakille aktarır ve burada "Balabanes" olarak geçtiğini söyler. Musa Çelebi, Orhan'ı yakalayıp kendisine teslim etmesi için Balaban'ı ikna eder. Bu sırada Orhan Teselya'dadır. Balaban, Orhan'ı yakalayıp Musa Çelebi'ye teslim eder. Chalkokondyles Orhan'ın daha sonra boğdurularak öldürüldüğünü kaydederken Kosteneçki, Orhan'ın gözlerinin kör edilerek cezalandırıldığı bilgisini aktarır. Aşıkpaşazade (ve yine Aşıkpaşazade'yle aynı şekilde Hoca Sadettin de) ise Orhan'ın, lalası "Terzibaşı Zağanos" tarafından Musa Çelebi'ye teslim edildiğini, Orhan'ın gözlerine mil çekilip kör edildiği ve ardından Bursa'ya gönderildiği ifade edilmektedir.

Benzer bilgiler, yazarı belli olmayan 16. yüzyılda Rumca olarak yazılmış Anonim Osmanlı Tarihi'nde de geçer. Ancak bu kaynakta "Balaban" yerine "Salaban" kelimesi yer almaktadır. Bu belki de okuma-transkripsiyon hatasıdır. Salaban'ın, Anadolu Paşa'larından olduğu söylenmekte ve Makedonya'yı iyi bilen bir kişi olarak tanımlanmaktadır (Kastritsis, 2007: 186; Kosteneçki, 2008: 82; Hammer, 2010: 214; Aşıkpaşazade, 2003: 152; Hoca Sadettin Efendi, 1992b: 81; Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi, 1973: 110, 111).

D. Fetret Devrinde Kör Melik Şah

Bu bahiste bir de Kör Melik Şah/Kör Şah Melik adlı bir tarihsel karakter bulunmaktadır. İlk olarak Aşıkpaşazade'de rastlanan bu karakter sonraki birçok kronikte de yer almaktadır. Musa Çelebi Rumeli'yi ele geçirdikten sonra Rumeli'deki beyler kendisine biat edeceklerini bildirirler. Musa, Kör Şah Melik'i kendisine vezir olarak seçer. Musa Çelebi Silivri'ye vardığında [herhâlde biraz önce belirttiğimiz George Brankoviç ve/veya Emir Süleyman'ın oğlu Orhan'ı öldürmek amacıyla gittiğinde] Kör Şah Melik kendisine isyan edip İstanbul'a kaçır. Ancak Osmanlı kroniklerinde nereden ve ne şekilde İstanbul'a geldiği belirtilmemiştir. Kör Şah Melik daha sonra Çelebi Mehmed'in yanına gider. Çelebi Mehmed veziri Bayezid Paşa'yla birlikte, Rumeli'ye geçiş konusunda Kör Şah Melik'e danışır.

Anlaşılan o ki Kör Melik Şah, Rumeli'yi iyi bilen biridir. Zaten geçmişte Musa Çelebi'nin veziri olduğuna göre ve o vakte kadar Musa Çelebi'nin asıl etkinlik alanı Rumeli olduğuna göre belli ki Kör Melik Şah da Rumeli'de yaşamaktaydı. Dolayısıyla Edirne ya da Dimetoka gibi bir kentten İstanbul'a kaçmış olma ihtimalini düşünebiliriz.

Rumeli'ye geçiş konusundaki soru üzerine Kör Melik Şah, Gelibolu'nun Musa Çelebi'nin kontrolünde olduğunu ve dolayısıyla İstanbul tekfurunun desteğiyle karşıya geçebileceğini söyler. Tüm anlatımlardan Çelebi Mehmed ve beraberindekilerin o anda, Bursa ya da Marmara denizine yakın farklı bir Anadolu kentinde oldukları anlaşılmaktadır (Aşıkpaşazade, 2003: 148-150; Oruç Bey, 2007: 44-46; Anonim Osmanlı Kroniği, 2000: 59, 61; Hadidi, 1991: 139, 140). Devamında tarih sahnesinde Kör Melik Şah'ın, II. Murad döneminin başlarında (1421 yılı civarı) Gelibolu kale komutanı olarak atandığını saptıyoruz (İdris-i Bitlisi, 2008b, 296-306). Muhtemelen Kör Şah Melik, Çelebi Mehmed döneminde de benzer bir görevdeydi.

Kastritsis, Kör Melik Şah'ın, birçok Osmanlı kaynağında adı geçen İbrahim Paşa ile aynı kişi olabileceği ve aslında "Kör Melik Şah" ifadesinin bir lakap olduğunu düşünmektedir (2007:165). Kastritsis bu konuda belki de haklıdır. Ancak şunu hemen belirtmek gerekir ki Osmanlı kronikleri içinde en güvenilir olduğu düşünülen Aşıkpaşazade kroniğinde ilgili bahiste, İbrahim Paşa'dan bahsedilmez ve Musa Çelebi'nin Kör Melik Şah'ı kendisine vezir olarak atadığı ifade edilir. Bu önemli bir ayrıntıdır. Bizim bu bahsi burada aktarmamızın nedeni, Balabanlıların sözlü tarih geleneğinde İnce Balaban ile ilgili aktarılan ve biraz önce aktardığımız nesnel bilgilerin bazılarıyla örtüşen yani tesadüf olarak düşünülemeyecek bazı noktaların varlığıdır. Sözlü kaynağımız Kahraman Özgül'ün bu bahisle ilgili olarak zikrettiği cümleleri burada yinelemek istiyoruz:

- İnce Balaban gemiyle İstanbul'a geliyor ve bir müddet İstanbul'da kalıyor.
- İnce Balaban Bey'in bir gözünü uykusu sırasında kör ediyorlar. Bu yüzden bizim çevremiz bize "kör balaban" diyor.

Kahraman Özgül bu bilgileri, belki yukarıdaki gibi kronolojik bir sırayla aktarmamakta ya da bu sırayla anımsamamaktadır. Ancak İnce Balaban'ın Trakya'daki faaliyetlerini burada anımsatmak istiyoruz. Ayrıca Savcıoğlu ile lalası Balaban ve Silivri olgularını yeniden vurgulamak istiyoruz. Bütün bu verilerden ortaya koymaya çalıştığımız hipotez; İnce Balaban'ın bir şekilde Osmanlı kroniklerinde Musa Çelebi bahsi içinde ve hemen sonrasında "İnce Balaban" adıyla değil ama "Kör Melik Şah" lakabıyla anıldığıdır. Nitekim Musa Çelebi'nin Silivri'ye doğru gidişinden biraz önce bahsetmiştik. Silivri'ye George Brankoviç ve/veya Emir Süleyman'ın oğlu Orhan'ı öldürmek amacıyla gitmiş olabileceğini vurgulamıştık. Lazareviç'in yeğenine destek için Savcıoğlu'nun, Selanik'e gönderilmesini sağladığını ifade etmiştik. Orhan'ın Selanik'e gönderilme planı içinde Savcıoğlu'nun da yer aldığı ya da bu konuda Lazareviç'le işbirliği yaptığı noktasında bulguların olduğunu söylemiştik. Tüm bu verilerden hareketle Savcıoğlu'nun, Selanik'e yolculuk öncesi Silivri'de Emir Süleyman oğlu Orhan'la birlikte oldukları ve beraberce Selanik'e gittikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim hemen ardından Selanik'te beraber olarak gözüküyorlar. Ayrıca Savcıoğlu Davud'un lalası Balaban'ın, Emir Süleyman'ın oğlu Orhan'la ilk başta işbirliği yapmasının da buna işaret ettiğini düşünüyoruz. Tüm bunlara ek olarak Musa Çelebi'nin Savcıoğlu ve beraberindekileri yani ona isyan eden (rakipleriyle işbirliği yapan) beyleri yakalatıp cezalandırdığını da biliyoruz. İşte bu evrede İnce Balaban'ın, Savcıoğlu Davud'la olan girift ilişkisinden (Davud'un en yakınlarından biri yani onun lalasıydı ve büyük ihtimalle ona "Savopolos" diye hitap ediyordu) dolayı kör edilerek cezalandırıldığını düşünüyoruz. Zamanında işbirliği yaptığı İnce Balaban'ın ihanetine uğrayan Musa Çelebi herhâlde ona oldukça kızmış olmalı. Nitekim öncesinde Balaban ile iyi ilişki kurmuştu. Musa Çelebi, Balaban'ın sayesinde Emir Süleyman'ın oğlu Orhan'ı yakalayabilmişti. Hatta tam bu noktada Musa Çelebi'nin 1412 tarihinde Kızıl Deli'ye verdiği temliknameyi anımsamamızda yarar var. Bu noktaya kadar ortaya koyduğumuz tezde yani Kızıl Deli'nin aslında Deli Balaban olduğu ve Deli Balaban'ın da İnce Balaban'ın kardeşi olduğu hipotezimizde bir hata yoksa o vakit, 1412 tarihli belge ile ilgili şöyle bir yorum daha yapabiliriz. Kendisine vezir olarak tayin ettiği

İnce Balaban'ın kardeşi olan, geçmiş dönemlerde Evrenos Bey ile gaza hareketlerine katılmış ancak ardından maneviyat boyutuna eğilip Dimetoka'ya yerleşmiş olan ve o günlerde artık "Kızıl Deli" olarak anılmaya başlayan Deli Balaban'a imtiyazlar ve vakıflar vererek Musa Çelebi'nin, Balaban ailesinin topyekün desteğini kazanmaya çalıştığı gibi bir gözlem yapmak mümkündür. Kendisinin de önemseydiği Dimetoka'nın çevresinde etkin olan ve birçok köye sahip Balaban ailesinin desteğini kazanmasının, herhâlde Musa Çelebi için stratejik önemi vardı. Tabii bu noktada Musa Çelebi'nin, Şeyh Bedreddin'i kazasker olarak ataması da akla gelmektedir. Musa Çelebi'nin bu ve benzeri davranışları; Rumeli'de dini otoriteye, asker gücüne ve benzeri nüfusa ve güce sahip farklı sosyal tabakalardan önemli ve etkin şahsiyetleri, kendi yandaşı yapma gayreti olarak değerlendirilemez mi? Böylece Rumeli'de daha rahat hareket edebilecek ve gerektiğinde asker toplama ve yörenin emniyetinin sağlanması konusunda ilgili önderlerin desteğini alabilecekti. Dini önderleri kendi yandaşı yaparak, herhâlde bu önderlerin cemaatlerini kolayca kazanmayı hedeflemişti. Yani aslında Musa Çelebi, dini argümanları moral-motivasyon amaçlı kullanarak, bunlardan Rumeli'deki gaza hareketlerinde istifade etmeyi planlamıştı diyebiliriz.

İnce Balaban, Emir Süleyman'ın oğlu Orhan'ı Musa Çelebi'ye teslim ettikten sonra Musa Çelebi Orhan'ın gözlerini kör ettirerek Orhan'ı cezalandırmıştı. Aynı cezayı, kendisine daha sonrasında ihanet eden İnce Balaban'a da uygulattı. Yani Musa Çelebi'nin onu (İnce Balaban'ı) vezir tayin ettiği dönemde aslında o (İnce Balaban) henüz kör değildi. Nitekim tam bu noktada Jorga'nın aktardığı bilgiyi anımsatmak istiyoruz. Jorga, Emir Süleyman'ın Balaban Bey'i, Rumeli Beylerbeyliği'ne atadığını ifade etmektedir. Burada kastedilen tarihsel karakter, kronolojik nesnel-tarihsel verileri takip ettiğimizde ve ortaya koyduğumuz diğer argümanlar çerçevesinde İnce Balaban'dan başkası olamaz. Herhâlde Musa Çelebi, Trakya'da (başta Dimetoka olmak üzere) ve çevresinde önemli güce ve etkinliğe sahip Balaban'ı ilk başta, Emir Süleyman'a destek verdiği için cezalandırmak yerine ondan istifade etmeyi düşündü. Ancak diğer Rumeli beyleri gibi o da ihanet edince İnce Balaban'ı cezalandırmaktan çekinmedi. İnce Balaban'ın daha sonrasında destek verdiği ve kendisi tarafından kollanıp başkaca önemli görevler verildiği Çelebi Mehmet döneminde, ona bu lakabın (yani Kör Melik Şah lakabının) yakıştırıldığını ve Osmanlı kroniklerinde de bu çerçevede yer aldığını düşünüyoruz. Yani Kör Melik Şah'ın (aslında kör edilmiş olan İnce Balaban'ın) Musa Çelebi tarafından cezalandırıldıktan sonra İstanbul'a kaçtığını değerlendiriyoruz. Nitekim Çelebi Mehmet'in onu iktidarının son yıllarına doğru (ya da II. Murad'ın tahta geçtiği ilk yıllarda) Gelibolu kale kumandanı olarak atadığını biliyoruz.

Kör Melik Şah (Kör Balaban/İnce Balaban), İstanbul'a Dimetoka'dan kaçmış olamaz mı? Yani Savcıoğlu ile birlikte tutsak edildiği yer Dimetoka olamaz mı? Aslında bu gayet mümkün gözüküyor. Nitekim Musa Çelebi'nin hemen öncesindeki dönemde Dimetoka'ya hâkim olduğunu hatta Paşa Yiğit ve Yusuf Beyleri Dimetoka'da hapse attığını biliyoruz. Kısacası Osmanlı kroniklerinde Musa Çelebi'nin Silivri'ye hareketi sonrasında Kör Melik Şah'ın İstanbul'a kaçması arasında aslında, tarihsel kopukluk var gibi gözükmektedir. Rum kroniklerinden, ilgili diğer bilgilerden ve ortaya koyduğumuz değerlendirmelerden hareketle böyle bir iddiada bulunulabiliriz.

Balabanlıların sözlü geleneğinde İnce Balaban'ın kör edilişi meselesi ve bir şekilde İstanbul'a kaçı, nesnel tarihsel bulgular, aynı coğrafyada bulunmaları gibi ilgili tüm bulgular ele alındığında Kör Şah Melik olarak Osmanlı kroniklerinde zikredilen karakterin aslında, Musa Çelebi tarafından cezalandırılarak kör edilmiş İnce Balaban olduğu ve bir lakap olarak Kör Şah Melik/Kör Melik Şah adıyla Osmanlı kroniklerinde yer aldığı değerlendirilmesini yapıyoruz. Yani Balabanlıların sözlü tarih geleneğindeki Savcı Bey isyanının aslında Savcı'nın oğlu Davud'un Musa Çelebi'ye karşı isyanı olduğu sonucuna varıyoruz. Daha doğrusu, Balabanlıların sözlü geleneğinde zikredilen Savapolos/Savopolos kelimesinin işaret ettiği tarihsel karakterin, Savcı'nın oğlu Davud olduğunu düşünüyoruz. Nitekim nesnel tarihsel veriler içinde Savcı Bey'in bir oğlunun olduğu ve ilgili dönem ve coğrafyada bazı olaylar içine karıştığı, adının Davud olduğu ve lalasının da Balaban olduğunu saptayabiliyoruz. Ayrıca Musa Çelebi'nin, Savcıoğlu ve beraberindeki beyleri kendisine karşı planlar içinde yer aldıklarından dolayı cezalandırdığını da yine tarihsel metinlerde görebiliyoruz. Tüm bu aktarımlar, saptamalar ve gözlemler, Savcı Bey ayaklanması ve İnce Balaban'la ilgili olarak Balabanlıların sözlü tarih geleneğindeki anakronizm ya da çelişkiyi çözmüş gibi görünmektedir. Yani Savcı Bey ayaklanmasına iştirak ve ardından İnce Balaban'ın kör edilmesi ve İstanbul'a kaçması anlatımı ile aslında Savcıoğlu Davud'un lalası Balaban'la beraber Musa Çelebi'ye karşı rakipleriyle işbirliği yapması ve ardından İnce Balaban'ın Musa Çelebi tarafından kör edilerek cezalandırılması olayının kastedildiği sonucuna varıyoruz. Musa Çelebi'nin 1413/1414'e kadar hayatta olduğunu bildiğimize göre 1400'lere hatta 1410'lara kadar şu veya bu şekilde İnce Balaban'ın Osmanlı'ya hizmet etmiş olması, anakronizm meselesini çözer. Hatta Kör Melik Şah'ın aslında İnce Balaban olduğunu saptamamız ile birlikte bu dönem II. Murad'ın ilk yıllarına (1421) kadar uzar. Bu noktada şunu ifade etmek gerekir ki; İnce Balaban'ın hakikaten de Savcı Bey'in ayaklanmasına (yani 1374 ya da 1385?) destek verip vermediğini net olarak, nesnel verilerden hareketle cevaplayamıyoruz. Ancak İnce Balaban Bey'in bir şekilde Savcı Bey'i de tanıyor olması ihtimali yüksektir. Aynı dönemde aynı coğrafyada bulunmasının dışında İnce Balaban'ın, Savcıoğlu'nun lalası olacak derecede Savcı Bey'e yakın bir kişi olduğu açıktır. Savcı Bey'in ayaklanma sonrası Dimetoka'ya kaçması da bu açıdan manidar bir durum değil midir? İnce Balaban'ın daha doğrusu Balabanlıların Dimetoka ve çevresindeki etkinliğinden ve belki de Savcı Bey ile İnce Balaban arasında geçmişten beri gelen bir hukuktan dolayı Savcı Bey, ayaklanmadaki başarısızlığından sonra babası I. Murad'dan kurtulmak için Dimetoka'ya kaçmıştı. Yine belki de tam da burada yani Dimetoka'da babası tarafından cezalandırılacağını anlayınca oğlu Davud'u İnce Balaban'a emanet etmişti.

İnce Balaban'ın (yani o dönemle ilgili olarak kroniklerde geçen adıyla Kör Melik Şah/Kör Şah Melik), II. Murad dönemi başında kale komutanı olarak atandığı Gelibolu'daki kale, "Şah Melik" olarak bilinen limanın hemen karşısındaki bir kale olabilir mi? Bunu bilemiyoruz. Ancak o dönem kör olduğundan bu lakabın kendisine yakıştırıldığını ve "Şah Melik" adıyla anılan mevcut bir yer adı ile körlüğünün bir şekilde birleştirilerek, Kör Şah Melik lakabı oluşmuş olabilir diye düşünüyoruz. Bu noktada Çanakkale Boğazı'nda Süleyman Paşa döneminden beri var olduğu bilinen "Şah Melik" adlı limanın varlığı dikkat çekmektedir. Gelibolu'nun karşı kıyısındaki bu limanın adı, Süleyman Paşa'nın Rumeli fethi öncesi bilgi

almak için kaçırttığı, daha sonra da Müslüman olup Melik adını alan Gelibolu tekfurunun oğlundan gelmektedir (İnalçık, 2009: 86). Bu konuya daha önce değinmiştik.

E. Fetret Devri Sonrasında Savcıoğlu ve Balaban

Savcı Bey'in oğlu ile Balaban adlı tarihsel karakter/karakterler ile ilgili bilgiler bunlarla sınırlı değildir. Teselya ve Makedonya'daki Osmanlı Türklerinin Selanik'i 1423 yılı civarında ele geçirme gayretinden bahsedilmektedir. O dönemde II. Murad Osmanlı tahtının sahibidir. Zor durumda olan Selanik hâkimi Andronikos, Osmanlı ile anlaşmak ister ancak reddedilir. Bunun üzerine Andronikos Venediklilerle anlaşır ve şehri belli bir karşılık alacak şekilde onlara teslim eder. Osmanlı'nın Selanik'i ele geçirme ihtimaline karşı bazı önlemler alınır. II. Murad'ın akrabası olan yani Osmanlı tahtında hak iddiasında bulunabilecek İsmail adlı birini ve Bayezid'in oğlu sandıkları Düzme Mustafa'yı, Osmanlı'ya karşı kullanma planı yaparlar. Devam eden süreçte Venedik-Osmanlı ilişkileri daha da gerginleşir. Nihayetinde 1425 yılı yaz mevsimi içinde Venedik-Osmanlı savaşları patlak verir. Bu çerçevenin konu edildiği batılı kaynaklarda Venedikliler tarafından Kavalâ'da "Balaban Bey", oğlu İshak ve Barak ile birlikte 30 kişinin tutsak edildiği ifade edilmektedir. Bir-iki yıl sonra Balaban Bey esaretten kurtulur (Delilbaşı, 1989: 9-11; Jorga, 2005: 351-355). Ancak büyük ihtimalle adı geçen Balaban, takibini yaptığımız kişi değildir. Jorga 1430-1434 yılları arasında Macarlar tarafından kollanan Murad adında ve Osmanlı tahtı üzerinde hak iddia eden bir kişiden ve Sigismund'un Osmanlı tahtının mirasçısı olarak kabul ettiği Davud Çelebi'den bahseder (Jorga, 2005: 365). Herhâlde ki bunlar Babinger'in vurguladığı Savcı Bey'in oğlu Murad ve Murad'ın oğlu Davud'dur ancak bu konuda net bir ifadede bulunmak için daha fazla veriye ihtiyacımız olduğunu düşünüyoruz.

Tam bu noktada Tayyip Gökbilgin'in Osmanlıca matbu harflerle yayımladığı 1436 tarihli bir vakfiyede yer alan bilgileri aktaralım: "...Sultan Murad bin Mehmed Han Hazretleri Gelibolu ile Malkara'ya Sancak Bey nasb ettiği iftihar-ül ümera İzzeddin Balaban Bey...". Yani "İzzeddin" lakaplı Balaban Bey'e Gelibolu ve Malkara'nın sancak beyliği verilmiştir (Gökbilgin, 1952: 172, 173). Jorga, 1443 yılı civarı Rumeli'de II. Murad'ın Macarlara karşı yapacağı savaş sırasında Anadolu Beyleri'nden sadece Germiyan Beyi Balaban'ın destek için Rumeli'ye geçtiğini ifade etmektedir (Jorga, 2005: 378). Son Germiyan Bey'i Yakup Bey 1429'da ölmeden önce kendi topraklarını II. Murad'a bırakacağını bildirmişti. Dolayısıyla buradaki Germiyan ifadesinin, "eski Germiyan toprağı"nı yani Kütahya'dan Alaşehir'e kadar uzanan toprakları anlattığı anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı, 1997: 767-770). Burada kastedilen Balaban'ın, İnce Balaban olmadığını ancak onun oğlu olabileceğini düşünüyoruz. Ayrıca burada "Balaban Bey" ifadesinin, o kişinin adı değil ama görece büyük nüfusa sahip Balaban Cemaati'nin lideri anlamında kullanıldığını düşünüyoruz. Kendi adı bile olsa bu yorumumuz değişmeyecektir. Nitekim tam bu noktada yine sözlü kaynağımız Kahraman Özgül'ün aktarımlarında, neredeyse her dönemin Balaban Aşireti lideri için yine "Balaban" adını ya da lakabını zikrettiğini anımsatalım. Ayrıca benzeri cemaatlerde, cemaat kurucusu liderinin adıyla o cemaatin anıldığını ve bu cemaatlerin şecerelerinde, cemaat lideri olarak

sık sık aynı ada sahip birçok şahsiyete rastlandığını vurgulamamız gerekir. Buna en güzel örnek, Balabanlılarla Trakya coğrafyasında yakın yerlerde bulunan Evrenos ailesidir. Evrenos hanedanı içinde de birkaç nesilde bir “Evrenos” ismi ile anılan liderlerinin olduğu şecerelerinden görülmektedir (Lowry ve Erünsal, 2010: 3-80). Tüm bu açıklamalarla aslında burada ortaya koymaya çalıştığımız görüş, II. Murad döneminde (muhtemelen 1436’dan sonraki bir tarihte) Balaban Cemaati’nin, Batı Anadolu coğrafyasına göçmüş olduğudur. Nitekim birazdan ortaya koyacağımız nesnel veriler de tam bu coğrafyaya doğru Balabanlıların göç etmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Alaşehir Kazası ve Badenya Nahiyesi bu konuda dikkat çeken yer adları olacaktır.

Châlkokondyles’den nakille 1448’de II. Kosova Savaşı sırasında Hunyadi Yanoş ile işbirliği yaparak II. Murad’a karşı Savcı’nın oğlu Davud’un savaştığı bilgisi aktarılmaktadır (Uzunçarşılı, 2008: 448, EK: Osmanlı Hanedanı Soy Cetveli; Gökbilgin, 1997: 251-253; Hammer, 2010: 270; Jorga, 2005: 386, 392). Murad ve şehzade Davud ismi 1490’lara kadar varan bazı kayıtlarda geçmektedir ancak bunların Savcı Bey’in oğulları olduğu konusu net değildir (Babinger, 2003: 75, 115).

Savcıoğulları ile ilgili aktardığımız tüm bulgular hakikaten de Fatih dönemine kadar uzanan Savcıoğlu-Osmanlı Hanedanı çekişmelerinin varlığına işaret etmektedir. Fatih dönemi öncesinde ve Fatih döneminde yazılmış ya da yazılmaya başlamış kroniklerde Savcı Bey ve ayaklanmasından ve ayrıca Savcıoğlu’nda bahsedilmemesini, bu açıdan manidar buluyoruz.

IV. Nesnel Bilgi ve Belgeler Işığında 15. Yüzyılda Balabanlılar

II. ve III. bölümde verdiğimiz bilgileri değerlendirmeden önce bu bilgileri, sözlü tarih verileriyle birlikte süzgeçten geçirmeye imkân tanıyan ve belli başlı soru işaretlerini ortadan kaldıran nesnel argümanları ifade etmek istiyoruz.

Anımsanacağı üzere önceki bölümlerde İnce Balaban’la ilgili olarak elimizde başkaca nesnel bulguların olduğunu söylemiştik. Bu bulguların 14. yüzyıl sonları ile 15. yüzyıl başları arasında İnce Balaban’ın hayatta olduğunu düşünmemize imkân tanıyacağını vurgulamıştık. Söz konusu belge Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan 1/1 M. Nolu ve Hicri 855 (Miladi 1451/1452) tarihli Mufassal Aydın ve civarının timar defteridir. Bu defterin No:7 Sayfa 127’de Aydın’ın Sultanhisar kazası “Hasırcalı” Köyü ile ilgili olarak şu bilgi yer almaktadır: “*Murad Hüdavendigâr bunda gelicek defter Bey’e verilmiş. Sultan zamanında Yarıc Bey yermiş. Yıldırım Hüdavendigâr zamanında İncecük Balaban yermiş; şimdiki hâlde padişahımızın hükmi-i hümayunıyla Tovacı Toğan oğlu Umur Çelebi mutasarrıftır.*” (Akın, 1968: 127, 129). 1451 tarihli defterdeki bir bilgi olmasına karşın Yıldırım Bayezid dönemine atıfta bulunmaktadır. Önceki bölümlerde varlığını ve Balabanlılarla ilgisini tarihsel-nesnel olarak ortaya koyduğumuz İnce Balaban’ın bu belgede zikredilmesi oldukça kıymetli bir bilgidir. Nitekim İnce Balaban’ın kayıtlarda İncecük Balaban olarak da geçtiğini anımsatalım ve ayrıca Balabanlıların sözlü tarih geleneğinde Aydın’la ilişkili bilgiler aktardıklarını da tekrar vurgulayalım.

Bu noktada Aydın yöresi ve Osmanlı hakkında kısa bir vurgu yapmak gerekir. Aydın ili Yıldırım Bayezid başa geçtiği yıl olan 1389/1390'da Osmanlı topraklarına katılmıştı. Yıldırım Bayezid'in 1402'ye kadar hayatta olduğunu biliyoruz. Bu durumu yani İnce Balaban'ın 1402'de Anadolu'daki varlığını destekleyen bir başka veri ise, Timur'un Anadolu'daki etkinliğinin aktarıldığı Zafername adlı eserde yer almaktadır. Bu eserde 1402'deki Ankara savaşında Yıldırım'ın ordusunda yayabaşı olarak Saruca ile birlikte "Balaban" adı zikredilmektedir (Şami, 1949: 305). Burada Balaban olarak anılan kişi İnce Balaban olmalıdır ki dönemsel ve tarihsel olarak bu gayet mümkündür. Ayrıca bazı Osmanlı kroniklerinde özellikle Kosova Savaşı bahsinde İnce Balaban'ın "Balaban" olarak da anıldığını hatırlatalım. Ancak Yıldırım, Timur'la yaptığı savaşta yenilmiş ve devamında Timur, Batı Anadolu'ya kadar tahribat yapmıştı. Bundan ötürü Anadolu Türklerin Marmara Denizi üzerinden Trakya'ya gemiler kiralarak kaçmak zorunda kaldıklarını daha önce vurgulamıştık. Ayrıca Timur'un Anadolu topraklarındaki beylere eski beyliklerini yeniden vererek Osmanlı'yı daha zor duruma düşürmeye çalıştığına işaret etmiştik. Bu minvalde 1402 yılından sonra Aydın ili ve çevresi tekrardan Aydınogulları'nın varislerinin eline geçmiştir. Benzer şekilde Germiyanogulları da eski topraklarına tekrar kavuşmuşlardır (Akın, 1968: 59-65, 224, 225; Uzunçarşılı, 1997: 767-770). Dolayısıyla İnce Balaban'ın -1389/1390'da onunla birlikte Aydın'a gelen bir cemaati var idiyse- 1402 tarihinde Trakya'ya yani Dimetoka-Edirne civarına geri dönmüş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

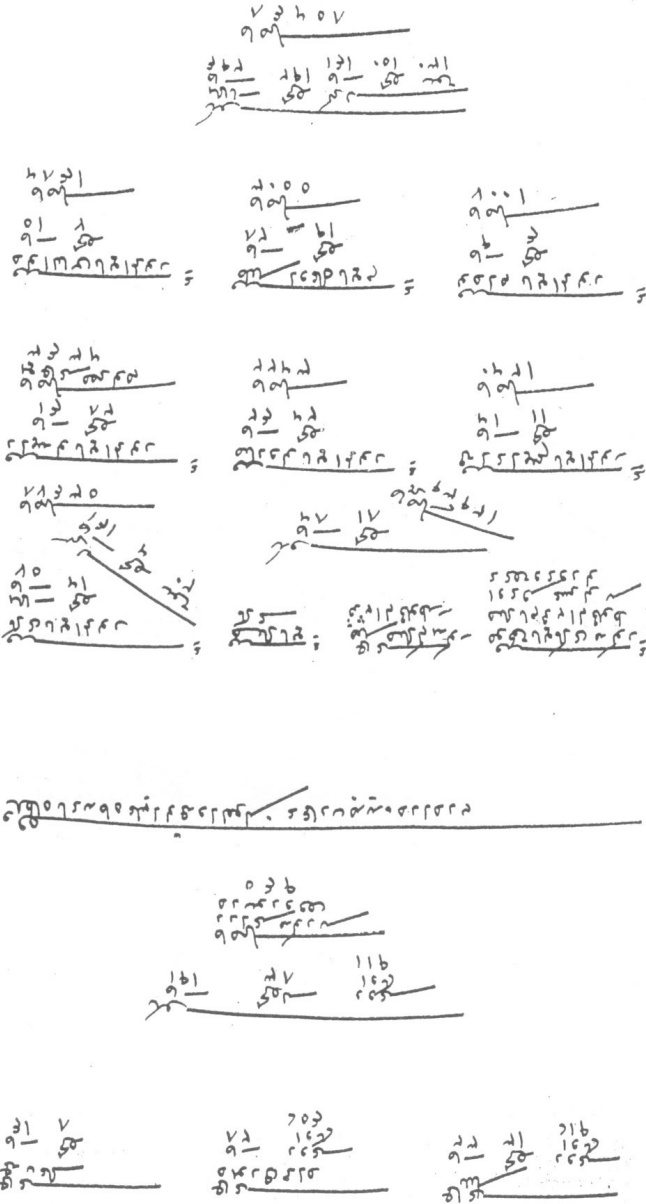
Tam bu noktadan sonra Balabanlıların nesnel olarak tarih sahnesinde cemaat adıyla saptandığı en erken tarihli belgenin, yine Aydın Birgi ve Alaşehir'le ilgili olduğunu söylememiz herhâlde ki şaşırtıcı olmayacaktır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi defterleri ve belgeleri içinde şimdiye kadar ulaşabildiğimiz ve Balabanlıların cemaat olarak kaydını bulduğumuz en eski tarihli bilgi-belge 1466/1467 tarihli Aydın Sancağı'na ait bir defterde bulunmaktadır. Künyesi BOA, MAD No:232, sayfa 101 olan bu belgede Aydın Sancağı Alaşehir Kazası Badenya Nahiyesi'nde "Balabanlu Cemaati"nin mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Bu kayıttan sonraki en eski tarihli belge yine aynı yöreyi işaret etmektedir. 1478-1484 yılları arasında yazılmış künyesi BOA, TD No: 8 sayfa 211 olan defterde "Balabanlu Cemaati"ni yine Aydın Badenya Nahiyesi'nde görmekteyiz (Hâlâçoğlu, 2009: 192, 224). İşin bir o kadar ilginç bu döneme ait kayıtlarda ve bu yörede "Balaban" ya da "Balabanlı" adlı bir köy görünmemesine karşın 1530 tarihli kayıtlarda Birgi Kazası'na bağlı olarak "Balabanlu" köyünün bulunmasıdır. Badenya denilen yer Aydın ili Ödemiş-Birgi yakınlarındaki Bademli kazasıdır. Balabanlu Köyü, Bademli'nin 10 km kuzeybatısında ve Küçük Menderes Nehri yakınında bulunmaktadır. Bu köy günümüzde de mevcuttur (Google Earth, 2010). 1530'da Alaşehir Kazası'na kayıtlı olarak ayrı bir "Balabanlu Köyü" daha bulunmaktadır. Bu da günümüzde, Alaşehir'in 30 km güneydoğusunda Uşak Eşme'ye bağlı "Balabancı" adıyla anılan köy olsa gerektir (166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), 1995: 134; Google Earth, 2010). Ancak daha da ilginç 1530'daki kayıtlarda artık Balaban ya da Balabanlu adında bir cemaati göremiyor olmamız ve buna karşın hemen sonraki en erken dönem tarihli belgelerde -ki 1520'lere denk gelmektedir- Adana Karaisalı civarında saptıyor olmamızdır (Hâlâçoğlu, 2009: 224). Nitekim Konya, Aydın-Birgi ya da Alaşehir civarından Adana-Karaisalı'ya

doğru göç edecek bir cemaatin muhakkak geçmek zorunda kalacağı bir yöredir (Google Earth, 2010). Bu bulgular Balabanlıların sözlü tarih geleneğindeki Dimetoka sonrası Batı Anadolu'ya ve oradan doğu istikametine doğru göç edişlerini doğrulayan bulgular olarak karşımızda durmaktadır. Tam bu noktada Konya civarının Fatih tarafından 1467 yılında alındığını ancak Karaman ve çevresinin kesin olarak II. Bayezid döneminde 1483 yılı itibarıyla ele geçirildiğini vurgulamak gerekir. Dolayısıyla Osmanlı'nın genel stratejisi çerçevesinde yeni ele geçirilen topraklara, mevcut topraklardaki tebaanın bir kısmının aktarılması teorik olarak bu tarihten sonra gerçekleşmiş olmalıdır. Nitekim bu yöre ile ilgili ilk Osmanlı tahrirleri 1474 yılına denk gelmektedir. Ayrıca Konya-Kayseri'ye yerleştirilen sipahilerin çoğu Balkanlardan bu bölgeye gönderilmiştir. Batı Anadolu'dan ise Birgi, Seferihisar ve Beyşehir gibi yörelerden sipahilerin yerleştirildiği anlaşılmaktadır. (Yörük, 2005: 177-202). Muhtemelen Birgi-Alaşehir civarından doğuya doğru Balabanlıların göçü 1478'den sonraki bir tarihte gerçekleşmiştir. Kısa bir süre de olsa (1478 ile 1520 arasında kısa bir süre) Konya civarında yaşamış olmalıdır. Nitekim Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Fon Kodu: MAD.d. ve Gömlek No:19507 olan ancak tarihi belli olmayan ve yıpranmış bir defterde şöyle bir kayıt bulunmaktadır: “*Dare-i saniye itibar edilen Konya eyaletinde Selmanlı Kebir kazasında Balabanlı Aşireti ve Doğanhisar karyesinde Sarıkeçeli Aşireti ve Ereğli-i Karaman kasabasındaki aşiretin esnan-ı redifesi erbabının miktarı, hane numaraları, isimleri ve eşkal-i bedeniyesi ve tarih-i tevellüdü hakkındaki kayıtları muhtevi aşair esnan-ı redifesi defteridir.*” Bu belge, tarihi belli olmasa da en azından Balabanlıların bir zamanlar Konya'daki mevcudiyetine işaret eden bir delil olarak düşünülebilir. Aktardığımız bu bilgiler göç hikâyesinin çerçevesini ve nesnel tarihsel bulgularla ortaya koyduğumuz göç ediş yaklaşımını desteklemektedir.

Ek bir bilgi olarak; daha önceki yayınlarımızda zaten ispatlamış olduğumuz ve Balabanlıların sözlü tarih aktarımlarındaki Malatya'dan Dersim'e ve oradan Erzincan'a göç ediş hikâyesini bir kez daha doğrulayan birçok arşiv belgesi bulduğumuzu da burada ifade etmek istiyoruz. Ancak bu çerçeve, makalemizin konusu dışında olduğundan Malatya'dan Erzincan'a göç ile ilgili belge ve bilgileri ayrı bir makale olarak yayımlayacağız.

V. Trakya'da Kalan Balabanlılar ve Anadolu'ya Göç Ediş Tarihi

Makalemiz içinde Cevdet Türkey'in eserindeki Balabanlıların Balkanlar'daki varlığıyla ilgili nesnel bilgi probleminde bahsetmiştik. Daha sonrasında Balaban Köyleri bahsi içinde Gümülcine taraflarındaki köylerden söz ederken, burada Balaban Cemaati'ni nesnel olarak saptadığımızı vurgulamıştık. Daha önceki kitap çalışmamızda elde ettiğimiz bulgular ve yaptığımız değerlendirmeler sonucunda şöyle bir cümle sarf etmiştik: “*Şecereye bağlı olarak yaptığımız hesaplamalar ve sözlü tarih çerçevesinde Trakya'dan Anadolu'ya göç olgularını bir arada düşündüğümüzde, Balabanlıların -en azından belli bir kısmının- Anadolu'ya en geç 15. yüzyıl sonlarında geçtiğini iddia edebiliriz.*” Hakikaten de olasılıklar düzlemi çerçevesinde zikrettiğimiz “en azından belli bir kısmının” ifadesinin -daha doğrusu bu yaklaşımın- ne denli sağlıklı olduğu aşağıda sunmakta olduğumuz belge ile ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu bilgi-belge, 167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri I (937/1530)'in 12. sayfasında yer almaktadır. Burada Gümülcine Kazası'nda yer alan cemaatlerden biri olarak “Balaban Cemaati” ifadesi geçmektedir.

1530'da Gümülçine'de Balaban Cemaati'nden Bahseden Muhasebe Defteri Kaydı

Nitekim Gümülcine civarıyla ilgili değerlendirmeleri yaptığımız bölümde birçok yer adını da zikretmiştik. Dolayısıyla Balabanlılar kayda değer bir süre önce bu yöreye yerleşmiş olmalıdır. Yukarıdaki belge 1530 yılına aittir ve Gümülcine'deki Balabanlıların varlığına işaret etmektedir. Ancak aynı dönemde Balabanlıları Adana'nın kuzeyinde saptadığımız göre ve bir önceki bahiste Aydın'dan Adana'nın kuzeyine göçle ilgili gözlemlerimizi anımsadığımızda hakikaten de bir kısım Balabanlıların, Dimetoka civarından Anadolu'ya göç etmeyip Trakya'da yaşamaya devam ettikleri ortaya çıkmaktadır. Sunduğumuz belge ayrıca Balabanlıların, Trakya'daki varlıklarını yani belli bir dönem Trakya'da yaşadıklarını ispatlayan ve dolayısıyla Dimetoka ile ilgili bağlarını da ortaya koymaya yönelik nesnel bir argüman olarak karşımızda durmaktadır. Balkanlar içindeki özellikle II. Murad dönemindeki nüfus hareketlerini de anımsadığımızda ve Gümülcine'nin, haritada göstermiş olduğumuz Balaban köylerine ve Dimetoka'ya çok da uzak olmayan ve Dimetoka'nın batı istikametteki en büyük yerleşim birimi olduğunu düşündüğümüzde, ortaya koyduğumuz yaklaşımın doğrulandığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu belge ve ortaya koyduğumuz çıkarım aynı zamanda, yine haritada göstermiş olduğumuz Dimetoka yakınlarındaki Balaban köylerinden (en azından bazılarında) Balabanlıların ayrılıp Anadolu'ya geçtikleri tezini de desteklemektedir. Çünkü aynı dönemde (1530) Dimetoka yakınlarında saptanmayıp buna karşın Gümülcine yakınlarında saptanmaları, Germiyan Bey'i Balaban'la ilgili yaklaşımımız, Aydın-Alaşehir civarıyla ilgili ortaya koyduğumuz nesnel veriler, göçle ilgili sözlü tarih verisi ve ilgili tüm diğer bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, Dimetoka'dan Anadolu'ya doğru belli bir kısım Balaban ailesinin göçmüş olduğu anlaşılmaktadır. Önceki bölümlerdeki bilgi, bulgu ve saptamalardan hareket ederek Dimetoka'dan Anadolu'ya geçen Balabanlıların Anadolu'ya geçiş tarihlerinin, II. Murad döneminde (muhtemelen 1436-1451) olması gerektiği sonucuna varıyoruz. Nitekim Jorga'dan hareketle 1443 yılında "Balaban" adlı bir Osmanlı Beyi'nin Germiyan'da (Kütahya-Alaşehir arasında ?) görevli olduğunu aktarmıştık.

Balabanlıların göçü kuvvetle muhtemeldir ki eski Germiyan topraklarına ve/veya çevresine Osmanlı tarafından iskân edilme şeklinde olmuştur. Nitekim 1429'da son Germiyan Beyi'nin ölümü öncesinde miras bıraktığı Germiyan topraklarına Osmanlı, kendi güvendiği ve hukuku olan Trakya'daki tebaasından bir kısmını kaydırmış olmalı. Bunun yanı sıra II. Murad devrinde Karamanoğulları ile yapılan savaşlar, İç Batı Anadolu'da bir tampon bölge oluşturulmasını herhâlde ki gerekli kılmaktaydı. Bunların yanı sıra II. Murad, 1443'de saltanatı Fatih'e bırakıp Manisa'ya çekilmişti. Aydın, Saruhan ve Menteşe sancaklarını kendisine yıllık tahsisat olarak ayırmıştı (Witteck, 1999: 103). Hatta Edirne'den Manisa'ya çekilirken Şarabdar Hamza Bey ile İshak Bey'i yanına götürdü.

Tüm bunların yanı sıra yani Osmanlı adına iskân edilme olasılıklarının dışında Trakya'dan kaçmış olma ihtimallerini de göz ardı etmemek gerekir. Özellikle 1443-1447 yılları arası II. Murad dönemi, ciddi karışıklıkların olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Trakya'daki Osmanlı tebaasını endişeye sevk edecek birçok olay gerçekleşmiştir. II. Murad'ın saltanatı savsaklaması

ve çocuk yaşta II. Mehmed'e tahtı bırakmaya yeltenmesi, Macarların Haçlı tehditiyle birlikte Osmanlı'ya saldırma endişesi, Osmanlı tahtında hak iddia eden ve Balkanlar'daki devletler, Bizans ve diğer unsurlar tarafından desteklenen bazı şehzadelerin yarattığı sorunlar bunlardandır. Bu noktada Hâil İncık, Macar tehdidi sonrası (1443 civarı), Dimetoka'nın sadece 50 km ötesinde ve o dönemin başkenti olan Edirne'deki hâlin firara kalktığını ve Bursa taraflarına kaçtığını belirtmektedir. II. Murad'ın özellikle Balkanlar'daki uç beylerine karşı olumsuz tutumu ve beylerin yarattığı bazı sıkıntılar ile yine bu dönemde patlak veren yeniçeri isyanı da diğer önemli hadiseler içindedir. Ancak tüm bunların ötesinde Edirne'de 1444 yılında çıkan Hurufi ayaklanması ve Hurufi katliamı dikkat çekicidir (İncık, 1995: 1-136). Dolayısıyla tüm bu bulgular Trakya'daki hâlin duydukları tedirginlik sonrası (özellikle 1443 sonrası) daha güvenli bölgelere kaçmış olabileceklerini ortaya koyar. Bu bağlamda Edirne'nin yakınındaki Dimetoka'daki hâlin bir kısmının aynı düşüncelerle, buldukları yerleri terk etmiş olabileceklerini, Edirne'den göç edenler gibi Anadolu yakasına geçmiş olabileceklerini düşünmek gayet makul görünüyor. Nitekim Macar tehdidinden dolayı Rumeli taraflarında başka bir lokasyona doğru kaçmaları mantıksız olurdu.

VI. Kızıl Deli - Seyyid Ali

Irene Beldiceanu-Steinherr, bu yöreye ilgili en eski kayıtların yer aldığı MC 0/89 nolu tahrir defterinden hareketle oldukça manidar saptamalarda bulunmaktadır. Buna göre Fatih döneminde 1455 yılı itibariyle bu civardaki birçok arazinin çoktan terk edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki 1455 yılında Osmanlı, Dimetoka kadısını bu toprakları şenlendirmekle görevlendirir. Bunun yanı sıra 1455'lerden önceleri bir köy olduğu anlaşılan Darı Bükü mezrasının, Süvari Bükü'nde yaşayan gayrimüslimlerce yeniden şenlendirilmesi için girişimde bulunmuş ve kendilerine Kızıl Deli bölgesini korumaları (yani derbentçilik) görevi verilmişti. Hatta eskiden Darı Bükü'nde bir kervansaray dahi olduğu ancak 1455'teki defterden hareketle artık bu kervansarayı kullanılmadığı değerlendirilmesi yapılmaktadır. Daha da ilginç 1455 yılı itibariyle Kızıl Deli adıyla anılan bir dini oluşum ya da cemaate ya da bununla ilgili bir imaya dahi rastlanılmamaktadır. Ayrıca bu kayıtlarda yine hiçbir şekilde Seyyid Ali isminin geçmediğini de belirtmemiz gerekir. Bu arada Irene Beldiceanu-Steinherr, Kızıl Deli/Seyyid Ali Sultan'ın soyundan gelenlerin [ya da geldiklerini iddia edenlerin?] yaklaşık 40 yıl sonra (yani 1455 itibariyle) ancak Osmanlı Sultanı'ndan berat alabildiklerini ifade etmekte ve birden 1486 yılı civarı zaviyesi ve dervişleriyle bir dini tarikatın ortaya çıktığı saptamasını yapmaktadır (Beldiceanu-Steinherr, 1999: 50-72). Tüm bu bulguları ve daha önce zikrettiğimiz bulguları bir arada değerlendirdiğimizde aslı Kızıl Deli kültürünün sahiplerinin, 1455'ten makul bir süre önce bu yöreyi terk ettiğini düşünmekten başka bir sonuç çıkartılamaz. Bırakalım Osmanlı Dönemini, Osmanlı zamanından da önce bu yörede Müslüman Türk nüfusunun olabileceğine yönelik bulguları sunmuştuk. Osmanlı'dan da önce (nesnel olarak 1305-1312 yılları arasında ama belki biraz önceden itibaren ve belki daha geç dönemlere kadar) başta Sarı Saltık kültürü gibi Alevi-Şii akidelere sahip Müslüman cemaatlerin belli bir süre bile olsa Trakya'da mevcudiyetlerinden haberdarız. Hemen ardından 1357'den itibaren tüm kronikler ve diğer kaynaklardan hareketle Karesi, Saruhan

bölgesi başta olmak üzere Anadolu'dan Müslüman Türk nüfusunun bu yöreye yerleştirildiğini de düşündüğümüzde, durum daha da aydınlanmaktadır. Kaldı ki 1412 tarihli belgeden hareketle ve ilgili saptamalarımızdan yola çıkarak Darı Bükü Köyü'nde, Kızıl Deli'nin şeyhlik yaptığını artık biliyoruz. Burada dinsel önderlik yapan bir zatın etrafında/yakınında da hiç şüphesiz anlamlı miktarda müntesiplerinin olduğunu düşünmek, herhâlde ki hatalı bir öngörü olmayacaktır. Dolayısıyla hemen biraz önce ortaya koyduğumuz yaklaşımla birlikte bu durumu analiz ettiğimizde, yine ortaya koyduğumuz tez (yani 1455'ten makul bir süre önce Kızıl Deli kültürünün bu yöreden ayrılmış olması) güçlenmektedir. Beldiceanu-Steinherr'in da ifade ettiği 1486'dan sonra birden zaviyesi ve dervişleriyle birlikte bir oluşumun tesis olunmaya başlaması ve 1480'lerden sonra Bektaşiliğin nesnel olarak ortaya çıkması olguları bir arada analiz edildiğinde, yeni kurulan [tarikât olarak] Bektaşiliğin, Seyyid Ali/Kızıl Deli kültürünü sahiplenerek burada kendine has bir oluşum ortaya koyduğunu düşünmekten başka bir sonucun çıkartılamayacağı açıktır. Balabanlılarla ilgili saptamalar, Balabanlıların Anadolu'ya göçü ve Deli Balaban'ın Balabanlılarla ilgisi noktasında ortaya koyduğumuz yaklaşımla birlikte Kızıl Deli'nin aslında tarihsel şahsiyet olarak Deli Balaban'dan başka biri olamayacağına yönelik çıkarım ve biraz önce ortaya koyduğumuz değerlendirmeleri bir arada analiz ettiğimizde, 1412'de mevcut olduğunu bildiğimiz malum Kızıl Deli kültürünün, Balabanlılarla birlikte 1436-1443 yılları arasındaki bir tarihte Dimetoka'dan ayrılıp Batı Anadolu'ya geçmiş olduğu ve süreç içinde Malatya'ya kadar bu kültürün taşındığı saptamasını yapmaktayız. Tam burada 16. yüzyılın başında Aydın Livası'nda Birgi'de ve Tire'de iki ayrı Deli Baba zaviyesinin varlığı, Alaşehir'e bağlı "Balabanlı" köyü ile Alaşehir merkezi arasında "Delüler" köyünün varlığı, yine aynı yörede birçok "Kızılca" adlı köyün varlığı ile Alaşehir'in güneyinde yer alan Yenişehir kazasında "Kızılca Börklü" adlı köylerin varlığı dikkat çekmektedir. Deli Baba ile Kızıl Deli arasında bir ilişki olup olmadığını ve bu zaviyelerin ne zaman kurulduğunu bilmiyoruz. Ayrıca Kızılca Börklü Köyü hariç Kızılca adlı köylerin bir kısmı ya da tamamı "Kızılca Keçili" adlı aşiretin köyleri de olabilir. Bu bağlamda belki Kızılca adlı köylerin varlığı ilginç bulgular olarak görülmeyebilir. Ancak yine Yenişehir kazasında "Siroz/Serez Cemaati"nin saptanması, bu dönemden önce Batı Trakya'dan bu yöreye bir göç olduğunu net olarak ortaya koyan nesnel bir bulgu olarak karşımızda durmaktadır (166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), 1995: 81, 135, 139, 190). Tüm bunların yanı sıra doğrudan "Kızıl Deli" ismine yine bu dönemde Tire'de rastlamamız, işi daha da ilginç kılmaktadır. Sadrazam Lütfü Paşa'nın 1543 tarihli vakfiyesinde zikredilen ve Tire'de bulunan "Kızıl Deli" adlı bir çeşmenin varlığı, dikkat çekmekten öte bir veridir diye düşünüyoruz (Armağan, 2006: 390). Nitekim şimdiye kadarki araştırmalarımızda Dimetoka hariç sadece burada Kızıl Deli ismine rastladığımızın altını çizmemiz gerekiyor.

Hemen bu noktada şöyle bir soru sorulabilir. Mademki Kızıl Deli kültürü Dimetoka'dan ayrıldı, nasıl oluyor da birçok belgede Kızıl Deli'nin oğullarından haberdar olabiliyoruz? Öncelikle bu konudaki ilk bilginin, yine 1455 yılındaki defterde yer aldığını vurgulayalım. Ayrıca "oğlu" ifadesiyle "soyundan gelen" anlamının illaki çıkartılması gerekmediğini de söyleyelim. Nitekim Beldiceanu-Steinherr tam bu noktada "oğlu" ifadesi konusunda "herhâlde soyundan gelenler kastedilmiştir" demektedir. Bunun yanı sıra vardığımız sonuç,

tüm Kızıl Deli müntesiplerinin değil ancak Kızıl Deli kültürünün asli sahiplerinin II. Murad döneminde (kuvvetle muhtemel 1436'dan sonraki bir tarihte) Anadolu'ya geçtiği şeklindedir. Dahası, biraz önce verdiğimiz belge ve argümanlardan hareketle zaten Kızıl Deli kültürü ile ilişkisini ortaya koyduğumuz Balabanlıların tümünün Trakya'dan Anadolu'ya geçmediğini ancak bir kısmının geçtiğini ortaya koymuştuk. Dolayısıyla hakikaten de geride Kızıl Deli kültürünün takipçileri olan birileri kalmış olmalı. Burada Kızıl Deli kültürünün Malatya'ya kadar taşınması ve Kızıl Deli kültürünün asli sahiplerinin Balabanlılarla birlikte Anadolu'ya geçtiği saptamasını yeniden vurgulamamız gerekiyor. Ayrıca aşağı tekkenin yukarı tekke tarafından sahiplenilmesi mevzusunda da bir beis yoksa o vakit şöyle bir sonuca ulaşıyoruz: "1455'lerden itibaren Kızıl Deli'nin oğlu olarak ifade edilen kişi (ya da kişiler), Kızıl Deli soyundan değildir ama manevi oğludur yani müntesiplerindedir. Bunlar süreç içinde, yukarı tekke yani asıl Seyyid Ali Sultan kültürü tarafından sahiplenilmişlerdir." Nitekim 1412 tarihli belgede tanınan imtiyazlar ve haklar, herhâlde ki yukarı tekke kültürünün elde etmek istedikleri içinde yer almaktaydı. Nitekim 1455 tarihli belgede geçen "*Vakf-ı Kızıl Delü. Sultanımız hazretin tevki'i var. - berat. Şimdi oğlu Şaban elindedir*" ifadesiyle aslında, sanki 1412 tarihli belgenin Şaban olarak anılarda muhafaza edildiği ya da en azından böyle bir berattan haberdar olduğu ve bu berata referansla, devam eden yıllarda da (Şaban'dan sonra gelenlerin) ilgili imtiyazlara/imkânlarla kavuştukları anlaşılmaktadır. Yani 1412'de kazanılmış bir hakkın devamının sağlanması için kendilerini, Kızıl Deli kültürünün sahibi olarak (yani Kızıl Deli'ye atfen) Osmanlı yetkililerine tanımlamış/tanıtmış olmalılar. Çünkü bu dönemden önceki, bu dönemde ve bu dönemden de sonraki hiçbir Kızıl Deli ile ilgili belgede, "Seyyid Ali Sultan" isminin zikredilmemesi (Beldiceanu-Steinherr, 1999: 50 -72; Hezarfen, 2006) buna karşın velâyetnamede Seyyid Ali isminin yer alması ve yine velâyetnamede hiçbir şekilde Kızıl Deli isminin geçmemesi, ayrıca nesnel tarihsel diğer bilgi, belge ve kaynaklardan hareketle Rumeli fethine katılmış Seyyid Ali isminde bir zatın saptanamaması, buna karşın Deli Balaban'ın tam da bu dönemdeki ve yöredeki etkinlikleri ve Balabanlılarla ilişkisi birlikte değerlendirildiğinde, bir önceki cümlemizdeki sonuca varıyoruz. Yani Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'ni kaleme alan/alanlar, nasıl ki Orhan Bey ile I. Murad dönemindeki olayları Yıldırım Bayezid döneminde gerçekleştirmiş gibi göstermeye çalışmışlarsa, yine aynı şekilde Kızıl Deli isminin yerine Seyyid Ali Sultan ismini yazmış olmalılar. Nitekim 1421 yılını, bu velâyetnamenin ilk yazılış tarihi olarak görüyoruz. Kaldı ki elimizde 1412 tarihli ve Kızıl Deli isminin geçtiği bir belge var. Nasıl olur da 1421'de ilk olarak yazılmış olan velâyetnamede hiçbir şekilde Kızıl Deli ismi geçmez? 1421'de ilk defa velâyetnameyi kaleme alanın, Kızıl Deli tabirini hiç duymamış olabileceği, ihtimal dâhilinde değildir. Bu gözlem bile başlı başına birçok soru işaretini ortadan kaldırmaya yeterlidir. Ayrıca hiçbir şekilde Seyyid Ali adlı bir gazinin Rumeli'de fetih hareketlerinde yer almadığını tarihsel kaynaklardan görüyoruz. Buna karşın "Kızıl bürk"lü olarak tarif edilen bir zatın Rumeli'ye geçtiğini, Batı Trakya'da "Divane/Deli" adıyla anılan, Süleyman Paşa'nın tanıdığı bir kişiyi ve "Deli Balaban" adlı Batı Trakya'da görev almış ve Gazi Evrenos'la beraber savaşan bir kişiyi saptayabiliyoruz. Ortaya koyduğumuz bulgular ve yaklaşımlar çerçevesinde Seyyid Ali kültürünün şu veya bu şekilde daha sonraları Kızıl Deli kültürünü sahiplendiği sonucuna ulaşıyoruz. Ancak yine Uzun Er bahsi ve devamındaki yaklaşımlarımızla her iki kültürün, birbirine yakın dinsel argümanlara

sahip iki kült olabileceği vurgusunu yeniden anımsatmak isteriz. Dolayısıyla “sahiplenilme/sahiplenme” olgusunda, sahiplenilmeyi/sahiplenmeyi kolaylaştıran dini etkenlerin ve benzerliklerin bulunabileceğine işaret etmek istedik.

Ortaya koyduğumuz yaklaşımlar içinde belli varsayımların ve hipotetik gözlemlerin olduğu aşıkardır. Ancak değindiğimiz noktalar, ortaya koyduğumuz bulgular ve günümüze kadar hiç irdelenmemiş bazı kaynakların ve sözlü tarih verilerinin ışığı altında, ikna olunabilir sonuçlara ulaşıldığının da hakkını vermek gerekir. Araştırmacıların “hakkın teslim edilmesi” bağlamında kabul etmesi gereken bir husus var ki o da bugünlere kadar, Seyyid Ali-Kızıl Deli ile ilgili çalışmalarda, Seyyid Ali ile Kızıl Deli'nin aynı tarihsel şahsiyet olduğunun varsayıldığıdır. Dahası, ilgili kültür ortamı içinde Seyyid Ali ile Kızıl Deli olarak “iki farklı isimle” anılmakta olan bu dini önderin/erenin/kültün sosyal tarih bağlamında çözümlenmesi sürecindeki irdelemelerde, Seyyid Ali ile Kızıl Deli'nin aynı kişi olduğu noktasındaki fikrin aslında “önyargı” olduğu anlaşılmaktadır. Farklı iki isimle anılan bu şahsiyetin/kültün, tarihsel karakter olarak kim olduğunun/olabileceğinin günümüze değin ortaya konamamasının nedeni, bu önyarıdan kaynaklanmış gibi gözükmektedir. Nitekim makale içinde vurguladığımız gibi, Seyyid Ali'nin Kızıl Deli ile aynı tarihsel şahsiyet olduğunu düşünmemizi gerektirecek en ufak emare ya da karine yoktur. Dahası, tam tersi yani Kızıl Deli ile Seyyid Ali'nin ayrı kişilikler olabileceğini gösteren birçok argüman bulunmaktadır.

SONUÇ YERİNE

Tüm okuyuculardan peşinen bir özür dilememiz gerekmektedir. Nitekim ortaya koyduğumuz makale, makale olmaktan çok bir kitap hacmine yaklaşmıştır. Bu bakımdan, bir dergi bünyesi içinde böylesi uzun bir yazının yer alması okuyucuyu sıkabilir. Ancak tüm çerçeveyi toparlamadan, makale bünyesi içinde irdelediğimiz konuların analizinin sağlıklı şekilde yapılmasının bizce ihtimali yoktur. Bu bakımdan ilgili tüm çerçeveyi ortaya koymaya çalıştık. Hatta buna rağmen aklımızda olan ancak inceleme imkânımızın kalmadığı başka olguların bulunduğunu da söylemeden geçemeyeceğiz.

Dimetoka kentinin, ulaştığımız kaynaklardan hareketle en erken 5. ya da 6. yüzyılda kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Dimetoka adı, Didimoteikho olarak telaffuz edilebilecek Rumca kökenli bir kelimeden gelmektedir. Yani Didimoteikho sözcüğü Türkçeleşmiş ve bozularak Dimetoka şeklini almıştır. Hiç şüphesiz bu değişim, Didimoteikho'ya Türklerin yerleşiminden sonra olmuştur. Didimoteikho sözcüğünün ne vakit Dimetoka'ya dönüştüğü hakkında literatürde hiçbir bilgi ya da değerlendirmeye rastlayamadık. Zaten problem özellikle Türkiye'de bugünlere değin Dimetoka tarihi ile ilgili hemen hemen hiçbir çalışma yapılmamış olmasıdır. Oysaki bu kelimenin dönüşüm tarihi ile Didimoteikho'ya Türklerin ilk yerleşim tarihi doğrudan ilgilidir. En nihayetinde Türklerin burada var olmuş olmaları ve anlamlı bir süre geçtikten sonra ve yine en azından kendi söylemlerinde bu ifadenin Dimetoka'ya dönüştüğü iddia edilebilir. Her ne kadar Dimetoka ile ilgili derinlikli çalışmalar bulunmasa da pek dillendirilmeyen ancak ortaya konan zımnî öngörü, Osmanlı sonrası bu yer adının Dimetoka'ya dönüştüğü şeklindedir. Yazılı kaynaklarda nesnel olarak 1430'lardan

önce Dimetoka adını saptayamamış olsak da ortaya koyduğumuz nesnel bulgularla 11. yüzyılın ortalarından itibaren Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türkî grupların bu yöredeki varlığı ve etkinliği ile 13. yüzyılın ilk yarısından itibaren Anadolu'dan yine bu yöreye Türklerin geçtikleri saptanmaktadır. 1189-1242 yılları arasında Kuman-Kıpçakların kısa süreli aralıklar da olsa Dimetoka'ya hâkimiyeti bu bağlamda dikkat çekicidir. Kaldı ki devam eden süreçte yoğunlaşan Anadolu'dan Trakya'ya göç ve Dimetoka yakınlarına yerleşim hareketlerini değerlendirdiğimizde, Osmanlı'dan önce Didimoteikho'nun Dimetoka'ya dönüşmüş olabileceği söylenebilir.

Balkanlardaki Alevilik-Bektaşilik konusunda yapılan çalışmalarda Pavlos-Bogomil unsurlarının daha sonradan İslamlaşarak Alevi meşreb itikatlara bağlandıkları ve daha sonraları önemli kısmının Bektaşi olduğu noktasında iddialar bulunmaktadır. Biz bu bağlamı Kızıl Deli-Dimetoka açısından gözlemlemek istedik. İlgili konuda elimizdeki nesnel verilerin başında Peçenekler ile Pavlosların 11. yüzyılın ikinci yarısındaki girift ilişkileri gelmektedir. Kız alıp verme ve Bizans'a karşı birlikte isyan etme noktasındaki bu ilişkilerden hareketle Peçenekler içinde de Pavloşçuluk inancına bağlanan kimselerin olduğunu düşünmek abartılı bir öngörü olmaz. Peçeneklerle Kuman-Kıpçakların zaman zaman savaşsalar da bazı olaylarda işbirliği yapıyor olmalarından hareketle benzer şekilde aynı coğrafyadaki Kumandanlardan bir kısmının da bu itikada bağlanmış olma ihtimalleri akla gelmektedir. Tam bu noktada Bizans tarihi çalışmalarında Hristiyanlaşan Türkler olayında yine zımnî bir öngörü yapıldığının altını çizmeden geçemeyeceğiz. İlgili tüm çalışmalarda, ister vurgulansın ister vurgulanmasın, Hristiyanlaşmış Türkler dendiğinde nedense hep Ortodoksluk akla getirilmektedir. Oysa ki böyle bir mecburiyet bulunmadığı gibi bunun böyle olmasını gerektiren ya da tüm Hristiyanlaşmış Türklerin Ortodoks inancına bağlandıklarını iddia etmeyi gerektirecek maddi bulgular bulunmamaktadır. Hiç şüphesiz önemli kısmı Bizans'ın baskısı ile Ortodoks inancına girmiştir denilebilir ancak Peçenek örneğinde olduğu gibi Pavlos ve hemen sonrasında Bogomil inancına da pekâlâ bağlanmış grupların mevcut olabileceği söylenebilir. Heterodoks/Heretik/Bâtîni inanç sistemindekilerin Ortodokslar'a karşı işbirliği, güçbirliği ve gönül birliği yapmış olabilecekleri akıldan çıkartılmamalıdır. Pavlosların Bizans tarafından belli bir dönem yok edilmeye çalışılması, Balkanlar'a sürgün edilmelerini ve Bulgarlar'ın Bogomiller'e karşı tavrını da vurgulamak gerekir. Elimizde Dimetoka'da Pavlos, ya da Bogomil inancında insanların varlığına dair nesnel bir veri yoktur. Ancak 14. yüzyıl ve öncesinde Batı Trakya'da bu unsurların varlığından haberdarız. Dolayısıyla Trakya ile Makedonya arasında önemli bir kent olan Dimetoka'da da adı geçen itikattan kimselerin bulunması gayet doğal bir beklentidir. Bizim bu değerlendirmeye aslında dikkat çekmek istediğimiz husus, Kızıl Deli kültürünün Dimetoka ve Batı Trakya'da gelişiminde bu ve benzeri Heterodoks/Heretik/Bâtîni unsurların varlığının etkili olabileceğine dair yaklaşımdır. Makalemiz içinde Pomak-Ahriyan ve Torbeşi olgularını irdeleme fırsatımız olmadı. Ancak biliyoruz ki günümüzde, Yunanistan sınırları içindeki Kızıl Deli müntesiplerinin önemli bir kısmı Pomak kökenlidir. Aren/Ahren/Ahriyan-Pomak olgusu ile Pomakların Bulgar kökenli olduğu noktasında iddialar vardır. Dolayısıyla Ahriyan-Pomak-Bulgar Bogomilleri ve Torbeşi olgularının bir arada değerlendirilmesi ile bahsettiğimiz bu husus aydınlanacaktır diye düşünüyoruz. Elimizde Dimetoka ve çevresindeki Hristiyan

Pavlos-Bogomiller'in daha sonradan Müslüman olup Kızıl Deli kültüne bağlandıklarına dair hiçbir nesnel veri yoktur. Ancak ilgimizi çeken ve Malatya Kızıl Deli kültü ortamında derlenmiş bir bilgiyi yeniden anımsatmak istiyoruz: "Kızıl Deli/Seyyid Ali Sultan, Dimitrova kentine vardığında bir kiliseye gider ve onun girişimleriyle bir süre sonra kilisede semah ayinleri icra olunmaya başlar. Sonrasında Hristiyan papazlar bu ayinleri beğenir ve Kızıl Deli'nin ortaya koyduğu şekilde ibadet etmeye başlarlar. Zaman içinde Rum ve Bulgar hâlkı da bu yola girer. Dimitrova valisi olan Bizans tekefurunun, Dimitrova'nın mülkiyetini Kızıl Deli'ye vakfeder. Kızıl Deli burada bir tekke yaptırır. Yetiştirdiği bazı Rum ve Bulgar dervişler, şeyh unvanıyla Bizans içinde farklı bölgelere dağılarak onun öğretisini yayarlar. Daha sonrasında Kızıl Deli Malatya'ya geri döner." Bizce oldukça ilginç bir lejand gibi gözüküyor. Yani Malatya'da Kızıl Deli kültü içinde yaşayanların böylesi bilgileri aktarıyor olmaları hakikaten dikkat çekicidir. Bu lejand içinde, her ne kadar Dimetoka ifadesi geçmiyorsa da Balkanlar'daki Kızıl Deli kültü ile en azından Hristiyanlar'ın ilişkisini ve Hristiyanlar'ın Kızıl Deli kültüne bağlanması hikâyesinin zikredilmesi önemlidir.

Gazi Umur Bey'in Dimetoka ve çevresindeki etkinliği dikkat çekmektedir. Osmanlı'dan daha önceleri, onbinlerle ifade edilen mevcutla Batı Trakya'ya akınları ve Dimetoka önlerine kadar gelişi, Anadolu Beylikleri zamanından beri Dimetoka'nın ilgi çekici bir mekân olduğunu göstermektedir. Bu akınlar sonrasında da belki belli bir miktar nüfus buralara yerleşmiş olabilir. Nitekim Gazi Umur Bey'in 1342 yılı sonunda yaptığı seferden sonra Dimetoka önlerinde yaklaşık onbin mevcutlu bir birliği bırakıp geri döndüğünü ve ertesi yıl tekrar geldiğini biliyoruz. Bizans'ın son yüzyıllarında paralı askerlere ağırlık vermesi, paralı askerler içinde Anadolu Türklerin ve/veya Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türk gruplarının önemli bir yer teşkil etmesi gibi nedenlerle, ilişki bazında ve coğrafi bazda, Osmanlı'dan önce Türkler ile Bizans arasında ihmal edilemeyecek bir yakınlık tesis olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Trakya'da, Osmanlı'dan çok daha önceleri Trakya'ya Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türk gruplardan ve Trakya'ya geçen Anadolu Türk gruplardan bir kısmının yerleştiği, yine bu coğrafyada etkin rol oynadıkları ve en azından belli bir kısmının Osmanlı'nın Rumeli fethi sürecinde, Osmanlı ile işbirliği yapmış olduklarını değerlendiriyoruz.

Seyyid Ali Sultan ile Kızıl Deli Sultan konusunda günümüze değin yapılan çalışmaların tamamında, Seyyid Ali ile Kızıl Deli'nin aynı kişi olduğu varsayımı ile adı geçen erenin tarihi araştırılmaya gayret edilmiştir. Oysa ki bu bir varsayımdan öte bir önyargıdır. Nitekim Seyyid Ali ile Kızıl Deli'nin aynı kişi olduğunu kabul etmemiz için en ufak bir gösterge bulunmamaktadır. Yegâne veri, ilgili kültür ortamı içinde Seyyid Ali'nin Kızıl Deli olarak anıldığı bilgisidir. Oysa ki makalemizde ortaya koyduğumuz gibi Kızıl Deli ile ilgili hiçbir belgede Seyyid Ali ismi geçmez. Aynı şekilde Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'nde Kızıl Deli ismi geçmez. Bunun yanı sıra velâyetnamedeki Rumeli fethi olgusunu nesnel tarihsel kaynaklar üzerinden araştırdığımızda hiçbir şekilde Seyyid Ali isimli bir gaziye rastlanmaz. Yine aynı şekilde Gazi Evrenos ile ilişkili olarak nesnel tarihsel kaynaklar içinde Seyyid Ali ismi geçmez. Oysa ki Rumeli fethinde görev almış, Gazi Evrenos'la beraber savaşmış Deli Balaban adlı tarihsel karakter bulunmaktadır.

Malatya'daki Kızıl Deli kültür ortamı içinde Seyyid Ali ile Ali Seydi adıyla iki farklı kültün varlığı ile Dimetoka Kızıl Deli kültür ortamında aşağı tekke ve yukarı tekke olguları dikkat çekmektedir. Bu konularda aktarılan menkıbeler hakikaten de iki ayrı zatın varlığına işaret etmektedir. Dahası Dimetoka'daki metaforik/alegorik anlatımlar, şu veya bu şekilde yukarı tekke kültürünün bir zaman sonra aşağı tekke kültürünü sahiplendiğine ve içselleştirdiğine işaret etmektedir. Bu bulgu, Seyyid Ali ile Kızıl Deli adında iki farklı şahsiyet ve kültün zamanında var olduğunu düşündürmüştür.

Daha önce bu konularda hiç yararlanılmamış olan Veli Baba Menakıpnâmesi'nde köken olarak Malatya'ya dayanan ve ehl-i beyt ailesinden Uzun Er olarak anılan Seyyid Ali'nin, malum Seyyid Ali Sultan ya da en azından ona atfen oluşturulmuş kültün kutbu olduğunu ortaya koyduk. Menakıpnâmede aktarılan bilgileri nesnel diğer bilgi ve kaynaklarla karşılaştırdığımızda Rumeli fethinde yer alan Seyyid Ali adlı kişinin aslında Veli Baba Menakıpnâmesi'ndeki Seyyid Ali (nam-ı diğer Uzun Er) olduğu ortaya çıkmıştır. Veli Baba Menakıpnâmesi'nde Orhan Bey döneminde ve I. Murad'ın ilk yıllarında yaşamış Rumeli fethine katılmış Uzun Er namı diğer Seyyid Ali adlı bir gazi-erendir. Ancak bu gazi-eren ile Dimetoka arasında menakıpnâmede bir ilişki kurulmamaktadır. Ayrıca yine menakıpnâmeye göre 1364/1365 yılında vefat etmiştir. Dolayısıyla 1412 sonrasına kadar yaşadığı düşünülen ve Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'ndeki gaza hareketlerine katılmış kişi Uzun Er olamaz. Ancak Seyyid Ali adlı kült, Uzun Er'in vefatından sonraki bir tarihte bu erene atfen kurulmuş olmalıdır. Düsturname-i Enveri'de Orhan Bey'in yakını olarak anlatılan Seyyid'in, I. Murad dönemine ait vakfiyede geçen Seyyid, Stefan Lazareviç Biyografisi'ndeki Seyyid'in aslında Uzun Er olduğunu, menakıpnâmedeki Seyyid Ali (Uzun Er) ile karşılaştırmalı analiz yaparak ortaya çıkardık. Menakıpnâmeye göre Uzun Er 1364/1365 yılında ölmüştür. Nitekim bu bilginin, Stefan Lazareviç Biyografisi ve I. Murad dönemine ait vakfiyedeki bilgileri beraber değerlendirdiğimizde bu doğru bir bilgi olduğu görünüyor.

İnce Balaban adlı şahsiyetin Balabanlıların şeceresindeki İnce Balaban olduğunu sözlü tarih verileri ve nesnel kaynaklardan hareketle ortaya koymuş bulunuyoruz. Osman Bey, Orhan Bey ve dolayısıyla Süleyman Paşa zamanında yaşamış Balaban/Balabancık adlı tarihsel şahsiyetin varlığını ispatlayıp bunun Balabanlılarla ilişkisini ortaya çıkarttık. Nitekim Balaban şeceresinde İnce Balaban'ın babası olarak Balaban gözükmektedir. Ayrıca İnce Balaban kaynaklarda İncecik Balaban olarak da anılır. Aynı şekilde Balaban, Balabancık olarak da anılır. Bunun yanı sıra İdris-i Bitlis'teki Rumeli fethi bahsinde zikredilen Balabancıkoğlu ifadesi problemin çözümüne katkıda bulunmuştur.

Eğer amacımız "Kızıl Deli" adlı erenin kimliğini saptamaksa Seyyid Ali ismiyle araştırma yapmamız analitik-nesnel çerçevede kabul edilemez bir gayrettir. Nitekim Kızıl Deli ile hiçbir belgede Seyyid Ali ismi geçmemektedir. Bu bağlamda ele alıp Kızıl ve Deli kavramları üzerinde araştırma yaptığımızda ve Rumeli fethi kronolojisini ve yöresini dikkate aldığımızda, tarihsel kaynaklarda geçen ve adı Deli olan yegâne tarihsel karakterin "Deli Balaban" olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim II. Selim tarihçisi Yusuf bin Abdülatif'in Subhatü'l-Ebrar

adlı eserinde Gelibolu fethi sonrası Vardar taraflarına fethedilen ve divane [deli] olarak adlandırılan kişi Deli Balaban'dan başkası olamaz. Dahası Vardar gibi Batı Trakya bölgesinde Serez ve Kavala'da sancak beyi olarak görev yapmış, Gazi Evrenos'la işbirliği yapmış kişi Deli Balaban'dır. Bu nesnel bilgiler, velâyetnamedeki Gazi Evrenos bahsi ile de uygundur. Kızıl börk bahsini çözmemize de Abdal Musa Velâyetnamesi, Yusuf bin Abdülatif'in Subhatü'l-Ebrar adlı eseri ve Düsturname-i Enveri sağladı. Yusuf bin Abdülatif'in Subhatü'l-Ebrar'daki divane [deli] olarak anılan kişi Deli Balaban olduğuna göre aynı eserde devam eden cümleyi de değerlendirebilir hâle geldik. Burada *divane*'nin Umur Bey tacı giydiği söylenmektedir. Abdal Musa Velâyetnamesi'nden biliyoruz ki bu tac "kızıl börk"tür. Dolayısıyla *divane*'nin giydiği tac da kızıl börtür. Bu saptamanın ardından Düsturname-i Enveri'de Süleyman Paşa ile birlikte geçenler içinde sadece birinin kızıl börtü olduğu, Gelibolu civarındaki kalenin fethedilmesinden sonra dülbend giyen 40 erin kızıl börk giymeye başladığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'nde de aynı bahiste *kırk er/kırklardan* bahsedilir. Dolayısıyla bu kızıl börtü kişi Subhatü'l-Ebrar'daki *divane* yani Deli Balaban'dır.

Aslında şunu söylemek istiyoruz: Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'nin içindeki bilgiler değil, velâyetnamenin ismi kafaları karıştırmaktadır. Yani bu velâyetnamede geçen konular (ve aslında efsanevi olgular yani kerametler ve mucizeler bir tarafa) ve Rumeli fethiyle ilgili olarak anlatılanlar aslında daha sonraları Kızıl Deli diye anılmaya başlayan Deli Balaban'la ilgilidir. Bugünlere değin Kızıl Deli-Seyyid Ali ile ilgili çalışmalarda net bir sonuca varılamamasının nedeni, Seyyid Ali ile Kızıl Deli'nin aynı şahsiyet olduğu varsayımı/önyargısı ve bununla beraber velâyetnamenin adının kafa karışıklığına neden olmasıdır. Kısacası velâyetnamedeki olaylar aslında Deli Balaban'ı anlatmaktadır. Nasıl ki I. Murad döneminde gerçekleşen olaylar sanki Yıldırım Bayezid döneminde yaşamış gibi velâyetnamede aktarıldıysa aynı bağlamda Kızıl Deli ismi Seyyid Ali'ye dönüştürülmüştür. Bu konudaki analizimizi kısaca tekrarlamak isteriz. 1412 tarihli ve doğrudan Kızıl Deli'ye verildiği anlaşılan bir berat mevcuttur. Velâyetname ise 1421'de ilk defa kaleme alınmış gibi kaydedilmiştir. Velâyetnamede tek bir yerde bile "Kızıl Deli" ifadesi geçmemektedir. Eğer Seyyid Ali ile Kızıl Deli aynı kişiye velâyetnameyi kaleme alan ilk kişi ya da sonrakiler "Kızıl Deli" tabirini nasıl olup da duymamıştır? Bu sorunun kendisi, içinde cevabı da barındırmaktadır. Velâyetnameyi ilk kaleme alanın Kızıl Deli ismini duymamış olma olasılığı yoktur. Dolayısıyla bu saptama bizi yukarı tekke kültürünün (Seyyid Ali kültürü), aşağı tekke kültürünü (Kızıl Deli kültürü) sahiplenmesi sonrasında mevcut lejandı manüple ettikleri sonucuna ulaştırır. Bu manüplasyon gayretinin temelinde de herhâlde bir yandan Kızıl Deli kültürünün geride kalan müntesiplerini sahiplenmek ve aynı zamanda Kızıl Deli'ye atfen verilmiş berattaki imtiyaz ve haklardan istifade etmek olmalıdır.

Seyyid Ali Sultan Kültü'nün (yukarı tekke), Kızıl Deli'nin mürşitliği zamanındaki (1375?-1420?) temsilcisinin kim olduğunu saptayamadık ancak Seyyid Ali Kültü'nün, Uzun Er nam-ı diğer Seyyid Ali'ye atfen oluşturulduğuna dair bulgular ağırlık kazanmıştır. Balabanlıların sözlü tarih geleneğinde Deli Balaban ismi zikredilmemektedir. Ancak

Balabanlıların Dimetoka ve Kızıl Deli aidiyetleri ve Malatya olguları dikkat çeker. Balabanlıların seyyid soylu bir aile olmaması ve yine Kızıl Deli'nin nesnel belgeler içinde seyyid olduğuna yönelik herhangi bir bilginin hatta imanının dahi olmayışı da eklendiğinde Deli Balaban ile Balabanlılar arasında ilişki kurmak için yeterli nedenlerimiz ortaya çıkmıştır. Gregory Palamas'tan ve özellikle Aşıkpaşazade Tarihi'nden hareketle, Bursa fethinde ve Orhan Bey'in emrinde çalışan 1355'teki dinsel tartışmayı yöneten Balaban'ın (Balabancık) belli bir yaştan sonra kendini maneviyat ilmine verdiğini de ortaya koymuştuk. Uzun Er; Orhan Bey, Süleyman Paşa ve I. Murad'la görüşmüş ve onlarla birlikte gaza hareketlerine katılmış olduğu anlaşılan biridir. Dolayısıyla Balaban/Balabancık, Uzun Er ile çağdaştır. Aynı ortamlarda bulunmuş ve görüşmüş olma ihtimalleri yüksektir. Bizim burada Deli Balaban'ın, İnce Balaban'ın kardeşi olabileceğini düşünmemize neden olan yegâne veri/veriler Kahraman Özgül'den derlediğimiz sözlü tarih bilgileri içindeki bazı muallâk ifadelerdir. Kahraman Özgül, "Büyük Balaban" adlı bir karakterden bahsederken bunun aynı zamanda "Cabbar Ali" olarak anıldığını da söylüyor. Bazı aktarımlar sırasında da "Balaban Dedemiz" şeklinde bir ifade de bulunuyor. Bir diğer argüman ise zincirleme ilgi-ilişki bağıdır. Balaban/Balabancık'ın İnce Balaban/İncecik Balaban'ın babası olduğu saptadıktan sonra, o dönemlerde baba ile oğlun aynı isimle ama farklı lakaplarla anılabileceği ihtimalini düşündük. Dolayısıyla bir diğer oğlu varsa onun da adının içinde de Balaban kelimesinin geçiyor olması imkân dâhilinde gözüktü. Tüm bu emareler neticesinde Deli Balaban'ın İnce Balaban'ın kardeşi yani Balaban'ın oğlu olduğu varsayımını yaptık. Kaldı ki bu varsayım Balabanlıların Kızıl Deli mensubiyetleri meselesine de uygun bir varsayımdır. Ayrıca Balaban'ın belli bir yaştan sonra maneviyat ilmine kendini verdiğini biliyoruz. Oğlunun da (bir oğlu da yani Deli Balaban) bu yolda belli bir yaştan sonra ilerleme kararı almış olabileceğini düşündük. Dolayısıyla Deli Balaban'ın İnce Balaban'ın kardeşi olması bir çıkarımdan ziyade hipotez olarak ele alınmalıdır. Bu hipotezi ele aldığımızda Deli Balaban'ın da pekâlâ Seyyid Ali ile görüşmüş, tanışmış olma ihtimali gündeme geliyor. Bizim buradaki tasavvurumuz Deli Balaban'ın doğrudan Seyyid Ali'den ya da babası Balaban'dan dolayı Seyyid Ali'den nasiplendiği şeklindedir. Yani Kızıl Deli kültü de aslında Seyyid Ali'den neşet etmiştir diye düşünüyoruz. Dolayısıyla Kızıl Deli de ibadetlerinde, herhâlde Seyyid Ali'yi anıyordu. Zaten yukarı tekke kültürünün aşağı tekke kültürünü sahiplenmesinde sosyo-kültürel bunun gibi olumlu etkenler yani ortak paydalar bulunmuş olmalı.

Malatya'ya Kızıl Deli kültürünün ne şekilde taşınmış olabileceği sorusunun yegâne ikna edici cevabı, Balabanlıların Dimetoka'dan Malatya'ya göçleri ile ilgili olabilir. Kısacası Balabanlılar bu kültü (ister Deli Balaban/Kızıl Deli akrabaları olsun ya da olmasın, bu noktada fark etmez) Malatya'ya göç ettiklerinde beraber getirdiler. Ancak bir şekilde Balabanlıların Dersim ve Erzincan'a göçü sonrası ya da henüz Malatya'dayken Kızıl Deli kültürünün sahibi olan aile ortadan kalktı ve/veya Erzincan-Dersim'e göçen Balabanlılar bir şekilde bu kültle olan bağlarını koparmak zorunda kaldılar ve ardından Kureyş Ocağı talibi oldular. Günümüzde Kızıl Deli kültürünün devamı gibi gözükten kültü Ali Seydi'dir. Nitekim günümüzde Malatya'daki Balabanlılar bu ocağın talibidir. Ayrıca bu ocağın taliplerinin Dimetoka'yla kendilerini ilişkilendirdikleri bilinmektedir. Dahası bu ocağın merkezi olan mezranın adıyla,

Dimetoka'da zamanında Kızıl Deli'nin mekânı olan mezarın adları da şaşırtıcı derecede benzerdir. Ali Seydi Ocağı *Darıyeri* mezarında bulunmaktadır. Kızıl Deli'nin türbesi de 1455'ten önceki tarihlerden beri var olduğu anlaşılan *Darı Büki*'dür. Balabanlılarla ilgili bulgu ve çözümlerimizden hareketle Balabanlıların Anadolu'ya (Batı Anadolu'ya) 1436-1451 tarihleri arasında göç ettikleri sonucuna varıyoruz. Göç edilen yörenin Birgi-Alaşehir yakınlarında bir yer olması kuvvetle muhtemeldir. Hemen önceki ve sonraki nesnel bazı bulgu ve belgeler buna işaret etmektedir.

Toponimik analizlerden ve diğer bilgi, belge ve çıkarımlardan hareketle günümüzde Anadolu'ya göçen Balabanlıların Dimetoka'da yaşadığı ya da yaşamış olabileceği köyler saptanmıştır. Buna göre günümüzde Edirne Uzunköprü'ye bağlı Sığircılı olarak anılan köy ile Uzunköprü'ye bağlı Balabankoru Köyü'nün Balabanlıların terk ettikleri köyler olduğu sonucuna varılmıştır. Bu köylerin dışında yine Uzunköprü Balabankoru Köyü'nün yakınındaki Balaban ve Balabancık Köyleri de bu köylerden olabilir ancak bu son iki köy, en azından 1530'lara gelindiğinde Dimetoka sınırları içinde değildi. Dolayısıyla bu son iki köyün Balabanlıların terk ettikleri köy olma ihtimali, zikrettiğimiz diğer iki köye göre düşüktür.

Balabanlıların sözlü tarih geleneğindeki İnce Balaban'ın Savcı Bey ayaklanmasında kendisine destek olması olayının aslında Musa Çelebi'ye karşı Savcıoğlu'nun isyanı ile ilgili olduğu ortaya konmuştur. Savcı Bey ve oğulları hakkında Osmanlı kroniklerinin, bilinçli olarak sessiz kaldığı sonucuna varılmıştır. Bir şekilde Fatih devrine kadar uzanan Savcıoğlu sorunundan dolayı tarih yazıcıları, böylesi bir şehzadenin varlığından dünyayı haberdar etmemek için çaba sarf etmiş gibi gözükmektedir.

Osmanlı kroniklerinde zikredilen Kör Melik Şah ile Balabanlıların sözlü tarih bilgileri arasında fark edilmemesi mümkün olmayan bazı benzerlikler bulunmaktadır. Bu konuyu analiz ettiğimizde Kör Şah Melik'in aslında İnce Balaban'dan başka birisi olamayacağı sonucuna varılmaktadır. Musa Çelebi'ye isyanı sonucu gözleri kör edilen ve ardından Çelebi Mehmed'e sığınan Kör İnce Balaban, II. Murad'ın ilk yıllarında Gelibolu'daki kale komutanlığına atanır.

Ortaya çıkarttığımız bilgi ve belgeler ışığı altında Balabanlılardan bir kısmının Anadolu'ya geçtiği, geri kalanının Trakya'da yaşamaya devam ettiği nesnel olarak ortaya konmuştur. Hatta Trakya'da kalanlarının önemli çoğunluğu ya da tamamının 1530'lara gelindiğinde artık Gümülcine taraflarında yaşamakta oldukları saptanmaktadır.

TEŞEKKÜR

Tüm çalışmalarımı sevgisini ve desteğini esirgemeyen, sevgili eşim Aylin Gündoğdu Özgül'e teşekkür ederim. Gösterdiği sabır ve anlayışa minnettarım. Eşimin desteği olmadan bu çalışmam tamamlanamazdı.

Bu makalenin ortaya çıkması sırasında yardım ve katkılarını esirgemeyen başta Kahraman Özgül, Müfit Yüksel, Yrd. Doç. Dr. Haşım Şahin, Yrd. Doç. Dr. Rıza Yıldırım olmak üzere aşağıda listesini vermekte olduğum tüm araştırmacı, akademisyen, yazar dostlara, ilgili kurumlara ve inanç önderlerine teşekkürü bir borç bilirim: Prof. Dr. Machiel Kiel, Doç. Dr. Levent Kayapınar, Doç. Dr. Mustafa Koç, Yrd. Doç. Dr. Cenk Güray, Ali Aktaş, Ulaş Özdemir, Dursun Gümüšoğlu, Georgios C. Liakopoulos, Christos Retoulas, Refik Engin, Veysel Bayram, Lütfü Aykurt (Hâlife Dede), Mustafa Çetin (Dede), Müslüm Koldaş (Dede), Yaşar Celeb, Mustafa Çakıcı, TDV İSAM Kütüphanesi, IRCICA Kütüphanesi, Kadir Has Üniversitesi Kütüphanesi, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

KAYNAKLAR

- 75 NUMARALI GELİBOLU LİVASI MUFASSAL TAHRİR DEFTERİ (925/1519) (2009): yay. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını.
- 166 NUMARALI MUHASEBE-İ VİLAYET-İ ANADOLU DEFTERİ (937/1530) (1995): yay. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Mustafa Karazeybek - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını.
- 167 NUMARALI MUHASEBE-İ VİLAYET-İ RUM-İLİ DEFTERİ I (937/1530) (2003): yay. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını.
- 370 NUMARALI MUHASEBE-İ VİLAYET-İ RUM-İLİ DEFTERİ (937/1530) I (2001): yay. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını.
- 370 NUMARALI MUHASEBE-İ VİLAYET-İ RUM-İLİ DEFTERİ (937/1530) II (2002): yay. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını.
- ACAROĞLU, M. Türker (2006): *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- ADIM ADIM TÜRKİYE YOL ATLASI/REHBER (2008): ed. Murat Öney, İstanbul, Mepmedya Yayını.
- AFYONCU, Erhan (2007): *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul, Yeditepe Yayını.
- AKIN, Himmət (1968): *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını.
- AKSÜT, Hamza (2004): "Ali Seydi ve Seyit Ali Ocakları", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, 34, 89-101.
- AKTEPE, M. Münir (1949): *Osmanlı Türkleri'nin Rumeli'ye Yerleşmeleri*, yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
- ALİ Kemal, (1932): *Erzincan Tarihi, Resimli Ay Matbaası*.

- ANONİM OSMANLI KRONİĞİ (2000): *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- ANZERLİOĞLU, Yonca (2003), *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Ankara, Phonix Yayınevi.
- ARMAĞAN, A. Mumis (2006): *Asya'dan Anadolu'ya Türklerin Anı Defteri*, Tire-İzmir.
- ARNAKIS, G. Georgiades (1951): "Gregory Palamas among the Turks and Documents of His Captivity as Historical. Sources", *Speculum*, 26/1, 104-118.
- AŞIKPAŞAZADE (2003): *Osmanoğulları'nın Tarihi*, çev. Kemal Yavuz - M. A. Yekta Saraç, haz. Hayati Develi - Samih Rifat, İstanbul, K Kitaplığı Yayını.
- AVCI, Ali Haydar (2008): "Pir Sultan Abdal Ocağı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, 46, 77-96.
- AYDIN, Ayhan (2007): "Kızıl Deli Sultan Ocağı Dedeleri ile Söyleşiler", http://www.kizildelisultan.com/index.php?option=com_content&task=view&id=424&Itemid=9, 04 Aralık 2007.
- AYÖNÜ, Yusuf (2009): *Katalanların Anadolu ve Trakya'daki Faaliyetleri (1302-1311)*, İzmir, Ege Üniversitesi Yayını.
- BABINGER, Franz (1944): *Beitrag zur Frühgeschichte der Turkenherrschaft in Rumelien (14-15 Jahrhundert)*, Munich, George D. W. Callwey.
- BABINGER, Franz (1957): "Dawud Celebi, Ein Osmanischer Thronwerber Des 15. Jahrhunderts", *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und Der Levante*, Cilt 1, Südosteuropa-Verlagsgesellschaft m.b.H., (München, 1962), 329-339 (Aus: *Südost-Forschungen*, München, 1957, XVI, 291-311)
- BABINGER, Franz (2000): *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını.
- BABINGER, Franz (2003): *Fatih Sultan Mehmed ve Zamani*, çev. Dost Körpe, İstanbul, Oğlak Yayını.
- BALABAN, Mehmet (1998): *Balaban Aşireti Soy Seceresi*, İstanbul.
- BALIVET, Michel (2009): *Bizans ve Osmanlı*, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul, Alkım Yayını.
- BALTA, Evangelia (2009): "Serez", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 36, İstanbul, TDV Yayını.
- BARKAN, Ömer Lütfi (1942): "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", *Vakıflar Dergisi*, 2, 279-386.
- BAŞAR, Fahameddin (1995): "Fetret Devri", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 12, İstanbul, TDV Yayını.
- BATTAL-NAME (2006): haz. Necati Demir - Mehmet Dursun Erdem, Ankara, Hece Yayını.
- BELDICEANU-STEİNHERR, Irene (1999): "Osmanlı Tahrir Defterlerinde Seyyid Ali Sultan: Heterodoks İslam'ın Trakya'ya Yerleşmesi", *Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, çev. Özden Arıkan-Ela Gültekin-Tülin Altınova, ed. Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- BERTRANDON DE LA BROQUIERE (2000): *Bertrandon de la Broquiere'in Denizaşırı Seyahati*, ed. Ch. Schefer, çev. İlhan Arda, yay. Muhittin Salih Eren, İstanbul, Eren Yayını.
- BIÇAKÇI, İsmail (2003): *Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri*, İstanbul, IRCICA Yayını.

- BİRDOĞAN, Nejat (1999): "Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli)", I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim 1998), Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını.
- CANTACUZENUS, Ioannes (1831): *Historiarum Libri IV, Vol. II*, ed. L. Schopen, Bonnae, Impenis Ed. Weberi.
- ÇAĞATAY, Neşet (1978): "Sultan Murad Hüdavendigâr Adına Düzenlenmiş Bir Vakfiye", Ankara, Vakıflar Dergisi, XII, 7-14.
- ÇERİBAŞI, Mehmet (2007): "Kütahya Seyit Ali Sultan Ocağında (Çamlıca Ve Aydoğdu Köyleri) Kültür Ve Bu Kültürlere Bağlı İnanç Ve Uygulamalar", 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı, 2. Cilt, ed. Dr. Filiz Kılıç & Tunçay Bülbül, Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını.
- DANIŞMEND, İsmail Hami (1947): *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt 1*, İstanbul, Türkiye Yayınevi.
- DARKOT, Besim (1997): "Serez", M.E.B. İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, Eskişehir, M.E.B. Yayını.
- DELİBALTA, A. Mehmet (2001a): "Dimetoka (S) Dimetoka Çevresi Köy Adları", *Evlad-ı Fatihan Dergisi*, Haziran 2001, 3/29, 24-25.
- DELİBALTA, A. Mehmet (2001b): "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Batı Trakya (4)", *Evlad-ı Fatihan Dergisi*, Aralık 2001, 4/34, 20-21.
- DELİLBAŞI, Melek (1989): *Johannis Anagnostis: Selanik (Thessaloniki)'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- DEMİR, Aydın - AKTAŞ, Ali (2007): "Sakarya-Pamukova Paşalar Köyü'nde Karaca Ahmet Sultan Türbesi", 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı, 2. Cilt, ed. Dr. Filiz Kılıç & Tunçay Bülbül, Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını.
- DE VILLEHARDOUIN, Geoffroi - DE VALANCIENNES, Henri (2008): *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, çev. Ali Berktaş, İstanbul, İş Bankası Yayını.
- DEMİRCAN, Hüsnü (1993): *Orhan Gazi ve Gregory Palamas, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.
- DEMİRCAN, Hüsnü (2000): *Osmanlı Klasik Dönemi Biga Tarihi, yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ (1993): *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını.
- DEVELİOĞLU, Ferit (1998): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, yay. Aydın Sami Güneşçay, Ankara, Aydın Kitabevi Yayını.
- DUKAS, Mikhael (2008): *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, çev. Bilge Umar, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayını.
- DÜSTURNAME-İ ENVERİ (2003): *Fatih Devri Kaynaklarından Düsturname-i Enveri Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, Kitabevi Yayını.
- ERSAL, Mehmet (2005): *Isparta İli Senirkent İlçesi Uluğbey Beldesinde Alevilik, yayımlanmamış*

- Yüksek Lisans Tezi, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- ERSAL, Mehmet (2009): *Alevi İnanç - Dede Ocakları Üzerine Bir Örneklem: Veli Baba Sultan Ocağı*, ed. Coşkun Kökel, Köln, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayını.
- FERİDUN AHMED BEY (1849/1850): *Münşeat-ı Selâtin*, Cilt 1.
- GAZAVAT-I SULTAN MURAD B. MEHEMMED HAN (1989): *İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavatname*, yay. Hâilil İncancık - Mevlüd Oğuz, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- GOURIDIS, Athanasios I. (2006): *Didymoteicho - An Unknown Capital*, Komotini. (GOURIDIS, Athanasios I. (2006): *Dimetoka - Bilinmeyen Bir Başkent*, Gümülcine; Γουρίδης, Αθανάσιος Ι. (2006), *Διδυμότειχο, μια αγνώστη πρωτεύουσα, Κομοτηνή*)
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib (1952): *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Lisası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar, İşaret Yayınları* (Tıpkı Basım: 2007).
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib (1997): "III. Savcı Bey", M.E.B. İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, Eskişehir, M.E.B. Yayını.
- GREKÇE ANONİM OSMANLI TARİHİ (1973): *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi Giriş ve Metin (1373 - 1512)*, yay. Şerif Baştav, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını
- GÜZEL, Abdurrahman (1999): *Abdal Musa Velâyetnamesi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- HADİDİ (1991): *Tevarih-i Ali Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayını.
- HÂLÂÇOĞLU, Yusuf (2009): *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- HAMMER, Joseph Von (2010): *Büyük Osmanlı Tarihi*, yay. Mümin Çevik, 1. Cilt, İstanbul, Milliyet Gazetesi Yayını.
- HAMILTON, Janet - Hamilton, Bernard - Stoyanov, Yuri (1998): *Christian Dualist Heresies in The Byzantine World c. 650- c. 1450*, Manchester and New York, Manchester University Press.
- HEZARFEN, Ahmet (2006): *Tarihi Belgeler Işığında Kızıl Deli Sultan (Seyit Ali Sultan) Dergâhı*, İstanbul, Cem Vakfı Yayını.
- HİCRİ 835 TARİHLİ SURET-İ DEFTER-İ SANCAK-İ ARVANİD (1987): yay. Hâilil İncancık:, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- HİCRİ 859 TARİHLİ SURET-İ DEFTER-İ SANCAK-İ TIRHÂLÂ I (2001): yay. Melek Delilbaşı - Muzaffer Arıkan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- HOCA SADETTİN EFENDİ (1992a): *Tacü't-Tevarih I*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını.
- HOCA SADETTİN EFENDİ (1992b): *Tacü't-Tevarih II*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını.

- İBN BATTUTA (2004): *İbn Battuta Seyahatnamesi I*, çev. A. Sait Aykut, İstanbul, Yapı Kredi Yayını.
- İDRİS-İ BİTLİSİ (2008a): *Heşt Bihişt*, haz. Mehmet Karataş - Selim Kaya - Yaşar Baş, 1. Cilt, Ankara, Betav Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı Yayını.
- İDRİS-İ BİTLİSİ (2008b): *Heşt Bihişt*, haz. Mehmet Karataş - Selim Kaya - Yaşar Baş, 2. Cilt, Ankara, Betav Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı Yayını.
- İNALCIK, Hâlil (1993): "Edirne'nin Fethi", *Edirne-Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- İNALCIK, Hâlil (1995): *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- İNALCIK, Hâlil (2006): "Murad I", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul, TDV Yayını.
- İNALCIK, Hâlil (2007): "Osman I", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 33, İstanbul, TDV Yayını.
- İNALCIK, Hâlil (2009): "Osmanlı Sultanı Orhan, (1324-1362) Avrupa'da Yerleşme", *Belleten Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, 266, 77-107
- JORGA, Nicolae (2005): *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, Cilt 1, İstanbul, Yeditepe Yayını.
- KAPLANOĞLU, Raif (2000): *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Bursa, Avrasya Etnoğrafya Vakfı Yayını.
- KASTRITSIS, Dimitris J. (2007): *The Sons of Bayezid - Empire Building and Representation in the Ottoman Civil War of 1402-1413*, Leiden-Boston, Brill.
- KAVAK, Ahmet (2006): *Menkibelerle Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) Dimetoka Kazasındaki Dergâhı*, Komotini (Gümülcine), Paratiritis Matbaası.
- KAYAPINAR, Levent (2004): "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 133-142
- KAYGUSUZ, İsmail (2008): *Abdal Musa Sultan ve Velâyetnamesi-Kaygusuz Abdal Pendnamesi*, İstanbul, Karacaahmet Sultan Derneği Yayını.
- KAZANCIGİL, Ratip (2003): "Mihmetkeşan ve Rüstem Baba Dergâhı", *Yöre Dergisi*, 37/38, 19-26.
- KIEL, Machiel (1994): "Dimetoka", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, İstanbul, TDV Yayını.
- KIEL Machiel (2002): "Kavala", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 25, İstanbul, TDV Yayını.
- KIEL, Machiel (2009): "The Incorporation of The Balkans into The Ottoman Empire, 1353-1453", *The Cambridge History of Turkey, Volume I, Byzantium to Turkey 1071-1453*, ed. Kate Fleet, Cambridge, Cambridge University Press.
- KOFOĞLU, Sait (1993): *XIII-XV. Yüzyıllar Güney-Batı Anadolu Tarihi Hamid Oğulları Beyliği*, yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı.
- KOMMENA, Anna (1996): *Alexiad-Anadolu'da ve Balkan Yarımada'sında İmparator Alexias Kommenos Dönemi'nin Tarihi-Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İstanbul, İnkılâp Yayınevi.
- KOSTENEÇKİ, Konstantin (2008): *Stefan Lazareviç-Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu*, haz. Hüseyin Mevsim, İstanbul, Kitap Yayınevi.

- KÖY KÖY TÜRKİYE YOL ATLASI (2003): ed. Yücel Yaman, İstanbul, İki Nokta Bilişim Yayını.
- KÖYLERİMİZ (1933): Köylerimiz-Köy Kanunu Tatbik Olunan ve Olunmayan Köy İsimlerini Alfabe Sırasıyla Gösterir, İstanbul, Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü Yayını.
- KURAT, Akdes Nimet (1937): Peçenek Tarihi, İstanbul.
- KUREŞANLI SEYYİD KEKİL, (1993 ?): Peygamberler İle Seyyidlerin Şecereleri ve Aşiretlerin Tarihi, Köln-Almanya.
- LLAKOPOULOS, Georgios C. (2002): *The Ottoman Conquest of Thrace Aspects of Historical Geography*, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü.
- LOWRY, Heath W. (2009): *Osmanlıların Ayak İzlerinde-Kuzey Yunanistan'da Mukaddes Mekânlar ve Mimari Eserleri Arayış Yolculukları*, çev. Hakan Girginer - Şebnem Giriner, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayını.
- LOWRY, Heath W. (2010): *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, çev. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayını.
- LOWRY, Heath W. - ERÜNSAL, İsmail E. (2010): *Yenice-i Vardar'lı Evrenos Hanedanı: Notlar ve Belgeler*, çev. Aynur [Evrenosoğlu] Onbaşıoğlu - Kıvanç Tanrıyar, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayını.
- MAHMUT EL-KAŞGARİ (2007): *Divanü Lugati't Türk*, çev. Serap Tuba Yurtsever - Seçkin Erdi, İstanbul, Kocabalci Yayını.
- MAVROMMATIS, Giorgos (2005): "Monuments and Communities: Bektashism in Greece of the 20th century", *Uluslar Arası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I - Bildiriler ve Müzakereler 28-30 Eylül 2005*, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını.
- MELIKOFF-SAYAR, Irene (1954): *Le Destan D'Umur Pacha (Düsturname-i Enveri)*, Paris, Presses Universitaires De France.
- MÜNECCİMBAŞI AHMED B. LÜTFULLAH, (2001): *Selçuklular Tarihi II - Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Yay. Ali Öngül, İzmir, Akademi Kitabevi Yayını.
- MEHMED NEŞRİ (1995): *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*, yay. Faik Reşit Unat - Mehmed A. Köymen, Cilt 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- MUNTANER (2000): *Ramon Muntaner Chronicle*, çev. Lady Goodenough, Cambridge, Ontario, In Paranthesis Publications.
- MÜNECCİMBAŞI (1995): *Camiü'd-Düvel Omanlı Tarihi (1299-1481)*, yay. Ahmet Ağırakça, İstanbul, İnsan Yayınları.
- OBOLENSKY, Dmitri (1948): *The Bogomils-A Study in Balkan Neo-Manichaeism*, Cambridge, Cambridge University Press.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996): *Babailer İsyanı-Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul, Dergâh Yayını.
- OIKONOMIDIS, Nicolas (1997): "Avrupa'da Türkler (1305-1313) ve Küçük Asya'da Sırplar (1313)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, çev. Gül Çağalı Güven-İsmail Yerguz-Tülin Altınova, ed. Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- ONARLI, İsmail (2000): “Malatya’nın Fethiye Beldesi’nde Kızıl Deli Sultan Ocağı”, *Cem Dergisi, Cem Vakfı Yayını*, 33/101, 31-33.
- ORUÇ BEY TARİHİ (2007): *Osmanlı Tarihi 1288-1502*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, Çamlıca Yayını.
- OSTROGORSKY, George (2006): *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- ÖDEN, Zerrin Günel (1999): *Karesi Beyliği*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- ÖZ, Tahsin (1941): “Murat I İle Emir Süleyman’a Ait İki Vakfiye”, *Tarih Vesikaları Dergisi*, 1/4, 241-244.
- ÖZCAN, Abdülkadir (1996): “Hacı İlbey”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 14, İstanbul, TDV Yayını.
- ÖZDEMİR, Zekeriya (1996): *Bigadiç Hâlk Bilimine Notlar*, Bigadiç
- ÖZGÜL, Vatan (2004a): *Özel Arşiv, Ahmet İmam’ın Malatya-Fethiye-Balaban Köyü Hasan Balaban ve Abbas Doğan’la Görüşme*, Video Kaydı, ? Ağustos 2004.
- ÖZGÜL, Vatan (2004b): *Özel Arşiv, Ahmet İmam’ın Edirne Uzunköprü Balaban Köyü Yaşlıları İle Yaptığı Görüşmeleri*, Video Kaydı, ? Eylül 2004.
- ÖZGÜL, Vatan (2005): *Dimetoka’dan Erzincan’a Bir Alevi Aşiret: Balabanlılar*, İstanbul, Pan Yayıncılık.
- ÖZGÜL, Vatan (2006a): *Özel Arşiv, Kahraman Özgül’le Görüşme*, Ses Kaydı, 17 Ocak 2006, Kartal-İstanbul.
- ÖZGÜL, Vatan (2006b): *Özel Arşiv, Kahraman Özgül’le Görüşme*, Video Kaydı, 28 Şubat 2006, Kartal-İstanbul.
- ÖZGÜL, Vatan (2007a): *Özel Arşiv, Balabancık Köyü Yaşlılarıyla Görüşme ve Alan Araştırması*, 13 Ekim 2007, Uzunköprü-Edirne.
- ÖZGÜL, Vatan (2007b): “Dimetoka’dan Erzincan’a Göç Eden Balabanlıların Bağlı Olduğu Ocağı Değiştirmesi: Kızıl Deli Sultan’dan Kureyşan Ocağı Talipliğine Geçiş”, 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-19 Ekim 200) Bildiri Kitabı, 2. Cilt, ed. Dr. Filiz Kılıç & Tuncay Bülbül, Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını.
- ÖZGÜL, Vatan (2009a): *Özel Arşiv, Kahraman Özgül’le Görüşme*, Video Kaydı, 23 Ağustos 2009, Pınarlıkaya (Hınzoru) Köyü-Erzincan.
- ÖZGÜL, Vatan (2009b): *Özel Arşiv, Kureyş Ocağı Dedesi Müslüm Koldaş’la Görüşme*, Video Kaydı, 21 Eylül 2009, Kaynarca Pendik-İstanbul.
- ÖZMEN, İsmail (1995): *Alevi-Bektaşî Şiirleri Anatolojisi (XVI. Yüzyıl)*, Cilt 2, Ankara, Saypa Yayını.
- ÖZTÜRK, Necdet (2008): “Osmanlı Akıncı Teşkilatında Toycalar”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 19, 77-87.
- PACHYMERES, Georges (2009): *Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul, İlgî Kültür Sanat Yayını.

- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993): *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt III, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
- RUHİ TARİHİ (1992): *Ruhi Tarihi Oxford Nüshası-Değerlendirme, Metnin İçinde Yeni Harflerle Çevirisi (Tıpkı Basım İle Birlikte)*, yay. YaşarYücel - Hâilil E. Cengiz, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- SELÇUK, Hava (2002): *Rumeli'de Osmanlı İskân Siyaseti (1299-1481)*, yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- SIMAVNA KADISIOĞLU ŞEYH BEDREDDİN VE MANAKIBI (2008): haz. Abdülbaki Gölpınarlı, inc. İsmet Sungurbey, İstanbul, Elif Kitabevi Milenyum Yayını.
- SOLAKZADE (1989): *Solakzade Tarihi*, haz. Vahid Çabuk, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını.
- SÜMER, Faruk (1997): "Oğuzlar", M.E.B. İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, Eskişehir, M.E.B. Yayını.
- ŞAHİN, Haşim (2007): *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler (1299-1402)*, yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı.
- ŞAHİN, Haşim (2009): "Seyyid Ali Sultan", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 37, İstanbul, TDV Yayını.
- ŞAHİN, Hüseyin (1998): "Bir Anadolu Ereni: Kızıl Deli (Malatya'da Kızıl Deli Adı Çerçevesinde Oluşan Kültürel Değerler)", 1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri (13-16 Ağustos 1998), Ankara, Ervak Yayını.
- ŞAMİ, Nizamüddin (1949): *Zafername*, çev. Necati Lugal, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- TARAMA SÖZLÜĞÜ (1996): XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını.
- T.E.G., (1991): "Didymoteichon", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexande P. Kazhdan, Vol 1, Oxford University Press
- THEOPHYLACTI SIMOCATTAE HISTORIAE, ed. by C. de Boor (Leipzig, 1887), editio correctior: P. Wirth, Stuttgart, 1972.
- TUNCA, Ayhan (2003): "Rüstem Baba Dergâhı'nda Bir Araştırma", *Yöre Dergisi*, 37/38, 27-30.
- TÜRKAY, Cevdet (2001): *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul, İşaret Yayını.
- UMAR, Bilge (1993): *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul, İnkılâp Yayınevi.
- UMAR, Bilge (2006): *Mysia-Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İstanbul, İnkılâp Yayınevi.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1997): "Germiyan-oğulları", M.E.B. İslam Ansiklopedisi, Cilt 4, Eskişehir, M.E.B. Yayını.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (2000): *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, yay. Abdülmecid Mutağ, Balıkesir, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayını.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (2008): *Osmanlı Tarihi*, I. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.

- VASARY, Istvan (2008): *Kumanlar ve Tatarlar-Osmanlı Öncesi Balkanlar'da Doğulu Askerler (1185-1365)*, çev. Ali Cevat Karakoyunlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayını.
- VELİ BABA MenakıpnâmeSİ (1996): yay. Bedri Noyan, İstanbul, Can Yayını (Adil Ali Atalay Vaktidolu)
- WITTEK, Paul (1935): "Von Der Byzantinischen Zur Türkischen Toponymie", *Byzantion*, 10, 11-64.
- WITTEK, Paul (1952): "Yazijioghlu Ali on the Christian Turks of the Dobruja", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 14, No. 3, *Studies Presented to Vladimir Minorsky by His Colleagues and Friends*, pp. 639-668, Cambridge University Press.
- WITTEK, Paul (1999): *Menteşe Beyliği*, çev. O. Ş. Gökyay, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- YAMAN, Ali (1998): *Alevilikte Dedeler ve Ocaklar*, İstanbul.
- YILDIRIM, Rıza (2007): *Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) ve Velâyetnamesi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- YILDIRIM, Rıza (2008): "Efsanede Gizli Gerçek: Bir Tarih Kaynağı Olarak Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi", *Tarih ve Toplum Dergisi, İletişim Yayınları*, 6, 9-37
- YILDIRIM, Rıza (2009): "History Beneath Clouds of Legend: Seyyid Ali Sultan and his Place in the Early Ottoman History According to Legends, Narratives and Archival Evidence", *International Journal of Turkish Studies*, 15/1-2, 21-62.
- YÖRÜK, Doğan (2005): "Karaman Eyaletinde Osmanlı Timar Düzeninin Tesisi (1483)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara Üniveristesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Yayını, 25/40, 177-202.
- ZETTERSTEEN, K. V. (1997): "Abbasiler", *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, Eskişehir, M.E.B. Yayını.

Tablo 1: 1530'da Dimetoka Köyleri

1530 Tarihindeki Köy İsimleri (370-İ)	Diğer İsim 1	Diğer İsim 2	Diğer İsim 3	Diğer İsim 4	Günümüzde Mevcut İse			Türkçe Adı ve/veya Değişen Adı
					Yer Aldığı			
					Ülke	Şehir	İlçe	
Abdullah					Yunanistan	Evros	Dimetoka (Didy-moteichon)	Abdullahköy; Avdella
Ada					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	?
Ahad Baba					Bulgaristan	Kırcali	Mestanlı (Momçil-grad)	Ahad Baba; Postnik
Ahmet Fakih	Eceköyü				Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Lepti
Ahur					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Ahirköy; Nea Vyssa
Akalan					Bulgaristan	Hasköy (Haskovo)	Ortaköy (Ivaylov-Grad)	Belopolyane
Akberdi	Bahklı				Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Kırcasalih?
Akça Viran	Surnazen				Bulgaristan	Hasköy (Haskovo)	Ortaköy (Ivaylov-Grad)	Zurnazen; Sviracı
Akpınar					Yunanistan	Evros	Dimetoka	Asroneri
Akviran					Bulgaristan ?	Kırcali ?	Koşukavak (Krumov-Grad) ?	Evren Köy; Avren ?
Akvıranı					Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	?
Altağaç-ı Büzürg					Türkiye	Edirne	Meriç	Büyükaltağaç
Altağaç-ı Küçük					Türkiye	Edirne	Meriç	Küçükaltağaç
Antablu					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	?
Apidoruhori	Umur Bey	Subaşı			Yunanistan	Evros	Dimetoka	Karapınar (Subaşıköy); Vrysika
Arpuz Ata					?	?	?	?
Aslhan					Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Asılhan
Ateri					Bulgaristan ?	Hasköy (Haskovo) ?	Ortaköy (Ivaylov-Grad) ?	At-eren; Kobilino ?
Aygır Bey	Aygırlık	Dursun			?	?	?	?
Ayvalı	Hayvalı				Bulgaristan	Kırcali	Koşukavak (Krumov-Grad)	Ayvalı; Blagun
Azadlı	Müsellem	Balahor			Türkiye	Edirne	Havsı	Azatlı
Azizlü					?	?	?	?
Bacuvacalı					?	?	?	?
Bahşi Fakih					?	?	?	?
Balaban	Sığırçalı	Savuçlu ?	Sovuklu ?		Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Sığırçalı (Sığırçalı)
Balabanlı					Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Balaban
Balcı					Bulgaristan	Hasköy (Haskovo)	Ortaköy (Ivaylov-Grad)	Balcı Bük; Meden Buk
Baş Kilise					Yunanistan	Evros	Dimetoka	Protokklisi
Bayraklı	Baraklı	Yaraklı	Azizlü		Bulgaristan ?	Hasköy (Haskovo) ?	Ortaköy (Ivaylov-Grad) ?	?

DİĞER NOTLAR
Bu köy eski kayıtlarda "Ada Nahiyesi" olarak bilinen nahiyе sınırları içinde olmalı. Ada Nahiyesi, kabaca günümüzün Yunanistan Evros şehrinin Kumçifliği (Orestida) ilçesine denk düşmektedir.
1483'de de bu köy adı geçiyor. (Gökbilgin, 1952.; Vakfiyeler kısmı, s. 280 ve normal kısım s. 390)
1572 tarihli bir belgede Medine Vakfı'na iat bir "mezra" olarak kayıtlıdır. Kayacık, Göynüklü, Hállac Murad, Çekirdekli, Akçe-Alan, köyleri ve Balcı Yolu mezrası ile birlikte anılmaktadır. (Gökbilgin, 1952: 318)
Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde Uzunköprü Ergene) nahiyesinde "Meşeli", ve "Asilhan" köylerine yakın bir yerdedir. (Gökbilgin, 1952: 234) Kırcasaliğ'in eski adı olma ihtimali ya da Kırcasaliğ yakınında başka bir köy olma ihtimali yüksektir.
III. Murad devri tahririnde adı geçmektedir. (Gökbilgin, 1952: 499)
KIZILDELİ KÖYÜ. II. Bayezid (1492) Vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 367)
Muhtemelen bugünkü Orestida'nın kuzey kısmında Arda nehrine yakın bir noktada olan köydü.
15. yüzyıl sonlarında Şehzade Şah Hatun Vakfı köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 385)
15. yüzyıl sonlarında Şehzade Şah Hatun Vakfı köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 385)
1485'de "hass" köyleri içinde yer alıyordu. II. Bayezid (1492) dönemi vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 69, 70, 367). 1507 tarihli bir vakfiyede de bu köyün adı geçiyor. (Gökbilgin, 1952: Vakfiyeler kısmı, s. 76) Arda nehrinin güneyinde günümüz "Saltıklı" (Valtos) köyünün yakınlarındaydı.
Arpuz Ata (Erbuz Ata)'nın Osmanlılar'dan önce Kuzey'den gelip bu bölgeye yerleşen ya da Timur istilası sırasında gelen Tatarlardan biri olabileceği düşünülmektedir. Bu köy 1485'lerde "Tatarlar" olarak da anılmaktaydı. (Gökbilgin, 1952: 65, 195)
II. Bayezid döneminde Hamza Bey (Şarabdar) mülkü olarak kayıtlıdır. (Gökbilgin, 1952: 234, 235)
1485'de Hállil Bey vakfına aitti. (Gökbilgin, 1952: 414)
"Yahşi Fakih" şeklinde okunsa gerektir. Nitekim Tayyip Gökbilgin, Yahşi Fakih Vakfı'ndan ve Dimetoka'da vakfedilen 1485 tarihli bir belgede "Yahşi Fakih" köyünden bassetmektedir. (Gökbilgin, 1952: 175)
Bu köy için makaleye bakınız.
Bu köy için makaleye bakınız.
Ancağ 1485 tarihli bir belgede "Balcı Bük" adlı bir köy bulunmakta ve bu köyün diğer adlarını "Çekirdekli" ve "Cıvalı" olduğu söylenmektedir. (Gökbilgin, 1952.; 329) Muhtemelen "Balcı Yolu" olarak ifade edilen mezra da bu köy yolu üzerinde bir mezraydı. (Gökbilgin, 1952: 329)
16. Yüzyıla başlarında Hállimi Çelebi mülkü olarak gözükmektedir (Gökbilgin, 1952: 489)
Yüzyıla ait bir belgede diğer adı olan "Korucu" ile birlikte geçmektedir. (Gökbilgin, 1952: 444). Bir ihtimal, Orestida'nın merkezi de olabilir.

Bayramlı	Bayram- calı				Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Bayramlı
Bazarlı Bey	Yaralı Bey				Yunanistan ?	Evros ?	Dimetoka ?	Pimeniko ?
Bektaş	Söğütü				Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Bektaşlı-Bektaşköy; Milia
Belik Viranı	Bilek Viranı				?	?	?	?
Beyköyü					Türkiye	Edirne	Meriç	Nasuhbey
Bosna	Boyna				Türkiye	Edirne	Merkez	Bosna
Bulduklı					Türkiye	Edirne	Uzunköprü	?
Büyük Viran					Yunanistan	Evros ?	Sofulu (Sou- flion) ?	Demirören; Sidiro ?
Canbazan					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Canbazlar-Cambazlar; Doxa
Cancuğaz	Hascuğaz-ı Küçük	Hisarlı			?	?	?	?
Canıklı					?	?	?	?
Cırcır	Çerçi				?	?	?	?
Çakmak Dede	Çakmak Köy	Hoca Beyli	Yund oğlanı		Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Çakmakköy
Çavuş					Yunanistan ?	Evros ?	Dimetoka ?	Çavuşlu; Kyani ?
Çavuş Köy	Geredeli	Gödelü			Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Zoni
Çekirdeklü					Bulgaristan	Hasköy (Has- kovo)	Ortaköy (Ivaylov-Grad)	Kostilkovo
Çiftlik-i Ahmet Paşa					?	?	?	?
Çiftlik-i Çavuş					?	?	?	?
Çobanlı					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Çobanlar; Sitochori
Çömlekçi					Yunanistan	Evros	Sofulu (Sou- flion)	Çömlekçiköy; Lagyna
Çörek					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Çörekçöy; Kastanies
Dağarlar					?	?	?	?
Danişmendlü					?	?	?	?
Demürlü					?	?	?	?
Derzi Viranı					?	?	?	?
Deveboynu					?	?	?	?
Devlethan					?	?	?	?
Dikilitaş					Yunanistan	Evros	Sofulu (Sou- flion)	Dikilitaş
Dişbudak	Yusuflar				?	?	?	?
Dobrucak	Kıvrıcık				Türkiye ?	Edirne ?	?	?
Doğancı					Türkiye	Edirne	Meriç	Meriç
Doğancı Budak					?	?	?	?

1485 tarihinde yazılmış bir belgede diğer adı "Kutluca" olan "Bazarlı Bey" köyünden bahsedilmektedir. (Gökbilgin, 1952: 429) 370-1'deki haritada "Pimeniko" köyünün olduğu yere konulmuş.
II. Bayezid döneminde Filibe mirlivası İshak Bey Vakfı'na aitti. (Gökbilgin, 1952: 429)
Cumhuriyetin ilk yıllarında "Nasuh" olarak kayıtlı idi. (Köylerimiz kitabı) 1490'lara doğru yapılmış bir tahrirde "Çeltükçi" ya da "Hacı" şeklinde de anıldığı ifade edilmektedir. (Gökbilgin, 1952: 448)
1530 tarihli 370'nolu defterde "Boyna" olarak da yazılmış ya da çevrim yazısı yapılmış. Muhtemelen yanlış yazılma ya da hatalı çevrim yazıdır. 1485'de Ada Nahiyesi'nde hass köyleri içinde yer almaktaydı. (Gökbilgin, 1952: 69, 70)
II. Murad döneminde yaşamış Gazi Turhan Bey'in vakfına ait olduğu olduğu, 1485 yılına ait bir belgeden anlaşılmaktadır. Uzunköprü yakınlarındadır. "Baldu" olarak da geçmektedir. (Gökbilgin, 1952: 340, 341)
Büyük Viran Köyü ise günümüzde Hacı Viran (K. Vrysi) adıyla Gümülçine'nin Kuzeydoğu'sunda Kardere ve Kovanlık köyleri arasında yer almaktadır. KIZILDELI KÖYÜ olmayabilir. Belki de Bulgaristan Hasköy'deki "Büyük Örencik" yani "Krepost" köyüdür. Ancak 1455'de ifade edilen diğer köyleri baz aldığımızda bu köylere yakın ve Büyük Viran adını çağrıştıran yegane köy "Demirören"dir. Biz eski kayıtlardaki Büyük Viran'ın günümüzdeki "Demirören" köyü olduğunu tahmin ediyoruz.
Bu köy 1485'de Doğançı Çiftliği köylerinden biriydi ve Gazi Turhan Bey vakfına aitti (Gökbilgin, 1952: s. 340-342). 1530'larda "Doğançı Çiftliği" olarak köyün (gözükken günümüzdeki "Megali Dioxipara'nın) kuzeydoğusundadır. (Delibalta, 2001a: 24)
II. Murad döneminde yaşamış olan Çakmak Dede'ye ait ve sonrasında evlatlık vakfı olarak verilmiş bir köy olsa gerek. 1485 tarihli bir vakfiyede Hoca Beğlü (Yünd Oğlanı, Çakmak Dede), Hâtil Bey'e ait olarak görünüyordu. 1507 tarihli bir vakfiyede "Bay Hocalı" olarak geçen köy de aynı köy olsa gerek. (Gökbilgin, 1952:; Vakfiyeler kısmı, s. 24, 40, 282, 414, 415)
Davut Paşa Vakfı köyleri içinde anılmaktadır. (Gökbilgin, 1952: 407, 408)
Mezralar kısmında zikredilen "Çekirdekli" ile aynı aynı yerleşim birimi olma ihtimali vardır. 1485'e ait bir belgede bu köyün (ya da mezranın ?) diğer adlarının "Dernek Bükü" ve "Civalu" olduğu söylenmektedir. (Gökbilgin, 1952: 329)
15. Yüzyılın ilk yarısında Oruç Paşa vakfına ait olarak gözüküyor. (Gökbilgin, 1952: 247)
1485'de Murad Paşa (Has) vakfına aitti. (Gökbilgin, 1952: 336)
II. Bayezid (1492) Vakıf köyleri içinde almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 416)
15. Yüzyılda Ergene İmaretı Vakfına aitti. (Gökbilgin, 1952: 218, 219)
Kvırcık mezrası, 1485'lerde diğer adı "Yiğit" olan bir mezra idi. Hâtil Bey Vakfı'na aitti. Hocabeglü (Yündoğlanı, Çakmak Dede), Azadlı, Koçak, Hacı Musa köyleri ile birlikte anılmaktaydı. (Gökbilgin, 1952: 414, 415) Adı geçen Dobruca köyünün, 1485'lerdeki "Kvırcık" (Yiğit) mezrası olduğunu tahmin ediyoruz.
Cumhuriyetin ilk yıllarında "Büyük Doğançe" olarak kayıtlı idi. (Köylerimiz kitabı)

Doğancı Çiftliği				Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Büyük Cambazlar; Megali Doxipara
Doğancı Firuz				?	?	?	?
Doğancı Karlı				?	?	?	?
Doğancı Murad				?	?	?	?
Doğancı Yakub				?	?	?	?
Dovice Aruzlu				Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	?
Dura Köy	Çok Köy			?	?	?	?
Dursun				?	?	?	?
Düğünçü				Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	?
Ehlüddin	Emlüddin	Emnüddin		Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Emledin; Ladi
Ekrek Deresi				?	?	?	?
Elçilü				Türkiye	Edirne	Havsa	Elçili
Emir Gazilü				?	?	?	?
Emirlü	Eymirlü			Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Kavyılı
Eymirlü	Sarucalar	Savcılar		?	?	?	?
Esenlü	Alabayır			Bulgaristan	Hasköy (Haskovo)	?	Şaren-byrag
Eşekci	Eşküncü	Karabeyli		?	?	?	?
Gerdene				?	?	?	?
Göç Beyi	Malkoç			Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Malkoç
Gökçepınar				Bulgaristan	Hasköy (Haskovo)	Ortaköy (Ivaylov-Grad)	Siv Kladenets
Göynüklü				Bulgaristan ?	?	?	?
Hacı Ali Viranı				Yunanistan	Evros	Dimetoka	Hocaaali Köy-Hacallı; Korymvos
Hacı Musa				Türkiye ?	Edirne ?	İpsala ?	Hacıköy ?
Hamidlü				Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Hamitli
Hamza bin Kurd	Hamza Veled-i Kurd			Türkiye ?	Edirne ?	Uzunköprü ?	?
Hamza-i Siyah				Türkiye ?	Edirne ?	Uzunköprü ?	?
Hatıblü				?	?	?	?
Haydarlu	Yörüklü			?	?	?	?
Hediyelü				?	?	?	?
Hekim				Yunanistan	Evros	Dimetoka (Didymoteichon)	Hekimli; Giatrades
Helvacı-ı Büzürk				Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	Helvacı-Helvacıköy-Helidon ?
Helvacı-ı Küçük				Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	Helvacı-Helvacıköy-Helidon ?
Hırvat				Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	?
Hızırca				Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	?

<p>Bu köy 1485'de Doğançı Çiftliği köylerinden biriydi ve Gazi Turhan Bey (Paşa Yiğiti) vakfına aitti. (Gökbilgin, 1952: 340-342) Bu köy Büyük Cambazlar (Cambazlar, Cambazlar; Büyük Çobanlı; Büyük Doğanca; Türk Doğanca) olarak bilinmektedir. Anlaşılan o ki bu köy süreç içinde büyümüş ve Küçük ev Büyük Cambazlar adında iki köy tesis olunmuş. Küçük Cambazlar Köyü de hemen 2,5 km kuzeybatısındadır. (Delibalta, 2001a: 24)</p>
<p>1485 tarihli bir belgede Gazi Turahan (Turhan) Bey vakfı köyü (çiftliği) olarak anılmaktadır. (Gökbilgin, 1952: 341, 341)</p>
<p>16. Yüzyılda Sokullu Mehmet Paşa Vakfı'na aitti (Gökbilgin, 1952: 508)</p>
<p>Fatih Sultan Mehmed döneminde Rum Mehmet Paşa Vakfı'na ait, Ada Nahiyesi'nde yer alan ve Tayyip Gökbilgin'in "Toysa Oruzlu" olarak okuduğu köy olsa gerek. 1485'deki bir kayıttta bu durum ifade edilmiş ve devamında 1519'da da tahiri yapılmıştı. (Gökbilgin, 1952: 334-335) Ada Nahiyesi, muhtemelen bugünkü Orestida ilçesi sınırları içinde yani Edirne merkezinin Güney-Batı bölgesidir.</p>
<p>Muhtemelen 1485'de Mahmut Ağa'ya ait Ada Nahiyesi'nde yer alan ve Tayyip Gökbilgin'in Doğenci ya da Düdükci olarak okuyup kaydettiği köy olsa gerek. (Gökbilgin, 1952: 437, 438)</p>
<p>1485'de Mahmut Ağa'ya ait Ada Nahiyesi'nde yer alan bir köydür. (Gökbilgin, 1952: 437, 438). Muhtemelen I. Murad dönemi fakihlerinden İmam Eminüddin Fakih'e temlik edilen köylerden biriydi. (Çağatay, 1978, 7-14)</p>
<p>Abdal Cüneyd Fakih'e ait bir köydü. (Gökbilgin, 1952: 266-267). Günümüzde "Emirler" adıyla da bilinir.</p>
<p>1572 tarihli bir belgede bu köyün II. Murad döneminde Cüneyt Fakih evladlık vakfına verildiği ifade edilmektedir. (Gökbilgin, 1952: 266-269)</p>
<p>1937'de Türk halkının göç etmesi sonucu köy haritada silinmiş. (Acaroğlu, 2006: 24)</p>
<p>1490'da Ergene İmaretı Vakfı'na ait bir köydü. (Gökbilgin, 1952: 218)</p>
<p>1572 tarihli bir belgede Medine Vakfı'na iat bir "mezra" olarak kayıtlıdır. Kayacık, Akalan, Hâllac Murad, Çekirdekli, Akçe-Alan, köyleri ve Balcı Yolu mezrası ile birlikte anılmaktadır. (Gökbilgin, 1952: 318) Bu köy, muhtemelen günümüzde Kırcaali ya da Hasköy ili sınırları içinde yer alıyordu.</p>
<p>1485'lerdeki bir kayda göre Hâllil Bey Vakfı'na aitti. Hocabeğli (Yundoğlanı, Çakmak Dede), Azadlı, Koçak köyleri ile Kıvrıkcık (Yiğiti) mezrası ile birlikte anılmaktaydı. (Gökbilgin, 1952: 414, 415)</p>
<p>1490'daki bir kayıttta Ergene İmaretı Vakfı'na ait olarak gözükmektedir. (Gökbilgin, 1952: 218, 219)</p>
<p>1527 yılı civarında bu köy Abdullatif Bey adlı birine aitti. (Gökbilgin, 1952: 82) Bir ihtimal Kurdköy (Uzunköprü) yakınlarında yer almaktaydı.</p>
<p>Kanuni Sultan Süleyman dönemi vakıf köylerinden bir olarak ifade edilmektedir. (Gökbilgin, 1952: 497)</p>
<p>1485'deki bir kayıttta Gazi Turahan (Turhan Bey Vakfı'na ait olarak gözükmektedir. (Gökbilgin, 1952: 341)</p>
<p>II. Bayezid döneminde Karagöz Bey mescidi vakfına ait idi. (Gökbilgin, 1952: 289)</p>
<p>II. Bayezid (1492) Vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 367). 1507 tarihli bir vakfiyede de "Helvacı" köyünden bahsediliyor. (Gökbilgin, 1952: Vakfiyeler kısmı, s. 74; Delibalta, 2001a: 24)</p>
<p>II. Bayezid (1492) Vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 367). 1507 tarihli bir vakfiyede de "Helvacı" köyünden bahsediliyor. (Gökbilgin, 1952: Vakfiyeler kısmı, s. 74; Delibalta, 2001a: 24)</p>
<p>Ada Nahiyesi içinde Ortakçı köylerinden biridir. Hırvatistan'dan getirilip iskan edilenler bu köyde yaşamaktaydı. (Gökbilgin, 1952: 69, 70)</p>
<p>1462 tarihli bir belgede Şeyh Hun Bey vakfı olarak gözükmektedir. (Gökbilgin, 1952: 526)</p>

Hisarbeyi-i Küçük					Yunanistan ?	Evros ?	Dimetoka ?	Asarbeyköy (Hisarbeyköy); Kissario ?
Hisarlık					Bulgaristan	Hasköy (Haskovo)	Ortaköy (Ivaylov-Grad)	Rogozovo
Ilca	Ilca Viran-1 Sovenlu				Bulgaristan	Hasköy (Haskovo)	Ortaköy (Ivaylov-Grad)	Ilca; Luca
İlbeyi Burgazı					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Kuleliburgaz; Pythio
İncügez					?	?	?	?
İneoğlu					?	?	?	?
İrudlu	Emrudlu				?	?	?	?
Izzüddinler	Peliticik				?	?	?	?
Kaba Arnavut	Kaba Armut				?	?	?	?
Kabul Çiftliği	Sovucak Pınar				?	?	?	?
Kadı	Koyunlu	Temüroğlu			Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Muhacir Kadı
Kara Ağaç					Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	Karağağ ?
Kara Beylü	Cilve	Kara Cilve	Calık		Yunanistan	Evros	Dimetoka (Didymoteichon)	Karabeyli; Amorio
Kara Bürçek					?	?	?	?
Kara İshaklu					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	İshaklı; Sakkos
Kara Kız	Çiftlik-i İsmail	Kız Kara			?	?	?	?
Kara Mihmad					?	?	?	?
Kara Mahmudlu					?	?	?	?
Kara Musa					?	?	?	?
Kara Yayla					Türkiye	Edirne	Uzunköprü	
Kara Yusufu					?	?	?	?
Karaca Göz					?	?	?	?
Karaca Hâtil					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Elafochori ve Dafni
Karlu	Şırlu Hacı	Sulu Hacı			Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Karlı-Koca Ali Köy; Chionades
Kavaklı					Türkiye	Edirne	Meriç	Kavaklı
Kayacak					Yunanistan	Evros	Sofulu (Souffion)	Kyriaki
Kazanıcı					Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	?
Kettanlık					?	?	?	?
Kettanlık	Keşanlı	Keşanlılık	Keşenli		?	?	?	?
Kılıç	Kılınç	Kara Hacı			?	?	?	?
Kırağı Ali Bey					?	?	?	?
Kırklar	Kızıklı				Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Kırklar
Kıvrırcıklı					?	?	?	?

Aslında şu an bu köy mevcut değil. Bu köy 1965 yılında haritadan silinmiş. Yerli halk buraya "Asırlık" diyor. Adı Bulgarca'ya çevrilmeden önceki resmi adı "Hisarlık" imiş. (Acaroğlu, 2006: 424, www.ardaboylari.tr.gg) 1570'deki bir kayıta adı geçmektedir. (Gökbilgin, 1952: 181)
Yıldırım Bayezid Vakfı köyleri içinde görünüyor. (Gökbilgin, 1952: 179)
1485 tarihinde İsa Fakih timarı olarak gözükmektedir. Tayyip Gökbilgin, "İlbeyi Birgos" şeklinde okumuştur. (Gökbilgin, 1952: 429). Bu köy Eğri Kaleli Burgaz olarak da geçmekte ve Rumca'da "Empythion" adıyla da bilinmektedir. (Inalcik, 1993: 148; Kiel, 1994, 306; Liakopoulos, 2002: 70, 71; Gouridis, 2006: 80)
1485 tarihinde Mehmet Paşa İmaretı Vakfı olarak gözükmektedir. Buradaki kayıttan hareketle "Temüroğlu" köyü ile "Kadı" köyünü (ki bir diğer adı da "Koyunlu"dur) aynı köy olduğu sonucuna varıyoruz. Yine aynı belgede bu köyün "Şeyh Çiftliği" adında bir mezrasının olduğu anlaşılmaktadır ki bu mezrasın bir diğer adı 1530'lu yıllarda "İspence"dir. (Gökbilgin, 1952: 242, 243)
1485'de Murad Paşa (Has) vakfına aitti. (Gökbilgin, 1952: 336) Edirne İpsala'ya bağlı "Karağaç" köyü de olabilir.
1509 tarihli bir belgede Fatma Hatun (Sofu Sultan, II. Bayezid'in kızı) Vakfı olarak gözükmektedir. (Gökbilgin, 1952: 383)
II. Bayezid (1492) Vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 367) 1507 tarihli bir vakfiyede de bu köyün adı geçiyor. (Gökbilgin, 1952: Vakfiyeler kısmı, s. 106)
Eskiden beri "Temir oğlu Musa" isminde birinin vakfı olduğu 1485 tarihli bir kayıttan anlaşılmaktadır. (Gökbilgin, 1952: 294)
Karagöz Bey Zaviyesi Vakfına ait bir köy olabilir. (Gökbilgin, 1952: 289, 290)
II. Bayezid (1492) dönemi vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 367). 1507 tarihli bir vakfiyede de bu köyün adı birkaç yerde geçiyor. (Gökbilgin, 1952: Vakfiyeler kısmı, s. 24,38, 40)
II. Bayezid dönemi vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 436)
1485 tarihli bir belgede diğer adı "Kızıl Güllü" olan "Seküllü Kavak" köyü ile aynı köy olabilir. (Gökbilgin, 1952: 329, 330) Muhtemelen bu da o dönemde KIZILDELİ Köyü idi
KIZILDELİ KÖYÜ. İşin ilginç yanı bu köy, 1519 tarihli bir kayıta Yavuz Sultan Selim'in hocası Hâlimi Çelebi'nin mülkleri içinde yer alıyordu. (Gökbilgin, 1952: 489)
16. Yüzyılın başlarında Karlı Köyü ile birlikte Keyvan Bey Vakfı'na aitti. (Gökbilgin, 1952: 436)
Tayyip Gökbilgin'in "Keşanlı" ve "Keşentü" olarak ifade ettiği köy olsa gerek. (Gökbilgin, 1952: 235, 379)
370-II'deki "Kılıçlı" diğer adıyla "Kara Bahşılı" köyü ile aynı köy olsa gerek. (370-II), s. 72
Kızıklu adıyla 1490'da Ergene İmaretı Vakfı'na aitti. (Gökbilgin, 1952: 218, 219)
II. Bayezid (1492) Vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 367). 1507 tarihli bir vakfiyede de bu köyün adı birkaç yerde geçiyor. (Gökbilgin, 1952: Vakfiyeler kısmı, s. 24,38, 40)

Kilisalik					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Kiliseli; Klisso ?
Koçak					Türkiye ?	Edirne ?	?	?
Korucu					Türkiye ?	Edirne ?	Uzunköprü ?	?
Korucu İsmail	Sarı Danişmend				Türkiye ?	Edirne ?	?	?
Koyunlu	Kartonlu	Kadı			Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Koyunlu; Krios
Kozluca					Yunanistan ?	Evros ?	?	?
Kozluca					Bulgaristan	Hasköy (Haskovo)	Ortaköy (Ivaylov-Grad)	Oreşino
Kör Ümid					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Körmüd (Kiremitli); Keramos
Kulaklı					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Ampelakia
Kurd Bey					Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Kurd Bey
Kurdoğlu	Yakub				Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Yakupköy; Sitarıa
Kutluca					Yunanistan	Evros	Sofulu (Soufion)	Kutluca-Kuturca; Kotronia
Küçük Pişiremlü	Küçük Pişirevli				?	?	?	?
Küplü	Kerilü				Türkiye	Edirne	Meriç	Küplü
Küreci					?	?	?	?
Kürekçiler					?	?	?	?
Lalacuk	Hisse Çiftliği	Hızır Çiftliği			?	?	?	?
Lulu					Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Akçadam
Mahmutlu					Bulgaristan	Kırcali	Koşukavak (Krumov-Grad)	Mahmutlu; Strancevo
Mandra	Söğütlü Dere				Yunanistan	Evros	Dimetoka	Mandra-Mandra Kükürlü; Mandra
Mir Ahur					?	?	?	?
Musa Beylü					?	?	?	?
Musa Hacı					?	?	?	?
Muslihüddin	Korucu				Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Korucuköy; Karoti
Mustafalu					?	?	?	?
Nuruiddin	Nuruiddin Fakih	Danişmendli			?	?	?	?
Nusretlü					?	?	?	?
Oğulpaşa					Türkiye ?	Edirne ?	Havsa ?	?
Oğuzlar	Uğurlu	Yaralu Tatar	Bazarlu Tatar		?	?	?	?
Okcu Viranı					?	?	?	?
Olurin	Umur Bey				Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	Umur Bey; Palio Chimonio ?
Opan					Yunanistan	Evros	?	?

1485'lerdeki bir kayda göre Hâtil Bey Vakfı'na aitti. Hocabegü (Yundoğlanı, Çakmak Dede), Azadlu, Hacı Musa köyleri ile Kıvrıcık (Yığıt) mezarası ile birlikte anılmaktaydı. (Gökbilgin, 1952: 414, 415)
1485 tarihli bir belgede Gazi Turahan (Turhan) Bey vakfı köyü olarak anılmaktadır. (Gökbilgin, 1952: 341)
II. Bayezid döneminde adı geçmektedir. (Gökbilgin, 1952: 418, 424) Günümüzde Edirne Lalapaşa'da "Sarı Danişment" köyü vardır ancak kastedilen köy bu köy değildir. Nitekim bu köy Edirne'nin Kuzeydoğusu'ndadır yani Dimetoka sınırları içinde değildir. Bu köy, yine 1530 tarihinde Edirne'ye bağlı olarak kayıtlı diğer "Sarı Danişment" köyüdür.
Hemen 6 km Batısı'nda şimdiki adı "Dikea" olan "Kadı" köyü var. Belki de 1530'daki kayıta aynı iken daha sonrasında ayrılan iki köy olabilirler.
1485 tarihinde yazılmış bir belgede "Kozluca Viranı" olarak geçmektedir. (Gökbilgin, 1952: 329)
1485 tarihinde Medine Vakfı'na ait bir köydü. (Gökbilgin, 1952: 318)
"Tatar Yeniköy" olarak da bilinir. (A. Mehmet Delibalta, sayı: 29, s. 24)
1485 tarihinde Şehzade Şah Hatun Vakfı'na ait köyler içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 385)
1475 tarihinde yazılmış bir belge adı geçmektedir. (Gökbilgin, 1952: 276)
1485 tarihinde, bir mezra olarak İsa Fakih timarıydı. (Gökbilgin, 1952: 429)
II. Bayezid (1492) Vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 367). 1507 tarihli bir vakfiyede de bu köyün adı birkaç yerde geçiyor. (Gökbilgin, 1952: Vakfiyeler kısmı, s. 24,38, 40) Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar "Lulu" adı kullanılıyordu
III. Murad döneminde yazılmış bir belgeye göre Yıldırım Bayezid döneminden beri bu köy (Soğutlü Dere) halkın bazı vergilerden muaf olduğu bildirilmektedir. (Gökbilgin, 1952: 486)
Muhtemelen II. Bayezid dönemi beylerinden İlyas Bey "emir-i ahur"a (Karaca Emir-i Ahur) verilmiş bir köydü. (Gökbilgin, 1952: 385, 426, 427)
Hacı Musa köyü ile aynı köy olabilir.
16. Yüzyıla ait bir belgede diğer adı olan "Korucu" ile birlikte geçmektedir. (Gökbilgin, 1952: 444). Bir ihtimal, Orestia'da'nın merkezi de olabilir.
II. Bayezid (1492) Vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 367). 1507 tarihli bir vakfiyede de bu köyün adı birkaç yerde geçiyor. (Gökbilgin, 1952: Vakfiyeler kısmı, s. 24,38, 40)
II. Murad döneminden beri Nurettin Fakih Vakfı'na ait bir köy olduğu 1485 yılına ait bir belgeden anlaşılmaktadır. (Gökbilgin, 1952: 294)
1462 tarihli bir belgede Şeyh Hun Bey vakfı olarak görülmektedir. (Gökbilgin, 1952: 526) Ancak bu köy (Havsı-Oğulpaşa) aslında 1530'lu yıllar için öngördüğümüz Dimetoka sınırları dışında kalmaktadır. Bir ihtimal saptayamadığımız farklı bir noktada var olmuş olan diğer bir "Oğulpaşa" köyü de olabilir. Bize bu köy günümüz Kumçiftliği (Orestia'da) sınırları içinde aranmalıdır.
Eski Karlı Köy ya da Eski Umur Beyli olarak da geçer (Delibalta, 2001a: 24,25)

Ortaköy	Derbent	Umur Hacı			Yunanistan	Evros	Sofulu (Soufflon)	Büyük Derbent; Mega Derio
Ömer Viranı					Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Ömerbey
Paflık	Yitilmiş	Baba Bişmiş			?	?	?	?
Paşa Yiğit	Turahan				Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Kırkkavak
Paşa Yiğit	Karıncık	Yaraklu	Baraklu	Değirmenci	Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Değirmenci
Pelitçik	Pelitçik Ali				?	?	?	?
Pelitçik Viranı					?	?	?	?
Pişrevlü					?	?	?	?
Pokurvan					?	?	?	?
Prankı					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Prangiköy
Saburlu	Salurlu				?	?	?	?
Salih					?	?	?	?
Saltuk					Yunanistan	Evros	Dimetoka (Didymoteichon)	Saltköy-Saltkköy; Lavara
Saltuklu					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Saltıklı; Valtos
Saru Hızırlı					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Sarıhisar (Sarıhıdır); Plati
Saruhan					Türkiye	Edirne	Meriç	Adasarhanlı
Sekban-ı Büzürk					?	?	?	?
Sekban-ı Küçük					?	?	?	?
Semize Danışmend	Pafı Kadısı				Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Uzunköprü-Pavlı
Sıçanlı	Mihanlu				Bulgaristan ?	Hasköy (Haskovo) ?	?	Bejantsi ?
Silgeri	Akhisar				?	?	?	?
Simavina					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Sarmana-Simavna; Kıprinos
Sofular					Yunanistan	Evros	Sofulu (Soufflon)	Sofulu; Soufflon
Sofular					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Sofular; Sofiko ?
Soğanlık					Bulgaristan	Hasköy (Haskovo)	Ortaköy (Ivaylov-Grad)	Dolno-Lukovo ve Gorno-Lukovo
Sovucak Pınar					?	?	?	?
Sultanşah					Türkiye	Edirne	Uzunköprü	?
Sülemiş					Yunanistan	Evros	Dimetoka	Süleymiş; Mikrochori
Şahinci					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Şahince; Palia Sagini
Tamgacı					?	?	?	?
Tatar Ali					Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	Tatar Köyü; Sterna ?

1485 tarihli belgeye göre II. Murad devri beylerinden Gazi Turhan (Turhan) Bey Vakfı'na aitti. (Gökbilgin, 1952: 340-342)
1509 tarihli bir belgede II. Bayezid'in kızı Fatma Hatun (Sofu Sultan) Vakfı'na ait olduğu ifade edilmektedir. (Gökbilgin, 1952: 383)
Yıldırım Bayezid Vakıfları içinde görüntüyor. (Gökbilgin, 1952: 181) 15. Yüzyılın ilk yarısında Oruç Paşa vakfına ait olarak görüntüyor. (Gökbilgin, 1952: 247)
15. Yüzyılda Ergene İmaretı Vakfına aitti. (Gökbilgin, 1952: 217, 218)
II. Bayezid (1492) Vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 367). 1507 tarihli bir vakfiyede de bu köyün adı geçiyor. (Gökbilgin, 1952: Vakfiyeler kısmı, s. 112)
II. Bayezid dönemi vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 70, 413).
1485'de Ada Nahiyesi'nde hass köyleri içinde yer almaktaydı. (Gökbilgin, 1952: 69, 70)
II. Bayezid döneminde Ferhad Ağa mülkü olarak kayıttır. (Gökbilgin, 1952: 413, 414)
1485'de "hass" köyleri içinde yer alıyordu. II. Bayezid (1492) dönemi vakıf köyleri içinde yer almaktadır. (Gökbilgin, 1952: 69, 70).
II. Bayezid döneminde Karabulut (İbrahim Ağa) mescidi vakfına ait ve diğer adı "Sekban Yusuf" olarak da anılan köy olma ihtimali yüksektir. (Gökbilgin, 1952: 331)
1485 tarihli belgeye göre Eyyüb Vakfı'na ait bir köydü (Gökbilgin, 1952: 315, 316). Büyük ihtimalle Uzunköprü'nün merkezi olan Pavlı'dır.
II. Bayezid döneminde Ferhad Ağa mülkü olarak kayıttır. (Gökbilgin, 1952: 413, 414) Bizans dönemindeki adı "Ammobounon'du. Bu köy Şeyh Bedrettin'in doğdu köydü. Ayrıca babasının kadılık yaptığı yer burasıydı. Bundan dolayı zaten "Simavna Kadısoğlu" lakabıyla anılıyordu. (Liakopoulos, 2002: 71)
1485'de Ada Nahiyesi'nde hass köyleri içinde yer almaktaydı. (Gökbilgin, 1952: 69)
Muhtemelen Yıldırım Bayezid döneminde "Gemiciler Vakfı'na" ait olan ve "Sofular Mehmedi" denen köy, bu köydü. (Gökbilgin, 1952: 181)
Dolno-Lukovo'nun Bulgarcaya çevrilmeden önceki adı "Aşağı Soğanlı" idi. Muhtemel Osmanlı zamanında "Soğanlık" köyü zamanla büyümüş olmalı ki Aşağı ve Yukarı Soğanlı şeklinde iki köy tesis olmuş. (Türkey Acaroğlu, s. 62, 1058)
Tayyip Gökbilgin, iki yerde bu köyün adını zikretmektedir. (Gökbilgin, 1952: 407, 408)
II. Murad döneminde yaşamış Gazi Turhan Bey'in vakfına ait olduğu olduğu, 1485 yılına ait bir belgeden anlaşılmaktadır. (Gökbilgin, 1952: 340, 341)
Yıldırım Bayezid döneminde "Gemiciler Vakfı'na" ait bir köydü. (Gökbilgin, 1952: 181)
1485'de Ada Nahiyesi'nde hass köyleri içinde yer almaktaydı. (Gökbilgin, 1952: 69)
II. Bayezid döneminde İbrahim Paşa Vakfı köylerindendi. "Tamgaçı Toyca" şeklinde degeçerdi. (Gökbilgin, 1952: 418, 419)
370-I'de verilen harita üzerinde işaretlenen yere göre incelendiğinde "Tatarlar" adlı köy, günümüzde "Üyükütatar" köyüne denk düşüyor. Bu köy, Köylerimiz kitabında "Oyuklutatar" ya da "Tatar Köyü" olarak geçiyor. Nitekim 1485 yıllarındaki kayıtlarda II. Murad devri vakıflarından biri olarak "Öyükli Tatar" ("Uyruklü" ve "Öyükli" şeklinde de kayıttır. Bir kayıta diğer adı "Karbin" olarak ifade edilmiştir.) köyü geçmektedir. Bu köy 370-I'de Edirne'ye bağlı olarak (Öyükli adıyla ve diğer adları Oyruklü, Öyükli olarak kaydedilmiştir. (Gökbilgin, 1952: 204, 206, 207, 453) Bize 370-I'deki haritada gösterilen "Tatarlar" köyü hatalıdır. Tayyip Gökbilgin'in Ada Nahiyesi'nde olduğunu söylediği iki farklı kayıta geçen "Tatar" ve "Tatarlı" köyleri vardır. (Gökbilgin, 1952: 69, 70) Buradan hareketle 370-I'de geçen Dimetoka'ya bağlı olarak görülken "Tatar Ali" ve "Tatarlar" köyleri aslında aynı köyler olabilir. İkinci olasılık ise birbirlerine çok yakın ve günümüz Orsistada sınırları içinde iki farklı köy de olabilirler. Kısacası 1530'daki "Tatar Ali" ve "Tatarlar" adlı köylerin yer saptaması tam olarak yapılamamıştır. Aynı muğlak durum, 1530 tarihinde kayıtlı "Tatar Viran" ve "Tatarlar" adlı mezarlar için de söz konusudur. Bunun yanı sıra "Tatarlar" köyünün "Arpuz Ata" köyü ile aynı köy olma ihtimali vardır.

Tatarlar					Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	?
Temürcülü	İskender Boluğu				Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	?
Topal Ömer					?	?	?	?
Turfıllı Viran					Bulgaristan	Kırcali	Koşukavak (Krumov-Grad)	Tirfilli; Tıntyava
Turnacı	Tovici Balaban	Turnacı Nasuh ?			Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Turnacı
Ulnar	Ulgar				Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	?
Umur Bey	Mezid Bey				Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Yeni Umurbeyli; Neo Chimonio
Veled-i Dağeri	Dağeri				Bulgaristan ?	Kırcali ?	Koşukavak (Krumov-Grad) ?	Koşukavak; Krumov-grad ?
Velgarihoru	Vergarihoru				Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	Bulgarköy (Ballı Bulgarköy); Ellinochori
Yağbasan					Bulgaristan	Kırcali	Koşukavak (Krumov-Grad)	(Büyük) Yağbasan Köyü- Yağbasan-ı Kebir; Golyama-çinka
Yalama Ali					Yunanistan ?	Evros ?	Kumçiftliği (Orestiada) ?	?
Yayalar					Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Uzunköprü
Yaycılı					?	?	?	?
Yeğen Hızır	Yeğen	Mişeli			Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Meşeli
Yenice					Türkiye	Edirne	Uzunköprü	?
Yenice Çiftliği Veled-i Nusret	Yenice Veled-i Nusret				Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Yeniköy ?
Yeniceköy					Yunanistan	Evros	Dimetoka	Yeniceköy; ?
Yukarı Korucu					?	?	?	?
Yunaklu	Bunaklu				Bulgaristan ?	Hasköy (Haskovo) ?	Ljubimets ?	Bunaklı; Georgi Dobrev ?
Zağanos Bey	Musa Çavuş Çiftliği				?	?	?	?

1485 tarihinde Şarabdar Hamza Bey namına Ada Nahiyesi'nde bu köy, timar olarak tahrir edilmişti. (Gökbilgin, 1952: 234)
Şu anda Kırcalı'de Koşukavak sınırları içinde bulunuyor. Dolayısıyla, 370 no'lu Muhasebe Defteri'ndeki köylerin bir kısmı aslında Kırcalı'nın içlerine doğru gidiyor olmalı. KIZILDELI KÖYÜ
Bu köy için makaleye bakınız.
1492 tarihli bir belgede "Olgar" adı ile geçiyor. Yine aynı adla 1507 tarihli bir vakfiyede de bu köyden bahsediliyor. (Gökbilgin, 1952: 367; Tayyip Gökbilgin, Vakfiyeler kısmı, s. 24, 40) Büyük ihtimalle Bulgarlar'ın yaşadığı bir köyüdü. Günümüz Orestiada'sındaki "Bulgarköy" (Ellinochori) köyüne yakın bir yerdedi diye tahmin ediyoruz.
1485 tarihinde diğer adı "Mezid Bey" olarak geçmektedir. (Gökbilgin, 1952: 69) Bu köy "Yeni Karlıköy" olarak da bilinmektedir. (A. Mehmet Delibalta, sayı: 29, s.24)
Muhtemelen Veled-i Dağeri (Dağeri) köyü, günümüz Koşukavak'ın eski adıydı. Nitekim Yağmur Baba, Veled-i Dağeri köyü "Arablıca" mezarında II. Bayezid zamanında yaşamış. Burada bir zaviyesi varmış. Daha sonra vakfedilen bu yer, oğlu Karlı Bey'e kalmış (Gökbilgin, 1952: 456) Yağmur Baba köyü ise günümüzde "Djydovnik" adıyla Koşukavak merkezine sadece 1 km uzakta bir köy ya da semt adı. Tahminimizce "Djydovnik", adı geçen "Arablıca" mezarının yeni adıdır.
II. Murad döneminden beri "Vulgaro-hori" ya da "Vurgaro-hori" diye bilinen köydür. (Gökbilgin, 1952: 283, 284, 322)
III. Murad devri tahririnde de geçmektedir. (Gökbilgin, 1952: 499)
1462 tarihli bir belgede Şeyh Hun Bey vakfi olarak "Yılma-Ali Yağcılar" şeklinde kayıtlıdır. (Gökbilgin, 1952: 526)
1490'da Ergene İmaretı Vakfı'na ait bir köydü. "Venice" köyü ile aynı köy olduğu ifade edilmişti. (Gökbilgin, 1952: 218, 219)
Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde diğer adı "Meşeli" olarak görülmektedir. (Gökbilgin, 1952: 234)
Muhtemelen Yayalar köyü ile aynı köy ya da ona çok yakın bir köydü.
II. Bayezid döneminde Hamza Bey (Şarabdar) mülkü olarak kayıtlıdır. (Gökbilgin, 1952: 235) Kırcaçalih yakınlarında bir yerde olması lazım.
Bir önceki eski Bulgarca adı ise "Kırilovo" idi.
1485 tarihinde tahrir göre (diğer adı Musa Çavuş Çiftliği olarak da ifade ediliyordu) öncesinde (Şarabdar) Zağanos Bey'e ait iken sonrasında İshak Paşa'nın satın aldığı anlaşılmaktadır. (Gökbilgin, 1952: 429)

Tablo 2: 1530'da Dimetoka Mezraları

1530 Tarihindeki Mezra İsimleri	Diğer İsim 1	Diğer İsim 2	Diğer İsim 3	Diğer İsim 4	Günümüzde Mevcut İse			
					Yer Aldığı			Türkçe Adı ve Değişen Adı (Değişmeyenler Yazılmayacak)
					Ülke	Şehir	İlçe	
Abdal Fakih	Abdal Cüneyt	Debbağın	Abdal Halil		?	?	?	?
Akalan					?	?	?	?
Akviran					?	?	?	?
Ayo Todor					?	?	?	?
Azizlü					?	?	?	?
Baldırı Yoğun					?	?	?	?
Baraklu					?	?	?	?
Bazarlu Bey					?	?	?	?
Burgaz Deresi					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestida)	Yelburgaz; Neos Prygos ?
Cami					?	?	?	?
Çekirdekli					Bulgaristan ?	Hasköy (Haskovo) ?	Ortaköy (Ivaylov-Grad) ?	Kostilkovo ?
Çöğürtmekli					?	?	?	?
Daru Bükü					Yunanistan ?	Evros ?	Sofulu (Soufion) ?	Ruşenler ?
Dernek Bükü	Hayvalu	Ayvalu			?	?	?	?
Demür Vıranı					Yunanistan	Evros	Sofulu (Soufion)	Demirören Köyü; Sidiro Köyü
Dimitri	Yahudiyen				?	?	?	?
Dirmili	Dirmillü	Tirmilli			?	?	?	?
Dobrucak	Seğit				?	?	?	?
Doğan Bey					?	?	?	?
Elmalu					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestida)	?
Furuncu					?	?	?	?
Furuncuk					?	?	?	?
Garıbece	Ganbee	Dağeri			?	?	?	?
Habib Fakih					?	?	?	?
Hacı Musa					?	?	?	?
Hallaec Murad	Murad				Bulgaristan	Hasköy (Haskovo)	Ortaköy (Ivaylov-Grad)	Hallaçlı; Odrinti
Haracı					?	?	?	?
İспенçe	Şeyh Çiftliği				Türkiye	Edirne	Uzunköprü	Muhacir Kadı Köyü Yakınlarda
Kamaymak Deresi	Kaymak Deresi				?	?	?	?
Karagöz Bey					Yunanistan	Evros	Dimetoka (Didymoteichon)	Hekimli; Giatrades ?
Kara Yusuf	Ra-Yusuf				?	?	?	?
Kavacık					?	?	?	?

Diğer Notlar
Muhtemelen Eymirli köyünün bir mezrasıydı. (Gökbilgin, 1952: 266, 269)
Muhtemelen 1530'da adı geçen İlbeyi Burgaz'ına çok uzak noktada olmayan bir yerleşim birimiydi
Köyler kısmında zikredilen "Çekirdekli" ile aynı yerleşim birimi olma ihtimali vardır. 1485'e ait bir belgede bu köyün (ya da mezranın ?) diğer adlarının "Dernek Bükü" ve "Cıvalu" olduğu söylenmektedir. (Gökbilgin, 1952: 329)
Bu mezra için makaleye bakınız.
1485'e ait bir belgeye göre "Çekirdekli" mezrası ile aynı mezra olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer adının "Cıvalu" olduğu söylenmektedir. (Gökbilgin, 1952: 329) Köyler kısmında zikredilen "Çekirdekli" ile aynı yerleşim birimi olma ihtimali vardır. "Hayvalu" ve "Ayvalu" ile Tayyip Gökbilgin'in "Cıvalu" olarak okuduğu köy (ya da mezra ?) aynı köy (ya da mezra ?) olsa gerek. Buradaki farklılığın okuma hatası ya da okuma farklılığından kaynaklandığı düşünülebilir.
III. Murad döneminde Dimetoka'nın Ova Nahiyesi'nde yer alan köyler içinde ve Yavuz Sultan Selim dönemi vakıf köylerinden biri olarak zikredilmektedir. Ova Nahiyesi, kabaca günümüz Yunanistan Evros şehribib Dimetoka ilçesidir. III. Murad dönemindeki belgeye göre diğer Ova Nahiyesi köyleri Baş KİLise, Kayacık, Söğütüdere (Mandra)'dır.
Muhtemelen Karaca Halil (Elafochori ve Dafni) köyü yakınında bir mezraydı. (Gökbilgin, 1952: 174)
1485'e ait bir belgeye göre öncesinde Zağanos Bey'e ait iken Mahmud Bey satın almış ve sonrasında ise başka bir vakfa verilmiş. (Gökbilgin, 1952: 329)
1528 tarihli bir belgede Medine Vakfı'na ait olarak gözüktüyor. (Gökbilgin, 1952: 329)
485 tarihinde Mehmet Paşa İmaret Vakfı olarak gözükmektedir. Günümüz Muhacir Kadı köyünün yakınında bir mezra idi. (Gökbilgin, 1952: 242)
Karagöz Bey Zaviyesi'nin olduğu yerdirdi. Hekimli köyü yakınlarında olmalı. Nitekim Karagöz Bey zaviyesi Hekimli köyündeydi. (Gökbilgin, 1952: 289, 290)
KIZILDELI KÖYÜ

Kayacık					Bulgaristan	?	?	?
Kayacık	Koyuneri Bostanlığı				Yunanistan	Evros	Dedeğaç (Aleksandrupolis)	Kavacık Köyü; Lefkimmi Köyü
Keşkek Deresi					?	?	?	?
Kızıl Gölü	Şiğilli Kavak				?	?	?	?
Kolak Burak					?	?	?	?
Köprü Başı					?	?	?	?
Köse Papas					?	?	?	?
Kum	Hocaca				?	?	?	?
Macalu	Macarlar	Habib Fakih			?	?	?	?
Medrese					?	?	?	?
Mercan Kavağı					?	?	?	?
Muş Viranı	Savaş Viranı				?	?	?	?
Papazlık					?	?	?	?
Pelbe ?					?	?	?	?
Sitayış					Yunanistan	Evros	Kumçiftliği (Orestiada)	?
Tatar Viranı					?	?	?	?
Tatarlar					?	?	?	?
Yahudiyan	Dimitri				?	?	?	?
Yaycı Bükü					?	?	?	?

Günümüz Hasköy ya da Kırcaali sınırları içinde kalan bir yerleşim birimi olduğunu tahmin ediyoruz. Aslında Hasköy'de "Dimitrov-grad" adlı ilçe merkezinin eski adı "Kayacık"dır. Buna rağmen "Kastedilen Kayacık burası mıdır?" sorusunun cevabını net olarak veremiyoruz. Çünkü Dimitrov-grad, oldukça Kuzey'de yani uzak noktada bir yerleşim birimidir ve o dönem Dimetoka sınırları içinde anılması ihtimalinin çok yüksek olmadığını düşündürmektedir. Muhtemelen 1572 tarihli bir belgede Akalan, Hallaç Murad, Çekirdekli, Akçe-Alan köyleri ile birlikte zikredilen köy bu mezra olsa gerektir. (Gökbilgin, 1952: 318)
KIZILDELİ KÖYÜ ? 1485'de yazılmış bir belgeye göre İsfendiyar Oğulları'na ait bir yerleşim birimiydi. (Gökbilgin, 1952: 328) Ferecik'e bağlı "Balabanlı" köyüne yakın bir yerde "Koyunyeri" (Koyuneri ya da Kodere-eri) köyünün bostanlığı olsa gerek. Tarife göre Dimetoka kazasının güney ucunda bir yerde olmalı. Koyunyeri'nin bugünkü adı "Provatonas"tır.
1485'e ait bir belgede eskiden Zağanos Bey'e ait iken Mahmud Bey'e geçtiği ve sonrasında da el değiştirdiği ifade edilmektedir. (Gökbilgin, 1952: 329, 330)
Sazlık (Papazlık) 1530'da "Papazlık" adında mezra olarak gözükmüyor. Günümüzde Hebil (Seçek) Köyü'nün ardında "Papazlık" diye bir dağ var. Hatta bu dağ o civardaki en yüksek tepeye sahip gibi duruyor.
II. Bayezid zamanında Hatice Hatun adlı şerifelerden birine aitti. Eymirli köyüne bağlı bir mezraydı. (bkz. Gökbilgin, 1952: 266-268)
KIZILDELİ KÖYÜ

Tablo 3: 1530'da diğer yer, mekan ve coğrafya

İsim	Diğer İsim 1	Diğer İsim 2	Nitelik	Notlar
Abdal Cüneyi	Abdal Fakih	Abdal Halil	Zaviye	
Ahi Dinek			Zaviye	Kassaban (diğer adı Kuyuncu) mezarında yer alıyordu.
Akhisar	Akhisar		Köy ?	
Akviran			Köy ?	
Burgez Yırcesi			Mevkii ?	
Dondurma Adası	Dondurma		Köy ?	1530'da şöyle bir not var: "Tinar-ı Kurd velcd-i Yusuf Korneudur. Elinde hükmi şahı vardır. Dondurma adasını korur." Günümüz Edirne iliçesi Kadi Dondurma (Edköy-Kadıköy) Köyü evranı olabilir.
Fırın	Fırız		Çiftlik	
Gencil	Mekici		Köy ?	
Hisar Beyi			Çiftlik	16. Yüzyılın ilk yarısında Mustafa Paşa Vakfı'na aitti (Gökbiğin, 1952: 441, 444)
Kanat Abdal	Kadı Abdal		Zaviye	Esenli Köyünde
Kara Abadi	Kara Ebedi		Zemin	
Karagöz Bey			Zaviye	Karagöz Bey mezarında. Hekim köy yakınlarında olmalı. (Gökbiğin, 1952: 289, 290)
Kasım Paşa			Çiftlik	
Kassaban	Kuyuncu		Mahalle	Ahi Dinek Zaviyesi'nin olduğu yer. 1519'da Ahi Kasım'ın tasarrufundaydı. ((Gökbiğin, 1952: 190, 191)
Kazancı			Çiftlik	III. Murad dönemi tahririnde adı geçmektedir. (Gökbiğin, 1952: 507)
Kızıl Deli			Mevkii ?	
Kızıl Deli Derbendi			Derbent	Bu yer adı için makaleye bakınız.
Kornu			Çiftlik	
Mahmud Bey bin İstendiyar			Zaviye	Musa Beyli köyünde
Manastır			Mahalle	
Nasuh Bey			Zaviye	
Süleyman			Zemin	
Timur Baba	Yağmur Baba		Zaviye	Tanrı Dağı üzerinde; Velecd-i Dağeri köyü Aralıca mezarında II. Bayezid zamanında yaşamış. (Gökbiğin, 1952: 456)
Tokmak İlyas			Çiftlik	